

**Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
v spolupráci so Slovenským inštitútom pre mediáciu a mimosúdne
riešenie sporov a Asociáciou rodinných mediátorov Slovenska**

MEDIÁTOR AKO SÚČASŤ INTERDISCIPLINÁRNEJ SPOLUPRÁCE PRI RIEŠENÍ RODINNÝCH SPOROV

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie
František Kutlík (ed.)

2018

**Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
v spolupráci so Slovenským inštitútom pre mediáciu a mimosúdne
riešenie sporov a Asociáciou rodinných mediátorov Slovenska**

MEDIÁTOR AKO SÚČASŤ INTERDISCIPLINÁRNEJ SPOLUPRÁCE PRI RIEŠENÍ RODINNÝCH SPOROV

Zborník príspevkov a odborných textov z medzinárodnej vedeckej
konferencie konanej v Bratislave, 16.-17. februára 2018

František Kutlík (ed.)

2018

Zborník neprešiel jazykovou korektúrou.
Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.

Vydali: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
v spolupráci so Slovenským inštitútom pre mediáciu a mimosúdne riešenie
sporov a Asociáciou rodinných mediátorov Slovenska

Vydanie prvé, 2018

Editor: JUDr. František Kutlík a kol.

Recenzent: prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD.,

ISBN: 978-80-972982-1-0

OBSAH:

Úvod (Ing. Bronislava Švehláková).....	5
Projekt interdisciplinárnej spolupráce při rozhodování o nezletilých dětech v obvodu Okresního soudu v Novém Jičíně- inspirováno Cochemskou praxí (Mgr. Vladimír Polák, Mgr. Pavla Poláková).....	8
Cochemská prax – ako sa etabluje v Českej republike a ako by to mohlo ísť na Slovensku (Dipl.-Übers Markéta Nováková).....	24
Zhodnotenie spolupráce ÚPSVR s mediátormi za posledných 5 rokov (PhDr. Mgr. Eva Riečicová, PhD.).....	37
Multidisciplinárna spolupráca pomáhajúcich profesí na príkladoch dobrej praxe. Intervencia mediátora v rodinných sporoch (JUDr. Dagmar Tragalová, Mgr. Lucia Lučivjanská).....	53
Mediácia ako súčasť výchovných opatrení odporúčaných a uložených orgánom SPODaSK (Mgr. et Mgr. Veronika Brijová).....	69
Uplatnenie mediácie v odvolacom konaní súdu. Špecifiká rodinného senátu (JUDr. Antónia Kandrává, JUDr. Eliška Wagshalová).....	86
Psychológ a mediátor v rodičovských sporoch o dieťa (PhDr. Mária Krýslová).....	89
Znalecké posudky při rozhodování o nezletilých dětech (doc. PhDr. Jana Miňhová, CSc., PhDr. Miloslav Miňha).....	99
Rodinná mediácia s účasťou detí – zahraničné skúsenosti a odporúčania (PhDr. Peter Guráň, PhD.).....	113
Mediácia a jej presah do trestného práva (Dr.h.c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.)...	118
Prienik rodinnej mediácie do ďalších segmentov mediácie (JUDr. František Kutlík)....	135
Osobnostné predpoklady mediátora (PhDr. Renáta Názlerová).....	146
Príklad dobrej praxe rodinného mediátora v ČR (Mgr. Michaela Kopálová).....	150
Potreba spolupráce mediátora s advokátom (doc. JUDr. Bronislava Pavelková, PhD.).....	159
Mediácia v cezhraničných rodinných sporoch (JUDr. Alena Mátejová, PhD.).....	168
Špecifiká rodinnej mediácie v prípadoch sviazostne uzavretého manželstva podľa noriem kódexu kanonického práva (Mgr. et Mgr. Iveta Gallová, PhD.).....	180

ÚVOD

Milí čitatelia, otvárate Zborník príspevkov, ktoré odzneli na III. konferencii o rodinnej mediácii. Tento tretí ročník sme sa rozhodli upriamiť pozornosť na nevyhnutnosť spolupráce odborníkov pri riešení rodinných sporov, najmä tých, ktoré sa týkajú detí. Konferencia s podtitulom „Mediátor ako súčasť interdisciplinárnej spolupráce pri riešení rodinných sporov“ vzbudila záujem nielen u mediátorov, ale aj u advokátov, sudcov, kolíznych opatrovníkov, psychológov, všetkých nás, ktorí dennodenne pomáhame rodinám v kríze. Zrejme každý z nás už nejednakrát zistil, že na všetko sám nestačí. Pretože rodina v kríze sa potýka s množstvom problémov – či už sú to otázky d’alšieho fungovania, otázky psychického nastavenia, komunikácie, či otázky právne. Najmä rodičia, ktorí sa rozchádzajú riešia neskutočné množstvo problémov, s ktorými si nevedia poradiť. Obracajú sa na nás, aby sme im pomohli. Každý z nás je odborník len v niektorej z oblastí, každý z nás pracuje inou metódou. Čo máme, alebo by sme mali mať spoločné, je snaha týmto rodinám pomôcť. Nech sa ale snažíme ako najlepšie vieme, úplne sami to nezvládneme. Ak máme rodine naozaj pomôcť, mala by to byť pomoc komplexná. A preto potrebujeme spolupracovať a komunikovať navzájom. Otázka znie ako?

Myslím, že všetci, čo sa pohybujeme v tejto oblasti sme sa už stretli s pojmom „Cochemský model“. Úžasný nápad, ako presieťovať odborníkov a rodinám pomôcť rýchlo a efektívne, pochádza z Nemecka. Nápad skvelý, ale dlho znel ako niečo nepredstaviteľné na slovenské pomery. Máme zlý systém, zlé zákony, neochotných sudcov, advokátov, neschopných mediátorov a kolíznych... Keď sa v roku 2017 začala šíriť informácia, že v Českej republike existuje okresný sudca, ktorému sa to podarilo a dokonca, že sa k nemu pridávajú d’alší sudcovia, všetci sme chceli vedieť viac. Stretnutie s Vladimírom Polákom na konferencii v Olomouci v októbri 2017 bolo presne tým „kopancom“, ktorý sme potrebovali dostať, aby sme sa definitívne rozhodli, že aj my na Slovensku chceme robiť lepšie. Keď sme ho oslovili, či by prišiel aj na Slovensko podeliť sa so svojimi skúsenosťami – okamžite súhlasil. V príspevku, ktorý napísal spolu s Pavlou Polákovou si môžete prečítať ako presne tento model funguje v praxi.

Viacero príspevkov, ktoré odzneli na konferencii sa zaoberá spoluprácou mediátorov s Úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny. Prax ukazuje, že toto spojenie funguje, v Zborníku nájdete zhodnotenie tejto spolupráce za posledných 5 rokov v rámci celého Slovenska. Príspevok pripravila Eva Riečicová, hlavný radca Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny. Príklad dobrej praxe z Popradu popísali mediátorka Dagmar Tragalová a Lucia

Lučivjanská z ÚPSVaR. Veronika Brijová ponúkne model mediácie ako súčasť výchovných opatrení OSPODaSK. To, že sa dá mediácia uplatniť aj v odvolacom konaní súdu dokážu sudkyne Krajského súdu v Prešove, Antónia Kandrávová a Eliška Wagshalová.

Predpokladám, že každý rodinný mediátor - nepsychológ aspoň raz zapochyboval, či dohoda, ktorú rodičia uzavreli je skutočne v záujme ich detí. Odpoveď nielen na túto otázku nájdete v príspevku psychologičky Márie Krýslovej. V príspevku detailne rozoberá to, na čo by nemal zabúdať žiadny odborník, ktorý rieši spory, v ktorých hlavnú úlohu hrá dieťa. Problematikou znaleckých posudkov pri rozhodovaní o maloletých deťoch sa podrobne zaoberá príspevok Jany a Miloslava Miňhovcov z Českej republiky.

Mediácia s účasťou detí? Peter Guráň, nezávislý expert OSN nás zorientuje ako si s touto otázkou poradili v zahraničí.

Nevynechali sme ani právne témy. Potreba spolupráce mediátora s advokátom je príspevok Bronislavy Pavelkovej z Paneurópskej Vysokej školy. Rektorka Akadémie policajného zboru Lucia Kurilovská vysvetlí ako funguje mediácia v trestnom práve.

To, že rodinná mediácia presahuje snád' do všetkých segmentov mediácie sa dočítate v príspevku Františka Kutlíka, zakladateľa Slovenského inštitútu pre mediáciu a alternatívne riešenie sporov.

Čo sú osobnostné predpoklady dobrého mediátora? Prečítajte si osobný názor Renáty Názlerovej a určite si nenechajte ujsť príspevok českej mediátorky Michaely Kopálovej – jej príbeh presvedčí, že byť mediátorom je radosť, vytrvalá práca, neustále sa vzdelávanie, pokora a kus nadšenia.

V Zborníku nájdete aj dva príspevky, ktoré na konferencii neodzneli. Alena Mátejová sa pozrela na problematiku cezhraničných rodinných sporov a Iveta Gallová poukázala na špecifiká mediácie v prípadoch sviatostne uzavretého manželstva.

Na záver by som si dovoľila citovať Markétu Novákovú, ktorá tak vytrvalo presadzovala myšlienky Cochemského modelu, až presvedčila ostatných. „Není na škodu uchovat si zdravou naivitu a představovat si nesnadné “jako Hurvínek válku”. Nebrzdí vás předsudky a vlastní výmluvy, ani strach, že svůj potenciál neproměníte, že nezvládnete vyřešit všechny problémy, které přijdou. Když už v tom jste, vždycky už si nějak poradíte. Bát se předem

nemá cenu ani sáhodlouze se připravovat a oddalovat start. Když skutečně uvěříte, že dosáhnete svého, uvěří i ostatní. Když budete jen o trochu trpělivější a vytrvalejší než většina, zaručeně uspějete. Když se otevřete ostatním a nabídnete jim cestu namísto kritiky, otevřou se i oni vám a na té vaší cestě se k vám přidají.“

Verím, že Zborník příspěvků z III.konference o rodinné mediácii, ktorej organizátorom je Asociácia rodinných mediátorov Slovenska, Slovenský inštitút pre mediáciu a mimosúdne riešenie sporov a Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Vám prinesie množstvo odborných informácií a tiež nádej, že zmena je možná a keď budeme spolupracovať, dosiahneme viac.

Bronislava Švehláková

PROJEKT INTERDISCIPLINÁRNÍ SPOLUPRÁCE PŘI ROZHODOVÁNÍ O NEZLETILÝCH DĚTECH V OBVODU OKRESNÍHO SOUDU V NOVÉM JIČÍNĚ - INSPIROVÁNO COCHEMSKOU PRAXÍ

**The project about interdisciplinary cooperation in decision – taking
on minors in the district of the district court of Novy Jicin – inspired by
the Cochem model**

Vladimír POLÁK, Pavla POLÁKOVÁ

Abstrakt

Příspěvek se týká projektu interdisciplinární spolupráce při projednávání a rozhodování věcí rodinného práva soukromého v obvodu Okresního soudu v Novém Jičíně, který je inspirován cochemskou praxí. Jsou v něm popsány teoretická východiska, vize a cíle projektu; principy, kterými se řídí zúčastněné instituce ve vztahu k rodičům i k sobě navzájem a procesy jednotlivých institucí. Celý projekt vychází z předpokladů, že to mají být rodiče, kdo primárně rozhodují o osudu svého dítěte; že k ingerenci státu do rodinného života nezletilého dítěte a jeho rodičů má dojít jen v nezbytných případech a že dříve, než soud a další zúčastněné instituce začnou využívat svá mocenská oprávnění, měli by jako zprostředkovatelé vést rodiče k uchopení rodičovské odpovědnosti tak, aby se na budoucnosti svého dítěte dokázali společně domluvit.

Klíčová slova: *Interdisciplinární spolupráce. Cochemská praxe. Rodinné právo soukromé. Rodičovská odpovědnost*

Abstract

This post describes the project of interdisciplinary cooperation in negotiating of and decision-taking on matters concerning private family law in the district of the District Court of Nový Jičín, that is inspired by the Cochem model. It describes theoretical basis, vision and aims of the project; principles respected by participating institutions in relation to each other and in relation to parents, and the procedures of particular institutions. The whole project is based on assumptions that parents are the ones who primarily decide on their child's future; that intervention by the state concerning the family life of a minor and his or her parents should only occur when necessary; and before utilizing their authorization of power the court and other participating institutions should act as intermediaries and lead the parents to parental responsibility and ability to reach an agreement about the future of their child.

Keywords: *Interdisciplinary cooperation. Cochem model. Private family law. Parental responsibility*

Úvod

Okresní soud v Novém Jičíně v březnu 2016 zorganizoval setkání opatrovnických soudců, vedoucích orgánů sociálně-právní ochrany dítěte

obecních úřadů obcí s rozšířenou působností (dále jen OSPOD) působících v jeho obvodu, zástupců poskytovatelů sociálních služeb, soudních znalců v odvětví pedopsychologie, mediátorů, zástupců Moravskoslezského kraje a Justiční akademie v Kroměříži. Byla zde představena vize přechodu od autoritativního rozhodování soudu o dětech ve věcech rodinného práva soukromého k procesu, při němž zúčastněné instituce ve vzájemné spolupráci vedou rodiče k převzetí odpovědnosti za budoucí život a perspektivu dítěte. Všichni zúčastnění se shodli na nutnosti změny přístupu v projednávání a rozhodování věcí rodinného práva soukromého a na tom, že se v rámci obvodu novojičínského soudu o takovou změnu pokusí. Z přítomných účastníků setkání byla ustanovena řídicí skupina projektu, jejímž cílem bylo formulování vizí, cílů a principů projektu a nastavení procesů všech zúčastněných institucí.

1. Teoretická východiska, vize a cíle, principy

1.1. Teoretická východiska

Pro účely projektu jsme si rozdělili věci péče soudu o nezletilé děti do dvou kategorií – věci rodinného práva soukromého a věci rodinného práva veřejného, byť jsme si vědomi, že z pohledu právní teorie je rodinné právo řazeno do práva soukromého. Dělicím kritériem je přitom míra, kterou by měl stát ingerovat do rodinného života nezletilého dítěte a jeho rodičů. Vycházíme z toho, že má-li dítě dva zcela svéprávné a plně kompetentní rodiče, měli by to být oni, kdo primárně rozhodují o svém dítěti a ingerence státu by měla nastoupit pouze v nezbytných případech. To jsou případy rodinného práva soukromého a typově zde patří zejména rozhodování ve věcech péče o nezletilé, výživy nezletilého dítěte, styku s nezletilým dítětem a věcech pro nezletilé dítě významných, na nichž se rodiče nemohou dohodnout. Naopak o věci rodinného práva veřejného jde v případech, kdy má dítě částečně nesvéprávného rodiče; rodiče, jehož rodičovské kompetence jsou narušené či zcela chybí nebo rodiče vůbec nemá. Potom je žádoucí, aby stát do rodinného života nezletilého dítěte a případně jeho rodičů zasahoval velice intenzivně. Je zřejmé, že soudy a všechny instituce přímo či nepřímo zúčastněné na rozhodování o nezletilých dětech musí volit jiné metody při projednávání věcí rodinného práva soukromého a rodinného práva veřejného. Má-li dítě dva zcela svéprávné a plně kompetentní rodiče je primárním úkolem zúčastněných institucí vést rodiče

k faktickému převzetí rodičovské odpovědnosti, tedy k tomu, aby se na budoucnosti svého dítěte dokázali dohodnout. Jedná-li se o případy na pomezí rodinného práva soukromého a veřejného (např. v případě narušení rodičovských kompetencí z důvodů užívání návykových látek), je povinností zúčastněných institucí ochránit dítě a následně jsou nápomocné rodičům při obnově narušených kompetencí a při sanaci jejich vztahů s dítětem. Konečně ve věcech rodinného práva veřejného (jde o případy, na které je zaměřená sociálně-právní ochrana dítěte) zúčastněné instituce ve vzájemné spolupráci zajišťují ochranu dítěte a soud rozhoduje o jeho budoucí péči.

1.2. Vize a cíle projektu

Uvedli jsme, že ve věcech rodinného práva soukromého by měl stát ingerovat do rodinného života nezletilého dítěte a jeho rodičů jen v nezbytných případech a nezbytné míře. Nabízí se otázka, proč o těchto věcech vůbec rozhoduje soud. V zásadě jsou tři důvody, proč soud rozhoduje o nezletilém dítěti zcela svéprávných a plně kompetentních rodičů. Prvním důvodem je, že zákon absolvování takového soudního řízení rodičům ukládá. V České republice musí být soudně upraveny poměry k nezletilému dítěti, pokud se jeho rodiče hodlají rozvést -§ 906/1 občanského zákoníku (dále jen OZ), má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům. § 906/2 OZ soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte. Druhým důvodem je, že rodiče nevědí, jakým způsobem si poměry k dítěti uspořádat. Např. nesezdaní rodiče nezletilého dítěte hodlají ukončit společné soužití a nevědí, jaké formy péče o jejich dítě přichází v úvahu či jak má být vysoké výživné. Posledním důvodem je, že se rodiče domluví na úpravě poměrů ke svému dítěti jednoduše nechtějí, příčinnou často bývá jejich partnerský konflikt. Samozřejmě v reálném životě dochází v mnoha případech ke kumulaci těchto důvodů. Ústavní soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 30. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 650/14 uvádí: „... jakkoliv mohou být obecné soudy při úpravě styku rodičů a dětí vedeny těmi nejlepšími úmysly, není v jejich

silách, aby bez patřičné snahy obou rodičů vytvořily dítěti zcela harmonické výchovné prostředí, jelikož toto se vždy primárně odvíjí od vztahů mezi rodiči.“ Na základě shora uvedených skutečností jsme proto formulovali vizi projektu jako *přechodu od existujícího autoritativního rozhodování soudu o dětech k procesu, při němž zúčastněné instituce ve vzájemné spolupráci vedou rodiče k převzetí odpovědnosti za budoucí život a perspektivu dítěte.* Jde o proces, v jehož rámci primárně pracujeme na odstranění nevědomosti a neochoty rodičů; pomáháme rodičům, aby si sami dokázali rozhodovat o svém rodinném životě a autoritativní rozhodnutí vnímáme jako nejlepší ze špatných variant. Abychom dokázali vyhodnotit (ne)úspěšnost projektu, stanovili jsme si měřitelné cíle. Prvním cílem projektu je, aby řízení ve věcech rodinného práva soukromého končila primárně uzavřením a případným schválením dohody rodičů, která je v zájmu dítěte. Jde o to, aby se rodiče natrvalo naučili domlouvat se na věcech budoucího života jejich dítěte. Cílem není ad hoc dohoda v projednávané věci, do které zdatný soudce dokáže rodiče šikovně vmanipulovat. Dohoda je v našem pojetí měřitelným výsledkem toho, že rodiče řádně ve vzájemné shodě a v souladu se zájmy dítěte vykonávají svou rodičovskou odpovědnost. Druhým cílem je vytvoření procesního modelu lokální spolupráce zúčastněných institucí při řešení věcí rodinného práva soukromého a zefektivnění spolupráce těchto institucí. Nemáme jiné než lokální ambice, nemyslíme si, že existuje pouze jedna „správná“ cesta. Naší ambicí je využít silné stránky institucí participujících na rozhodování novojičínského soudu ve věcech rodinného práva soukromého a prostě dělat svou práci, jak nejlépe dokážeme. Třetím cílem je snížení počtu soudních řízení ve věcech rodinného práva soukromého a zkrácení délky těchto soudních řízení.

1.3. Principy projednávání a rozhodování věcí rodinného práva soukromého a interdisciplinární principy

Jedním z prvních úkolů řídicí skupiny bylo definovat principy, kterými se společně a jednotně budou řídit ve vztahu k rodičům všechny zúčastněné instituce, a dále principy, kterými se bude řídit spolupráce zúčastněných institucí navzájem. Všechny principy mají svou oporu v českém procesním a hmotném právu, v mezinárodních úmluvách a v rozhodovací praxi Ústavního soudu ČR a Evropského soudu pro lidská práva.

Prvním principem ve vztahu k rodičům je, že dohoda rodičů a jejich převzetí společné rodičovské odpovědnosti je nezbytným předpokladem

budoucího blaha dítěte. Ústavní soudu v tomto kontextu ve svém nálezu ze dne 15. 3. 2016, sp. zn. III. ÚS 2298/15, bod 19 uvádí: „*Ústavní soud zde vychází z premisy, že jsou to primárně rodiče, kdo rozhoduje o osudu svých dětí, a tudíž i ingerence státu by měla nastoupit pouze v těch případech, kdy je to skutečně nezbytně nutné*“. Možnost soudu usilovat o nalezení smírného řešení věci mezi rodiči vyplývá obecně z § 9 zákona o zvláštních řízeních soudních dále jen ZŘS, ve věcech péče soudu pak speciálně z § 474 odst. 1 věta první ZŘS (*Za účelem ochrany zájmu dítěte soud vede rodiče k nalezení smírného řešení.*) Probrání věci s rodiči, jejich edukaci o právní úpravě a relevantní judikatuře umožňuje soudu § 99 odst. 1 občanského soudního řádu (dále jen OSŘ). Hmotněprávní oporu tohoto principu lze nalézt v § 865 odst. 1 OZ (*Rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven.*), § 875 odst. 1 OZ (*Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte*), § 876 odst. 1 OZ (*Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě.*) § 906 odst. 2 OZ (*Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.*), § 908 OZ (*Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud.*)

Druhý princip ve vztahu k rodičům říká, že dítě s blízkým vztahem k oběma rodičům nechce ztratit ani jednoho z nich. Kromě shora uvedeného § 865 odst. 1 OZ lze odkázat na nálezy Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13, bod 26: „... je třeba vycházet z premisy, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů [viz mj. bod 28 nálezu sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010 (N 32/56 SbNU 363) či obdobně bod 25 nálezu sp. zn. I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010 (N 165/58 SbNU 421)], kde každý z nich poskytuje dítěti láskyplnou péči a každý svým dílem přispívá k osobnostnímu vývoji dítěte.“

Třetí princip ve vztahu k rodičům vychází z teze, že rozvod či rozchod rodičů je pro dítě trauma. Dle nálezu Ústavního soudu ze dne 25.9.2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13: „*v těchto situacích je nutno apelovat na rodiče, jejichž vztah se rozpadl, aby v samotném zájmu svých dětí se co nejvíce vynasnažili, aby děti rozpad jejich vztahu pocítili co nejméně. Ať již rodiče nejsou schopni se domluvit na ničem, alespoň v záležitostech dětí by měli upozadit své vzájemné neshody a nevraživost. Je tak primárně na rodičích, aby dbali nejlepšího zájmu dětí, kterým jistě je, jako absolutní minimum, absence přenášení vzájemných neshod mezi rodiči a jejich důsledků na děti*“. Je projevem rodičovské kompetence minimalizovat následky rozpadu partnerského vztahu na nezletilé dítě. Tím lze argumentovat při doporučování odborné pomoci rodičům s tím, že soud považuje dobrovolnou účast na odborné pomoci za projev specifické rodičovské

kompetence, tj. kompetence provést dítě rozpadem vztahu rodičů s co nejmenší újmou.

Na základě čtvrtého principu vedou zúčastněné instituce rodiče k tomu, aby na věc nahlíželi perspektivou dítěte. Rodiče nemají hledat nejlepší řešení situace pro sebe, nýbrž nejlepší řešení situace pro své dítě. Orientace rodiče na nejlepší zájem dítěte a na jeho budoucnost je opět projevem rodičovských kompetencí. Z rozhodovací praxe Ústavního soudu lze zmínit nálezy ve věcech I. ÚS 2482/13, I. ÚS 3216/13, I. ÚS 2482/13; občanský zákoník v § 866 uvádí, že *pro rozhodnutí soudu, které se týká rozsahu rodičovské odpovědnosti nebo způsobu či rozsahu, v jakém ji rodiče mají vykonávat, jsou určující zájmy dítěte.*

Pátým principem ve vztahu k rodičům je nutnost deeskalace jejich případného partnerského konfliktu. Při rozhodování ve věcech rodinného práva soukromého se ukázalo, že věčné debaty o výhodách a nevýhodách střídavé péče nikam nevedou. Není to totiž forma péče, nýbrž konflikt rodičů, co se negativně promítá do života jejich dítěte. Budou-li rodiče nezletilého dítěte v intenzivním konfliktu, žádné soudní rozhodnutí nezajistí, aby dítě dobře prospívalo. Chceme po rodičích, aby projevili speciální rodičovskou kompetenci, tj. aby dokázali provést dítě rozpadem jejich vztahu s minimální újmou; aby dokázali oddělit svou rodičovskou roli od partnerství. Soud se může o deeskalaci partnerského konfliktu pokusit autoritativně (*dle § 474 odst. 1 věta druhá ZŘS, soud může rodičům uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídí setkání s poskytovatelem odborné pomoci, zejména odborníkem v oboru pedopsychologie.*), v praxi se však více osvědčuje „pouhé“ doporučení odborné pomoci. Klient, který vyhledá odbornou pomoc dobrovolně (byť na doporučení soudu) bývá obvykle lépe motivován k dosažení požadovaného výsledku, než klient, kterému byla odborná pomoc uložena rozhodnutím soudu. Rovněž pro tento princip lze nalézt oporu v judikatuře Ústavního soudu, dle jeho nálezu ze dne 15. 3. 2016, sp. zn. III. ÚS 2298/15, bod 20 : *„...zda konfrontační způsob vedení řízení před obecnými soudy...je skutečně také v zájmu jeho dcery. Zkušenost totiž ukazuje, že klíčovým předpokladem řádné výchovy nezletilého dítěte jsou korektní vztahy mezi rodiči, resp. schopnost vzájemné komunikace stran péče o dítě a otázek jeho výchovy, přičemž k její kvalitě takové osobní výpady mohou sotva přispět“.*

1.4. Interdisciplinární principy

Interdisciplinární spolupráci ve věcech péče soudu o nezletilé můžeme definovat jako metodu propojení a aktivní spolupráce mezi vědami zabývajícími se právem, psychologíí a sociálními pracemi za účelem dosažení integrovaného synergického výsledku v praktické odborné činnosti soudů a dalších subjektů participujících na rozhodování ve věcech péče o nezletilé děti. Za účelem dosažení zmíněného integrovaného synergického výsledku v praktických činnostech byly formulovány čtyři principy interdisciplinární spolupráce: 1) sesíťování kompetencí jednotlivých institucí, 2) komplexní, cílově orientované a intervenčně kooperující jednání zúčastněných institucí, 3) kvalita jednotlivých příspěvků zúčastněných institucí je považována za rovnocennou, 4) preventivní intervence v konfliktech. Takto definovanými principy spolupráce se zúčastněné instituce řídí nejen při projednávání věcí rodinného práva soukromého, ale i rodinného práva veřejného.

2. Popis procesů zúčastněných institucí

Dříve, než začneme popisovat konkrétní fáze soudního řízení a role a procesy jednotlivých institucí, je nutné zdůraznit, že pro dosažení požadovaného výsledku (tj. aby o svém dítěti ve shodě rozhodli rodiče) je zcela nezbytné, aby všechny zúčastněné instituce (každý z jejich pracovníků, který se přímo či nepřímo podílí na projednávání věcí rodinného práva soukromého) postupovaly jednotně, a to ve shodě se shora uvedenými principy. Soudní řízení jsme si pomyslně rozdělili na dvě části. V té první se všechny zúčastněné instituce primárně snaží o odstranění nevědomosti a neochoty rodičů ve vztahu k úpravě poměrů nezletilého dítěte; vedou rodiče k převzetí odpovědnosti za budoucí blaho a život jejich dítěte. S rodiči se v této fázi jedná neformálně na partnerské bázi, mocenské prvky jsou využívány jen v nezbytných případech. V další části (po formálním zahájení prvního jednání) se partnerský přístup mění na mocenský. Soud a OSPOD přestávají vystupovat jako zprostředkovatelé, do popředí se dostává jejich autoritativní role.

Výstupem procesů soudu je v naprosté většině případů rozsudek (do úvahy připadá ještě usnesení o zastavení řízení v případech, kdy rodiče obnoví soužití, nebo se v průběhu řízení dohodnou o předmětu řízení, k

jejich dohodě není nutný souhlas soudu a dojde ke zpětvzetí návrhu na zahájení řízení). Soud je jako jediný ze zúčastněných institucí nadán oprávněním rozhodnout ve věci samé. Aby mohl rozhodnout na základě principů, které jsme si popsali, potřebuje získat od ostatních zúčastněných institucí adekvátní vstupy; některé vstupy si zajišťuje sám. Ideálním výstupem soudu je schválená dohoda rodičů. Základním předpokladem pro to, aby rodiče fakticky uchopili svou rodičovskou odpovědnost (což se projeví na venek uzavřením dohody), je jejich edukace zaměřená na odstranění nevědomosti a neochoty. Pokud je nutno ve věci rozhodnout autoritativně, potřebuje soud důkazy o projevech rodičovských kompetencí, důkazy o postojích rodičů k předmětu řízení, k odborné pomoci a k zatímním dohodám a potřebuje zjistit rodinné, majetkové a sociální poměry v rodině. Pojdme si popsat, jak takové vstupy získá.

2.1. Fáze před zahájením soudního řízení

Již v této fázi je důležité, aby rodiče pochopili, že soudní řízení není bojiště, a aby se žádná ze zúčastněných institucí nestala (fakticky, ani v očích některého z rodičů) součástí obraně-útočného šiku matky či otce (Matoušek, 2015, s. 22). V rámci nastavení procesů interdisciplinární spolupráce proto bylo dohodnuto, že OSPOD (až na výjimečné případy, např. zjevné domácí násilí) neseptí návrh na zahájení soudního řízení ve věcech rodinného práva soukromého, pokud se k němu dostaví jen jeden z rodičů. Podobně potom poskytovatelé sociálních služeb (občanská poradna, rodinná a manželská poradna) vedou rodiče v případě, že sám požádá o sepsání návrhu, k tomu, aby přišel i s rodičem druhým. Ještě před zahájením řízení jsou rodiče edukováni o možnostech uspořádání jejich konkrétních poměrů (odstranění nevědomosti). Není neobvyklé, že v této fázi dochází k uzavření dohody rodičů, o které se soud ani nedozví (pokud její schválení nevyžaduje zákon či jiné okolnosti).

2.2. Fáze od zahájení soudního řízení do jiného soudního roku

Ihned po zahájení soudního řízení dochází ke svolání jiného soudního roku nebo prvního jednání, je-li avizována dohoda rodičů. Jiný soudní rok (první jednání) bývá svolán zpravidla do tří týdnů od podání návrhu na zahájení řízení. Dle § 18 odst. 1 ZŘS je jiný soudní rok neformálním jednáním, nemusí probíhat v jednací síni, soudce není oblečen v taláru. Po

té, co dojde návrh na zahájení řízení, pracovník soudu telefonicky kontaktuje příslušnou pracovníci příslušného OSPOD (má k dispozici rozpis obvodů jednotlivých pracovníků OSPOD) a 1) sdělí ji, že město bude jmenováno opatrovníkem nezletilého dítěte; 2) domluví vyhovující termín jiného soudního roku; 3) vyzve ji, necht' zorganizuje společnou schůzku s rodiči u OSPOD; o tom učiní úřední záznam do spisu. Pokud má k dispozici telefonní čísla rodičů, zavolá jim a 1) sdělí jim termín jiného soudního roku; 2) poučí je, jaké důkazy mají s sebou vzít; 3) vyzve je, aby kontaktovali příslušnou pracovníci OSPOD a domluvili se ještě před jiným soudním rokem na společné schůzce obou rodičů u OSPOD (sděluje jméno konkrétního pracovníka OSPOD a jeho telefon); o tom učiní záznam do spisu. Pokud nemá k dispozici telefonní čísla, svolá jiný soudní rok písemně s poučením, jaké důkazy mají rodiče předložit, a že mají kontaktovat příslušnou pracovníci OSPOD, aby se domluvili ještě před jiným soudním rokem na společné schůzce obou rodičů u OSPOD. Pracovník soudu postupuje obdobně, pokud je v návrhu avizovaná dohoda rodičů. Jen místo jiného soudního roku je formálně za použití příslušných vzorů nařízeno ve stejné lhůtě první jednání.

Ve fázi od zahájení řízení do jiného soudního roku (prvního jednání) dochází ke společné schůzce obou rodičů u OSPOD (ta se nesvolává, pokud rodiče v souvislosti s projednávaným návrhem již společně OSPOD navštívili). OSPOD zorganizuje společnou schůzku s rodiči poté, co je oznámen termín jiného soudního roku. Pokud některý z rodičů odmítá společnou schůzku, je poučen o tom, že účasti na společné schůzce projevuje reálné uchopení rodičovské odpovědnosti a že jeho postoj (účast x neúčast) bude hrát významnou roli při rozhodování soudu. Pouze v nepatrném procentu případů se stane, že rodič/e ke společné schůzce nedorazí. O případném odmítnutí společné schůzky a následném poučení se sepíše úřední záznam. Na společné schůzce OSPOD obvykle 1) poučí rodiče o shora uvedených principech rozhodování soudu o dětech ve věcech rodinného práva soukromého; 2) vysvětlí rodičům proces rozhodování; 3) dotáže se rodičů, jakou mají představu o řešení situace, která je předmětem soudního řízení, co jsou ochotni pro dítě udělat, jakou vidí roli druhého rodiče v životě dítěte, vede rodiče k uchopení rodičovské odpovědnosti, tj. dohodě o předmětu řízení; 4) dotáže se rodičů na informace, které jsou důležité pro soudní rozhodnutí (rodinná situace, bytová situace, potřeby a

zdravotní stav dětí, příjmy a výdaje + zaměstnavatelé, apod.); 5) poučí rodiče o nutnosti přiměřeným způsobem informovat dítě o soudním řízení, popř. zjistit jeho názor, pokud to umožňují rozumové schopnosti (věk 12 let vždy) dítěte; 6) vede rodiče k zajištění důkazů nutných pro rozhodnutí soudu a 7) pokud se to jeví jako vhodné, vede rodiče k uzavření prozatímní dohody (byť pouze o části předmětu řízení) do doby projednání či rozhodnutí věci soudem. O průběhu a výsledcích společné schůzky OSPOD sepisuje protokol. Oprávnění OSPOD jednat s rodiči dříve, než usnesení o jeho jmenování opatrovníkem nabude právní moci a jednat s nimi přesto, že na dítě není zaměřena sociálně právní ochrana (§ 6 zákona č. 359/1991 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, dále jen ZSPOD), vyplývá mimo jiné z jeho preventivní a poradenské činnosti (*§ 10 odst. 3 písm. a), b) ZSPOD, obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen a) sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku, b) činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti.*)

2.3. Jiný soudní rok

Jiný soudní rok se koná obvykle do tří týdnů od zahájení řízení. Je charakteristický neformálností, partnerským přístupem, nevyužíváním mocenských nástrojů. Za využití mediačních technik se soudce snaží rodičům zprostředkovat jejich dohodu. Po zahájení jiného soudního roku soudce obvykle informuje rodiče o tom, co je jiný soudní rok, sdělí pravidla, kterými se řídí a očekávaný výsledek („věřím, že to bude Vaše dohoda“). Následně rodičům vysvětlí principy rozhodování soudu o dětech a průběh řízení. Poté pracovník OSPOD podá informace o dítěti (věk, docházka do školských zařízení, bydliště), o rodině (co se stalo, jaký je aktuální stav), sdělí, zda proběhla společná schůzka rodičů a s jakým výsledkem, uvede, jestli je dítě o situaci informováno a zda a s jakým výsledkem bylo vyslyšeno. Následně soudce vyzve rodiče, nechť uvedou své představy o řešení věci. Po vyjádření rodičů soud shrne jednotlivá stanoviska, identifikuje problém, návrhy hlasitě posoudí z pohledu principů rozhodování o dětech, poukáže na judikaturu vztahující se k věci a vede rodiče k dohodě; probíhá společný rozhovor o možných řešeních. Pokud rodiče následně uzavřou dohodu, která je v zájmu nezletilého dítěte a soud má podklady pro rozhodnutí ve věci samé, nařídí ihned jednání ve věci na stejný den do jednací síně, procesně ošetří lhůtu k přípravě jednání, schválí

dohodu a vyhotoví rozhodnutí. Pokud rodiče uzavřou dohodu, která je v zájmu nezletilého dítěte a soud nemá podklady pro rozhodnutí ve věci samé (a nelze je ani okamžitě zajistit), nařídí jednání ve lhůtě přiměřené pro zjištění podkladů pro schválení dohody (zpravidla do tří týdnů), uloží rodičům doložit důkazy. Pokud rodiče nejsou schopni dohody 1) soudce se pokusí o zatímní dohodu o předmětu řízení na příští tři týdny, o dohodu na dalším postupu, popř. doporučí, co by rodiče (ne)měli udělat do prvního soudního jednání; 2) soudce nařídí jednání ve věci zpravidla za tři týdny a doporučí rodičům, aby využili odbornou pomoc. Soudní tajemník je ihned po ukončení jiného soudního roku nápomocný rodičům při zajištění této odborné pomoci.

2.4. Doporučená odborná pomoc

Doporučená odborná pomoc je poskytována Centrem psychologické pomoci p.o. - Rodinnou a manželskou poradnou Nový Jičín bezplatně v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (odborné sociální poradenství). Forma „pouhého“ doporučení odborné pomoci byla zvolena z toho důvodu, že v této fázi řízení se zúčastněné instituce stále snaží o to, aby rozhodnutí o budoucím životě dítěte učinili rodiče. Stát, respektive soud v této fázi řízení ještě nevyužívá mocenské donucovací instituty (§ 474 odst. 1, věta druhá ZŘS, § 12 odst. 1, písm. b) ZSPOD). Obavy, že rodiče doporučení soudu nebudou respektovat, se nepotvrdily – téměř se nestává, že by rodiče odmítli doporučenou pomoc využít. Do nařízeného prvního soudního jednání (do tří týdnů) proběhnou až 4 setkání rodičů se sociální pracovníci poradny. Při první informační schůzce s oběma rodiči dochází ke “zjištění zakázky”. Následně jsou rodiče poučeni o průběhu doporučené odborné pomoci, o rozsahu mlčenlivost včetně upozornění na povinnost poskytovatele sdělovat soudu údaje potřebné pro soudní řízení, jsou seznámeni s pravidly poskytování odborné pomoci. Rodičům je poskytnuto sociálně-právní poradenství o průběh soudního jednání, postupu zainteresovaných subjektů, roli OSPOD jako kolizního opatrovníka. Jsou dotázáni, zda u jiného soudního roku došlo k zatímní dohodě o předmětu řízení, pokud ne, jsou vedeni k jejímu uzavření, na závěr je dohodnut termín dalšího setkání (společná schůzka či oddělené setkání). Během dalších setkání jsou probírána témata rodičovské odpovědnosti, rodičovských kompetencí, hovořeno je o důležitosti role obou rodičů v životě dítěte, právu (a potřebě) dítěte na péči obou rodičů a kontakt s nimi. Rodiče jsou vedeni k respektu k rodičovské roli druhého rodiče, důraz je kladen na pozitivní komunikaci mezi rodiči o záležitostech

dítěte, oddělení partnerského konfliktu od rodičovství, hovořeno je o dopadech rodičovského konfliktu na dítě. Rodiče jsou vedeni k hledání řešení, k deeskalaci konfliktu a k převzetí odpovědnosti za rozhodnutí o budoucnosti dítěte. Výsledkem doporučené odborné pomoci může být dohoda rodičů o předmětu soudního řízení, případně nad její rámec písemně formulovaný seznam pravidel, na kterém se oba rodiče shodli. Dohodu předloží soudu rodiče. Poradna může rodičům poskytnout podporu při zavádění a dodržování dohodnutých pravidel v praxi. Pokud se rodiče nedohodli ve lhůtě do nařízeného jednání, ale existuje šance, že při pokračování odborné pomoci mohou dohody dosáhnout, soud na jejich žádost jednání odročí až na dobu tří měsíců. Soud se automaticky po doporučení odborné pomoci dotazuje u jejího poskytovatele na to, zda rodiče vyhledali odbornou pomoc, zda se dohodnutých setkání účastnili, zda došlo k uzavření dohody a zda je (ne)doporučována případná další forma odborné pomoci. Dále požádá o případné uvedení skutečností, na jejichž sdělení soudu se oba rodiče domluvili. Oprávnění poradny sdělit soudu požadované skutečnosti vyplývá z § 100 odst. 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (*Údaje týkající se osob, kterým jsou poskytovány sociální služby nebo příspěvek, které se subjekty uvedené v odstavcích 1 a 2 při své činnosti dozvědí, sdělují jiným subjektům, jen stanoví-li tak tento zákon nebo zvláštní zákon; jinak mohou tyto údaje sdělit jiným subjektům jen s písemným souhlasem osoby, které jsou poskytovány sociální služby nebo příspěvek.*), který přímo odkazuje na § 128 OSŘ (*Každý je povinen bezplatně na dotaz sdělit soudu skutečnosti, které mají význam pro řízení a rozhodnutí. Ustanovení § 139 odst. 3 tím není dotčeno.*)

2.5. První jednání

Je-li první soudní jednání zahájeno bez toho, aby rodiče navrhli schválení dohody o předmětu řízení, dochází ke změně v přístupu a metodách soudu a zúčastněných institucí. Lze předpokládat, že rodičům, kteří se přes intenzivní podporu OSPOD, poskytovatele doporučené odborné pomoci a soudu nedokázali dohodnout na poměrech svého dítěte, chybí specifická rodičovská kompetence provést bezpečně dítě rozpadem vztahu jeho rodičů. Tato chybějící kompetence znamená nutnost autoritativního zásahu státu do rodinného života nezletilého dítěte a jeho rodičů. Zde je to již soud a nikoliv rodiče, kdo posuzuje nejlepší zájem dítěte; otevírá se prostor pro intenzivní realizaci participačních práv nezletilého dítěte (seznámení nezletilého dítěte se situací a možnostmi, vyslyšení jeho názoru a vysvětlení dopadů rozhodnutí ve věci samé). Zásadní otázkou v těchto případech je, na základě čeho má soud ve věci samé rozhodnout. Protože se pohybujeme v rodinném právu soukromém

(vycházíme z předpokladu, že dítě má dva zcela svéprávné a kompetentní rodiče, byť jim chybí již zmíněná specifická kompetence provést bezpečně dítě rozpadem svého partnerského vztahu jeho rodičů), nevidíme místo pro znalecké posudky, neboť důkaz znaleckým posudkem je vhodný pouze v případech, kdy reálné skutečnosti nasvědčují tomu, že u matky nebo otce chybí či je narušena některá z rodičovských kompetencí. Soud by tedy ve věci samé mohl při autoritativním rozhodnutí vyjít zejména z postojů rodičů v průběhu řízení. Rozhodující by mohlo být, který rodič je byl spíše schopný nahlížet na věc optikou dítěte, který více respektoval druhého v jeho rodičovské roli, který nevyužíval konfliktní strategii, který dokázal odlišit rodičovství od partnerství oddělit partnerský konflikt od rodičovství, dále by vycházel z ochoty uzavřít zatímní dohodu o předmětu řízení a dodržovat ji, z postoje rodičů k dobrovolné a uložené odborné pomoci (účast, aktivita, ochota řešit problém) a z faktického chování a projevů před soudem, OSPOD a poskytovateli odborné pomoci. Rozhodnutí soudu (konečně stejně jako postup všech zúčastněných institucí) by bylo samozřejmě vedeno nejlepším zájmem nezletilého dítěte, a to při respektování jeho participačních práv.

3. Role dalších subjektů v projektu interdisciplinární spolupráce

3.1. Mediátoři

Od ustanovení řídicí skupiny projektu mají mezi jejími členy zastoupení též mediátoři (původně dva, nyní zůstává jedna). Do dlouhých diskuzích se ukázalo, že jejich zapojení do standardizovaného procesu při projednávání věcí rodinného práva soukromého (tedy procesu popsaného v kapitole 2.) je problematické. Nezpochybnitelné je, že ideje, ze kterých mediace vychází, jakož i samotné mediační techniky mají v těchto věcech své (zásadní) místo. Mediační techniky by měly při jednání s rodiči využívat všechny zúčastněné instituce – soudci v rámci jiného soudního roku, pracovníci OSPOD při prvním společném setkání s rodiči, poskytovatelé doporučené odborné pomoci, která je v podstatě kombinací mediace a sociálního poradenství. Kde je tedy problém? Již bylo uvedeno, že jedním ze základních kamenů našeho pojetí interdisciplinární spolupráce je odstraňování nevědomosti a neochoty rodičů, které jim brání společně uchopit rodičovskou odpovědnost. Ne každý směr mediace je však nakloněn tomu, aby mediátor edukoval rodiče a nabízel jim možnosti, jak by mohli poměry svého nezletilého dítěte upravit. Praxe však ukázala, že právě tento postup je při projednávání věcí rodinného práva soukromého nejefektivnější. Další problém je v mlčenlivosti mediátorů. Říkali jsme, že pokud už dojde na autoritativní rozhodnutí, vychází soud zejména z postojů

rodičů v průběhu řízení; z toho, který rodič byl spíše schopný nahlížet na věc optikou dítěte; který více respektoval druhého v jeho rodičovské roli; který nevyužíval konfliktní strategii; který dokázal odlišit rodičovství od partnerství; který byl ochotný uzavřít zatímní dohodu o předmětu řízení a dodržovat ji; z postoje rodičů k dobrovolné a uložené odborné pomoci (účast, aktivita, ochota řešit problém) a z faktického chování a projevů před soudem, OSPOD a poskytovateli odborné pomoci. V kontextu zákonné mlčenlivosti mediátorů je téměř nemožné od mediátora uvedené informace získat. Soud shora uvedené skutečnosti, na kterých případně postaví svůj rozsudek, sdělí (v rámci předvídatelnosti soudního rozhodnutí) rodičům při jiném soudním roku. Za této situace si neumím představit rodiče, který při mediaci nespolupracuje, zpochybňuje rodičovské kompetence druhého rodiče a jednoduše se na ničem nechce dohodnout, a přesto zbaví mediátora mlčenlivosti. Hlavním důvodem pro nastavení edukace jako služby poskytované v souladu se zákonem o sociálních službách je (kromě toho, že vycházíme z lokálních možností) skutečnost, že jejich mlčenlivost je ve vztahu k soudu ze zákona prolomena. Mediace je v rámci projektu doporučována zejména v případech, kdy už je ve věci samé rozhodnuto, zároveň je však zjevné, že vztahy mezi otcem a matkou si o mediaci říkají. Netvrdíme ale, že obecně není možné nebo vhodné mediátory do projednávání věcí rodinného práva soukromého systematicky zapojit. De lege ferenda je velice dobře představitelné, že pokud by rodiče přímo v návrhu na zahájení soudního řízení neavizovali dohodu, museli by automaticky před zahájením řízení projít rodinnou mediací; ideální by bylo, pokud by zákon umožnil v těchto případech mediátorovi dát soudu o průběhu mediace zprávu.

3.2. Advokáti

Měli jsme snahu umožnit veřejnosti vybrat si advokáta, který by podpisem prohlášení (*Seznámil jsem se s principy vedení řízení a rozhodování Okresního soudu v Novém Jičíně ve věcech péče o nezletilé a zavazuji se, že v těchto řízeních nebudu využívat konfliktní strategie. Při sepsání návrhu na zahájení řízení se omezím na nezbytný popis skutkového stavu.*), deklaroval svůj postoj k zastupování ve věcech rodinného práva soukromého s tím, že seznam takových advokátů by byl přístupný na webové stránce soudu. Advokátní komora s odkazem na § 16/1, 2 zákona o advokacii (*§ 16/1 zákona o advokacii, advokát je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny. Pokyny klienta však není vázán, jsou-li v rozporu s právním nebo stavovským předpisem; o tom je advokát povinen klienta přiměřeně poučit. § 16/2 zákona*

o advokacii, při výkonu advokacie je advokát povinen jednat čestně a svědomitě; je povinen využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné.) podpis takového prohlášení svým členům nedoporučila. Její zástupci dokonce výslovně zmínili možnost kárného postihu advokáta, který by prohlášení podepsal.

3.3. Moravskoslezský kraj

Při vypracování SWOT analýzy v rámci přípravné části projektu jsme jako slabá místa definovali hlavně neexistenci společného vzdělávání soudců, pracovníků OSPOD a poskytovatelů sociálních služeb a dalších osob zúčastněných na rozhodování věcí rodinného práva soukromého a dále jsme měli obavy o dostatečnou kapacitu sociálních služeb (zejména rodičům doporučené odborné pomoci). Moravskoslezský kraj nám po domluvě „ušil na míru“ projekt Interdisciplinární spolupráce v soudním regionu Nový Jičín, který je spolufinancován Evropskou unií prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost. Projekt zajišťuje společné vzdělávání členů řídicí skupiny, vzdělávání všech pracovníků OSPOD a budou z něj financovány některé sociální služby.

3.4. Justiční akademie v Kroměříži

Na půdě Justiční akademie se v září 2017 uskutečnil první workshop, na kterém se sešli zástupci zúčastněných institucí z obvodů soudů v České republice snažících se o zavádění principů a postupů inspirovaných cochemskou praxí. V letošním roce jsou naplánovaná další dvě setkání. Jejich výstupem by mohl být popis dobré praxe při projednávání a rozhodování věcí rodinného práva soukromého.

Závěr

Od přípravy projektu interdisciplinární spolupráce při projednávání a rozhodování věcí rodinného práva soukromého uplynuly již dva roky, k realizaci dohodnutých procesů v prvním soudním oddělení opatrovnického úseku Okresního soudu v Novém Jičíně dochází od června 2016; celý opatrovnický úsek se zapojil v lednu 2017. Byť průběžně vyhodnocujeme získaná data (délka soudního řízení, úspěšnost společné schůzky rodičů u OSPOD, úspěšnost jiného soudního roku, úspěšnost doporučené odborné pomoci ...), nechceme se zatím pouštět do ověřování stanovených cílů

projektu; k tomu by mělo dojít na konci roku 2019. Přesto si již nyní z našeho lokálního projektu dovolíme učinit některé obecné závěry: 1) principy a procesy cochemské praxe je možno realizovat i u českých soudů, a to bez nutnosti legislativních změn, 2) osvědčil se společný, koordinovaný a rychlý postup zúčastněných institucí, který je primárně zaměřený na odstranění nevědomosti a neochoty rodičů ohledně možností uspořádání poměrů ke svému nezletilému dítěti, 3) osvědčila se společná schůzka rodičů u OSPOD před prvním jednáním soudu.

Seznam citované literatury

MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2015. *Děti a rodiče v rozvodu*. Praha: Portál, s.r.o. 255 s. ISBN 978-80-262-0968-3.

Rozhodnutí Ústavního soudu jsou k dispozici na

<https://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>

Kontakt na autorov

Mgr. Vladimír Polák

Okresní soud v Novém Jičíně, Tyršova 3, 741 01 Nový Jičín, Česká republika

e-mail: V.Polak@osoud.nji.justice.cz

Mgr. Pavla Poláková

Centrum psychologické pomoci p.o. - Rodinná a manželská poradna Nový Jičín, Štefánikova 7, 741 01 Nový Jičín, Česká republika

e-mail: polakova@cepp.cz

COCHEMSKÁ PRAX - AKO SA ETABLUJE V ČESKEJ REPUBLIKE A AKO BY TO MOHLO ÍŠŤ NA SLOVENSKU

Cochem Model - the Way it's Being Established in the Czech Republic, What Could Be the Slovak Way

Markéta NOVÁKOVÁ

Abstrakt

Jak se daří etablovat cochemskou praxi v České republice? Odkud se vzala tato iniciativa a jakým způsobem se podařilo vzbudit zájem o tento postup u odborné veřejnosti až do té míry, že její odborníci sami začali aplikovat v praxi a své zkušenosti sdílet a šířit dá?

Klíčové slová: *Cochemská praxe. Interdisciplinární spolupráce. Perspektiva dítěte. Dialog. Média.*

Abstract

The way the Cochem Model is being established in the Czech Republic. Where did the initiative arouse from? What steps led to awakening of interest among professional public to that measure, that the experts themselves started to apply the practice and to share and spread their experience?

Key words: *Cochem model. Cochem practice. Interdisciplinary cooperation. Child's perspective. Dialog. Media.*

Úvod

Téměř od začátku svého úsilí dozvědět se více o cochemské praxi (dále jen CP), šířit o ní povědomí a mého hledání cesty, jak CP zakotvit v ČR, jsem se setkávala s kolegy z různých oblastí a oborů ze Slovenska. Situace v “rozvodových” tématech se zdála být stejně neutěšená jako u nás a mě vždy velmi těšilo, když vážili dlouhou cestu do Prahy na seminář, který jsem pořádala a měli zájem setkat se se mnou i mimo jeho program. Bohužel musím ale také říci, že mě mrzelo, že čím více jednotlivých “kontaktů” ze Slovenska jsem měla, tím menší se zdála naděje, že své úsilí někdy spojí, i přesto, že jsem se je vždy pokoušela propojit. Proto jsem velmi ráda, že SIMARS vytvořil prostřednictvím této konference platformu, která doufám povede ke spolupráci všech zainteresovaných subjektů, aby se podařilo tento nový přístup v řešení rodičovského konfliktu v úpravě péče o děti po rozvodu etablovat také na Slovensku.

1 Jako Hurvínek válku

Když mě v roce 2014 oslovil můj bývalý kolega s tím, jestli bych mu nechtěla pomoci s webovou stránkou o cochemské praxi, ani jsem moc neváhala a kývla jsem na to. Asi už jsem tak nastavená, pomáhat. Říkat NE,

mi nikdy moc nešlo. Neměla jsem tušení, o co jde a ani on ne. Jen někde četl nebo slyšel, že to má být dobré. Právě se rozváděl a jako otec se cítil velmi znevýhodněný, chtěl najít organizaci, které by dal peníze a přispěl ke změně k lepšímu, tedy hlavně k tomu, aby stejným zpochybňováním (svých rodičovských kompetencí a role otce) a obviňováním z neochoty platit vyšší výživné apod. nemusel jednou procházet jeho syn, kterého má dnes ve střídavé péči. V ČR tenkrát žádnou takovou organizaci nenašel. Nikoho, kdo by přišel s konstruktivním řešením, které má šanci se prosadit. Dostala jsem jasné zadání, zjistit co nejvíce o cochemské praxi, přeložit to do češtiny a napsat texty na web, které by to celé popsaly a vysvětlily. A pak, děj se vůle Boží. Větší ambice jsme na začátku neměli.

Německý web nenabízel zdaleka tolik informací, abych si s nimi dokázala vystačit, abych mohla pochopit, v čem je to kouzlo. Co udělá tu změnu? Ani články v německých médiích nepřinášely odpovědi na mé otázky a více světla do toho, jak to celé funguje a hlavně, jak se to udělá, aby to fungovalo i u nás. Téměř z každého textu na mě ale vypadávalo jméno Jürgen Rudolph, býv. rodinný soudce¹, který byl označován jako zakladatel cochemské praxe. Google mi prozradil jeho telefonní číslo a tak to celé začalo.

Ještě ani po prvním setkání s Jürgenem Rudolphem v Praze, jsem neměla všechny potřebné střípky mozaiky, natož abych ji byla schopná poskládat, ale už jsem začínala tušit, že u webové stránky nezůstane. I když představa, že by tak komplexní změna mohla někdy zafungovat zněla jako z říše sci-fi a moje nasazení v celé té věci se zdálo být bláhovým mrháním času. Jürgen Rudolph mě v ČR propojil na pana Luboše Pateru, který mě velmi ochotně seznámil s tehdejšími poslanci Poslanecké Sněmovny Parlamentu ČR Tomášem Podivínským (dnes velvyslanec ČR v Německu), který přeložil do češtiny knihu Jürgen Rudolpha "Ty jsi MOJE dítě." (Jürgen Rudolph, 2010, reedice 2014). Společně s Tomášem Podivínským, panem Paterou a jeho kolegy ze Striedavej starostlivosti o děti, slovensko-českej spoločnosti Miroslavem Sabolem a Bohuslavem Lenghardtem jsme uspořádali (pro mě první) odborný seminář v Poslanecké Sněmovně PČR, kde vystoupil Jürgen Rudolph a kde jsme pokřtili obnovené vydání překladu jeho knihy do češtiny, které financoval Tomáš Podivínský, náklady na cestu a ubytování J.R. a jeho ženy uhradil můj kolega Jan Bogusch. Na semináři nás bylo všeho všudy asi 10. Bála jsem se, jestli to pana Rudolpha neurazí, ale jeho žena mé obavy tenkrát rozptýlila čínským příslovím, že i velký oheň se nejdříve rodí z malé jiskřičky. Oba byli velmi milí a vstřícní. Když jsem pak Jürgen Rudolpha požádala, aby přijel přednášet na konferenci, kterou pořádal ÚMPOD (Úřad mezinárodně právní ochrany dětí), už jsme se znali a já jsem

¹ z něm. Familienrichter (rodinný soudce)

si byla téměř jistá, že mě neodmítne. Na této konferenci jsem vystoupila, díky JUDr. Ing. Romaně Rogalewiczové (která zpracovávala a vedla projekt interdisciplinární spolupráce na ÚMPOD) i já sama.

V rámci svého příspěvku jsem uvedla, že nejsem z žádné profese podílející se na řešení rodičovského konfliktu (vystudovala jsem v Německu překladatelství AJ, NJ), nic neumím a nikoho neznám. Věřím ale, že změna je možná, že se nám právě teď nabízí šance ji uchopit a začít ji realizovat. Poprosila jsem o pomoc s propojením na lidi, které potřebuji znát, s předáním know-how, které bych měla vědět a než jsem si stačila sbalit věci z řečnického pultu, vztahovaly se ke mě ruce s vizitkami a nabídkami pomoci. O coffee breaku se ke mě přitočila jedna paní a pošeptala mi “Tamten pán je doc. Matoušek. Toho potřebujete.” Šla jsem se mu představit a od té doby s menšími pauzami spolupracujeme na různých projektech vedoucích k etablování cochemské praxe v ČR.

Rozvlekle jsem popsala začátek, ale je důležitý, mohla jsem poděkovat všem, kteří mi na začátku pomohli a jejichž řady se pak exponenciálně rozrostly a mohu z něj jasně vyvodit následující:

Není na škodu uchovat si zdravou naivitu a představovat si nesnadné “jako Hruvínek válku”. Nebrzdí vás předsudky a vlastní výmluvy, ani strach, že svůj potenciál neproměníte, že nezvládnete vyřešit všechny problémy, které přijdou. Když už v tom jste, vždycky už si nějak poradíte. Bát se předem nemá cenu ani sáhodlouze se připravovat a oddalovat start.

Když skutečně uvěříte, že dosáhnete svého, uvěří i ostatní. Když budete jen o trochu trpělivější a vytrvalejší než většina, zaručeně uspějete. Když se otevřete ostatním a nabídnete jim cestu namísto kritiky, otevřou se i oni vám a na té vaší cestě se k vám přidají. Rozhodně pokud přicházíte s něčím tak smysluplným jako je cochemská praxe.

2 Dialog

Na začátku jsem věděla velmi málo. Jasně ale bylo, že to neudělám od svého počítače, že musím ven, mezi lidi, kterých se to týká, musím do médií a musím z cochemské praxe udělat celospolečenské téma. Neměla jsem ani tušení, jak se to udělá a tak jsem se ptala, na všechno a všech, kdo byl ochoten se se mnou potkat a podělit se o zkušenosti a kontakty, toho jsem navštívila a snažila se vždycky udělat něco i pro ni/něj (ne třeba hned, ale později). Dostala jsem spoustu dobrých rad:

- Každý velký úspěch se skládá z mnoha malých. Nesoustřed' se na velké cíle, postupuj krok po kroku, k velkému cíli a úspěchu dojdeš.

- Novináře musíš tématu naučit. Dávej jim po dávkách svoje téma v různých kontextech, z různých úhlů pohledu. Jakmile se začne pravidelně objevovat, přijmou ho za své téma.

Měla jsem velké štěstí, že jsem mohla všechny profese poznávat bez znalosti jejich oboru. Můžete si dovolit ty nejhoupější otázky, které mohou vyprovokovat diskuzi nad zdánlivě nezpochybnitelnými postupy a pravdami. Můžete se podívat, proč něco nefunguje tak, jak by to i laikovi dávalo smysl. Nenesla jsem si zátěž rutinního pojetí výkonu oněch profesí ani v podobě znalosti jednotlivých odborníků. Tedy, neměla jsem žádné předsudky vůči nikomu a všem jsem vždy dávala jasně najevo, že věřím, že právě oni jsou těmi odborníky, kdo tu změnu mohou začít prosazovat a žít. Vyjadřovala jsem jim respekt a vkládala jsem do nich důvěru. Zároveň jsem neměla problém spojovat jednotlivé odborníky z jednoho oboru nebo i napříč těmito obory. Jako v cizím jazyce necítíte konotaci vulgarismů, necítila a nectila jsem ani hierarchické uspořádání v rámci některých profesí, které někdy může intenzivnější spolupráci nebo jen přihlášení se ke stejným principům, bránit.

- **soudci**
- **advokáti**
- **soudní znalci**
- **pracovníci OSPOD**
- **pracovníci poraden pro rodinu manželství a mezilidské vztahy**
- **mediátoři**
- **poslanci**
- **senátoři**
- **média**
- **rodiče**
- **děti**

Tyhle všechny je potřeba oslovit. S odborníky vést dialog, protože oni jsou nositeli změny. Je třeba jim vysvětlit pozitiva, která změna přinese (i pro ně samotné) a ukázat jim, jak začít, případně pomoci s prvními kroky.

Podpora poslanců a senátorů je důležitá 1) vzhledem k případným legislativním nebo procesním změnám, 2) aby se téma dostalo do pracovních výborů obou komor parlamentu, kterých se může týkat a také 3) na ministerstva: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo Spravedlnosti. Možná vůbec nejtěžším úkolem je docílit mezirezortní spolupráce, která je nutná. Principy této spolupráce platí vždy pro všechny

stejně od rodičů přes odborníky, kteří s nimi pracují až po ministerstva samotná.

Orientace naperspektivu dítěte

Obrázok 1: Perspektiva dítěte. Zdroj: vlastní zpracování.

Rodiče: je třeba, aby jeden druhého respektovali v rodičovské roli, uznali navzájem hodnotu toho druhého pro jejich společné dítě, komunikovali spolu a naučili se domlouvat o záležitostech, týkajících se dítěte (perspektiva dítěte).

Odborníci: soudci, OSPOD, pracovníci poraden, advokáti, soudní znalci, mediátoři - je třeba, aby se respektovali, uznali přínos ostatních v řešení rodičovského konfliktu, komunikovali spolu (koordinovali svůj postup) a orientovali se neustále na perspektivu dítěte - nejlepší zájem dítěte.

Ministerstva: je třeba, aby se navzájem respektovala, uznala vzájemně svou roli a vstup do dané problematiky, spolupracovala (při změnách podmínek, metodických doporučení, zákonů či procesních nařízení, která se dotknou obou rezortů, vyjasňování kompetencí, plánování vzdělávání a tvorbě nabídky vzdělávací, ideálně společného vzdělávání apod.), neztratila při své činnosti orientaci na perspektivu dítěte a vnímala ji stejně.

S podporou poslanců a senátorů a pod jejich záštitou je možné pořádat odborné semináře na půdě obou komor. To je výhodné hned z několika důvodů: seminář má větší kredit (větší důvěryhodnost), je větší šance, že k takové akci přitáhnete média, získáte velké prostory v hlavním městě a malé neziskové organizaci tím odpadají veškeré náklady spojené s pronájemem a občerstvením. Velmi důležité také je, že získáte prostor předat důležité a ucelené informace samotným poslancům a senátorům, což

je v jejich každodenním velmi náročném programu velmi obtížné. Vždy se najde některý další, který se přijde podívat. I cesta k dalším z nich může být snazší, pokud se můžete zaštitit uspořádanými akcemi na půdě parlamentu nebo senátu:

Odborné semináře, které uspořádal Cochem.cz, z.s. v PSP ČR a Senátu ČR:

- 30.10.2014, **Cochemský model - rozvod s ohledem na děti**, PSP ČR
- 8.4.2016, **Rezoluce Rady Evropy 2079 (2015), Rovnost a společná rodičovská odpovědnost: role otců**, PSP ČR
- 17.2.2017, **Cochemská praxe - Testováno na rodičích v ČR**, PSP ČR
- 12.5.2017, **Rozpad rodin - největší překážky v úspěšném řešení krizové situace**, Senát PČR

Jiné akce, kterých jsem se za Cochem.cz, z.s. aktivně účastnila (přednášela jsem):

- **3.2.2016**

Přednáška v kanceláři Veřejného ochránce práv

Představení cochemské praxe pracovníkům KVOP a ombudsmance. Diskuse na téma etablování této praxe a možné podpory KVOP tomuto procesu.

- **10.2.2016**

Přednáška pro Asociaci forenzních psychologů na Katedře psychologie FFUK

Představení cochemské praxe psychologům, soudním znalcům s fokusem na roli psychologa v interdisciplinární spolupráci při opatrovnickém řízení.

- **16.6.2016**

Aktivní účast na veřejném slyšení Senátu Parlamentu ČR

Představení cochemské praxe přítomným senátorům, poslancům, odborníkům a přítomné veřejnosti

- **21.9.2016**

Konference opatrovnických soudců v Praze, pořadatel Justiční akademie

Zajištění přednášky předsedy soudu dr. Detlefa Lauhoefera v německém Wildeshausenu, kde aplikují kooperativní opatrovnické řízení, zajištění tlumočení přednášky českým soudcům.

- **27.10.2016**

Přednáška na interdisciplinárním setkání při OS Kladno

Představení cochemské praxe interdisciplinárnímu týmu odborníků, formujícím se při okresním soudu na Kladně

- **14.11.2016**

Aktivní účast na panelové diskusi pro studenty práva na PFUK

Představení cochemské praxe a navazujících témat v rámci panelové diskuse. Zapojení soudce Mgr. Poláka z OS Nový Jičín (aplikace interdisciplinární spolupráce v praxi) a klinického psychologa a soudního znalce doc. Ptáčka (zájem dítěte, participace dítěte) do aktivní účasti na panelové diskusi pořádané Common Law Society.

- **25.11.2016**

Aktivní účast na semináře pro odborné poradce neziskové organizace Aperio z.s.

Tématem přednášky v rámci semináře bylo "Poradenství s přesahem", představení role poradce na rodičovské lince nebo v osobním poradenství s ohledem na aplikaci principů cochemské praxe.

- **6.12.2016**

Přednáška pro studenty práva na Právnické fakultě UPOL

Představení cochemské praxe a role advokáta/soudce v interdisciplinární spolupráci. Nový přístup v aplikaci práva.

- **14.2.2017**

Přednáška pro pracovnice OSPOD zapojené do projektu studia psychologického minima a pilotní spolupráce psychologa s OSPOD, Katedra psychologie, FFUK

Představení cochemské praxe pracovnícím OSPOD participujícím v programu, který by měl umožnit zaměstnávání psychologa na OSPOD.

- **16.3.2017**

Přednáška pro studenty psychologie na Katedře psychologie FFUK

Představení cochemské praxe studentům psychologie.

- **21.4.2017**

Přednáška pro poradkyně spol. Aperio

Aspekty poradenství při zohlednění a respektování principů cochemské praxe.

- **15.6.2017**

Přednáška pro OSPOD Praha 11

Představení cochemské praxe a nových nástrojů (společná schůzka OSPOD) pro OSPOD všem pracovnícím OSPOD Phy 11.

- **31.8.2017**

Fórum rodinné politiky, MPSV ČR, Plzeň

Aktivní vystoupení v panelu workshopu pořádaném spol. Aperio. Sóló rodičovství - souvislosti s rozvodovou prolemtikou, interdisciplinární spolupráce (cochemská praxe) jako prevence sóló rodičovství po rozvodu.

- **21.9.2017**

Barevný svét dětí, nezisková organizace

Vystpouení v panelové diskuzi o rozvodové prolemtice (společně s Mgr. Pemovou, Mgr. Martinem Benešem a JUDr. Annou Márovou)

- **2.10.2017**

Kulatý stůl ve Sněmovně PČR

Interdisciplinární spolupráce při řešení rodičovské konfliktu, posl. Nina Nováková

Od stolu se změna neuděje, je potřeba chodit mezi lidi a vysvětlovat, chytit se každé příležitosti. Kde není, vytvořit si ji. Stejně jako poslanci a senátoři jsou vděční za téma, které rezonuje a za spolehlivého partnera, který "dodá" obsah, zaručí "vývoj" v tématu a vysokou kvalitu akce, i řada organizací uvítá možnost dostat do svých projektů zajímavý program. Vám to umožní dávat prostor odborníkům, kteří jsou respektovaní a uznávaní, získáte odpovědi na otázky, na které zatím nemáte odpověď a aktivně je zapojíte do podpory vaší již společné "věci". Setkání a akcí, kterých jsem se účastnila i pasivně, bylo samozřejmě mnohem více, ale uvedený výčet by měl poskytnout představu o tom, jak je možné prostor pro seznamování s cochemskou praxí vytvářet. Nechci a nesmím zapomenout poděkovat všem odborníkům, kteří se mnou spolupracují, kteří vždy velmi ochotně a nezištně (rozuměj bez nároku na honorář a uhrazení cestovních nákladů) přijali mé pozvání, vyslyšeli mou prosbu, aby na výše uvedených akcích přednášeli. Děkuji!

3 Média

Získat pozornost médií není, rozhodně na začátku, vůbec snadné. Prostor, který si vydobedete je většinou velmi malý a informace, které můžete přes média předat bývají zkreslená a vytržená z kontextu. I tak je velmi důležité, aby téma zaznívalo, aby "značka" rezonovala veřejným prostorem, aby se novináři a všichni ostatní, kteří to "zachytí" naučili vyslovovat cochemská

praxe. Zdá se to být marný boj, ale vyplatí se vytrvat. Jak už jsem uvedla, **věřím, že úspěšní lidé se od neúspěšných liší v podstatě jen tím, že měli větší vytrvalost, víc chtěli a víc věřili, že se to povede.** Když jsem v roce 2015 oslovila RESPEKT a jmenovitě Petra Třešňáka, jestli by nenapsal o cochemské praxi, odmítl mě s tím, že toho má moc a že to není jeho téma. Odkázal mě na své kolegyně. Váhala jsem a rozhodla se počkat. Nechci do nejserióznějšího českého týdeníku proto, aby “moje” téma zpracoval někdo jiný. Je to tak komplexní věc, že potřebuji Třešňáka, aby to napsal srozumitelně, atraktivně a vycucl to nejpodstatnější, jak to umí. Nepojedu s mercedesem do autoservisu “Franty Vomáčky” v “Horní dolní”, počkám. Když mi pak na jaře 2017 sám zavolal, mohla jsem se s ním setkat a kontaktovat ho na mnoho dalších lidí, jejichž výpovědi byli důležité. Měla jsem ten rok druhé vánoce. Jeho článek vyšel před prázdninami a byl přesně takový, jak jsem očekávala.

Výstupy Cochem.cz, z.s. v médiích:

RESPEKT

Krásný nový rozvod, Petr Třešňák

<https://www.respekt.cz/tydenik/2017/23/krasny-novy-rozvod-info.cz>

Seriál článků: Ukradené děti

<http://www.info.cz/cesko/ukradene-deti-dil-1-kdyz-matky-vezmou-otcum-sanci-starat-se-o-spolecne-potomky-21319.html>

odborný časopis **Školní poradenství v praxi**, od nakl. Wolters Kluwer

- číslo 4/2015 - Článek o cochemské praxi společně s PhDr. Václavem Mertinem
- číslo 6/2016 - Článek představující sebezkušenostní program pro děti, jejichž rodiče se rozvádí, společně s českou autorkou kroužku Dětský průvodce světem rozvodu, Bc. Terezou Vránovou
- číslo 4/2017 - Škola jako bezpečný přístav před situací doma, představení webu pro děti v situaci rozvodu - www.pravonarodice.cz

e-psychologie.cz

Zájem dítěte v opatrovnickém sporu, Nováková, doc. Matoušek

<https://e-psycholog.eu/clanek/289>

iDNES

Vše pro dítě. Úřady i rodiče má u rozvodu zkrotit Cochemská praxe

<http://zpravy.idnes.cz/cochemska-nemecka-praxe.../domaci.aspx...>

Události, ČT

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/216411000100416/>

Týden v justici, ČT

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/11129264015-tyden-v-justici/316281381900417/>

Sama doma, ČT

<http://www.ceskatelevize.cz/.../.../469285-cohemska-praxe-1-cast>
<http://www.ceskatelevize.cz/.../.../469288-cohemska-praxe-2-cast>
<http://www.ceskatelevize.cz/.../2.../chat/6032-marketa-novakova/>

Sama doma, ČT - O webové stránce www.pravonarodice.cz

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/218562220600003/video/592973>

DVTV

Bouřlivý rozvod? Hlavní je dítě, nová praxe donutí rodiče, aby se na jeho výchově shodli

<http://video.aktualne.cz/dvtv/dvtv-30-10-2015-cohemska-praxe-a-deti-vyznamenany-hess/r~ed9b30227f0e11e5bd0a002590604f2e/>

“Rovnost a společná rodičovská odpovědnost: role otců”, seminář v PSPČR
8.4.2016

<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4306&td=19&cu=16>

O Cochemském modelu v živém vysílání čt24

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/290769-cochemsky-model-vede-k-rychle-dohode-po-rozvodu-hlavne-setri-deti/>

Rozvod bez obviňování a ztráty jednoho z rodičů. V Německu to jde.

http://ona.idnes.cz/rozvod-podle-cochemskeho-modelu-da7-/deti.aspx?c=A141003_134236_deti_haa#utm_source=sph.idnes&utm_medium=richtext&utm_content=clanek-box

Cochemský model: řešení rozvodu, když se rodiče nedohodnou

<http://zena.centrum.cz/deti/zajimavosti/clanek.phtml?id=805691>

Cochemský model

<http://www.saminadeti.cz/clanek/cochemsky-model>

4 Projekty

Abych se mohla této své iniciativě naplno věnovat, musela jsem najít způsob, jak se uživit (obhájit svou neziskovou činnost v rámci rodinného rozpočtu, naštěstí mám chápajícího, schopného a podporujícího manžela). Bylo také důležité pro komunikaci se zástupci profesí a ministerstvy aj. mít oficiální formu, být partnerem nikoliv jednotlivcem, který se rozhodl prosazovat nějakou změnu. Na začátku roku 2015 jsem založila Cochem.cz, z.s., členy spolku jsou ještě další 2 statutární zástupci Jan Bogusch (můj bývalý kolega, ten který s cochemskou praxí za mnou přišel) a Pavlína Maierová (daňová poradkyně, moje bývalá kolegyně a kamarádka navždy), která se stará o daně a účetnictví. Nebylo snadné zorientovat se v neziskovém sektoru, pochopit jak fungují dotační programy, navázat spolupráci s nadacemi, které pomáhají dětem, ale postupně se to podařilo. I tady se osvědčila strategie, ptát se, žádat o pomoc i s banalitami a vytrvat. Cochem.cz, z.s. realizoval nebo realizuje tyto projekty:

www.pravonarodice.cz

Projekt podpořený Nadací Agrofert a Nadací Terezy Maxové dětem. Webový portál pro děti, jejichž rodiče se rozvádí nebo rozvedli.

Dětský průvodce světem rozvodu, etablování kroužku v poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Novém Jičíně.

Projekt podpořený Nadací Terezy Maxové dětem, Nadací Naše dítě. Sebezkušenostní skupina pro děti, které se stejně jako jejich rodiče potřebují zorientovat v tom, co se děje. Potřebují bezpečný prostor, kde by mohly sdílet, nebály se říci, co je trápí a co potřebují. Usilujeme o etablování této služby dětem v systému sociálních služeb, tak aby byla tato služba zdarma a dostupná všem dětem v ČR.

Seriál seminářů o etablování interdisciplinární spolupráce inspirované cochemskou praxí v ČR

Projekt podpořila Nadace Sirius. Ve spolupráci s krajskými úřady ČR pořádáme seminář pro zástupce všech profesí účastnících se řešení rodičovského konfliktu, na kterém představujeme postup, základní principy a poznatky z praxe při OS v Novém Jičíně. Bezprostředně na seminář navazuje workshop na kterém představujeme účastníky sobě navzájem a snažíme se je propojit s vědomím, že projevili zájem o stejnou věc a nic nebrání tomu, aby začali vytvářet interdisciplinární tým. V rámci projektu vznikl **PDF Manuál a PDF vizuál k etablování interdisciplinární spolupráce** dostupný na <http://cochem.cz/index.php/zavadeni-cp-v-cr>

Připravuji projekt, který umožní přenos dalšího know-how týkajícího se kolizního opatrovníka z Německa a umožní doprovodit další 3 soudy v ČR při etablování interdisciplinární spolupráce v opatrovnickém řízení. Jako odborný garant se účastním dalších projektů realizovaných jinými subjekty, které vedou k etablování cochemské praxe v ČR.

Vypadá to, že jsem tento sborník využila k tomu, abych se pochválila. Nevím ale, jak jinak předat know-how o tom, jak "se to stalo", že se v ČR cochemská praxe pomalu, ale jistě etabluje a zájem o ní roste. Na začátku jsem nevěděla nic, postupovala jsem dle strategie, že maximálně se mohu potkat s odmítnutím a to moje ego přežije. Zpětně musím říci, že jsem velmi mile překvapená tím, kolik lidí bylo a je ochotno pomáhat a dělat věci nad rámec svých povinností, na úkor svého volného času a nezištně. Dnes spolupracuji s řadou odborníků, kteří také sami nebo ve spolupráci s dalšími vyvíjí značné úsilí, aby se podařilo interdisciplinární spolupráci zavést u co nejvíce soudů. Velmi mě těší, že se nám daří zůstat v kontaktu, spolupracovat a své aktivity koordinovat, abychom netříštili, ale naopak spojovali své síly.

Ještě jednomu rozhodujícímu momentu se musím ve svém příspěvku věnovat. Byl to telefonát od místopředsedy soudu v Novém Jičíně, pana Mgr. Vladimíra Poláka, který viděl nějaké mé vystoupení v médiích, přečetl si informace na internetu (jako první jsem napsala o cochemské praxi do wikipedie, pak na náš web a pak už se množili i články a vystoupení v médiích) a rozhodl se mě kontaktovat. Byl už rozhodnutý, že se po cestě zavedení interdisciplinární spolupráce v opatrovnickém řízení u nich na soudě vydá, dávalo mu smysl spolupracovat se mnou a tak se děje i dodnes. Nevím, jak by se vyvíjelo etablování CP u nás, nebýt jeho. Nebál se jako první zdvihnout vhozenou rukavici, čelit zájmu médií i kritice některých svých kolegů. Velmi pomáhá i fakt, že je systematický a ochoten sdílet své zkušenosti s ostatními a spolu s nimi hledat optimální nastavení fungování interdisciplinární spolupráce. Jsem za to skutečně vděčná. Bez aktivního zapojování soudů bychom se nepohnuli z místa.

Závěr

Mohla bych ještě psát o cochemské praxi, o základních principech, o nových nástrojích, o důležitosti změny přístupu k rodičům a dětem, aj. ale už jsem to spolu s paní Mgr. Pavlou Polákovou (Centrum psychologické pomoci, Nový Jičín) a paní Mgr. Pavlou Churavou (soudní tajemník - sociální pracovník při OS Nový Jičín) popsala v materiálech, které zmiňuji výše (PDF manuál a PDF vizuál k etablování interdisciplinární spolupráce) a které jsou ke stažení na www.cochem.cz. Mohla bych uvést seznam soudů, které v ČR

začaly tuto praxi aplikovat (naštěstí jich přibývá a jsou v různých fázích od zájmu, po přípravu, až skutečnou realizaci s kratší i delší zkušeností), ale upřímně nevím, čemu by ten výčet měl pomoci. Věřím, že motivace a přesvědčení o správnosti vydat se cestou etablování interdisciplinární spolupráce už na Slovensku je. Naše země jsou obě malé, což nám dává velkou výhodu oproti např. Německu samotnému. Dobrá praxe a osobní doporučení na základě vlastní dobré zkušenosti se tu od dědiny k dědině a v rámci odborných komunit, šíří rychleji a mě velmi těší, že v případě Česka a Slovenska můžeme k té interdisciplinární spolupráci dodat ještě přívrstev - mezinárodní.

Kontakt na autora

Dipl.-Übers. Markéta Nováková

Cochem.cz, z.s., Rybalkova 336/49, 101 00 Praha 10

e-mail: marketa.novakova@cochem.cz

ZHODNOTENIE SPOLUPRÁCE ÚPSVR S MEDIÁTORMI ZA POSLEDNÝCH 5 ROKOV

Evaluation of the cooperation of UPSVR with the mediators for the last five years

Eva RIEČICOVÁ

Abstrakt

„Konflikty sú neoddeliteľnou súčasťou života človeka“ (Slovák - Vereš, 2009, s. 47). Odčerpávajú nám energiu, avšak niekedy zúčastnené strany nie sú schopné sa dopracovať s cieľu. Každá má vlastný pohľad na vec, vlastný cieľ. Vtedy je vhodné využiť pohľad nezainteresovanej osoby, ktorá by mohla osobám v konflikte pomôcť k odklonu od konfliktu a hľadať cestu ku kooperácii. Osoba, ktorá im pomôže vzájomne si porozumieť, rešpektovať sa, identifikovať problém i dopomôcť k formulácii cieľa. Takouto osobou môže byť práve mediátor. Pre obe strany nezávislý a neutrálny. „...je zodpovedný za proces, nie však za výsledok.“ (Strieženec In Schavel - Oláh, 2008, s. 179). Počúva obe strany, vytvára dôvernú atmosféru, zisťuje záujmy a potreby účastníkov, všíma si emócie a neverbálne prejavy klientov (Slovák – Vereš, 2009). Po celý čas výkonu mediácie sa snaží viesť obe strany sporu k vzájomnej dohode. Pre klientov ÚPSVR v konaní o úpravu práv a povinností k dieťaťu je najhlavnejšie, že mediátor nie je úradník. Ako teda vyzerá mediácia týchto klientov, ako sa ujala na Slovensku?

Kľúčové slová: Priority. Spolupráca. Rodina. Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela.

Abstract

“Conflicts are integral part of human life” (Slovák - Vereš, 2009, page 47). They take away our energy, but sometimes parties concerned are not able to carry one’s point. Every concerned part has his own point of view, his own objective. Then is appropriate to use view of not involved person, that could help persons to deviate from conflict and looking for way to cooperation. Person, who will help them to mutual understanding, respect, identify problem and also help to setting of objective. Such person could be a mediator. Mediator is independent and neutral for both parties. “...he is responsible for process, but not responsible for the result.” (Strieženec In Schavel - Oláh, 2008, page 179). He listen both sides, create the climate of confidence, he identify interests and needs of participants, he pay attention of emotions and non-verbal reactions of clients (Slovák – Vereš, 2009). Durig all mediation process he try to lead in both parties to mutual agreement. For clients of Office of Labour, Social Affairs and Family, which are in process of amendment duties and rights to the child is most important that mediator is not an official. So how look like the mediation process of these clients, how mediation taken up in Slovakia ?

Key words: Priority. Cooperation. Family. Social and legal protection of children and social curatorship department (SPODaSK).

Mediácia je upravená zákonom č. 420/2004 Z. z.. a môže byť významná ako možné riešenie v súvislosti s vysokým nápadom na súde. V rámci konania súd môže odporučiť účastníkom konania, aby sa pokúsili o zmier resp. vyriešenie sporu práve prostredníctvom mediácie pred začatím konania, ale aj počas neho, keďže v mnohých prípadoch je samotné konanie zdĺhavé a pozostáva z niekoľkých pojednávaní. Napriek tomu, že postupne sa mediácia dostáva do povedomia ľudí, stále je jej využívanie na rozdiel od krajín západnej Európy nedostatočné. Od schválenia zákona ubehlo takmer 15 rokov (v r. 2019), avšak využívanie mediácie ako alternatívne riešenie sporu je mnohonásobne menej využívané ako konzervatívne riešenia prostredníctvom súdu a kontraktu s právnikmi.

Nejednotnosť názorov medzi odborníkmi i medzi mediátormi samotnými panuje aj v oblasti špecializácie na jednotlivé typy mediácie. Mediácia je síce len jedna, ale každá oblasť má svoje špecifiká. V rodinnej mediácii je najväčším špecifikom dieťa, pretože väčšina sporov v tejto oblasti, kde sa účastníci nevedia dohodnúť sa týka detí. Domnievame sa, že minimálne rodinná mediácia si vyžaduje širokospektrálne znalosti mediátora, ktorý chvíľami pre klienta predstavuje psychológa, terapeuta, právnika, sociálneho pracovníka ...

Rovnako tak sa sily mediátorov triešťa z nášho pohľadu aj v tom, že existuje viacero stavovských organizácií zastupujúcich ich záujmy, pričom práve v tejto oblasti by od nich ostatní očakávali viac participácie a hľadania spoločných priorít a väčšiu synergiu. Ved' sú tými, ktorí sa snažia klientov priviesť ku kooperácii.

Mediácia, s ktorou máme najviac praktických skúseností, ktoré si dovoľíme priniesť je využívaná práve v rámci sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len „SPODaSK“). A to hneď dvomi spôsobmi. V prvom prípade ide o využitie mediácie v sociálnej práci, kde ju sociálny pracovník môže využívať v rámci interaktívneho pôsobenia najmä v prípadoch, keď sú pri realizácii sociálneho poradenstva účastní obaja rodičia, či tzv. strany sporu o dieťa alebo je vykonávaná podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 305/2005 Z. z.“) pracovníkom, ktorý absolvoval mediačné vzdelávanie prostredníctvom národných projektov financovaných zo štrukturálnych fondov EÚ. V druhom prípade sa využíva ako opatrenie SPODaSK v tzv. návrhu priorít, ak orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri vykonávaní opatrení podľa spomínaného zákona zistí, že dieťa, rodič alebo osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, potrebujú pomoc z dôvodu, že nie sú schopní riešiť problémy v rodine, konflikty v rodine, prispôbiť sa novej situácii v rodine, alebo ak ide o rodinu so špecifickým problémom navrhne ako súčasť vykonávaných opatrení vykonanie alebo zabezpečenie vykonania mediácie

ako odbornej metódy na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine v zmysle § 11 ods. 3 písm. a) a to prostredníctvom mediátora, ktorého zabezpečuje v zmysle zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zabezpečiť klientom bezplatnú mediáciu ako odbornú metódu môže len pracovník odd. SPODaSK toho úradu, ktorý má v danom roku schválenú mediáciu ako prioritu. Mediáciu, však možno odporúčať všetkým klientom, aj tam, kde nie je ako priorita, avšak nie bezplatná, hradia si ju klienti. Výber mediátora prostredníctvom verejného obstarávania zabezpečuje od 01. 01. 2015 Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „ústredie“). Následne úspešní uchádzači, podľa podmienok zmluvy/dohody, vykonávajú mediáciu ako odbornú metódu v súlade s ustanovením § 11 ods. 3 písm. a) zákona č. 305/2005 Z. z. v rodinách, identifikovaných príslušným úradom práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „ÚPSVR“). Cieľovou skupinou sú rodiny s maloletými deťmi evidované na oddelení SPODaSK ÚPSVR.

Dovolíme si zhodnotiť spoluprácu mediátorov s orgánmi SPODaSK na ÚPSVR. Informácie boli zisťované nezávislým dopytovateľom prostredníctvom ústredia. Na základe ich odporúčania sa dopytovateľ so žiadosťou o informácie, ktorými nedisponovalo obrátil priamo na príslušné úrady. Komunikáciu s ústredím môžeme označiť ako profesionálnu, avšak poskytovanie informácii z jednotlivých úradov značne krívalo a to najmä v prípade asistentky riaditeľ'a ÚPSVR Stará Ľubovňa, ktorá dopytovateľ'a morálne poučala a dokonca ho odporučila „využiť telefonickú komunikáciu a informovať sa o prijatí e-mailu,, a ďalej odporúčala „Pre budúcnosť by som možno zmenila Váš prístup, pretože skryté informácie od nás požadujete vy a NIKDY z našej strany nie je problém poskytnúť odpovede pokiaľ je to možné...“. Na obhajobu však uvádzame, že údaje za rok 2013 boli úradom spracované. Prvým úradom, ktorý zaslal informácie bol ÚPSVR Galanta a za ním ÚPSVR Prievidza.

Tabuľka 1: Úrady PSVR, ktoré v rokoch 2013 – 2017 mali v rámci vykonávania opatrení SPODaSK v prioritách zaradenú mediáciu a úrady PSVR, ktoré majú naplánovanú prioritu mediáciu na rok 2018.

ROK	Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny
2013	Bratislava, Komárno, Prievidza, Stará Ľubovňa, Topoľčany
2014	Galanta, Komárno, Poprad, Prievidza, Topoľčany
2015	Bratislava, Kežmarok, Nitra, Prievidza, Topoľčany
2016	Bratislava, Galanta, Nitra, Nové Mesto nad Váhom, Pezinok, Prievidza, Topoľčany
2017	Bratislava, Galanta, Liptovský Mikuláš, Nové Mesto nad Váhom, Prievidza, Topoľčany
2018	Bratislava, Galanta, Komárno, Levice, Liptovský Mikuláš, Nové Zámky, Partizánske, Piešťany, Poprad, Prievidza, Senica, Topoľčany

Zdroj: Ústredie PSVaR

Prinášame prehľad všetkých informácií, ktoré sa podarilo zosumarizovať za jednotlivé roky a úrady PSVR, ktoré mediáciu ako odbornú metódu na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine realizovali. Spracovali sme v nej informácie, ktoré sa týkali mediátora, ktorý realizoval mediáciu v rámci priorit a bol prijímateľ finančného príspevku (odmeny za mediáciu). Ďalej poskytnutých finančných prostriedkov, pričom v niektorých prípadoch sa nám podarilo zistiť výšku finančných prostriedkov, ktoré na mediáciu boli celkovo vyčlenené, v iných prípadoch výšku finančných prostriedkov, ktoré boli reálne vyfakturované. Medzi ďalšími položkami sa nachádza počet rodín, ktoré sa mohli mediácie ako odbornej metódy na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine zúčastniť. V niektorých prípadoch počty rodín neboli naplnené, preto sa môže stať, že úrady na dopyt odpovedali rôzne, čo aj uvádzame. Poslednou položkou je suma, ktorá vyplýva zo zmluvy buď medzi úradom PSVR alebo ústredím za hodinu mediácie. V súčasnosti je stanovený počet hodín mediácie maximálne na 10 hodín na jednu rodinu. Na každom úrade sa má mediátor možnosť stretnúť s regionálnymi rozdielmi, presne tak ako sa s nimi stretávajú pracovníci orgánu SPODaSK. Úrady boli dopytované aj na pozitívne a negatívne skúsenosti s mediáciou ako takou a tieto prinášame v závere príspevku rovnako ako doterajšie postrehy.

Tabuľka 2: Realizácia mediácie v rámci priorit na vykonávanie opatrení SPODaSK v roku 2013

ROK 2013				
Úrad PSVR	Prijímateľ finančného príspevku	Počet rodín	Poskytnuté finančné prostriedky v EUR - reálne	Suma za 1 hodinu mediácie (v EUR)
Bratislava	PhDr. Miroslava Kristinova Wieckowská	31 reálne	4.020,00 reálne	-
Komárno	PhDr. Ladislav Maczko	11 reálne zapojených	480,00 zmluva 480 reálne	20,00
Prievidza	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	67 rodičov	5.529,30,00 zmluva/ 4.597,98 reálne	max 6h/rodina/ max 159,98 €
Stará Ľubovňa	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	12	2.710,00	25,56
Topoľčany	Ing. Štefan Jurák	25 zmluva 19 reálne	8.680,00 zmluva/ 1.676 reálne	25

Zdroj: ÚPSVR Bratislava, Komárno, Prievidza, Stará Ľubovňa, Topoľčany

Tabuľka 3: Realizácia mediácie v rámci priorít na vykonávanie opatrení SPODaSK v roku 2014

ROK 2014				
Úrad PSVR	Prijímateľ finančného príspevku	Počet rodín	Poskytnuté finančné prostriedky v EUR bez DPH	Suma za 1 hodinu mediácie
Galanta	Mgr. Jana Horváthová	9	4.000,00 zmluva/ 1.466,88 reálne	35
Komárno	PhDr. Ladislav Maczko	7 reálne	2.500,00 zmluva/ 503,01 reálne	23,97
Poprad	JUDr. Elena Bohmerová	27 reálne	7.928,00 zmluva 3.693 reálne	27,00 37,00 vypracovanie mediáčnej dohody vrátane materiálnych nákladov
Prievidza	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová JUDr. Svitková	125 rodičov	5.621,00 zmluva/ 3.733,80 reálne	max 6h/rodina/max 105,00 €
Topoľčany	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	28 reálne	4.000,80 zmluva/ 3.080,00 reálne	20

Zdroj: ÚPSVR Galanta, Komárno, Poprad, Prievidza, Topoľčany

Tabuľka 4: Realizácia mediácie v rámci priorít na vykonávanie opatrení SPODaSK v roku 2015

ROK 2015			
Úrad PSVR	Prijímateľ finančného príspevku	Poskytnuté finančné prostriedky v EUR bez DPH	Suma za 1 hodinu mediácie
Bratislava	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	30.450,00	29
Nitra	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	11.985,00	23,97
Topoľčany	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	4.200,00 zmluva 3.066 reálne	21
Kežmarok	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	3.300,00	33
Prievidza	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	8.680,00 zmluva 1.497,00 reálne	21,7

Zdroj: Ústredie PSVR, ÚPSVR Topoľčany, Prievidza

Tabuľka 5: Realizácia mediácie v rámci priorit na vykonávanie opatrení SPODaSK v I. Q roku 2016

I. Q ROK 2016				
Úrad PSVR	Prijímateľ finančného príspevku	Počet rodín	Poskytnuté finančné prostriedky v EUR bez DPH	Suma za 1 hodinu mediácie
Bratislava	PhDr. Miroslava Kristinova Wieckowská	24	5.256,00 zmluva	21,9
Nové Mesto nad Váhom	Ing. Igor Mozolák	5	1.100,00 zmluva	22
Galanta	Ing. Igor Mozolák	3	750 zmluva 525 reálne	25
Pezinok	Ing. Igor Mozolák	3	750 zmluva	25
Prievidza	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	11	2.530,0 zmluva0	23
Nitra	Mgr. Zuzana Józová Borecká	6	1.200,00 zmluva	20
Topoľčany	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	8	1.600,00 zmluva	20

Zdroj: Ústredie PSVR a ÚPSVR Bratislava, Galanta, Prievidza, Topoľčany

Tabuľka 6: Realizácia mediácie v rámci priorít na vykonávanie opatrení SPODaSK v II. až IV. Q roku 2016

II. až IV. Q ROK 2016				
Úrad PSVR	Prijímateľ finančného príspevku	Počet rodín Zmluva/reálne	Poskytnuté finančné prostriedky v EUR bez DPH	Suma za 1 hodinu mediácie
Bratislava	Ing. Bronislava Švehláková	61/24	14.518,00 zmluva 3.867,50 reálne	23,80
Nové Mesto nad Váhom	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	12	2.520,00 zmluva	21,00
Galanta	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	12	2.640,00 zmluva 2.486,00 reálne	22,00
Pezinok a DP Senec	Ing. Bronislava Švehláková	7/3	1.666,00 zmluva 618,80 reálne	23,80
Prievidza	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	29/40 aj s I. Q	6.090,00 zmluva 8.165 reálne aj s I.Q	21,00
Nitra	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	19	4.180,00 zmluva	22,00
Topoľčany	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	22/23 aj s I.Q	4.840,00 zmluva 4.400,00 reálne aj s I. Q	22,00

Zdroj: Ústredie PSVR a ÚPSVR Bratislava, Galanta, Pezinok, Prievidza, Topoľčany

Tabuľka 7: Realizácia mediácie v rámci priorit na vykonávanie opatrení SPODaSK v roku 2017

ROK 2017				
Úrad PSVR	Prijímateľ finančného príspevku	Počet rodín zmluva/reálne	Poskytnuté finančné prostriedky v EUR bez DPH	Suma za 1 hodinu mediácie
Bratislava	Ing. Bronislava Švehláková	90/66	21.420,00 zmluva 13.161,40 reálne	23,80
Nové Mesto nad Váhom	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	17	3.570,00 zmluva	21,00
Galanta	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	10	2.200,00 zmluva 1.804,00 reálne	22,00
Prievidza	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	40/40	8.400,00 zmluva 8.358,00 reálne	21,00
Nitra	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	25	5.500,00 zmluva	22,00
Topoľčany	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	30/30	6.600,00 zmluva 6.028,00 reálne	22,00
Liptovský Mikuláš	JUDr. Mgr. Tatiana Štulrajterová	10	2.100,00	21,00

Zdroj: Ústredie PSVR a ÚPSVR Bratislava, Galanta, Prievidza, Topoľčany

Pre prehľad spolupráce sme sa snažili zabezpečiť informácie týkajúce sa výšky reálne vyčerpaných prostriedkov a reálne zapojených rodín ako sme už spomínali, čo sa nepodarilo za všetky úrady. Ide o informáciu, ktorou ústredie nedisponuje ani za roky, kedy realizovalo verejné obstarávanie, a preto informácie boli získavané z úradov. V zmysle zmluvných podmienok fakturačnou adresou poskytovateľa je vždy príslušný úrad PSVR, ktorý finančné prostriedky prijímateľovi finančného príspevku aj vypláca v súlade so zmluvnými podmienkami (maximálna suma celková, pre jednu rodinu, maximálny počet rodín, záverečné správy s rodinou, dohody atď.)

Zaujímavou k zhodnoteniu spolupráce pre nás bola aj informácia týkajúca sa množstva uzatvorených mediačných dohôd. Túto ÚPSVR v rámci odd. SPODaSK štatisticky nespracovávajú. Ak ňou disponujú, tak ju vedú z vlastného podnetu pre vlastnú spätnú väzbu, prípadne si ju viedli spolupracujúci mediátori. S prekážkou je táto informácia spojená na ÚPSVR Bratislava, kde je nielen vysoká fluktuácia, ale počas 5-ročného obdobia došlo niekoľkokrát aj k výmene na poste vedúceho odd. SPODaSK, prípadne zamestnanca, ktorý bol poverený vedením odd. Okrem iného ide o najväčší z úradov pozostávajúci z 5 obvodov, kde je mediácia realizovaná pod záštitou jedného mediátora, ale reálne je vykonávaná dodávateľsky aj inými mediátormi, ktorých si vyberie ten, ktorý vyhral kontrakt. Závisí na ich reflexii a zručnostiach, aby si jednotlivé rodiny do mediácie podelili, aby dokázali zväžiť svoje silné a slabé stránky, čo môže byť veľkou výhodou, ak si prípady nepodelia podľa obvodov. Dovolíme si však podotknúť, že prácu mediátora pracovníci orgánu SPODaSK nehodnotia počtom mediačných dohôd, hoci čo najväčšiemu počtu sa potešia, avšak najmä vtedy, ak to nie sú dočasné dohody, ale také, ktoré klienti medzi sebou aj vzájomne plnia a to bez ohľadu na to, či boli vložené do Notárskeho centrálného registra listín alebo schválené súdom. V mnohých prípadoch nedôjde k podpísaniu samotnej mediačnej dohody pre konzervatívny postoj klientov, ktorí viac dôverujú rozhodnutiu súdu a to, na čom sa u mediátora dohodli, prenesú smerom k súdu. Inokedy je prínosné už len to, že klienti začnú spolu komunikovať.

Tabuľka 8: **Počet uzatvorených mediálnych dohôd**

ROK	Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny
2013	Bratislava, Komárno - 0, Prievidza - 2, Stará Ľubovňa - 8, Topoľčany - 8
2014	Galanta - 0, Komárno - 0, Poprad - 10, Prievidza - 8, Topoľčany - 21
2015	Bratislava, Kežmarok, Nitra, Prievidza - 3, Topoľčany - 8
2016	Bratislava (II. – IV. Q r. 2016 – čiastočná dohoda 5x, neuskutočnená mediácia 8x, nedohoda 10x, jedna mediácia bola realizovaná medzi 2 rodinami), Galanta – I. Q – 1, II. až IV.Q - 2, Nitra, Nové Mesto nad Váhom, Pezinok, Prievidza - 22, Topoľčany – 14
2017	Bratislava (čiastočná dohoda 4x, neuskutočnená mediácia 8x, nedohoda 31x, v procese 8x, dohoda 17x), Galanta - 2, Liptovský Mikuláš, Nové Mesto nad Váhom, Prievidza - 28, Topoľčany – 10

Zdroj: ÚPSVR Bratislava, Galanta, Komárno, Poprad, Prievidza, Stará Ľubovňa, Topoľčany

Ako môžeme vidieť v štatistických ukazovateľoch týkajúcich sa úradov, ktoré realizovali mediáciu v rámci priorit na vykonávanie opatrení SPODaSK, tak zaznamenávame za roky 2017 a 2018 jej progres a o zaradenie mediácie ako priority požiadalo 12 úradov PSVR. Sociálni pracovníci orgánov SPODaSK a priori mediáciu nevnímajú ako konkurenčnú metódu sociálnej práce, sú naklonení jej využívaniu. Ohlasy úradov, ktoré s ňou majú skúsenosti sú zväčša pozitívne, okrem ÚPSVR Komárno, kde klienti preferujú skôr súdne riešenie. Skepticky na ňu nahliadajú skôr z pohľadu využívania ich klientmi, pretože ako sme uviedli v úvode, ani po tak dlhom období od platnosti zákona o mediácii nie je táto alternatívna metóda riešenia sporov dostatočne známa a propagovaná

a práca s klientmi, aby sa mediácie zúčastnili je náročná. Svojho času sa o popularizáciu snažila istá súkromná televízia a z praxe môžeme uviesť, že aj to bola cesta, pretože v danom období sa o mediáciu klienti začali zaujímať aj sami. V rámci dobrej spolupráce sa sociálni pracovníci snažia mediáciu ponúkať aj klientom v prípadoch, že úrad ju nemá ako prioritu. Už v minulosti sme naznačili, že väčšia iniciatíva by sa očakávala aj od samotných mediátorov. Pracovníci odd. SPODaSK buď klientov nasmerujú, kde a ako si môžu mediátora vyhľadať napr. prostredníctvom stránky Ministerstva spravodlivosti SR, či ponechávajú iniciatívu na samotných klientov, ktorí však vlastnú iniciatívu na hľadanie nevynaložia alebo nedisponujú dostatočnými zručnosťami napr. aj počítačovými. Ak majú skúsenosť s mediátorom, tak odporúčia aj konkrétneho mediátora, čo však klienti môžu vnímať rôzne. Sami pracovníci zväčša nedisponujú zoznamom mediátorov vo svojich a susedných okresoch. Môžeme konštatovať, že sú to často oni, kto mediácii robí reklamu. Vzájomné poznanie môže byť cestou k zlepšeniu spolupráce.

Účastníci mediácie odporúčaní orgánmi SPODaSK majú medzi sebou zväčša narušené vzťahy a je pre nich nepredstaviteľné sa stretnúť. Prvotné stretnutia často prebiehajú s účastníkmi mediácie oddelene a mediátor musí vynaložiť veľa úsilia, ak s mediáciou súhlasí len jeden z rodičov a druhý nesúhlasí. Ideálne je, ak k súhlasu na účasti dôjde obojstranne. Avšak podľa nášho názoru, nesúhlas jedného z rodičov (keďže účastníkmi mediácie sú zväčša rodičia) nemôže diskriminovať rodiča, ktorý s mediáciou súhlasil. Neraz sa stalo, že mediátor, ktorý je nestranný, nie je vnímaný rodičmi ako úradník, či ten, kto zastupuje dieťa, pri dobrých komunikačných a argumentačných schopnostiach dokáže získať na mediáciu aj rodiča, ktorý bol pôvodne v odpore. Pohľady na dieťa v procese mediácie sa rôznia. V súčasnosti sa presadzuje čo najväčšia participácia dieťaťa a dieťa má aj podľa článku 12 Dohovoru o právach dieťaťa právo sa vyjadriť. Deti sa môžu zúčastniť mediácie buď samostatne alebo s rodičmi. Zapojenie dieťaťa do mediácie je diskutabilné, aj sám Washak (1996) upozorňuje na to, že dieťaťu je daná veľká zodpovednosť. Emery (2003) a Saponek (2004) poukazujú na riziká manipulácie dieťaťa jedným z rodičov. Osobne máme skúsenosť najmä s mediáciou medzi rodičom a dieťaťom, ktorej výsledkom bolo jasné stanovenie si pravidiel medzi rodičom a dieťaťom, kde mediátor plnil úlohu sprostredkovateľa komunikácie.

Pracovníci mediáciu ponúkajú najmä rodičom, kde je potrebné komplexne vyriešiť úpravu práv a povinností k maloletému dieťaťu po rozpade rodiny/rozvode – zverenie do starostlivosti, výživné, úpravu styku. ÚPSVR Galanta do mediácie zapojil najmä partnerov, ktorí chceli riešiť striedavú osobnú starostlivosť, kde sa na výchove a starostlivosti majú podieľať rodičia rovnakou mierou a zároveň aj rozhodovať. Pokiaľ, ale spolu nekomunikovali

prinášalo im to problémy v oblasti vzdelávania, zdravotnej starostlivosti o deti, pri výbere krúžkov a pod. Využiť sa však dá aj v prípade sociálnej kurately, kedy môže ísť o mediáciu medzi rodičom a dieťaťom, ale aj pri dohode o jednotlivých formách náhradnej rodinnej starostlivosti. Ako uviedol na jednej z konferencií predseda poručenských sudcov JUDr. Peter Rajňák, keď dôjde k ukončeniu majetkových sporov súvisiacich s vysporiadaním bezpodielového spoluvlastníctva manželov (BSM), tak veľmi často dôjde k dohode aj v poručenských veciach. Mediátor síce v rámci mediácie v zmysle § 11 ods. 3 písm. a) zákona č. 305/2005 Z. z. nemôže riešiť BSM, avšak to nebráni tomu, aby si rodičia za tento úkon zaplatili a pokračovali následne v rodinnej mediácii vedúcej k dohode o úprave práv a povinností k dieťaťu.

Podľa ved. odd. SPODaSK ÚPSVR Galanta „Prejsť mediačným konaním si vyžadovalo od účastníkov, aby zmenili pohľad na svoj problém a okrem toho, že žiadali zmenu od partnera museli zároveň aj niečo ponúknuť, aby mohla vzniknúť dohoda. Aj keď písomná dohoda nevznikla pri mediácii, čo ale nutne nemusí znamenať neúspech, pretože niekde aj malá zmena v myslení môže pomôcť zlepšiť zdanlivo neriešiteľný problém. Veľmi pozitívne možno hodnotiť niektorých klientov, ktorý skutočne mali veľkú snahu dohodnúť sa a vyskúšali mediáciu.“

Pracovníci mediátorov vnímajú ako veľmi nápomocných pri svojej práci, ústretových riešiť vzájomne pomoc pre klientov orgánu SPODaSK a flexibilne reagujúcich na potreby klientov odd. a to aj časovým prispôbením sa. Za výhodu považujú, ak mediácia prebieha v iných priestoroch ako na úrade, pričom nemajú výhrady voči prenajatým priestorom podľa potreby, ak mediátor nemá vlastnú kanceláriu.

Zo vzájomného nedostatočného poznania vznikli aj mnohé prekvapujúce zistenia pre mediátorov, ktorí môžu mať mylnú predstavu o pracovníkoch orgánu SPODaSK a pri vzájomnej spolupráci zrazu zistia, že sú to pracovníci rozhodovaniashopní, odborne erudovaní, ústretoví a hľadajúci riešenia. Z oboch strán sa možno zhodnúť na jednom, že spoluprácu súd – kolízny opatrovník – mediátor pri vyššie popísanej forme spolupráce považujú za veľmi efektívnu a užitočnú pre klientov. Za negatívum považujú mediátori a nielen oni, častú zmenu pracovníkov vykonávajúcich funkciu kolíznych opatrovníkov, čo je spôsobené vysokou fluktuáciou a tiež to, že ak sa mediácia nepodarila, nastupuje beznádej, pretože je vhodné zapojenie iných odborníkov, avšak tieto možnosti sú obmedzené.

Práca mediátora je pri tomto type mediácie v rámci priorít veľmi náročná, pretože je nutné si uvedomiť, že ide vlastne o nedobrovoľných klientov, resp. polodobrovoľných, ktorí sú často nastavení na vzájomný boj, nie hľadanie riešenia. A akákoľvek malá chyba, či nedôvera voči pracovníkom SPODaSK alebo mediátorovi môže celý náročný proces prípravy a realizácie zmariť. Stretli sme sa s prípadmi, kedy mediátor uvádzal na FB stránke, že je

zamestnancom ÚPSVR Brezno, avšak v zozname zamestnancov nefunguje, pretože štátny zamestnanec ani nemôže byť zapísaný v zozname mediátorov, ani vykonávať mediáciu ako mimopracovnú činnosť. Ďalším negatívom tiež bolo zistenia, keď si mediátor zaúčtoval plný počet 10 zrealizovaných hodín mediácie na rodinu, ale k mediácii samotnej vôbec nedošlo, resp. komunikácia prebiehala len s jedným rodičom a prípad to nikam neposunulo. Pracovníci orgánu SPODaSK chápu, že pokiaľ dôjde k samotnej mediácii, tak tomu predchádza kontaktovanie klientov, vysvetlenie procesu mediácie, pozvanie, telefonický prípadne osobný rozhovor, ale považujú za morálne neprijateľné, aby si mediátor vyfakturoval maximálny počet hodín mediácie, ktoré možno na rodinu realizovať a k samotnej mediácii nedošlo. Zaznamenali sme aj prípady, že spätnou väzbou pre orgán SPODaSK bola až záverečná správa doručená pred koncoročným vyúčtovaním so znením, že mediátor s rodinou nepracoval pre svoju osobnú skúsenosť s ňou spred niekoľkých rokov. Nemáme vedomosť, či túto skutočnosť avizoval dodávateľovi mediácie, keďže sám bol v postavení subdodávateľa, ale s určitosťou vieme, že rodinu „neposunul“ inému mediátorovi, ktorý by sa jej pokúsil byť nápomocný.

Na záver príspevku si dovoľím použiť niekoľko postrehov mediátorky Ing. Švehlákovej, ktorá mala možnosť v rámci priorít vykonávať mediáciu pre ÚPSVR Bratislava a Pezinok vrátane detašovaného pracoviska Senec. „Myslím, že mediátor v pozícii, kedy spolupracuje s UPSVR a súdom (keď to samozrejme klienti odsúhlasia) je určite veľmi dobrá kombinácia. Mediátor, ale naráža na základnú etickú, resp. profesnú hranicu - nakoľko detailné majú byť správy pre UPSVR v prípade, že sa strany nedopracujú k dohode. Na základe pozitívnych aj negatívnych reakcií od klientov pri tejto spolupráci som názoru, že:

1. mediátor musí presne nastaviť pravidlá mediácie pre klientov - t.j. vopred ich upozorniť ako detailná správa bude, musí byť voči nim férový,
2. mediátor by mal poslať správu aj klientom,
3. správa má byť stručná, pravdivá a detailná len do miery, aby to prípad posunulo.

Rovnako tak nevyhnuté je si zadefinovať spoluprácu s orgánom SPODaSK v tých častiach, ktoré sa týkajú náležitostí, ktoré nie sú presne upravené zmluvne, ale je priestor na vzájomnú dohodu – odporúčací formulár a kontakty na klientov, spätná väzba práce s mediátorom, priebežné správy pre súd, fakturácia – spôsob (komu, čo, kedy...) ...

Ak súdu a orgánu SPODaSK záleží na tom, aby sa čo najviac urýchlil proces hľadania najlepšieho záujmu dieťaťa, tak budú spoluprácu s mediátormi len podporovať ako alternatívny spôsob riešenia konfliktu. Súčasne očakávajú, že sa budú mediátori sústavne vzdelávať, aby výsledkom mediácie bolo čo

najviac jasných a realizovateľných dohôd, ktoré nemusia byť v zásade definované a spísané právnym jazykom, ale nesmú byť v rozpore s platnými právnymi predpismi alebo diskriminovať jedného z rodičov, ani o jedného z rodičov pripraviť dieťa.

Zoznam použitej literatúry

- EMERY, R. E. 2003. Children's voices: Listening—And deciding—Is an adult responsibility. *Arizona Law Review*, 2003, 45, s. 621–627. ISSN 0004-153X.
- SAPOSNEK, D. T. 2004. Working with children in mediation. In: FOLBERG, J., MILNE, A., SALEM, P. (Eds.) *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*. pp. 155-179. New York: Guilford Press, 2004.
- SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2008. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. 2. vyd. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 223 s. ISBN 80 – 8068 – 487 – 1.
- SLOVÁK, P. – VEREŠ, M. 2009. *Metódy sociálnej práce*. 1. Vyd. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 70 s. - ISBN 80-969449-0-8.
- WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 1996, 1. vyd. 1. 237 s. ISBN 80-7178-0898.

Kontakt na autora

PhDr. Mgr. Eva Riečicová, PhD.

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, Špitálska 8, 812 67 Bratislava

e-mail: evariecicova@gmail.com

Odborný profil autora:

Autorka vyštudovala psychológiu a históriu na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. V roku 2011 ukončila akreditovaný kurz mediácie. Rigorózne konanie ukončila v roku 2012 v odbore sociálna práca na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, rovnako ako v roku 2017 obhájila dizertačnú prácu. V rokoch 2004 až 2014 pôsobila ako vedúca oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na ÚPSVR Topoľčany, následne od 2014 do 2017 na rovnakom poste na ÚPSVR Bratislava. Zostavila spolu so svojou kolegyňou Silviou Slezákovou Manuál na prácu na oddelení a množstvo podporných materiálov na sprehľadnenie a uľahčenie práce. Okrem iného, prednáša a spolupracuje s mimovládnyimi organizáciami. V súčasnosti pracuje na Ústredí PSVaR na odd. kontroly na výkon opatrení SPODaSK.

MULTIDISCIPLINÁRNA SPOLUPRÁCA POMÁHAJÚCICH PROFESII NA PRÍKLADOCH DOBREJ PRAXE. INTERVENCIA MEDIÁTORA V RODINNÝCH SPOROCH

Multidisciplinary collaboration of the helping professions on examples of a good practice. Intervention of a mediator in family conflicts.

Dagmar TRAGALOVÁ, Lucia LUČIVJANSKÁ

Abstrakt

Vytvoriť funkčný model spolupráce odborníkov pri práci s rodinou si vyžaduje ochotu profesionálov participovať pri intervencii v rodine. Rôzne pomáhajúce profesie majú svoje pravidlá, svoje metódy, princípy a procesné postupy, ktoré musia dodržiavať pri práci s rodinou. Ďalej je potrebné dodržiavať zásady mlčanlivosti pri práci s klientom čo častokrát komplikuje sprostredkovanie si informácii navzájom v rámci spolupráce s ostatnými subjektmi. Príspevkom sa snažia autorky poukázať na rôzne možné modely spolupráce mediátora a oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri riešení rodinných sporov na príkladoch dobrej praxe.

Kľúčové slová: *Rodinná mediácia. Interdisciplinárna spolupráca. Rozvod. Profesia. Multidisciplinárny. Intervencia.*

Abstract

The creation of a functional model of cooperation of professionals in work with family requires the willingness of professionals to participate in family intervention. The various assisting professions have their own rules, their methods, principles and procedural rules to be followed when working with family. Additionally, the principle of confidentiality when working with clients often complicates the communication of information with each other in the framework of co-operation with other entities. The authors try to point out to various possible models of cooperation between the mediator and social-legal protection of children and social guardianship facilities in solving family disputes on examples of good practice.

Key words: *Family mediation. Interdisciplinary cooperation. Divorce. Profession. Multidisciplinary. Intervention.*

Úvod

Oblasť rodinných sporov je špecifickou oblasťou, ktorá si zasluhuje osobitnú pozornosť zo strany štátu natoľko, že v rámci novej procesnej úpravy vyčlenil zákonodarca oblasť rodinných vzťahov do samostatného procesného kódexu zákona č. 161/2015 Z.z. Civilného mimosporového

poriadku. Všeobecné záväzne predpisy umožňujú jednotlivým orgánom zasahovať do práv a povinností rodičov a detí aj bez návrhu, ak dochádza k ich ohrozeniu, alebo je predpoklad, že by v prípade nečinnosti štátu k ohrozeniu ich života, zdravia, telesnej aj duševnej integrity mohlo dôjsť. Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov umožňuje mediátorovi riešiť rodinnoprávne spory, ktorých predmetom je osobný alebo právny konflikt rodiny, s výnimkou riešenia osobného stavu osoby. Dalo by sa teda povedať, že podmienky pre spoluprácu odborníkov intervenujúcich pri práci s rodinou sú legislatívne dané. Problém však nastáva, ak jednotliví odborníci o sebe nevedia a každá profesia sa snaží najlepšie ako vie pomôcť rodine podľa vlastných ustálených postupov, metód s využitím vlastných nástrojov. Neexistujú jednotné metodiky pre koordinovaný postup pomáhajúcich profesií pri práci s rodinou v kríze.

Ochrana práv detí sa za posledných pár rokov dostala do štádia, kedy je výrazne ovplyvňovaná procesmi globalizácie a stratégiami Európskej únie. Sú to rôzne medzinárodne dohovory, medzi ktoré patrí najmä Deklarácia práv dieťaťa, Dohovor o právach dieťaťa, Dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzištátnych osvojeniach, Deklarácia práv počatého dieťaťa a mnohé ďalšie. V súčasnosti spoluprácu subjektov participujúcich pri ochrane detí pred násilím zabezpečuje **Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násilia na deťoch**, ktoré je gestorom **Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím**. Zabezpečuje úlohy koordinátora pre vykonávanie **Dohovoru o právach dieťaťa**. Koordinátor strediska realizuje jednotlivé úlohy, zosúladuje činnosť a postupy subjektov, ktoré participujú na podpore rodiny.

Výbor pre práva dieťaťa vo svojom Všeobecnom komentári č. 13 (2011) Právo dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia poukazuje na to, že obsahom pojmu **násilia páchaného na deťoch** nie je len fyzické ubližovanie, ale aj akákoľvek forma zanedbávania dieťaťa alebo psychické týranie. Rozpad rodiny je vždy veľmi traumatizujúcou udalosťou pre všetkých členov rodiny, deti nevynímajúc. Žiaden rozchod nie je bezbolestný, tak ako ani žiadna choroba a bolesť sa nedá odstrániť bez liekov, ale dá sa zmierniť, utíšiť bolesť a často dôjde aj k úplnému vyliečeniu. Správanie sa rodičov k dieťaťu počas tohto ťažkého obdobia žiaľ neraz možno označiť ako násilie páchané na deťoch. Koordinovaná a systematická spolupráca pomáhajúcich profesií, štátnych orgánov a súdu môže výrazne prispieť k zmierneniu negatívneho dopadu na celú rodinu.

1 Rozhodovanie súdov vo veciach maloletých

Ani v súčasnosti sa trend sudcov vo zverovaní detí do osobnej starostlivosti, poväčšine matke, veľmi nezmenil napriek tomu, že od júla 2010 majú súdy k dispozícii inštitút striedavej osobnej starostlivosti zakotvený v zákone č. 36/2005 Z.z. o rodine, ktorý plne rešpektuje právo dieťaťa na rovnocennú starostlivosť rodičov. Inštitút striedavej osobnej starostlivosti o dieťa má byť vyjadrením kvalitného a pozitívneho vzťahu rodičov k deťom. Tabuľka 1 poukazuje na výrazný nepomer zverenia detí do osobnej starostlivosti jednému rodičovi oproti zvereniu dieťaťa do striedavej osobnej starostlivosti v roku 2016.

Tabuľka 1: Zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti súdom v roku 2016

Zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti rok 2016				
Matka	otec	striedavá starostlivosť	iná osoba	iný výsledok
7 830	1 039	811	105	439
Celkom 10 224				

Zdroj: Štatistická ročenka 2016 Ministerstvo spravodlivosti SR

Rýchlosť konania našich súdov v konaniach s maloletými deťmi vypovedá o nepružnosti a neefektívite štátneho systému. Dáva priestor rodičom nato, aby využívali svoje práva a nerešpektovali svoje povinnosti voči vlastným deťom počas rozhodovania súdu, t.j. až do právoplatnosti rozsudku. Chýbajú špecializovaní rodinní sudcovia ale aj rodinné senáty v rámci odvolacieho súdu.

Tabuľka 2: O rýchlosti konania súdov vo veciach maloletých v roku 2016

Druh práva	Počet vybavených vecí +	Do 1 mesiaca	Od 1 – 3 mesiacov	Od 3 – 6 mesiacov	6 mes. do 1 roka	Od 1 roka do 2 rokov	Viac ako 2 roky	Priemer v mes.
Rodičovské práva a povinnosti	13 294	265	3 511	4 268	3 338	1 460	452	7,18
Náhradná starostlivosť	1 499	24	287	543	464	149	32	7,00
Výživné	3 900	22	628	1 047	1 171	777	255	9,74
Záujem maloletého dieťaťa	2	0	1		1			4,05
Návrat maloletého do cudziny pri neoprávnenom	13	0	4	2	5	1	1	9,11

Zdroj: Štatistická ročenka 2016 Ministerstvo spravodlivosti SR .

Štatistika súdu neuvádza, v koľkých z vybavených rodinných sporov bola predložená rodičovská dohoda, ktorá by v mimosúdnom konaní - mediácii alebo ešte pred samotným konaním súdu v inom konaní upravená výkon rodičovských práv a povinnosti k maloletým deťom. Štatistika však poukazuje na množstvo rodín, ktoré svoj spor riešia prednostne na súde.

V roku 2016 súdy vybavili 20 976 vecí starostlivosti o maloletých. Vybavené veci v počte 20 976 sa týkali 60 112 práv. Najrozsiahlejšou skupinou z počtu vybavených vecí boli v roku 2016, tak ako aj v predchádzajúcom roku, **veci týkajúce sa rodičovských práv a povinností, spolu v počte 13 534.**

V tejto skupine súdy rozhodli o 30 431 právach. Z uvedeného počtu vybavených vecí týkajúcich sa rodičovských práv a povinností, išlo napríklad o:

- 1 669 prípadov výchovných opatrení,
- 456 prípadov zásahov do rodičovských práv,
- 3 992 prípadov schválení dôležitých úkonov za maloletého,
- 4 787 prípadov týkajúcich sa styku rodičov s deťmi,
- 10 224 prípadov zverenia dieťaťa do výchovy,
- v 300 prípadoch bol ustanovený kolízny opatrovník a
- v 72 prípadoch majetkový opatrovník.

Druhou najpočetnejšou skupinou boli veci výživného. V roku 2016 bolo vybavených 4 017 vecí, v rámci ktorých bolo rozhodnuté o 22 243 právach. Počtom rozhodnutých vecí nasleduje náhradná starostlivosť s 1 548 vybavenými vecami.

Konanie vo veciach starostlivosti o maloletých trvalo v roku 2016 v priemere 7,67 mesiaca (v tomto čísle nie sú zahrnuté veci s medzinárodným prvkom, v ktorých konanie z objektívnych dôvodov trvá dlhšie). Na porovnanie v roku 2015 priemerná dĺžka konania bola 7,21 mesiaca.

V priemere najdlhšie konali okresné súdy v obvode Krajského súdu v Bratislave, 11,03 mesiaca. Najlepšie výsledky v rýchlosti konania mali okresné súdy v obvode Krajského súdu v Banskej Bystrici – 5,28 mesiaca.

Zdroj: Štatistická ročenka 2016 Ministerstvo spravodlivosti SR

2 Rodina a sociálny pracovník v praxi

Môžeme povedať, že akýkoľvek konflikt, ktorý vznikne v rodine negatívne ovplyvňuje život jednotlivých členov a hlavne maloleté detí, ktoré sú často vystavené nevôli rodičov, manipulácii s ich citmi, názormi. Je známe, že každý konflikt je potrebné riešiť v jeho počiatkoch. Ak sa k tomu takto nepostavíme a necháme konflikt prerásť do širších rozmerov, je pomoc a intervencia z akejkoľvek strany omnoho ťažšia a zložitejšia.

Medzi prvými, ktorí prichádzajú do kontaktu s rodinou v konflikte sú pravé sociálni pracovníci úradov a oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Mnohí rodičia si totiž myslia, že jediná cesta vedie na súd, kde si všetky strany môžu dokázať svoju pravdu a často aj moc nehľadiac na to, že navzájom jeden druhého zraňujú a vlastným deťom spôsobujú bolesť. Chcú aby im sociálni pracovníci dali za pravdu, súd potvrdil ich práva a rozhodol, kto je víťaz v tomto rodinnom spore. Všetku svoju zodpovednosť za rodinu a deti prenášajú na iných v domnení, že ich problém vyrieši „sociálka“, súd, či právnik, ktorým neraz nezáleží na tom kde je skutočne pravda, či to bude dobré pre deti, len zastupujú klienta s cieľom vyhrať spor.

System akým spôsobom sa dostane rodina do starostlivosti oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je rôzny. Rodina už je v evidencii úradu. O rodine sa sociálny pracovník dozvie vtedy, keď súd ustanoví úrad práce sociálnych vecí a rodiny za kolízneho opatrovníka, alebo úrad navštívi jeden z rodičov, respektíve obaja a žiadajú o spísanie návrhu na úpravu výkonu rodičovských práva a povinnosti, úpravu styku s maloletým dieťaťom, zvýšenie výživného, rozvod a podobne. Je na každom sociálnom pracovníkovi aký postup práce a pomoci rodine zvolí. Zaužívaný postup v takomto prípade stále je, že ak niektorý z klientov požiada sociálneho pracovníka spísať návrh na súd, tak ten mu pomôže návrh spísať, alebo mu dá k dispozícii príslušný vzor.

Postup pomoci rodine by však mal byť iný. Pred tým než sa pristúpi k spisovaniu návrhu, je potrebné komunikovať s oboma rodičmi, nie len jedným. Malo by sa zistiť, či je skutočne opodstatnené podanie návrhu na súd v predmetnej veci, či existuje možnosť dohody rodičov ešte predtým, ako sa začne proces ubližovania deťom tak samými rodičmi ako aj systémom. Inštitút zmieru je využívaný paradoxne veľmi málo. Úlohou sociálneho pracovníka by však malo byť prednostne nabádať rodičov, aby sa pokúsili v záujme svojich maloletých detí dohodnúť. Je potrebné vytvoriť priestor nato, aby rodičia mohli pouvažovať o následkoch svojho rozhodnutia a následkoch svojho pozičného správania. V prvom rade je

potrebné viesť rodičov k ich rodičovskej zodpovednosti a umožniť im uzatvoriť rodičovskú dohodu, ktorá bude odrážať skutočné potreby dieťaťa ale aj možnosti oboch rodičov.

2.1 Možnosti mediácie v zákone č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately

Hlavnou úlohou a cieľom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálne kurately je predchádzanie - prevencia, zamedzovanie a odstraňovanie neželaných javov, problémov a kolízií. Pri ich riešení má neustále čoraz väčší význam sociálna práca, prevencia, poradenstvo a ako sa nám v praxi potvrdzuje aj mediácia – teda mimosúdne vyjednanie sporov. Ak poskytneme včasnú, kvalitnú a účinnú pomoc môžeme vo veľkej miere zamedziť a predísť výskytu sociálnopatologických javov a takáto účinná pomoc môže prispieť aj k odstráneniu ďalších sociálnych dôsledkov.

Sociálnu prácu môžeme definovať ako odbornú metódu, ktorá slúži na predchádzanie –prevenciu, sprevádzanie, pomoc, podporu, odstraňovanie sociálnopatologických javov a ktorá svojimi metódami zabezpečuje starostlivosť o človeka a to na profesionálnom základe. Má multidisciplinárny charakter, nakoľko vychádza z rôznych odvetví a poznatkov, psychológie, filozofie, etiky, právnických, lekárskech ekonomických vied, pedagogiky sociológie. Je popretkávaná množstvom súvislostí z jednotlivých oblastí vedy. Prostredníctvom sociálnej práce dokážeme umožniť rodinám, jednotlivcom, deťom, skupinám, či komunitám eliminovať, identifikovať, riešiť, respektíve zmierňovať problémy a zložité životné situácie v ktorých sa ocitli.

Rodinná mediácia nemá presnú definíciu v zákone. Je to mladý, dynamický, multidisciplinárny odbor, ktorý sa neustále vyvíja a modifikuje. O rodinnej mediácii však budeme hovoriť vtedy, ak jej účastníkmi budú jednotliví členovia rodiny. V spolupráci s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pôjde najčastejšie o pomoc pri riešení sporov v súvislosti s rozvodom manželov alebo v súvislosti s ochranou a úpravou práv maloletých detí pri kríze v rodine alebo rozpade rodiny.

Na Slovensku v rámci legislatívy zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 305/2005 Z.z v § 9 uvádza: „*Rodič a osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, majú právo pri výkone svojich práv a povinností požiadať o pomoc orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, iný štátny orgán, ktorý je príslušný podľa osobitných predpisov chrániť práva a právom chránené záujmy dieťaťa, zariadenie, obec, vyšší územný celok, akreditovaný subjekt, školu, školské*

zariadenie a poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, tieto orgány a akreditovaný subjekt sú povinné rodičovi a osobe, ktorá sa osobne o dieťa stará, túto pomoc poskytnúť v rozsahu svojej pôsobnosti “. S účinnosťou od 01.01.2010 bola v zákone č. 466/2008 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele zavedená zmena, ktorá umožnila orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately využívať **mediáciu ako odbornú metódu na uľahčenie konfliktov v rodine**.

MEDIÁCIA

Právna úprava mediácie v **zákone č. 305/2005 Z. z.** o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately slúži najmä ako súčasť vykonávaných opatrení nariadených v prípadoch, ak orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zistí, že dieťa, rodič alebo osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, potrebujú pomoc z dôvodu, že nie sú schopní riešiť problémy v rodine, konflikty v rodine, prispôbiť sa novej situácii v rodine, alebo ak ide o rodinu so špecifickým problémom a nemožno vykonať opatrenia podľa **§ 10 alebo podľa § 11 ods. 1 tohto zákona**. Mediácia, podľa uvedeného zákona, **je odborná metóda na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine**. Mediácia ako odborná metóda však nie je mimosúdna činnosť na riešenie sporov prostredníctvom mediátora zapísaného v registri mediátora podľa zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov. Mediáciu na riešenie sporov vo veciach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately môže vykonávať len zamestnanec úradu, ktorý skončil odbornú akreditovanú prípravu mediátora. Sociálni pracovníci ju teda nevykonávajú ako mediátori v zmysle zákona o mediácii, ale ako mediátori podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately.

Mediáciu však nesmie vykonávať ten zamestnanec, ktorý prípad vedie. Na výkon mediácie podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately bolo v rámci národných projektov financovaných zo štrukturálnych fondov EÚ vyškolených niekoľko pracovníkov orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorí sú oprávnení vykonávať mediáciu pre potreby ustanovení uvedeného zákona na zlepšenie situácie v rodinách. Žiaľ, na každom úrade ich je málo, niekde už žiaden.

Mediáciu ako odbornú metódu na uľahčenie konfliktných situácií v rodine zabezpečuje úrad aj prostredníctvom priorít, ktoré si konkrétny úrad stanoví na každý kalendárny rok. Ak mediáciu **ako prioritu úradu**

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny schváli, mediácia sa zabezpečuje prostredníctvom verejného obstarávania a vykonávajú ju registrovaní mediátori ministerstva spravodlivosti. Každý úrad si môže určiť kritéria pre úspešné zabezpečenie mediácie, a to najmä regionálne ohraničenie výberu mediátora, podmienku špecializácie mediátora na riešenie rodinných sporov, ale aj iné, aby bol zabezpečený a zároveň splnený účel priority pre vybrané rodiny, ktoré sú úradom zaradené na realizáciu mediácie. Dôležité je pri realizácii mediácie prostredníctvom priorít, aby proces verejného obstarávania bol rýchly a dodržali sa termíny stanovené v podmienkach verejného obstarávania. Mediácia vykonaná a zabezpečená úradom sa poskytuje pre rodičov bezplatne.

Interná norma č. IN 57/2016, ktorá upravuje vykonávanie funkcie kolízneho opatrovníka a súvisiacich opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny usmerňuje zamestnancov úradov v **Metodickom pokyne č. 9/2016** o tom, že **o oboch mediálnych procesoch musí sociálny pracovník podrobne informovať rodičov**. Najmä ich oboznámiť o podrobnostiach výkonu mediácie, o rozdieloch v dosiahnutých záveroch a o financovaní oboch procesov mediácie. Ak je mediácia ako odborná metóda vykonávaná počas súdneho konania a úrad vykonáva funkciu kolízneho opatrovníka, **úrad je povinný informovať súd o tom, že vykonal prostredníctvom svojho zamestnanca mediáciu**, prípadne jej vykonanie zabezpečil prostredníctvom priorít registrovaným mediátorom. O výsledkoch takto realizovanej mediácie podáva kolízny opatrovník správu na súd. Mediácia, napriek tomu, že je súčasťou zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately už niekoľko rokov, žiaľ, nie je skoro vôbec využívaná sociálnymi pracovníkmi ako odborná metóda na urýchlenie, zľahčenie a zmierlivé vyriešenie konfliktu v rodinách.

Účelom poskytovanie služieb sociálnej práce ako aj mediácie je pomáhať klientom eliminovať, odstrániť, respektíve vyrovnať sa často s nezmeniteľnými problémami. Pri sociálnej práci sa kladie významný dôraz na sociálnu interakciu a jej zmenu. Mediácia má svoje princípy a kladie dôraz na zlepšenie komunikácie medzi jej účastníkmi. K základom každej praktickej činnosti s klientom patrí správna komunikácia. Sociálni pracovníci si často mýlia svoje intervencie a sociálne poradenstvo v rodine s mediáciou, majú pocit, že to čo rodinám a deťom ponúkajú v rámci sociálnej pomoci a podpory je postačujúce. Slabé povedomie sociálnych pracovníkov o mediácii, nedostatok vyškolených pracovníkov v akreditovanom programe Kurz Mediátor a v neposlednom rade nedodržovanie uvedeného metodického pokynu tým, že pracovníci

neposkytujú dostatočne, resp. takmer žiadne informácie rodinám o možnosti využiť mediáciu ako jedno z opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo o možnosti riešiť svoj rodinný konflikt prostredníctvom mediátora z databázy registrovaných mediátorov vedie k tomu, že rodinný konflikt sa rieši dlhé mesiace a roky na úrade a súdoch. Napriek tomu, že toto opatrenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, by malo významný prínos pri práci s rodinou v konflikte, je málo využívané. Na základe definícii čo je sociálna práca, čo je mediácia, aké metódy využíva, aké plní úlohy vyvstáva tu potreba vzájomnej spolupráce a prepojenia týchto dvoch odvetví.

2.2 Výchovne opatrenia v zákone č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele

Ak sa **rodičia dieťaťa rozvádajú**, treba dieťaťu a jeho rodičom poskytnúť alebo sprostredkovať sociálne poradenstvo, rodičom dieťaťa odporučiť psychologickú pomoc v záujme obnovy manželského spolužitia a v záujme predchádzania nepriaznivým vplyvom rozvodu na dieťa a dieťaťu poskytnúť alebo zabezpečiť potrebnú psychologickú pomoc aj po rozvode. Vtedy orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately rozhodne o uložení výchovného opatrenia ustanoveného **zákonom č. 36/2005 Z. z. o rodine** alebo o uložení **výchovných opatrení podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele**.

V praxi je zaužívané, že takmer v každom prípade je dieťa zverené jednému rodičovi bez toho, aby sa s rodinou pracovalo v prvom rade na spoločnej starostlivosti a to čo najširšej možnej úprave kontaktu dieťaťa s oboma rodičmi. Kolíznemu opatrovníkovi by nemalo stačiť tvrdenie jedného rodiča a argumentácie jednej strany ale mal by pracovať s celou rodinou, s názorom detí, ich potrebami, ktoré by mali byť alfou a omegou jeho práce. Nemá sa uspokojiť s tým, ak rodičia neuspeli na referáte poradnsko-psychologických služieb, ktorý posudzoval ich možnosti ďalšieho spolužitia len preto, že dostali odtiaľ vyjadrenie, že sú nespolupracujúci a nemajú záujem o možnú úpravu svojho manželského vzťahu. Takéto vyjadrenie nie je smerodajné pre úpravu výkonu rodičovských práv a povinností k deťom, ktoré potrebujú mať oboch rodičov, ak je to čo i len trochu možné a reálne. Je potrebné ísť ďalej a hľadať iné možnosti pomoci. Do doby kým nie je vytýčené pojednávanie je potrebné zvoliť v prvom rade stretnutie s oboma rodičmi spoločne, zistiť ich názor, nastavenie, ich predstavu ako bude zabezpečovaná starostlivosť o deti po ich rozchode. Mať jasno v tom, ktorý z nich má aký potenciál a kapacitu zabezpečovať všetky potreby detí, ako môže prispieť

k zmysluplnému nastaveniu pravidiel v starostlivosti o detí, aby čo najmenej trpeli. Prešetriť pomery na strane dieťaťa neznamená komunikovať len s tým z rodičov kde sa dieťa momentálne nachádza, ale pracovať s celou rodinou, pretože dieťa bude mať vždy len jedného otca a mamu. Je to dôležité aj pre jeho ďalší život a zdravý vývin, aby dokázalo rozlišovať, aby dokázalo veriť, vytvárať si vzťahy, milovať i odpúšťať.

V prípadoch, keď v záujme maloletého dieťaťa treba zabezpečiť, aby rodičia spolu dokázali komunikovať, vytvoriť bezpečné prostredie pre dieťa a nastavili ďalšiu starostlivosť o dieťa, môže súd nariadiť alebo orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately odporučiť alebo rozhodne o účasti dieťaťa alebo rodičov na výchovnom opatrení. Kvalita komunikácie v rodine odráža jej situáciu a má vplyv na fungovanie celej rodiny. V nemalej miere zasahuje do zdravého vývoja detí. Zákon o rodine, ale aj zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately myslia na prípady, kedy vhodne nastavené a aplikované výchovné opatrenie môže viesť k úprave a náprave rodinných a sociálnych pomerov. Tu je priestor na využitie mediácie, priestor na to, aby si tí, ktorých sa to týka zvažili možnosti riešenia konfliktu a sami dospeli k najschodnejšiemu riešeniu bez boja, podrážania si nôh nezmyselným súdnym konaním, ktoré poznačí ich život a vzťahy natrvalo. Žiadny sudca či právny zástupca za nikoho spor nevyrieši, často ešte rozdúchajú konflikt do väčších rozmerov.

Nie v každom rodinnom prípade je možné vykonať mediáciu, ale je potrebné sa o to pokúsiť aspoň v prípadoch, kde je to možné. Z vlastnej skúsenosti vieme, že množstvo prípadov, ktoré sa navonok javia ako neriešiteľné, je možné ustáť, vyžaduje si to však množstvo práce, času aj mimo úradných hodín, počas víkendov a je len na nás ako vieme narábať a využívať svoj potenciál sociálneho pracovníka a mediátora.

Prípadová štúdia

V jednom prípade v ktorom matka neustále bránila stretávaniu sa otca s dcérou došlo až k tomu, že dieťa otca nevidelo 2 roky. Spis po neustálych sťažnostiach matky na prácu sociálnych pracovníkov nakoniec skončil na mojom stole. Matka v tom čase už podala na otca trestné oznámenie za týranie zverenej osoby. V súčasnosti prípad na polícii stále nie je uzatvorený. Všetci naokolo boli skeptickí a vzhľadom na okolnosti boli presvedčení, že je to zbytočná práca, že otec dieťa do plnoletosti aj tak neuvidí. Vďaka snahe nevzdať sa a dať šancu dieťaťu mať oboch rodičov sa nám spoločne s rodičmi podarilo dosiahnuť dohodu, ktorá sa dodnes dodržiava. Dieťa otca pravidelne navštevuje, trávi s ním víkendy a voľný čas. Matka ďalej v styku s dieťaťom otcovi nebráni. Stačilo im dať priestor

na diskusiu a nie poukazovať na práva jedného a povinnosti druhého rodiča.

Súd v tomto prípade konanie naťahoval, prekladal termíny, podávali sa vždy nové odvolania a ďalšie a ďalšie podanie a robili sa vždy nové šetrenia. Kvôli tomu dieťa muselo podstúpiť viacero súdnoznaleckých dokazovaní, matka s ňou chodila na psychiatriu, k psychológovi, hľadala na nej vždy nejaké choroby, len aby otcovi dokázala, že to kvôli nemu má dieťa takéto problémy. Neustále tvrdila, že ho odmieta. Pritom z nášho pohľadu dieťa bolo zdravé a s otcom malo vytvorený dobrý vzťah. Týmto prípadom z praxe chceme poukázať na to, aká je dôležitá včasná intervencia, pomoc odborníkov zo sociálnej oblasti, spolupráca s psychológom, mediátorom, aby deti nemuseli byť rukojemníkmi vlastných rodičov.

Postup pri kreovaní výchovného opatrenia

Úrad práce sociálnych vecí a rodiny Poprad v spolupráci s Mediačným centrom Poprad sa v rámci interdisciplinárnej spolupráce snaží vytvoriť model pomoci rodinám v konflikte s využitím inštitútu ukladania výchovných opatrení. Do práce s rodinou zapája viacerých odborníkov ako mediátora, psychológa, sociálneho pracovníka, respektíve podľa potreby iného vhodného odborníka, ktorý by prispel pozitívne k riešeniu sporov. Pred samotným podaním takéhoto podnetu na súd osloví úrad všetkých zúčastnených, či súhlasia s takouto možnosťou participácie ku konkrétnemu rodinnému prípadu a prispedia svojou časťou odbornosti pomoci rodine. Na základe predchádzajúcej dohody podáva následne úrad na súd podnet - návrh na začatie konania vo veci uloženia výchovného opatrenia.

V súčasnosti na žiadosť úradu súd nariadil výchovné opatrenie pre rodinu v rozvode, nakoľko v tomto konkrétnom prípade sa domnievame, že súd nevyužil ani jednu z možností súdu prednostne urovnať spor dohodou a nájsť prijateľné riešenie pre rodinu, ale bez konzultácie so sociálnym pracovníkom, ktorý vedie spisovú dokumentáciu, kolíznym opatrovníkom, ktorého ani neustanovil zveril deti neodkladným opatrením do osobnej starostlivosti otca. Podľa nášho názoru súd dostatočne nezisťoval názor detí a nebral do úvahy najlepší záujem detí, ale len na základe návrhu otca rozhodol o oddelení detí od matky. Toho času sú deti rozdelené, syn býva u otca a dcéra u mamy. Deti sa nevideli cca 4 mesiace, rodičia bojujú s právnikmi, volajú políciu, deti vystavujú stresu, strachu. Žijú v nich nenávisť. S rodinou je potrebné intenzívne pracovať na spoločnom riešení porozvodovej starostlivosti a zlepšení vzájomnej komunikácie.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je povinný mať aj v prípade výchovného opatrenia uloženého súdom vypracovaný plán výkonu výchovného opatrenia, ktorý je súčasťou plánu sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou. Z plánu výkonu výchovného opatrenia musí byť zrejmé, z akého dôvodu bolo výchovné opatrenie uložené, na aké obdobie, čo sa má uloženým výchovným opatrením dosiahnuť a ako sa plní účel výchovného opatrenia priebežné vyhodnocovanie účelu výchovného opatrenia. Postup orgánu pri vykonávaní opatrení orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vo veci výchovných opatrení upravuje **Interná norma č. IN 006 / 2008, metodický pokyn č. 4 – 1/2008.**

Príklad odôvodnenia výchovného opatrenia pre súd:

V záujme maloletých detí je, aby mali stabilné podmienky pre svoj zdravý rast a vývin a preto je potrebné, aby súd uložil výchovné opatrenie podľa zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v zmysle ustanovenia § 37 ods. 2 písm. d) a ods. 4 písm. b) a to tak, že **rodičia sú povinní podrobiť sa sociálnemu poradenstvu a odbornému poradenstvu** na zabezpečenie úpravy pomerov, vhodnej komunikácie, vnímania potrieb mal. detí, výchovy a zabezpečovania životných potrieb detí a to tak, že **na uloženom výchovnom opatrení v závislosti na ochrane práv dieťaťa budú participovať ÚPSVR Poprad (soc. pracovník a psychológ RPPS), právnik – mediátor so špecializáciou na rodinnú mediáciu, psychológ krízového centra resp. iný odborník z oblasti psychológie, rodinnej terapie, súdny znalec alebo iný odborník, ktorý vykonáva takúto činnosť alebo inú intervenciu na podporu práce s rodinou. Pracovnú skupinu zostaví a bude koordinovať ÚPSVaR Poprad.**

Je tu potrebné povedať, že dieťa si od narodenia vytvára svoju primárnu väzbu so svojou matkou. Matka je zdrojom bezpečia, ochrany, výživy, podmienkou na prežitie dieťaťa. Separáciou od svojej biologickej matky dieťa vždy prežije významnú stratu a táto strata môže mať významné dôsledky vo vývinovo citlivých oblastiach ako je obdobie okolo troch rokov dieťaťa. Úlohou otca je chrániť a podporovať primárnu väzbu medzi dieťaťom a jeho matkou, pričom matka začleňuje otca v starostlivosti o dieťa, aby sa mohla postupne začať formovať ďalšia väzba medzi dieťaťom a jeho otcom. Je to ďalšie jedinečné puto, ktoré dieťaťu otvára iné vzťahy okrem primárnej osoby matky, ktorá zostáva centrálnou osobou, ku ktorej sa dieťa navracia.

Rodičia sa potrebujú naučiť prispôbovať sa potrebám maloletých detí a nie je úlohou dieťaťa prispôbovať sa potrebám rodičov, keďže dieťa na

to nemá potrebnú fyziologickú a emocionálnu výbavu, pretože je v pozícii, kedy je závislé na rodičovi. Je treba dbať a myslieť na to, aby deti mali jeden domov, jednu mamu, jedného otca, jeden bezpečný svet, pokojné a harmonické detstvo.

Navrhujeme výchovné opatrenie v trvaní 6 mesiacov, ktoré sa pred uplynutím lehoty vyhodnotí, zhodnotia sa jeho účinky a účel. Súdu bude v lehote t.j. minimálne 2 týždne pred ukončením výchovného opatrenia zaslaná komplexná správa o účinkoch opatrenia, aby mohol súd zvážiť ďalšie možné kroky a opatrenia v prospech mal. detí.

2 Interdisciplinárna spolupráca pomáhajúcich profesií v praxi

Veľký význam v pomoci rodine v procese jej rozpadu vidíme v spolupráci rôznych subjektov, ktoré sú oprávnené intervenovať pri práci s rodinou v kríze. Pre každý prípad je potrebné vytvoriť akýsi akčný plán, ktorý by zabezpečil úlohu každého subjektu a zadefinoval ciele. Cieľom prípravy akčného plánu je minimalizovať rizika a zabrániť eskalácii problému. Dlhodobé plánovanie práce s rodinou má širší priestor. Vždy je však potrebné, aby sa jednotlivé organizačné formy realizovali na mieste dostupnom pre celú rodinu a v reálnom čase, aby sa ho mohli zúčastniť všetci aktéri. Vždy sa zohľadňuje individuálne každá rodina podľa svojho zloženia, záujmov a potrieb. Koordinátor následne musí zistiť súčinnosť subjektov, ktoré by sa mali podieľať na realizovaní opatrenia alebo práce s rodinou.

Najčastejšie to budú **sociálny pracovník a psychológ referátu poradensko-psychologických služieb, akreditovaný subjekt**, ktorý je oprávnený poskytovať sociálne služby a inú odbornú pomoc, rôzne **špecializované strediska** a tu má určite svoje miesto aj **mediátor**. Rola každého subjektu musí byť dopredu vyjasnená. Matoušek a Pazlarová (2014) poukazujú aj na dôležitosť informovať rodinu, čo sa bude v priebehu jednotlivého opatrenia diať, kto bude prítomný, aké má postavenie, v akom rozsahu sa budú poskytovať informácie navzájom a podobne. Bližšie sa téme interdisciplinárnej spolupráce venuje Tragalová (2018), ktorá navrhuje rôzne modely spolupráce vchádzajúcich z dobrej praxe.

Úlohou mediátora podľa Tragalovej (2018) by malo byť v rámci spolupráce informovať všetky potrebné organizácie, najmä však orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a za účelom oznámenia o začatí mediácie v rodinnom prípade v ktorom je predmetom sporu dieťa. Ďalej je úlohou mediátora dohliadať na záujme dieťaťa v rodinných konfliktoch riešených prostredníctvom mediácie a za týmto účelom

informovať orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v prípade potreby a neodkladne, keď dôjde k vážnemu zásahu do duševnej alebo telesnej integrity dieťaťa. Mediátor by mal navrhnúť rodičom a dieťaťu účasť na sociálnom, psychologickom a inom poradenstve, v prípade potreby a v takomto prípade prerušiť mediáciu do času ukončenia iného poradenstva. Mal by prijať riešenie sporu mediáciou navrhnutého niektorým zo spolupracujúcich profesií za paušálnu sumu na celý prípad. Úlohou mediátora je poskytnúť orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately správu z mediácie v nevyhnutnom rozsahu a v súlade s dohodou o začatí mediácie, facilitovať rodinné prípady v prípade výchovných opatrení nariadených úradom alebo súdom, ak sa má výchovným opatrením nastoliť komunikácia rodičov vo veci starostlivosti o maloleté dieťa, v iných rodinných prípadoch.

S mediáciou súvisí prípadová – individuálna sociálna práca. V procese mediácie sú dôležité snahy o to, aby zúčastnení riešili svoj problém sami, za pomoci mediátora, ktorý je prostredníkom ich komunikácie a účelom je aby svoj problém zvládli sami. Je zameraná na využitie schopnosti a potenciál klientov riešiť konflikt. Takúto formu môžeme považovať za sociálnu pomoc.

Problém v procese spolupráce mediátora s inými profesiami je zhromažďovanie informácií, ich analýza, uľahčenie komunikácie a v závere sprostredkovanie dohody tak, aby nebola porušená mlčanlivosť jednotlivých profesií. Podobne ako sociálna práca tak aj mediácia je dôverná, čo v praxi znamená, že sa rešpektuje klientovo súkromie a zachováva sa dôvera. Riešením môže byť dohodnutý rozsah mlčanlivosti pri vzájomnej spolupráci tak ako nám to umožňuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach v Článku 7, ktorý bude súčasťou dohody o spolupráci pri pomoci rodine či už v rámci výchovného opatrenia alebo dobrovoľnej spolupráce rodiny na inom opatrení odporúčanom niektorým zo subjektov spolupráce. Smernica v čl. 7. ráta aj s **výnimkami**, kedy sa nesmie brániť mediátorovi ani účastníkom mediácie, podať dôkaz a interpretovať informácie, ktoré sa dozvedel niektorí z nich počas mediácie, najmä ak si to **vyžaduje zabezpečenie ochrany najlepších záujmov detí, alebo poskytnutím informácií môže dôjsť k zabráneniu ujmy na telesnej alebo duševnej integrite osôb**, a je to potrebné vzhľadom na naliehavé dôvody verejného poriadku dotknutého členského štátu. Mlčanlivosť sa nevzťahuje podľa uvedenej smernice ani na prípady, keď je **sprístupnenie obsahu dohody, ktorá je výsledkom mediácie, potrebné na uskutočnenie alebo vykonanie takejto dohody.**

Záver

Úlohou všetkých participujúcich subjektov pri rodinných sporoch s maloletými deťmi je preniesť zodpovednosť na rodičov za výchovu a starostlivosť o ich dieťa po rozchode. Sieťovanie jednotlivých profesií, ich vzájomná spolupráca a súčinnosť, kde každý má rovnocenne postavenie, nastavenie takejto spolupráce pri práci s rodinou v konečnom dôsledku prospeje nielen rodine samotnej, deťom, ale aj štátu a súdy odbremení od nákladov na súdne konania vo veciach maloletých detí. Riešením by mohol byť tzv. cochenský model, ktorý úspešne aplikujú na súdoch nie len v kolíske jeho zrodu v Nemecku, ale aj úspešne u našich Českých susedov, ktorí majú veľmi podobné legislatívne podmienky pre jeho uplatnenie v praxi. V rámci riešenia sociálnopatologických javov navrhujeme flexibilne rozšíriť kompetencie štátnych orgánov a zároveň zabezpečiť efektívnejšie presieťovanie všetkých inštitúcií pôsobiacich v sociálnej oblasti s mediáciou. Ďalšou veľkou oblasťou a témou je výkon kolízneho opatrovníctva. Významným prínosom by bolo využitie niektorých diagnostických metód, ktoré by prispeli k rýchlejšiemu záveru v súdnych konaniach. Tu treba poukázať na dlhotrvajúce súdne spory, ktoré spôsobujú deťom často nenahraditeľnú ujmu na psychickom, ako aj fyzickom zdraví. Rodičia neváhajú obetovať svoje deti, len aby dosiahli svoj prospech. Aj keď súdy majú „páky“ na to, aby zakročili, nevyužívajú tieto možnosti a môžeme smelo povedať, že sa prizierajú ako rodičia svojim vlastným deťom ničia život, ako v nich pestujú syndróm zavrhnutého rodiča, ako v nich živia nenávisť, neistotu, berú im to najvzácnejšie lásku a bezpečie.

Zoznam použitej literatúry

- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. a kol. 2014. *Podpora rodiny. Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 176 s. ISBN 978-80-262-0697-2.
- TRAGALOVÁ, D. 2018. *Rodinná mediácia. Ako deťom neublížiť rozvodom*. Bratislava: Wolters Kluwer. (pripravuje sa).
- Interná norma č. IN – 006/2008. Metodický pokyn č. 4 – 1/2008 Vykonávanie opatrení orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vo vecí výchovných opatrení. Vydalo Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny Bratislava.
- Interná norma č. IN – 57/2016. Metodický pokyn č. 9/2016. Vykonávanie funkcie kolízneho opatrovníka a súvisiacich opatrení sociálnoprávnej

ochrany detí a sociálnej kurately úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny.
Vydalo Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny Bratislava.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008
o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach.

Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky 2016.

Výbor pre práva dieťaťa. Dohovor o právach dieťaťa. Všeobecnom
komentári č. 13 (2011) Právo dieťaťa na ochranu pred všetkými formami
násilia. 34. Zasadnutie. 19.september – 3.október 2003.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele
a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontakt na autorov

JUDr. Dagmar Tragalová

Mediačné centrum Poprad, Okružná 761/25, 058 01 Poprad

Asociácia mediačných centier Slovenska, Velická cesta 10, 058 01 Poprad

e-mail: mcpoprad@mcpoprad.sk, amcs@amcs.sk

Mgr. Lucia Lučivjanská

Úrad práce sociálnych vecí a rodiny Poprad, Hraničná 667, 058 01 Poprad

Odd. sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

e-mail: lucia.lucivjanska@upsvar.gov.sk

MEDIÁCIA AKO SÚČASŤ VÝCHOVNÝCH OPATRENÍ ODPORÚČANÝCH A ULOŽENÝCH ORGÁNOM SPODaSK

Mediation as a part of reformative measures recommended and imposed by department of social welfare child protection and social court

Veronika BRIJOVÁ

Abstrakt

Príspevok mediácia ako súčasť výchovných opatrení odporúčaných a uložených orgánom SPODaSK prináša všeobecný pohľad na výchovné opatrenia a zároveň upriamuje pozornosť na možnosti využitia mediácie ako výchovné opatrenie. Témy sa orientujú na výchovné opatrenia a širšie využitie mediácie v prepojení so sociálnoprávnou ochranou detí a sociálnou kuratelou. Cieľ práce na jednej strane spočíva v upriamení pozornosti na žiadané zmeny v aplikovaní výchovných opatrení vzhľadom na nové sociálne potreby klientov. Na druhej strane cieľ práce tiež poukazuje na rodinnú mediáciu ako jednu z možností kvalitného výchovného opatrenia.

Kľúčové slová: *Intervencia. Výchovné opatrenie. Mediácia. Rodinná mediácia.*

Abstract

The contribution of mediation as a part of reformative measures recommended and imposed by department of social welfare child protection and social court brings a general view on reformative measures and also draws attention on the possibilities of using mediation as a reformative measures. Themes are focused on reformative measures and wide use of mediation in conjunction with social welfare child protection and social court. On the one side the aim of the work is drawing attention to the requested changes. On the second side the aim also points to use of family mediation as quality reformative measures.

Key words: *Intervention. Reformative measures. Mediation. Family mediation.*

Úvod

Napriek tomu, že sa mediácia aplikuje v našich podmienkach už druhé desaťročie, je stále považovaná ako rozvíjajúca sa profesia. Je zrejmé, že jej výhody nespočívajú len v samotnom finálnom uzavretí dohody, avšak prinášajú priestor pre komunikáciu, vypovedanie si všetkého čo zaťažovalo, diskrétno a s veľkou úľavou v závere. Pre tieto výhody rastie dopyt po mediácii a v ušiach klientov znie povedomejšie. Klienti si hlavne spájajú mediáciu ako mimosúdne riešenie sporov alebo ako riešenie konfliktnej a napätej situácie.

Pri výkone sociálnej práce na oddeleniach sociálnoprávnej ochrane detí evidujeme, že majorita klientov, rodín, ktoré sa rozchádzajú, rozvádajú,

alebo majú akúkoľvek partnerskú krízu majú aj vyeskalované konflikty. Často vnímame, že rodičia, v týchto situáciách zabúdajú na to ako sa majú správať pred dieťaťom. Majú nespracované emócie, z toho čo sa vlastne deje s ich vzťahom a povedzme, že nedopatrením sa prejavujú ako nedôstojní, používajú veľa vulgarizmov, urážajú sa, často pred deťmi ohovárajú. Neuvedomujú si, čo tým spôsobujú vlastným deťom, ako ich to môže poznačiť na celý život, prípadne aj deformovať ich doposiaľ slušné správanie, alebo pestovať v nich nenávisť voči jednému z rodičov.

Jednou z možností ako zmierniť negatívnu situáciu, alebo nastaviť rodičov na spoluprácu v prospech a dobro svojich detí je použitie mediácie ako výchovného opatrenia.

1 Výchovné opatrenia

Výchova vo svojej podstate je zámerné pôsobenie vychovávateľa na vychovávaného za predpokladu, že vychovávateľ má stanovený určitý výchovný cieľ, alebo aj inak povedané „**nový vývinový stav**“, ku ktorému by chcel sprevádzať vychovávaného a k tomu používa určité postupy a výchovné prostriedky, ktoré pokladá za najvhodnejšie (napr. odmeny, tresty, vysvetľovania, poučenia, nácvik modelových situácií). Zámerná výchova je organizovaná v rodinách a škole. Výchova je tiež v širšom zmysle ponímaná ako pôsobenie jedného človeka na druhého, kedy dochádza k akejkol'vek zmene jeho osobnosti. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Výchovné opatrenie (VO) je nástroj, ktorý vieme využiť vtedy, ak zlyháva hlavne zámerná výchova, alebo je jej dopad na dieťa spoločensky nežiadúci. Výchovné opatrenia sú potrebné hlavne v situáciách, kedy je ohrozený alebo narušený priaznivý psychický vývin, fyzický vývin, sociálny vývin, je ohrozená alebo narušená riadna výchova. Z reálnej praxe môžeme hovoriť o situáciách, kedy dieťa zanedbáva školskú dochádzku, prejavujú sa u neho príznaky závislosti, začína príliš skoro so sexuálnym životom, je zanedbané po hygienickej a zdravotnej stránke, je zaostalé z dôvodu nedostatočnej výchovy v primárnom prostredí, psychosomatika dieťaťa má odchýlku od normálneho stavu, má narušenú emocionalitu, prejavujú sa u neho známky agresívneho správania, je často v konflikte prostredí, prejavuje sa syndróm zavrhnutého rodiča a iné ďalšie podobné negatívne prvky.

Výchovné opatrenia majú represívny charakter a ich aplikácia je sprostredkovaná sociálnymi pracovníkmi oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (SPODaSK) a tretími osobami. Tretie osoby, máme na mysli iných odborníkov, špecialistov a akreditované

subjekty, ktorých poskytovanie služieb sa sústreďí na sociálnu prácu a intervenciu s deťmi a rodinou.

V podmienkach SR výchovné opatrenia ukladajú oddelenia SPODaSK, ktoré spadajú pod príslušné úrady PSVR na základe zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a v nadväznosti na zákon o rodine a taktiež ich ukladajú súdey v zmysle zákona rodine.

Podľa zákona o rodine: „Nevhodné správanie sa detí, ako aj porušovanie povinností rodičov, vyplývajúcich z ich rodičovských práv a povinností, alebo zneužívanie ich práv môže každý oznámiť orgánu sociálnoprávnej ochrany detí, obci alebo súdu. Rovnako môže každý oznámiť tomuto orgánu, obci alebo súdu skutočnosť, že rodičia nemôžu plniť povinnosti vyplývajúce z rodičovských práv a povinností. Ak je to **potrebné v záujme maloletého dieťaťa**, súd môže rozhodnúť o uložení týchto výchovných opatrení...”

Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele hovorí: „Ak je to **potrebné v záujme dieťaťa**, orgán sociálnoprávnej ochrany detí sociálnej kurately rozhodne o uložení výchovného opatrenia ustanoveného osobitným predpisom alebo o uložení týchto výchovných opatrení...”

Z uvedených citácií oboch zákonov je zrejmé, že výchovné opatrenia sú definované na základe potrieb a záujmu maloletých detí, ktoré majú všeobecný cieľ a to zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa. Ak sa zameriame na bližšie určenie výchovného opatrenia, môžeme hovoriť o možnostiach pozitívneho stimulovania klienta (dieťaťa a jeho najbližšej rodiny), aby sa dosiahol, na základe dobrej anamnézy rodiny stanovený cieľ intervencie. Je to želané odstránenie, zamedzenie a minimalizovanie negatívnych vplyvov a sociálnopatologických javov bez ohľadu na ich pôvod či už z primárneho prostredia (rodiny) alebo sekundárneho prostredia (napr. škola, rovesnícke skupiny) na dieťa a jeho budúci život.

V Tabuľke 1 uvádzame základné porovnanie výchovných opatrení prostredníctvom ÚPSVR a súdov:

Tabuľka 1: Výchovné opatrenia

Uložené	Súd (okres, kraj, hlavný)	ÚPSVR - SPODaSK
Gescia	MSSR	MPSVR
Kompetencia	Zákon o rodine § 37	Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele § 12
Navrhovateľ	sudca, poverený pracovník SPODaSK	poverený pracovník SPODaSK
Právoplatné	Rozhodnutie súdu	Správne konanie
Miera ohrozenia	Vysoká	stredná a nízka
Prevenčia	primárna, sekundárna, terciárna	primárna, sekundárna
Intervencia	štandardná, krízová	štandardná, krízová
Výhody	väčšia autorita, synergický efekt	rýchla organizácia, väčšia anonymita

Zdroj: vlastné spracovanie

Aplikácia výchovných opatrení, by mala mať určitý chronologický postup. Prvým subjektom, ktorý by mal uložiť výchovné opatrenie je SPODaSK a to hlavne v prípadoch, kedy je zrejmé, že ide o nízku a strednú mieru ohrozenia. Poverený pracovník SPODaSK, ktorý dobre namodeluje výchovné opatrenie, tak efektívne využije čas, ktorý je potrebný do súdneho konania. Ako dôvod uvedieme, že pri identifikovaní potreby výchovného opatrenia, ho vie v relatívne krátkom časovom období aj uložiť.

Príklad: sociálny pracovník dnes identifikuje potrebu, vie v krátkom čase (max. dva týždne) uložiť a zaslať rozhodnutie o VO a teda môže byť aplikovaná intervencia prostredníctvom VO. Ak by čakal v niektorých prípadoch až do súdu, mohlo by to povedzme trvať aj tri mesiace, a tu už môžu byť aj pominuté dôvody na konkrétne výchovné opatrenie a problém by sa mohol už aj zmeniť a je potrebná úplne iná intervencia.

Takýto postup má výhody aj pre samotného sudcu, ku ktorému sa dostane určitý prípad, pretože v zložke spisu pre potreby súdu sa už nachádza záznam a prípadne vyhodnotenie určitého výchovného opatrenia, a na základe toho sa môže ľahšie rozhodovať ako postupovať s prípadom ďalej, ak je potrebná zmena alebo ďalšia intervencia.

V súčasnosti vnímame nárast záujmu aj zo strany súdov na výchovných opatreniach modernejšieho charakteru a sú otvorení aj návrhom zo strany povereného pracovníka SPODaSK. Napriek tomu stále vnímame, že výchovné opatrenie ako nástroj želanej pozitívnej zmeny nie je často využívaný.

V nasledujúcich tabuľkách prinášame pohľad na konkrétne využitie výchovných opatrení za roky 2016 a 2017 v okrese Poprad a okrese Levoča:

Tabuľka 2: Výchovné opatrenia uložené za okres Poprad a okres Levoča 2016

Rok 2016	Poprad		Levoča	
	počet detí	rozhodnutie VO	počet detí	rozhodnutie VO
VO uložené orgánom SPODaSK v zmysle zák. č. 305/2005 a podľa zákona o rodine č. 36/2005 Z. z.				
<i>Dohľad nad starostlivosťou</i> - § 12 zák. o SPODaSK v náv. na § 37 odst. 2, písm. b) zák. o rodine č. 36/2005 Z. z.	17	9	6	2
<i>Napomenutie</i> - § 12 zák. o SPODaSK v náv. na § 37 odst. 2, písm. a) zák. o rodine č. 36/2005 Z. z.	-	-	4	4
<i>Sociálny program</i> - § 12 odst. 1, písm d) zákona o SPODaSK č. 305/2005 Z. z.	-	-	12	3
<i>Výchovný program</i> - § 12 odst. 1, písm d) zákona o SPODaSK č. 305/2005 Z. z.	-	-	1	1
VO uložené súdom v zmysle zák. o rodine č. 36/2005 Z. z. na návrh úradu				
<i>Dohľad nad starostlivosťou</i> - § 37 odst. 2 b) zák. č. 36/2005 Z. z.	15	10	4	2
SPOLU	32	19	27	12

Zdroj: vlastné spracovanie, dáta ÚPSVR Poprad

Tabuľka 3: Výchovné opatrenia uložené za okres Poprad a okres Levoča 2017

Rok 2017	Poprad		Levoča	
	počet detí	rozhodnutie VO	počet detí	rozhodnutie VO
VO uložené orgánom SPODaSK v zmysle zák. č. 305/2005 Z. z.				
<i>Sociálny program</i> - § 12 odst. 1, písm d) zák. o SPODaSK č. 305/2005 Z. z.	4	1	-	-
<i>Dohľad nad starostlivosťou</i> - § 12 zák. o SPODaSK v náv. na § 37 odst. 2, písm. b) zák. o rodine č. 36/2005 Z. z.	45	16	1	1
<i>Výchovný program</i> - § 12 odst. 1, písm d) zák. o SPODaSK č. 305/2005 Z. z.	-	-	1	1

VO uložené súdom v zmysle zák. o rodine č. 36/2005 Z. z. na návrh úradu				
<i>Dohľad nad starostlivosťou</i> - § 37 odst. 2 b) zák. č. 36/2005 Z. z.	4	2	3	3
VO uložené súdom v zmysle zák. o rodine č. 36/2005 Z. z. – pobytovou formou				
<i>VO pobytovou formou v zariadení na výkon rozhodnutia súdu</i> - § 37, odst. 3, písm. b) zák. o rodine č. 36/2005 Z. z.	23	8	-	-
SPOLU	76	27	5	5

Zdroj: vlastné spracovanie, dáta ÚPSVR Poprad

Ak chceme vyhodnotiť predpoklad potreby VO, musíme zohľadniť viac merateľných kritérií. Pre priblíženie nám postačuje brať v úvahu len rok 2017, pretože ide o najbližšie obdobie a akceptujeme nasledovné parametre:

Okres Poprad

Počet zamestnancov SPODaSK: 23

Aktívne spisy 2017: 1035

Počet detí: **1380**

Počet VO: 27

Počet detí zaradených do VO: **76**

- z toho počet detí zaradených do striktných VO: 23
- z toho počet detí zaradených do jemných a tvrdých VO: 53

Z nášho pohľadu a reálnych praktických skúseností je aspoň u 30 % detí a ich rodín vhodné uložiť minimálne jemné VO. Z uvedených použitých

parametrov by sme sa dostali na potrebu VO pre **414** detí. Z toho teda vyplýva, že VO sú využívané v 18,36 % rodinných prípadov.

Na jedného zamestnanca SPODaSK v priemere vychádza potreba uložiť jemné VO pre 18 detí. Uložené opatrenia za rok 2017 boli uložené pre 3 deti na jedného pracovníka SPODaSK.

Okres Levoča

Počet zamestnancov SPODaSK: 10

Aktívne spisy 2017: 367

Počet detí: **386**

Počet detí zaradených do VO: 5

- z toho počet detí zaradených do striktných VO: 5
- z toho počet detí zaradených do jemných a tvrdých VO: 0

Aj v tomto prípade evidujeme potrebu aspoň u 30 % detí a ich rodín uložiť minimálne jemné VO. Z uvedených použitých parametrov pre okres Levoču by sme sa dostali na potrebu VO pre **116** detí. Z toho teda vyplýva, že VO sú využívané v 4,3 % rodinných prípadov.

Na jedného zamestnanca SPODaSK v priemere vychádza potreba uložiť jemné VO pre 12 detí. Uložené opatrenia za rok 2017 boli uložené v priemere pre 0,5 dieťaťa na jedného pracovníka SPODaSK.

Najčastejšie dôvody nevyužívania nástroja VO prostredníctvom SPODaSK:

- využitie inej metódy sociálnej práce a inej intervencie (napr. odborný tím sociálny pracovník a psychológ);
- náročnosť na administratívne spracovanie, pretože každý pracovník SPODaSK musí sám vypracovať. Rozhodnutie o uložení VO v zmysle zákona o správnom konaní a preto preferujú iné metódy intervencie;
- uloženie VO je často už vo svojej podstate vnímané ako sankcia alebo trest za negatívnu situáciu, je potrebné povzbudzovať rodičov k tomu, aby vnímali, že VO je aplikované pre dobro dieťaťa;
- po uložení VO je automaticky uplatnený inštitút osobitného príjemcu dávky, prídavok na dieťa (23,68 €) vypláca potom obec alebo mesto;
- pri strednej a vyššej miere ohrozenia je kompetentný pracovník SPODaSK podať správu na odňatie časti rodičovského príspevku;
- po uložení VO sa odníme príspevok na nezaopatrené dieťa (17,20 €) u rodičoch, ktorí sú poberateľmi dávok v hmotnej núdzi;
- slabá interpretácia potreby aplikovania VO;

- nedostatočné skúsenosti pracovníkov SPODaSK s modelovaním VO.

V prípade uloženia akéhokoľvek výchovného opatrenia je automaticky uplatnený inštitút osobitného príjemcu dávky. Dávky sú vyplácané prostredníctvom oddelení hmotnej núdze a „**štátnych sociálnych dávok**“, ide hlavne o prídavok na dieťa a rodičovský príspevok. Prídavok na dieťa tak môžu vyplácať v peňažnej aj vecnej forme. Klienti, rodičia nevnímajú výchovné opatrenia ako podporu a pomoc v už aj tak zlej situácii, vnímajú ho skôr ako sankciu. Ďalšou nepriamou sankciou k uloženému VO je, že si musí poručiť dieťaťa prevziať dávku na obecnom úrade alebo mestskom úrade, na čas trvania výchovného opatrenia (napr. trvanie 4 mesiace). Ak by sme napríklad klienta (dieťa a jeho rodinu) zapojili do jemného VO, čo by možno bolo prijateľné aj pre dotknutých rodičov a dalo by sa hovoriť o tom, že VO vnímajú ako pomoc, je otázne, či je nevyhnutné, aby v takomto prípade bol vyplácaný prídavok na dieťa prostredníctvom obce. Obec alebo mesto v tomto prípade priamo neparticipujú na intervencii, len vykonávajú vyplácanie a teda len akúsi časť administratívnej činnosti a kontroly. Avšak práve tu sa u klientov vytráca pocit diskretnosti a anonymity. Nevieme garantovať ochranu osobných údajov a etický kódex o mlčanlivosti u pracovníkov na týchto úradoch. Títo pracovníci, často nevedia príbeh alebo situáciu, na základe čoho bolo uložené VO. Môžu si vysvetliť, že dieťa toho komu dávku vyplácajú urobilo niečo zlé, možno až trestné. A práve naopak, často dieťa nie je problém, ale problém je na strane rodičov, napríklad konfliktné prostredie v rozvádzajúcej sa rodine. Vtedy už je nevyhnutné výchovné opatrenie, pretože je zrejmé, že u dieťaťa sa prejavujú negatívne zmeny na správaní a evidujeme potrebu zlepšiť komunikáciu medzi rodičmi a zamedziť konfliktom pred dieťaťom.

Uvádzame aj reálny prípad, kedy pani učiteľka strednej školy, rozvedená, žiaľ nezvládla výchovu svojho syna a bolo mu uložené výchovné opatrenie, čo považovala samozrejme za správne. Nakoľko však pochádza z malej obce a reči sa nepríjemne rýchlo šíria, ťažko sa zmierovala s ohováraním. Ako potom obhájiť výchovné opatrenie, keď síce dieťa je intervenované do žiadaného stavu, avšak pre matku spôsobilo dlhodobé vypätie?

V prípadoch s vysokou mierou ohrozenia, môže byť postúpená na osobitného príjemcu aj časť dávky z rodičovského príspevku. Ide hlavne o patologické prípady rodín ako je zanedbanie povinnosti starostlivosti o dieťa, uvádzame ak je v rodine gambling alebo ohrozenie úžerou.

V prípade rodiny, ktorá je poberateľom dávok v hmotnej núdzi, uložením VO je odňatý navyše aj príspevok na nezaopatrené dieťa, môžeme hovoriť

už o sankčnej kaskáde. Kategórií týchto klientov však odporúčame modelovať za každých okolností VO, ktoré sú bez požiadaviek na finančné zaťaženie rodiny. Príspevok sa opätovne aktivuje až po ukončení VO.

Donedávna bol princíp VO aplikovaný hlavne na rodinné prípady, ktoré by sme mohli považovať za sociálne slabšie a to z dôvodu, že nevedeli zaopatríť svoje dieťa.

Súčasnosť si však žiada zmeny vo VO a aj ich modernejšie poňatie. Ak by sme sa zamerali len na početnosť rozvodov a rozchodov, ktorá v našej spoločnosti presahuje 40 % môžeme si tým zároveň predstaviť početnosť konfliktných situácií, ktoré eskalujú a odohrávajú sa pred dieťaťom a majú naňho traumatizujúci, či deštruktívny vplyv. Určite však nejde len o rodiny sociálne slabšie, práve naopak ide aj o rodiny, ktoré sú finančne zabezpečené pre bežné potreby života. Sme názoru, že ak sa má zvýšiť frekvencia aplikovania VO, mali by sa zmeniť podmienky pre využívanie osobitného príjemcu dávky. Odporúčame, aby sa inštitút osobitného príjemcu dávky využíval len na základe rozhodnutia pracovníka SPODaSK. Avšak v prípade, ak pôjde o sociálne slabšiu rodinu mal by byť aplikovaný za každých okolností rovnako aj pri uložení „**striktných VO**“.

1.1 Kategorizácia výchovných opatrení

Výchovné opatrenia by sme mohli rozdeliť aj na základe nižšie uvedeného modelu:

a) „**Jemné VO**“

- krátkodobé VO od 0 do 3 mesiacov;
- charakter primárnej prevencie;
- intervencia štandardná, posúdená nízka miera ohrozenia;
- **vhodné subjekty, ktoré môžu participovať na VO:** odborné tímy SPODaSK, škola, obec, CPPPaP, mediátor, OZ orientované na výchovné a sociálne programy;
- kontakt dieťaťa v sociálnopatologickom prostredí v malom rozsahu, môže avšak nemusí ovplyvniť jeho zdravý vývin, pre istotu je však potrebná prevencia;
- **vhodné pre problematické oblasti:** rodičovské konflikty, konflikty medzi jednotlivými členmi rodiny a zasahujú aj dotknuté dieťa;
- **kompetencia:** ÚPSVR.

b) „Tvrde VO“

- strednodobé VO od 0 do 6 mesiacov;
- charakter primárnej a sekundárnej prevencie;
- intervencia štandardná a predkrízová, posúdená stredná miera ohrozenia;
- **vhodné subjekty, ktoré môžu participovať na VO:** odborné tímy SPODaSK, škola, obec, CPPPaP, mediátor, OZ orientované na výchovné a sociálne programy, diagnostická špecializovaná ambulancia, klinický psychológ;
- kontakt dieťaťa v sociálnopatologickom prostredí vo väčšom rozsahu, je zrejmé, že má aktuálny dopad na zdravý vývin dieťaťa, je však predpoklad, že vhodne postaveným VO bude zabránené nárastu negatívneho dopadu na dieťa;
- **vhodné pre problematické oblasti:** konflikty akéhokoľvek charakteru, ktoré sa dotýkajú dieťaťa, agresívne správanie, závislosti, zanedbanie starostlivosti o dieťa, zanedbávanie školskej dochádzky;
- **kompetencia:** ÚPSVR, súd.

c) „Striktne VO“

- dlhodobé VO od 0 do 12 mesiacov;
- charakter sekundárnej a terciárnej prevencie;
- intervencia predkrízová a krízová, posúdená vysoká miera ohrozenia;
- **vhodné subjekty, ktoré môžu participovať na VO:** odborné tímy SPODaSK, škola, obec, CPPPaP, mediátor, OZ orientované na výchovné a sociálne programy, diagnostická špecializovaná ambulancia, liečebný program v špecializovanej ambulancijnej starostlivosti, klinický psychológ, psychoterapeut;
- kontakt dieťaťa v sociálnopatologickom prostredí vo veľkom rozsahu, evidovaný je dopad na zdravý vývin dieťaťa, je možná aj recidíva negatívneho stavu;
- **vhodné pre problematické oblasti:** zanedbanie starostlivosti, ohrozenie života dieťaťa, zneužívanie dieťaťa na trestnú činnosť, syndróm zavrhnutého rodiča, vyšší stupeň závislostí, negatívne zmeny na psychosomatike dieťaťa;
- **kompetencia:** ÚPSVR, súd.

1.2 Manažment výchovných opatrení

Na to, aby kvalita výchovného opatrenia bola zaručená je potrebné, aby pracovníci SPODaSK dokázali manažovať výchovné opatrenie.

Základy manažmentu výchovného opatrenia:

- **plánovanie** - modelovanie VO, termínovanie začiatku a predpokladaného konca;
- **organizovanie** - vlastná participácia na VO a znalosť použiť základné metódy ako napr. sociálne poradenstvo, zabezpečovať komunikáciu s externým poskytovateľom VO, prípadne absolvovanie hospitáciu na VO, zapájať iných odborníkov aj počas trvania VO, rozhodnúť o rozšírení alebo zmene VO (musí byť uložené ako nové VO);
- **aplikácia sociálnej práce** - garantuje odbornosť a individuálny prístup ku klientom, poskytuje konzultácie, pomoc, podporu a sprevádzanie;
- **kontrolu** - priebežná a záverečná, je aj legislatívne podmienená, vypracovať hodnotenie účinnosti VO, kvalitné spísanie záverečnej správy pre potreby archivácie v spise a pre potreby súdu.

Kreativita výchovných opatrení nie je limitovaná, pretože vychádza z individuálneho prístupu ku klientom. Záleží na tom, aké schopnosti má sociálny pracovník, aby dokázal namodelovať VO nielen kreatívne, ale aj kvalitne. K modelovaniu VO je hlavne potrebné, aby disponoval všeobecným rozhľadom v obsahu pracovnej náplne ostatných pomáhajúcich profesií v rodinnej intervencii, vedel orientačne definovať čas potrebný u jednotlivých subjektov zapojených do výchovného opatrenia a taktiež orientačne pripraviť klientov na prípadné finančné náklady spojené s VO. Ak klienti nesúhlasia s namodelovaným VO, sociálny pracovník (SPODaSK) by mal mať v rovnakom čase pripravené aj alternatívne VO.

Náležitosti výchovného opatrenia:

- je modelované na základe individuálneho prístupu orientovaného na plnenie potrieb dieťaťa;
- musí vychádzať z hĺbkového posúdenia životnej situácie dieťaťa a jeho rodiny a musí zohľadňovať všetky významné aspekty fungovania rodiny;
- identifikuje potreby dieťaťa a jeho rodiny, vychádza z toho ako rodina fungovala v minulosti a čo je potrebné pre lepšie a dobré fungovanie v budúcnosti;

- má jasne stanovený primárny cieľ;
- v prípade potreby zahŕňa aj sekundárne ciele, ktoré môžeme chápať ako súbor akčných krokov, ktorých cieľom je dosiahnutie synergického efektu v intervencii, a teda zvýšiť šance na efektívnejšie dosiahnutie primárneho cieľa;
- cieľ primárny a sekundárny, znamená „čo“ chceme dosiahnuť, VO je cesta a teda musí byť definovaná metóda „ako“ to ideme urobiť;
- je termínované;
- musí mať vyhodnotenú spätnú väzbu, priebežnú aj záverečnú, aby sa dalo jasne vyhodnotiť naplnenie potreby dieťaťa a efektivity.

Pred modelovaním a uložením výchovného opatrenia musí orgán SPODaSK:

- posúdiť životnú situáciu; anamnestický rozhovor a situačná analýza rodiny dieťaťa;
- zabezpečiť výkon opatrení na ochranu dieťaťa;
- vytvoriť plán sociálnej práce; napr. prostredníctvom techniky SMART - určiť a špecifikovať hlavný cieľ, určiť meranie resp. mernú jednotku jednotlivých aktivít a akčných krokov, ktoré môžu byť definované ako sekundárne ciele, definovať adekvátne akčné kroky intervencie, realizovať akčné kroky a stanoviť termíny spätnej väzby.

1.3 Mediácia ako výchovné opatrenie

Mediáciu aplikovanú v prepojení so sociálnoprávnou ochranou detí a sociálnou kuratelou môžeme chápať ako mimosúdnu činnosť, odbornú metódu zameranú na riešenie sporov medzi jednotlivými členmi rodiny, taktiež aj ako komunikačnú intervenciu v prípadoch zlej alebo absentujúcej komunikácie, ako proces hľadania konsenzu v napätej a konfliktnej situácii, ktorá má viesť k dohodám a ich udržateľnosti v prospech dieťaťa.

Portfólio mediácie v prepojení so sociálnoprávnou ochranou detí a sociálnou kuratelou:

- a) mediácia ako odborná metóda;
- b) mediácia ako mimosúdna činnosť;
- c) mediácia ako priorita úradu PSVR;
- d) mediácia ako výchovné opatrenie.

Mediácia ako odborná metóda

Mediácia je poskytovaná v prípade rodičovských konfliktov priamo preškoleným pracovníkom SPODaSK. Pracovník, ktorý má zverený prípad

rodiny identifikuje komunikačný problém respektíve prehlbovanie krízy medzi rodičmi. Ide o situácie, keď na seba kričia, osočujú sa, používajú veľa vulgarizmov, sú k sebe nenávistní, robia si naschvál, nevedia a nechcú sa dohodnúť. Kompetentný pracovník, by tu mal zadať internú objednávku preškolenému pracovníkovi, aby poskytol mediáciu ako odbornú metódu. Preškolený pracovník po ukončení mediácie postúpi prípad späť kompetentnému pracovníkovi aj so záznamom o poskytnutí mediácie ako odbornej metódy.

Výhody: relatívne rýchle poskytnutie; bez poplatku.

Nevýhody: chýba supervízia na mediáciu ako odbornú metódu; pravidelné preškoloňovanie pracovníkov; neaplikuje sa a neeviduje sa, skôr je uplatňovaná metóda presvedčania a prehovárania; maximálny čas na poskytnutie pre klientov odhadom cca 2hod (pracovník má aj vlastné prípady, nie je len špecialista na mediáciu ako odbornú metódu).

Mediácia ako mimosúdna činnosť

Mediácia je odporúčaná pracovníkmi SPODaSK ako mimosúdna činnosť pre potrebu uzatvárania rodičovských dohôd v otázkach starostlivosti o deti. Pracovníci SPODaSK tak nepreberajú na seba viac úloh s rodinou a nechávajú konať špecialistu, ktorý zaručí kvalitne poskytnutú službu. Pridanou hodnotou je, že mediátor oboznámi klientov so všetkými rodičovskými právami a povinnosťami vyplývajúcich zo zákona o rodine a pripraví im dohodu, na ktorej sami participujú.

Výhody: rýchly proces; participácia oboch rodičov; kvalitná administratíva; kým pracovník SPODaSK sa orientuje na kvantitu klientov, prenecháva kvalitu jedného prípadu na mediátora; pracovník SPODaSK sa môže vyjadriť pred uzavretím dohody obom rodičom, ak by z jeho pohľadu bolo niečo opomenuté; čas potrebný na mediáciu si riadia klienti spolu s mediátorom.

Nevýhody: mediácia je za poplatok v zmysle cenníka poskytovateľa, je vhodné ju preto odporúčať hlavne pre rodiny, ktoré to finančne veľmi nezaťažujú; neošetrené odovzdávanie si informácií medzi mediátorom a pracovníkom SPODaSK (napríklad: bytové podmienky, názory, pocity a bežné potreby dieťaťa, atď.).

Mediácia ako prioritá úradu PSVR

Jednotlivé úrady PSVR si vypracovávajú každoročne plán vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre svoj územný obvod, ktorú im po posúdení schvaľuje Ústredie PSVR. Takúto prioritu zabezpečujú len subjekty, ktoré spĺňajú podmienku akreditácie na výkon prioritných činností. Prioritou tak môže byť aj mediácia.

Výhody: prioritu si môže namodelovať úrad PSVR podľa svojich potrieb, môže byť rozčlenená na viac aktivít ako napr. rodinná mediácia, mediácia ako odborná metóda, preškolenie zamestnancov, mediačná supervízia pri poskytovaní mediácie ako odbornej metódy, účasť mediátora pre potreby Cochemského modelu; pre zapojených klientov je bez poplatku na základe kontraktu, nemá veľkú záťaž na administratívu.

Nevýhody: mediácia ako prioritá nie je dlhodobo udržateľná ako poskytovaná služba prostredníctvom SPODaSK (nie je v stálej ponuke služieb bez poplatku pre klientov), často je volená pre konkrétny územný obvod maximálne na 1 - 2 roky, potom je potrebná obmena priority, pretože dopyt je aj po iných službách ako napríklad sociálne programy; klient si nemôže vybrať mediátora sám, nakoľko prioritá podlieha verejnému obstarávaniu, takže po dobu priority služby mediátora poskytuje len úspešný účastník.

Mediácia ako výchovné opatrenie

Mediácia ako proces zámerne orientovaný na odstránenie konfliktu, zmiernenie napätia, vyriešenie problémovej situácie má svoje uplatnenie aj vo VO, keďže sú ukladané nielen deťom, ale aj ich rodičom. Ak by sme sa všeobecne pozreli na VO, často sú modelované len s jedným a to primárnym cieľom. Z nášho pohľadu však je možné namodelovať VO na primárne a sekundárne ciele. Majorita rodinných prípadov, ktoré sú zverené pracovníkom SPODaSK spočíva na základe negatívnej až zlej situácie v rodine. Spravidla tieto rodiny sprevádzajú konflikty rôznej úrovne alebo odmietavý postoj komunikovať. Práve preto vnímame mediáciu ako nástroj VO, ktorý môže byť aplikovateľný aj ako primárny cieľ, avšak synergicky podporí aj akýkoľvek iný primárny cieľ, ak bude namodelovaný ako sekundárny cieľ.

V nižšie uvedenej tabuľke uvádzame možnosti aplikácie mediácie ako primárny alebo sekundárny cieľ k VO definovaným podľa zákona o rodine a zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately.

Tabuľka 4: Výchovné opatrenia vo vzťahu k mediácii

Výchovné opatrenia vo vzťahu k mediácii		
Zákon o rodine § 37	Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele § 12	Možnosť využiť mediáciu ako
a) vhodným spôsobom napomenie maloleté dieťa, jeho rodičov a iné fyzické osoby, ktoré svojím správaním ohrozujú alebo narušujú jeho riadnu výchovu,	a) upozorní vhodným spôsobom dieťa, jeho rodičov alebo osobu, ktorá sa osobne stará o dieťa, ak svojím správaním môžu ohroziť alebo narušiť priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin dieťaťa,	Sekundárny cieľ VO
b) určí nad výchovou maloletého dieťaťa dohľad; dohľad vykonáva najmä za súčinnosti orgánu sociálnoprávnej ochrany detí, obce, školy, neštátnych subjektov a zariadenia, v ktorom je maloleté dieťa umiestnené,	b) uloží dieťaťu povinnosť podrobiť sa odbornej diagnostike v špecializovanej ambulantej starostlivosti, ak je to potrebné na uplatnenie primeraného opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre deti a diagnostiku nemožno zabezpečiť iným spôsobom,	Sekundárny cieľ VO
c) uloží maloletému dieťaťu obmedzenie v rozsahu potrebnom na predchádzanie a zabraňovanie škodlivým vplyvom, ktoré môžu ohroziť alebo narušiť jeho priaznivý vývin; dodržiavanie uloženého obmedzenia sleduje najmä za súčinnosti obce,	c) uloží dieťaťu povinnosť zúčastniť sa na liečbe v špecializovanej ambulantej starostlivosti,	Sekundárny cieľ VO
d) uloží maloletému dieťaťu a jeho rodičom povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu alebo inému odbornému poradenstvu.	d) uloží dieťaťu povinnosť zúčastniť sa na výchovnom programe alebo na sociálnom programe.	Primárny cieľ VO; Sekundárny cieľ VO

Zdroj: vlastné spracovanie

V prípade nami uvedenej kategorizácie výchovných opatrení možno mediáciu uplatniť nasledovne:

- a) **jemné VO** - primárny aj sekundárny cieľ;
- b) **tvrdé VO** - primárny aj sekundárny cieľ;
- c) **striktné VO** - sekundárny cieľ.

V prípade využívania mediácie ako VO máme na mysli výlučne „**rodinnú mediáciu**“.

Pri uložení VO ako primárny cieľ, ju môžeme akceptovať ako metódu sociálnej práce a sociálny program.

Určite v aktuálnych podmienkach bude však náročné vyriešiť hlavnú dilemu a to je správny výber mediátora pre potrebu VO. Sme toho názoru, že by sa pre tieto potreby mala sústrediť pozornosť na špecializáciu mediátorov. Súčasný register mediátorov neposkytuje informáciu o konkrétnom mediátorovi, či má alebo nemá špecializáciu ako rodinný mediátor. Jednou z možností ako vyriešiť túto dilemu by mohol byť vedený register, evidencia alebo databáza akreditovaných rodinných mediátorov priamo pod MPSVR ako je to v prípade supervízorov. Druhou možnosťou by bolo, aby sa rozšíril register mediátorov pod MSSR o informáciu, že mediátor okrem všeobecnej prípravy mediátora je aj spôsobilý na výkon rodinnej mediácie. Sme presvedčení, že pre výkon kvalitnej rodinnej mediácie nemôžeme zveriť prípad mediátorovi, ktorý neabsolvoval túto akreditovanú prípravu a zároveň nemá absolvovanú supervíziu pri praktickom výkone.

Pre rodinnú mediáciu ako VO odporúčame, aby malo stanovené aj určité pravidlá v potrebe času a počte opakovaní:

- min. 8 hodín a min. 4 stretnutia;
- max. 16 hodín a max 10 stretnutí.

Podľa potreby prípadu sa môže pracovník SPODaSK zúčastniť na rodinnej mediácii, aby zastupoval dieťa. Naopak podľa náročnosti prípadu, ak má za sebou školenie na mediačné techniky, môže byť účastný na rodinnej mediácii ako komediátor.

Výhody: pôsobí intervenčne, rodinný mediátor dokáže stretnutia prispôbiť potrebám rodiny (mimopracovná doba), môže vyriešiť aj viac problémov ako len hlavný konflikt respektíve problém, je vhodná pre všetkých členov rodiny vrátane dieťaťa; v prípade už narušených vzťahov medzi rodičom a dieťaťom, dáva priestor pre vzájomné budovanie vzťahu z dôvodu konštruktívne vedeného dialógu; kvalitná administratíva záverečnej správy poskytne pre potrebu súdu hlbší objektívny pohľad na prípad; uskutočňuje sa mimo priestorov úradu PSVR.

Nevýhody: je za poplatok.

Záver

Mediácia ako výchovné opatrenie je vhodná pre všetky kategórie klientov, nakoľko všade kde začína negatívna situácia v rodine, automaticky ju sprevádza konflikt medzi jednotlivými členmi v rodine. V minulosti boli výchovné opatrenia orientované len na sociálne slabšie rodiny. V súčasnosti, ale máme čoraz viac klientov (rodiny), ktoré by sme nemohli označiť ako sociálne slabšie. Ak by teda malo byť aplikované výchovné opatrenie u týchto rodín za poplatok, určite tým finančne nezaťažíme rodinný rozpočet. Z pohľadu klientov však uloženie výchovného opatrenia bude vnímané, ako akési autoritatívne nariadenie a teda ako niečo, čo musia podstúpiť a ostane už len na samotnom sociálnom pracovníkovi SPODaSK a prípadne sudcovi, ako dokáže interpretovať potrebu a účel výchovného opatrenia.

Zoznam použitej literatúry

LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychológia*. Praha: Grada Publishing, 368 s., ISBN 80-247-1284-9.

Citácia zákona:

ZÁKON č. 305/2005, 2018. *Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.

ZÁKON Č. 36/2005, 2018. *Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.

Zoznam skratiek

VO - výchovné opatrenie

SPODaSK - sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela

ÚPSVR - ústredie / úrad práce sociálnych vecí a rodiny

MPSVR - ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny

MSSR - ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky

CPPPaP - centrum pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie

OZ - občianske združenie

Kontakt na autora

Mgr. et Mgr. Veronika Brijová

Úrad práce sociálnych vecí a rodiny Poprad

Hraničná 667/13, 058 01 Poprad

e-mail: veronika.brijova@gmail.com

UPLATNENIE MEDIÁCIE V ODVOLACOM KONANÍ SÚDU. ŠPECIFIKÁ RODINNÉHO SENÁTU

Application of the mediation in appellate procedure of the court. Particularity of family court

Antónia KANDRAVÁ, Eliška WAGSHALOVÁ

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá možnosťami mediácie a uzavretia rodičovskej dohody v odvolacom konaní na vybraných príkladoch praxe Krajského súdu v Prešove.

Kľúčové slová: *Mediácia. Rodičovská dohoda. Krajský súd. Odvolacie konanie.*

Abstract

The article deals with the possibilities of the mediation and conclusion of parents' agreement in appellate procedure on chosen examples of practice of regional court of Presov.

Key words: *Mediation. Parental Agreement. Regional Court. Appellate procedure.*

Úvod

Účelom tohto príspevku je na základe vybraných prípadov z praxe prezentovať možnosti mediácie a uzavretia rodičovskej dohody v odvolacom konaní.

1 Charakteristika odvolacieho konania vo veciach maloletých detí

Je všeobecne známe, že pre úspešné ukončenie súdneho sporu dohodou je potrebný čo najrýchlejší zásah, ktorý je aj jedným z hlavných pilierov tzv. Cochemského modelu. Pred odvolací súd sa prípady dostávajú obvykle po uplynutí pomerne dlhej doby, nezriedka ide o viac ako jeden kalendárny rok. Samotná skutočnosť, že vo veci bolo podané odvolanie svedčí o tom, že rodičovská dohoda nebola dosiahnutá a minimálne jeden z účastníkov nie je spokojný s výsledkom konania.

2 Príčiny nedosiahnutia rodičovskej dohody v konaní pred súdom prvej inštancie

Z obsahov spisov v prejednávanych veciach vyplývajú rôzne dôvody, pre ktoré nebola dosiahnutá rodičovská dohoda. Sú na strane rodičov, ale často krát sa stáva, že súdy, kolízny opatrovník sa o dosiahnutie rodičovskej dohody preukázateľne ani len nepokúsili, čo je zreteľné najmä v prípadoch

výrazného rodičovského konfliktu. Z obsahu preskúmaných spisov, kde je zrejmý výrazný konflikt rodičov a ich zrejma neschopnosť spolu komunikovať o potrebách detí vyplýva, že často krát absentuje akýkoľvek pokus kolízneho opatrovníka a súdu starostlivosti o maloleté dieťa o elimináciu tohto konfliktu pomocou odborného poradenstva, resp. inej akejkoľvek vhodne zvolenej formy pomoci. Kolízny opatrovník v komplikovaných prípadoch akoby často rezignoval na skúmanie inej možnosti riešenia, než súdnej autoritatívnej úpravy. Jeho stanoviská sú všeobecné (...*“rozhodnutie ponechávame na úvahu súdu“*), bez návrhov riešení, ktorými by mohlo hneď v počiatočnom štádiu konania dôjsť k poskytnutiu pomoci rodičom eliminovať konflikt a nájsť vhodné riešenia. Z praxe je tiež známe, že súdy prvej inštancie v komplikovaných prípadoch pristupujú hneď k vykonávaniu znaleckého dokazovania, často krát opakovane bez toho, aby predtým využili možnosti spolupráce s inými inštitúciami formou mediácie, odborného poradenstva. Ani kolízny opatrovník, ani súd v dostatočnej miere nevyužívajú zákonné možnosti ukladania výchovných opatrení.

3 Možnosti odvolacieho súdu dosiahnuť rodičovskú dohodu

V súlade s § 118 CMP je povinnosťou súdu v každom štádiu konania sa pokúsiť o zmierlivé riešenie, to platí aj v konaní pred odvolacím súdom. Na konkrétnych prípadoch chceme poukázať na to, že aj v prípadoch výrazného konfliktu medzi rodičmi, dlhotrvajúcemu konaniu a nepriaznivým skutkovým okolnostiam prípadu bolo možné docieľiť uzavretie rodičovskej dohody pred odvolacím súdom. Všetky prezentované prípady majú spoločného menovateľa v tom, že rodičom nebola poskytnutá žiadna odborná pomoc za účelom zlepšenia komunikácie a hľadania najvhodnejšej formy riešenia v záujme dieťaťa. Rodičia na pojednávaní pred odvolacím súdom často krát prezentovali, že v priebehu doterajšieho konania neboli vedení k potrebe vzájomnej komunikácie spôsobom ako v konaní pred odvolacím súdom, pričom potvrdili, že odbornú pomoc pri hľadaní najvhodnejšieho riešenia by privítali. V konečnom dôsledku nastavenie komunikácie medzi rodičmi odvolacím súdom napr. formou nariadenia neodkladného opatrenia v odvolacom konaní viedlo k významnému a pomerne rýchlemu posunu v postojoch rodičov, uvedomeniu si potrieb dieťaťa, rodičovskej zodpovednosti. Výsledkom bolo uzavretie rodičovskej dohody pred odvolacím súdom.

Záver

Tieto skúsenosti nás vedú k záveru, že je mimoriadne dôležité už v čase na začiatku súdneho konania viesť rodičov k vzájomnej komunikácii, hoci aj autoritatívnym zásahom. Aplikačná prax indikuje nevyhnutnosť spolupráce rodičov s odborníkmi v rámci sociálnoprávnej ochrany detí alebo inými osobami majúcim skúsenosti s riešením konfliktov za účelom predchádzania zbytočných dlhotrvajúcich sporov o maloleté dieťa, ktoré v mnohých prípadoch neprispievajú ani k vyriešeniu konfliktov ani k stabilizácii napätia v rodine. Podľa nášho presvedčenia takýto postup prispeje k minimalizácii traumy maloletých detí spôsobenej rozpadom rodiny. Bolo by vhodné zvážiť možnosť obligatórnej mediácie alebo návštevy, rodinnej terapie v špecializovaných zariadeniach so sociálnymi pracovníkmi (Úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny) už v čase začatia súdneho konania. Mediáciu je nutné vnímať ako vhodnú formu zmierlivého riešenia sporu v rodinných veciach. Vzhľadom na špecifický charakter konania vo veciach maloletých detí sa javí takmer ako nevyhnutnosť špecializácia rodinných senátov. Dôvodom je potreba rýchleho a efektívneho zásahu ako aj špecifického prístupu k riešeniu tohto druhu sporov vrátane medzirezortnej spolupráce.

Kontakt na autorov

JUDr. Antónia Kandrávová, JUDr. Eliška Wagshalová

Krajský súd v Prešove, Hlavná 22, Prešov

e-mail: antonia.kandrava@justice.sk, eliska.wagshalova@justice.sk

PSYCHOLÓG A MEDIÁTOR V RODIČOVSKÝCH SPOROCH O DIEŤA

Psychologist and Mediator in parent's disagreement about child

Mária KRÝSLOVÁ

Abstrakt

Hlavným cieľom príspevku je informovať o tom, čím môže psychológ prispieť k ochrane záujmu dieťaťa počas rozchodového/rozvodového procesu. Jednou z účinných ciest pomoci je spolupráca psychológa s mediátorom. Rodičia v intenzívnom vzájomnom konflikte alebo menej rodičovsky kompetentní často posudzujú potreby a želania detí skreslene a na ich odhad záujmu dieťaťa sa nemožno celkom spoľahnúť. Dohoda o spoločnej starostlivosti rodičov o deti po rozchode, rozvode by sa nemala uzatvárať bez zapojenia detí a odborného zisťovania ich skutočných potrieb a želaní. Mediátor, ktorý nie je psychológ by mal teda povinne spolupracovať s detským alebo rodinným psychológom. Nejestvuje jeden všeobecne prospešný model usporiadania spoločnej rodičovskej starostlivosti o deti. Rodičovská dohoda môže mať vzhľadom na meniace sa vývinové potreby deti iba dočasnú platnosť a mala by sa priebežne obnovovať.

Kľúčové slová: Rozchod/rozvod. Správanie rodičov. Záujem dieťaťa. Psychologická intervencia. Rodinná mediácia. Rodičovská dohoda.

Abstract

The objective of the article is to inform the readers about how a psychologist can help to protect the interests of a child during the process of divorce or separation. One of the effective ways of helping is the collaboration between a psychologist and a mediator. The parents, who are in an intensive conflict or who are less competent as parents, often misinterpret the wishes of their children and it is therefore difficult to rely on their judgement. The agreement on joint custody of both parents after a separation or a divorce should not be finalised without the children being involved and without a professional assessment of their real needs and wishes. A mediator, who is not a psychologist, should therefore collaborate with a child or family psychologist. One universal model of arrangement for child custody does not exist. The custody agreement should have a short validity time due to children's developmental needs and it should be re-evaluated on a regular basis

Key words: Divorce/separation. Parents' behaviour. Child's interests. Psychological intervention. Family mediation. Custody agreement/parents' agreement.

Úvod

Hlavným cieľom tohto príspevku je podeliť sa s niektorými poznatkami a skúsenosťami z psychologickkej práce s rodinami v období rozchodu/rozvodu, pri ktorej sa ako jedna z účinných ciest ukázala spolupráca psychológa s mediátorom. Zmyslom je prispieť k diskusii o podobe rodinnej mediácie a upozorniť na riziká pri nezohľadnení jej špecifik. Autorka poukazuje na nevyhnutnosť spolupráce mediátora, ktorý

nie je psychológ, s rodinným, či detským psychológom pri vypracovávaní dohody o rodičovskej starostlivosti po rozchode, či rozvode.

1 Správanie rodičov počas rozchodu/rozvodu

rozchod/rozvod ako najväčšia (zväčša) konečná kríza partnerského vzťahu predstavuje jedno z najbolestnejších životných období človeka. Vyvoláva celé spektrum zraňujúcich emócií, stratu pocitu bezpečia, úzkosť z budúcnosti - živnú pôdu pre unáhlené, krátkozraké a násilné riešenia, ktoré sa obracajú najmä proti deťom. Koniec útrap prináša len vtedy, keď sa rieši informovane, trpezlivo, s nadhľadom a v komplikovaných prípadoch v teamovej spolupráci viacerých odborníkov.

2 Rodičovské konflikty a spory o deti

Konflikty samé o sebe údajne nie sú dobré ani zlé, znamienko im pridáva až spôsob riešenia. Rodičovské konflikty v období rozchodu a rozvodu sú však vysoko rizikové lebo už ich samotná vysoká frekvencia a neprimeraná dĺžka trvania, môže poškodiť vzťahovú výbavu detí a znížiť ich šance na budúci šťastný život.

V procese artikulovania dohody o po rozchodovej, rozvodovej rodičovskej starostlivosti opakovane narážame na paradox: v sporoch o deti – nejde o deti. Rodičia urputne vyjednávajú spravodlivosť pre seba, potreby detí automaticky stotožňujú s vlastnými a o tom, čo sa deje vo vnútornom svete detí vedia mizivo málo. Akoby práve spory o deti ponúkali rodičom neodolateľnú príležitosť a zástupný dôvod na ventilovanie vlastnej nahromadenej frustrácie, potreby bojovať, trestať a znižovať hodnotu partnera.

Pri posudzovaní záťaže rozchodu na deti, sa rodičia obvykle opierajú o zbežné pozorovanie a skutočné prežívanie detí im uniká, aj preto lebo deti vyjadrujú emócie iným spôsobom ako dospelí, slovami naozaj len zriedka. Ak ich niečo trápi, bývajú navonok napr. nesústredené, nepočúvajú alebo tzv. hnevajú. Niekedy je to aj jediný spôsob akým predsa len dokážu strhnúť pozornosť na seba.

Rozchod/rozvod má za istých okolností aj závažné dlhodobé účinky na budúci život detí a práve tie akoby si rodičia (zo sebaochranných dôvodov) pripúšťali najmenej. Niektorí o nich možno ani nevedia, iní sú v zajatí vlastných deštruktívnych emócií, či zamilovania do nového partnera.

Suma sumárum: pri všetkej úcte k rodičom a hlbokom rešpekte k ich poznaniu dieťaťa, o ktoré sa v bežných situáciách vždy opieram, dovoľm si tvrdiť: *v situácii rozchodového/rozvodového konfliktu sa na rodičovský odhad záujmu dieťaťa nemožno celkom spoľahnúť.*

Jednou z hlavných úloh psychológa je predovšetkým, utíšiť konflikt medzi rodičmi a vrátiť spor k jeho podstate – k deťom.

3 Zameranie psychologickej intervencie

3.1 Konštruktívny postoj alebo „filozofia“ rozchodu a rozvodu

Zo záverov metaanalýz viacerých štúdií vyplynulo, že k najmenším škodám dochádza, keď rodičia chápu rozchod/rozvod ako koniec partnerského vzťahu ale nie ako koniec rodiny. Keď prístupujú k nemu ako k procesu zmeny jednojadrovej rodiny na dvojjadrovú, s predsavzatím zachovať širšie rodinné vzťahy.

Odporúčané krédo znie takto: Prestávate byť partnermi, ostávate rodinou v širšom slova zmysle lebo deti vás budú vždy spájať. Váš rozvod spôsobí deťom zranenie, stres a bolesť ale nemusí im rozbiť celý ich svet, nemusí znížiť ich šance na budúci šťastný život. Usilujte sa, aby straty pre deti boli čo najmenšie. V tejto ťažkej situácii máte príležitosť odovzdať deťom aj niečo pozitívne - príklad konštruktívneho riešenia konfliktu s nadhľadom, ukážku slušného a korektného správania, vzor zvládania mimoriadnej životnej záťaže. Vďaka tomuto všetkému sa vaše deti môžu pre budúcnosť naučiť aj z nešťastia vyťažiť niečo cenné. Účinnosť tohto prístupu mám osobne overenú dlhými rokmi praxe.

3.2 Kvalifikovaná kompetencia rodičov - prísun relevantných informácií

Psychológ by mal rodičom odovzdať všetky najdôležitejšie overené poznatky a informácie týkajúce sa možných negatívnych účinkov rozchodu/rozvodu na dieťa. Vysvetliť im, akými postupnými krokmi ho na rozchod pripraviť, aký druh podpory mu poskytnúť, ako udržať kvalitu vzťahu s dieťaťom, ako mu dať dost času aby sa postupne prispôbilo na zmeny, ako využiť ochranné faktory a zdroje detského zvládania. Znamená to pomôcť im vypracovať stratégiu ako previesť dieťa cez rozbúrenú hladinu emócií a ostrosť ich partnerského konfliktu. Mal by im pomôcť identifikovať chyby myslenia, ktorých sa pod vplyvom deštruktívnych emócií dopúšťajú, viesť ich k prerámcovaniu úkorných interpretácií na triezvejšie a pravdivejšie lebo tie im budú menej ubližovať. Rodičia by mali tiež vedieť, že dieťa nie je len objekt ich starostlivosti ale aktívny subjekt s právom byť o všetkom podstatnom vopred informované a zapojené do rozhodovania o veciach, ktoré sa ho týkajú. Samozrejme, spôsobom primeraným veku.

3.3 Emočná podpora

Popri práci s názormi, postojmi, myslením rodičov je nemenej dôležité aj emočné „ošetrenie“. Viacerí rodičia potrebujú aby psychológ bol v tomto náročnom životnom období ich sprievodca a poskytoval im empatickú oporu pri spracovaní ich vzťahových zranení, sklamaní, pocitov zrady a

pod. Za týchto okolností sa obvykle darí ich deštruktívne emócie mierniť a pretaviť ich ničivú silu do civilizovanejšej podoby.

Špeciálnu a odlišnú emočnú podporu a pomoc pri zvládaní zátťažovej situácie rozchodu /rozvodu rodičov, potrebujú deti. Psychologická intervencia sa tu nemôže opierať len o rozhovor. Pomoc vyžadujú najmä deti, ktorých rodičia sú neodkloniteľne zaujatí vzájomným konfliktom a sporom. Psychológ im môže prispieť k ich porozumeniu rodinnej situácii, naučiť ich ako sa môžu samé chrániť a samé nájsť náhradné zdroje pozitívnych zážitkov, citovej a sociálnej opory. Môže im poskytnúť nádej, že časom sa rodičia upokojia a ich život bude opäť v poriadku.

3.4 Zníženie vysokej hladiny konfliktu

Možných zdrojov partnerského konfliktu je celé spektrum. V praxi je tendencia hľadať a voliť univerzálne, prevažne racionálne riešenia, ktoré nebývajú úspešné.

Pravú a často hlbokú príčinu vysokej hladiny partnerského konfliktu rodičov nie je ani pre odborníka ľahké zistiť. Rodičia si ju nemusia uvedomovať alebo sa im o nej hovorí ťažko lebo ohrozuje napríklad ich sebaúctu a pod. V záujme správnej voľby postupu a zníženia hladiny konfliktu je ale potrebné túto príčinu identifikovať, pomenovať a lepšie spracovať.

3.5 Zapojenie detí – cesta k malým zázrakom

Neraz sa podarí zvrátiť deštruktívnosť procesu i všeobecnú nedôveru rodičov zapojením dieťaťa (zväčša formou oddelených stretnutí s ním samotným). Psychológ sa usiluje rodičom sprostredkovať vhl'ad do prežívania detí, vtiahnuť ich do sveta detského myslenia, predstáv a túžob. Rodičia pri tejto konfrontácii bývajú niekedy šokovaní lebo zistia, že mnohé závažné veci ani netušili. Býva to pre nich silná, až katarzná skúsenosť, ktorá má korektívny potenciál. Ak súčasťou postupu sú aj konkrétne informácie o potrebách detí, spolu s odporúčaniami, ktorých účinnosť si rodičia môžu aj v krátkodobom horizonte overiť, výrazne sa zvyšuje ich dôvera voči ponúkanej pomoci, aj motivácia spolupracovať. Ako šibnutím čarovného prútika, sa niekedy aj rodičia dlhodobo zapletení do vzájomného konfliktu zrazu z neho vymania, odložia ho ako menej dôležitý a začnú riešiť skutočné potreby dieťaťa. Treba dodať, že táto cesta je však úspešná iba u citovo a vzťahovo primerane vybavených rodičov.

Zapojenie detí, je dôležité aj s depistážneho dôvodu. Nie je zriedkavé, že až psychológ, ku ktorému sa dieťa dostane napr. na odporúčanie mediátora, ako prvý zachytí, že dieťa trpí a zistí už neurotické príznaky, sekundárnu depriváciu, samovražedné úmysly a pod.

Osvietení rodičia začínajú proces rozchodu riešiť od detí. Preventívny postup zaručuje najmenej strát a poškodení - ochráni deti najviac.

4 Špecifiká rodinnej mediácie

Hlavnou úlohou mediátora je zabezpečiť sporným stranám podmienky pre konštruktívny proces riešenia konfliktu, pomôcť im viesť komunikáciu tak, aby nakoniec dospeli k vzájomnej dohode. Mediácia je v prípadoch s nižšou hladinou konfliktu rodičov vysoko efektívna metóda riešenia sporov lebo sprostredkováva dohodu nielen racionálnou cestou ale umožňuje rodičom vyjadriť ich potreby a emócie. Vďaka riadenej a kontrolovanej komunikácii, vytvára primeraný tlak na to, aby sa obaja vzájomne vypočuli, zoznámili so svojimi predstavami o budúcom fungovaní a zabezpečovaní rodičovskej starostlivosti.

Mediátor sa pri získavaní svojej kvalifikácie učí, že je zodpovedný za proces ale nie za jeho obsah a teda ani za obsah dohody. Ak sa bude touto zásadou riadiť aj rodinný mediátor pri tvorbe dohody o rozchodovej/rozvodovej rodičovskej starostlivosti o deti, reálne hrozí riziko, že výsledkom vyjednávania bude spravodlivosť pre rodičov bez toho, aby sa zohľadnil záujem detí a dohoda môže byť pre ne poškodzujúca.

Osobitne mediátor, ktorý nie je psychológ sa tým môže dostať do konfliktu s

- a) Európskym etickým kódexom svojej profesie, ktorý mu prikazuje, aby pracoval v súlade s morálnymi normami, čo pre pomáhajúce profesie najlepšie vystihuje imperatív: *Primum nihil nocere*, t.j. predovšetkým nepoškodiť.
- b) Princípom najlepšieho záujmu dieťaťa Dohovorom o právach dieťaťa (OSN), podľa ktorého, je nutné záujem dieťaťa uprednostniť pred záujmom dospelých. Akokoľvek by sa ho mediátor usiloval rešpektovať a napr. dieťa do mediačného procesu zapojil, nie je v jeho kompetencii u malých detí ich záujem kvalifikovane posúdiť. Výnimkou by mohli byť deti pubertálneho a staršieho veku, ak nie sú v konflikte záujmov alebo pod tlakom niektorého z rodičov a za podmienok, ktoré dohovor vymedzuje - súkromie, dôvernosť, absencia pravdepodobnosti poškodenia (osobitne vzťahového, zo strany niektorého z rodičov). Z vlastnej skúsenosti viem, aké ťažké je zabezpečiť poslednú podmienku a preto názor dieťaťa, kvôli jeho ochrane neraz vyslovujem ako názor vlastný.

Potreby detí do značnej miery závisia od ich vývinového obdobia, pohlavia, osobnostného založenia, predchádzajúceho vzťahu ku každému z rodičov, od toho, čo práve prežívajú, etc. Skôr zriedka ich uspokojuje najčastejšie vyžadovaná striedavá starostlivosť typu 1:1, ktorá býva

niekedy motivovaná aj postrannými dôvodmi a nejedno dieťa si v nej pripadá ako balík. Nevieť zatial o žiadnej štúdiu, ktorá by práve tento model potvrdila ako najprospešnejší.

Hoci je pravda, že najničivejšie účinky na dieťa má pretrvávajúci rodičovský konflikt - necitlivo stanovená rodičovská dohoda o po rozchodovej/rozvodovej rodičovskej starostlivosti môže dieťa z krátkodobého i dlhodobého hľadiska poškodiť tiež.

Preto všetci profesionáli, ktorí sa zúčastňujú na rozhodovaní o spoločnej ale už delenej starostlivosti rodičov o deti by mali vedieť, že *neexistuje jeden všeobecne platný a vyhovujúci model pre každú rodinu, každé dieťa, každé obdobie jeho vývinu a každú fázu rozchodového a rozvodového procesu*. Napr. v prvej fáze po rozchode/rozvode deti pre obnovenie pocitu bezpečia, (jednej z najdôležitejších podmienok zdravého duševného vývinu) potrebujú častejší kontakt s oboma rodičmi, než v neskoršom období, keď sa už na skutočnosť rozdelenej rodiny prispôbili a želajú si byť zapojené aj do mimorodinných oblastí života.

Program spolužitia s oboma rodičmi a striedania u nich, by mal byť do istej miery otvorený a pružný a prispôbovať sa aj aktuálnym záujmom detí a meniacim sa potrebám jednotlivých členov rodiny. Napr. je dokázané, že v období predpuberty a puberty deti potrebujú byť viac s rodičom toho istého pohlavia a ak sa tak deje, darí sa im oveľa lepšie, než keď tomu tak nie je). Rodičia majú byť informovaní, že dohoda je dočasná, t. j. platí na najbližšie obdobie a po nejakom čase by sa mala vždy obnovovať.

To všetko sú dôvody pre ktoré by rodinnú mediáciu mal viesť buď mediátor psychológ alebo tiež, prečo by mediátor ne psychológ mal povinne s detským, či rodinným psychológom spolupracovať. Vo vysoko konfliktných prípadoch, by aj súdy mali názor detského psychológa vyžadovať aj súdy a rodičom s nízkym rešpektom k záujmu dieťaťa, odbornú psychologickú intervenciu dôrazne odporúčať.

Väčšina rodičov však vstup psychológa neodmieta, najmä ak si od neho môžu sľubovať lepší vzhľad do vnútorného sveta detí a konkrétne odporúčania ako s nimi zaobchádzať.

Nemalú úlohu v mediácii ale aj v psychologickej práci hrá čas. Najmä preto, lebo niektoré procesy sa v danej situácii nedajú urýchliť. Násilné urýchľovanie môže byť kontraproduktívne a viesť k zablokovaniu želaného vývinu alebo dokonca k jeho zmareniu. Ide napr. o emočné spracovanie narcistných vzťahových zranení a strát, o schopnosť prispôbiť sa na zmeny, ktoré reštrukturalizácia rodiny prináša a pod. Ako ilustráciu, možno uviesť požiadavku rodiča, ktorý opúšťa rodinu kvôli novému partnerovi a krátko po jeho zverejnení, ešte pred ukončením rozchodu/rozvodu trvá na zapojení dieťaťa do svojho nového partnerského života.

Pomáhajúci odborník by mal jav tohto typu postrehnúť, pomenovať a rodiča informovať o možnej škodlivosti. V niektorých prípadoch je vhodné pokračovanie v mediácii aj na nejaký čas odložiť.

5 Spolupráca mediátora a psychológa

Vyplýva už zo spoločných cieľov a tými sú - odborná pomoc pri reštrukturalizácii rodiny a ochrane detí v období rodičovského konfliktu a pri vytváraní podmienok pre ďalší uspokojujúci život detí a ich rodičov.

Ideálne je keď pomoc mediátora a psychológa na seba nadväzuje, nie je podstatné u koho rodičia začínajú, dôležité je aby sa tieto dva druhy pomoci vzájomne dopĺňali.

Dôvody pre zapojenie psychológa do mediačného procesu o usporiadaní spoločnej rodičovskej starostlivosti o deti po rozchode /rozvode:

- vysoká hladina konfliktu a deštruktívnych emócií rodičov, ich rozporuplné, nekonštruktívne alebo nečitateľné správanie, ktoré hatí mediačný proces a znemožňujú uzavretie dohody,
- sklony a tendencie k násilným riešeniam,
- podozrenie z nejakej psychickej poruchy,
- dlhodobé, hlboké emocionálne krízy,
- nerovný vzťah, strach jedného rodiča z druhého,
- správanie, pri ktorom sa dieťa používa ako nástroj boja,
- ignorovanie a nerešpektovanie záujmu dieťaťa,
- spoznanie skutočných potrieb a želaní detí,
- ťažkosti detí a s deťmi,
- odporúčania pre usporiadanie spoločnej rodičovskej starostlivosti o deti po rozchode/rozvode.

Čo by mal mediátor vedieť o potrebách detí v procese rozchodu, rozvodu, aby mohol ich záujem uprednostniť a chrániť:

Deti v tom čase od rodičov potrebujú:

- korektnú a nezaťažujúcu spoluprácu pri starostlivosti o ne
- pravidelnosť kontaktu s obomi rodičmi, oboznámenie s režimom a so zmenami vopred, empatickú reakciu ak prejavia vlastnú vôľu alebo potrebu kontaktu s druhým rodičom,
- blízkosť a dostupnosť oboch rodičov po rozvode,
- čo najmenej ďalších zmien v živote i v každodenných rituáloch,
- možnosť zažiť každodenný život s obomi rodičmi, s ich bežnou starostlivosťou, čo sa nemusí diať formou starostlivosti 1:1 ale napr. 2x

- mesačne od štvrtka do pondelka rána a v týždni bez víkendu 2 popoludnia po škole) a pod.,
- podporu pri adaptácii na dva domovy, rešpektovanie času, ktorý dieťa na postupné prispôsobenie potrebuje a empatické porozumenie pre výkyvy v správaní pri striedaní rodičovských prostredí,
 - striedavá starostlivosť má byť striedaním rodičov, nie náhradných vychovávateľov,
 - umožnenie spontánne vyžiadaného kontaktu s druhým rodičom.

Deti do 4-5 rokov s primárnou väzbou len na jedného rodiča by nemali byť od neho odlúčené na dlhší čas a styk s druhým rodičom by sa mal len postupne rozširovať súbežne s rozvojom ich vzťahu. Vzájomný kontakt by mal byť najprv častejší a kratší ale zahŕňať kompletnú starostlivosť o dieťa, neskôr s prespaním na jednu noc, potom na víkend a atď..).

Deťom mladšieho školského veku obvykle vyhovuje striedanie každé tri štyri dni alebo predĺžené víkendy plus kratšie kontakty s druhým rodičom.

Predpubertálne a pubertálne deti by mali už samé rozhodovať o dĺžke času stráveného u rodiča. Často cítia potrebu byť prevažne u rodiča toho istého pohlavia a zväčša sa u neho aj lepšie prispôsobujú. Preto by s ním mali tráviť viac času, než súrodeneц iného pohlavia. Navyše každé dieťa by malo mať zabezpečený čas kedy je s rodičom samé.

Záver

V situácii rozchodu a rozvodu sa na rodičovský odhad záujmu dieťaťa nemožno celkom spoľahnúť. O to väčší význam majú včasné kvalifikované intervencie a nadväzujúca spolupráca zainteresovaných odborníkov ako sú psychológ, mediátor, sociálny pracovník a sudca.

Ich spoločnou úlohou je znížiť rodičovský konflikt a zvýšiť kvalifikovanú kompetenciu rodičov natolko, aby boli schopní dospieť k dohode o ďalšej spoločnej starostlivosti o deti a dokázali deti previesť záťažovým obdobím reštrukturalizácie rodiny bez väčšej ujmy.

Dohoda o spoločnej rodičovskej starostlivosti po rozchode, rozvode by sa nemala uzatvárať bez zapojenia detí a odborného zisťovania ich skutočných potrieb a želaní. Mediátor, ktorý nie je psychológ by mal povinne riešiť usporiadanie spoločnej rodičovskej starostlivosti o deti po rozchode, rozvode v spolupráci s detským psychológom.

Nejestvuje jeden všeobecne prospešný model usporiadania spoločnej rodičovskej starostlivosti o deti. Rodičovská dohoda by nemala byť fixná ale mala by reagovať na zmenené vývinové, či vzťahové potreby dieťaťa a po nejakom čase sa vždy obnovovať.

Poznámka pod čiarou

Spoločná rodičovská starostlivosť o deti po rozchode / rozvode znamená pokračovanie oboch rodičov v procese účinného uspokojovania potrieb detí a v zabezpečovaní ich ochrany a výchovy.

Názov pojmu „ spoločná rodičovská starostlivosť“ viac vystihuje jej zmysel i cieľ než „striedavá starostlivosť“.

Zoznam použitej literatúry

- AMATO, P.R.- BOOTH,A.: Consequences of Parental Divorce and marital Happiness for Adult Well-Being. Social Forces, 69, 1991, č.3, s. 859-914
- AMATO, P.R.- KEITH, B.: Parental Divorce and Well-Being of Childrens, a Meta-Analysis. Psychological Bulletin, 110, 1991, č.1, s. 26-46
- BULCROFT,K.A. - BULCROFT, R. A.: The Timing of Divorce, Effects on Parental-Child Ralationships on Later Life, Research on Aging, 13, 1991, č. 2, s. 226-243
- Dohovor o právach dieťaťa, Valné zhromaždenie OSN, 20.11.1989
https://www.unicef.sk/dokumenty/materialy-na.../dohovor_o_pravach_dietata.pdf
- Európsky etický kódex mediátora
http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_sk.pdf
- FTHENAKIS, W.E.: Divorce as a Family Transition Interventions for Divorced parents and Children. Referát na konferencii Counseling Children and Youth at Edge of the Third Milenium. Bratislava 1999
- WARSHAK, R.A.: Social science and parenting plans for young children, 2014 American Psychological Association, s.1-44
<http://www.apa.org/pubs/journals/law/index.aspx>
- WARSHAK, R.A.: Revoluce v porozvodové péči o deti, Praha, Portál, 1996, 240 s. ISBN 80-7178-089-8
- BAKALÁŘ, E. a kol.: Rozvodová temetika a moderní psychologie.1.vyd. Praha Karolinum, 2006, 124s. ISBN 80-246-1089-2
- KRÝSLOVÁ, M.: Význam hodnotenia rozvodu v poradenskej práci s rozvodovými rodičmi, PaPD, roč. XXVIII., r.1993, č.3, s.271-275,Krýslová
- KRÝSLOVÁ, M.: Adaptácia dieťaťa na stratu rodiča rozvodom, PaPD, roč. XXXV., č. 1, r. 2000, s. 67-73
- ONDRUŠKOVÁ, E.- KRÝSLOVÁ, M.: Kohézia, adaptabilita a spokojnosť v rodinách úplných a rozvedených, PaPD, roč. XXXI. č. 1,1996, s. 23-31
- KRÝSLOVÁ, M., NOVÁKOVÁ, K.: Význam otca v starostlivosti o dieťa raného veku, PaPD, roč.XXX, č.2, r. 1995, s. 183-190
- KRÝSLOVÁ, M.: Dieťa – kľúč k zníženiu negatívnych účinkov rozvodu? zbor. z konf. Dieťa v ohrození VI.: Komplexná prevencia sociálnej patológie u detí a mládeže ako celospoločenský problém, DF SR, Bratislava 1997, s. 147-151

KRÝSLOVÁ, M.: Možnosti psychologické pomoci deťom z rozvodových rodín, zbor. z konf.: Súčasnosť a perspektívy psychológie na Slovensku, 2-4.9. 1998 v Košiciach, SPS a Kat. psychol. FFPU Košice

KRÝSLOVÁ, M.: Najnovšie trendy vo vývine intervencií u rozvodových rodín, Zbor. z konf. Psychologické poradenstvo na prelome tisícročia, 21.10.1999, v Košiciach, SPS a Kat. Psychol. FFPU Košice

URBANOVÁ, Z.: Striedavá osobná starostlivosť o dieťa po rozvode, analýza skúseností, inf. bull. Prevencia, CVTI SR, MŠ SR, r. 2014, č. 1-2

Kontakt na autora

PhDr. Mária Krýslová

Rodinné poradenské centrum, Dobrovičova 6, 811 09 Bratislava

e-mail: m.kryslova@gmail.com

ZNALECKÉ POSUDKY PŘI ROZHODOVÁNÍ O NEZLETILÝCH DĚTECH

Expert opinions when deciding on minor children

Jana MIŇHOVÁ, Miloslav MIŇHA

Abstrakt

Příspěvek mapuje celkový proces znalecké činnosti zaměřené na nezletilé děti. Centrem pozornosti je struktura znaleckého posudku, a to, jak v oblasti občansko právní, tak v oblasti trestně právní. Znalecké posudky při rozhodování o nezletilých dětech pro občanský soud jsou zaměřené především na řešení výchovné péče o nezletilé po rozvodu manželství. Konkrétně se jedná o doporučení na svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů, popř. do společné či střídavé péče. Pro trestní soud vyšetřuje znalec jednak nezletilé oběti trestného činu, tzn. týrané, zanedbávané a sexuálně zneužívané děti, jednak asociální chování nezletilých na bázi disharmonického vývoje dítěte. Strukturu psychologického vyšetření tvoří studium soudního spisu a diagnostické metody, jak klinické, tak testové. Při vyšetření nezletilých dětí je nutno brát v úvahu jejich věkové a individuální zvláštnosti, a to jak v průběhu vyšetřování, tak v interpretaci jeho závěrů. V rámci těchto věkových charakteristik je nutno přihlížet k vývoji sebepojetí nezletilých. Zde vycházíme z Eriksonovy vývojové klasifikace „jáství“. Zvláště náročným obdobím je z hlediska znaleckého vyšetření předškolní věk, pro nějž jsou typická některá specifika, která mohou zkreslit výsledek hodnocení (např. bovarysmus, eidetická vloha a porucha časové a prostorové orientace). Dalším náročným obdobím je také dospívání, v němž je nutno respektovat rozvíjející se osobnost pubescentů a jejich tendenci k prosazování vlastních postojů. Při vyšetřování dětí jakéhokoli věku je nutno uplatňovat projev bezvýhradné sympatie, citové vřelosti a bezprostřednosti.

Klíčová slova: Znalecká činnost. Diagnóza. Sebepečení. Erikson. Předškolní věk. Dospívání. Týraní. Zanedbávání. Sexuální zneužívání.

Abstract

The paper maps the overall process of expert activities aimed at minor children. The center of attention is the structure of the expert opinion, both in the area of civil law and criminal law. Expert opinions when deciding on minor children for the civil court are mainly focused on the solution of educational care for minors after divorce. Specifically, it is a recommendation to ensure that a child is cared for by one of the parents or, into common or alternate care. For the criminal court, the expert investigates the minor children as victims, ie. of abused, neglected and sexually abused children, and because of the unusual behavior of minors on the basis of the disharmonic development of the child. The structure of the psychological examination consists of studying the case file and diagnostic methods, both clinical and test. When examining minors, their age and individual peculiarities must be taken into account both during the investigation and in the interpretation of its conclusions. Within these age characteristics, the expert must be aware of the development of the personal needs of minors. This statement is based on Erikson's evolutionary classification of "self." From expert's point of view, a particularly demanding period is the preschool age, for which there are some specifics that can distort the result of the

assessment (eg Bovaryism, eidetic image and time and spatial disorder). Another difficult period is also adolescence, which must be respected by the expert as the time of developing pubescent personality and their tendency to promote their own attitudes. Investigation of children of any age requires expression of unconditional sympathy, emotional warmth and immediacy.

Key words: *Psychology expert activity. Diagnosis. Self-image. Erikson. Pre-school age. Adolescence. Abuse. Neglect. Sexual abuse.*

Úvod

Tématem příspěvku je úloha a průběh znaleckých posudků z oboru psychologie při rozhodování o nezletilých dětech, ať již z hlediska trestně právních či občansko právních problémů. V článku se zmíníme i o spolupráci znalce s ostatními odborníky, např. s psychiatry a sociálními pracovníky, kteří se věnují rodinným sporům a jejich dopadu na vývoj nezletilých dětí. Alternativním přístupem k nim je mediace, která skýtá možnosti mimosoudního řešení problémů, což je z hlediska vlivu na nezletilé děti optimální. Jak uvádí Šišková (2016), mediace je proces, který usnadňuje řešení problému tak, aby zúčastněné strany dospěli k přijatelnému výsledku. Mediátor usnadňuje komunikaci, umožňuje vzájemné pochopení a napomáhá tvořivému hledání cesty vedoucí k dosažení vlastní dohody mezi stranami. Slučovat roli mediátora s rolí profesionálního poradce, právního zástupce a také soudního znalce nelze. Mediátor však může doporučit klientům poradenskou či jiné služby, které jim usnadní řešit jejich problémy mimosoudní cestou. Pokud nedojde k uspokojivé mediaci, dojde většinou k soudnímu řešení trestního či občansko právního problému, v němž se často angažuje na základě soudního usnesení soudní znalec.

V našem příspěvku vycházíme jednak z letité zkušenosti z vlastní znalecké činnosti zaměřené především na oblast pedopsychologie, jednak z odborné literatury a výsledků výzkumů prováděných v oblasti vývojové a forenzní psychologie.

1 Role soudního znalce a charakteristika znalecké činnosti při rozhodování o nezletilých dětech

Znalecké posudky pro občanský soud jsou zaměřeny především na optimální formu péče o nezletilé dítě po rozvodu manželství. Cílem tohoto vyšetření je na základě psychologické diagnózy doporučit svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů, popř. do společné či střídavé péče. Při svěřeni dítěte jednomu z rodičů znalec též navrhuje formu a rozsah styku s druhým rodičem. Pochopitelně znalec na základě psychologického vyšetření může

v indikovaných případech navrhnout i zbavení rodičovských práv a svěření dítěte do péče blízkých příbuzných či do ústavní péče.

Pro trestní soud vyšetřuje znalec jednak nezletilé oběti trestného činu, tzn. týrané, zanedbávané a sexuálně zneužívané děti, jednak disociální až asociální chování nezletilých na bázi disharmonického vývoje jejich osobnosti.

1.1 Cíl znaleckého posudku a postup při jeho vypracování

Cílem znaleckého vyšetření je důkladná diagnostika případu a prognóza jeho vývoje. Oba aspekty jsou obsaženy v konkrétních otázkách kladených soudem, na něž znalec odpovídá v závěru. Úkolem znalce je tedy na základě interpretace výsledků psychologického šetření doporučit soudu optimální řešení případu.

Struktura posudku

Znalecký posudek má následující strukturu:

a) Studium soudního spisu

Soudní spis obsahuje v trestních případech popis předmětného jednání včetně policejního vyšetřování, v případech rozhodování o nezletilých v rámci svěření do péče obsahuje spis podrobnou charakteristiku chování rodičů k dítěti v různých životních obdobích, jejich pracovní hodnocení, zdravotní dokumentaci a zprávy o šetření OSPOD. Současně je ve spisu uvedeno, jak se dítě adaptovalo na MŠ a první třídu ZŠ a jaká je jeho školní úspěšnost. Při studiu spisu je nutné se zaměřit na relevantní fakta, která charakterizují daný případ, např. chování rodičů v běžných nebo náročných životních situacích, na jejich výchovné metody, které používali ve vztahu k dítěti v době ještě fungujícího manželství apod. Na bázi těchto zjištění si znalec připraví taktiku psychologického vyšetření.

b) Vlastní psychologické vyšetření

Psychologické vyšetření tvoří dva základní diagnostické postupy, a to klinický a testový. Při znalecké činnosti se pochopitelně uplatňují oba. Klinické metody jsou nestandardní, tzn., že jejich výsledky značně závisí na osobnosti člověka, který jich používá. Mezi klinické metody řadíme pozorování, psychologický rozhovor, anamnézu a rozbor spontánních výkonů.

Pozorování je nejčastější a zdánlivě nejjednodušší klinickou metodou. O tom, že pozorování není zdaleka tak snadné a samozřejmé, svědčí například nejednotnost svědeckých výpovědí. Objektem pozorování v rámci znaleckého posudku je chování nezletilých a jejich rodičů, interakce mezi rodiči a mezi dítětem a rodiči. Podle zaměřenosti rozeznáváme pozorování

náhodné a systematické. Znalec používá převážně pozorování systematické, ale v některých případech se nevyhne ani pozorování náhodnému (vidí, jak matka s dítětem přichází na vyšetření, jak se k němu chová v čekárně, kdy neví, že je centrem pozorování). Tato forma může být pro znalce velmi cenným materiálem. Podle toho, zda zkoumaná osoba ví, že je pozorována, rozeznáváme techniku pozorovaného pozorovatele, techniku nepozorovaného pozorovatele a techniku participace. Při použití techniky pozorovaného pozorovatele zkoumaná osoba ví, že je objektem pozorování. Je nutno si uvědomit, že dítě ani rodič se nechovají bezprostředně, snaží se zapůsobit pozitivním dojmem. Proto používá znalec někdy techniku nepozorovaného pozorovatele, při němž zkoumaná osoba neví, že je předmětem pozorování. Při znaleckém šetření se tato technika uplatňuje např. při komunikaci rodiče s dítětem před vyšetřením nebo při přerušení testového vyšetření. Někdy se též používá techniky participace, kdy psycholog je jedním z pozorovaných. Této techniky se používá někdy při společných aktivitách znalce s dítětem popř. rodiči.

Psychologický rozhovor

Tam, kde potřebujeme zjistit údaje o osobnosti, jež jsou nepřístupné přímému pozorování, používáme metody rozhovoru. Podle formy rozlišujeme následující typy rozhovorů:

- Standardizovaný, při němž máme předem připravené znění i pořadí otázek. Tyto otázky má znalec většinou připravené na základě studia spisu.
- Volný, při kterém máme předem připravené body, jichž se má rozhovor týkat, ale otázky klademe podle okolností. Umožňuje vyšetřované osobě lépe se rozhovořit o svých problémech.
- Neřízený, při němž má iniciativu vyšetřovaná osoba. Při kladení otázek můžeme narazit na skrytou či zjevnou neochotu dospělého či dítěte dát upřímnou odpověď. V tomto případě nahrazujeme přímé otázky, které jsou naprosto průhledné, otázkami nepřímými a projekčními. Např. přímou otázku: „Máš rád svého tatínka?“ můžeme nahradit nepřímou otázkou: „Přál by sis, aby tatínek jel s tebou na výlet?“ nebo otázkou projekční: „Mají chlapi tvého věku většinou rádi své otce?“

Při rozhovoru se snažíme vhodným navázáním kontaktu odstranit psychické bariéry. Otázky klademe stručně a jasně. Rozhovor vedeme v klidné tiché místnosti, tedy v prostředí, které zaručuje maximální míru soustředěnosti zkoumané osoby. Rozhovor s dětmi by měl probíhat v přátelské atmosféře, a být zaměřen spíše na sdílení zážitků než na vyjadřování hodnotících soudů.

Anamnéza je zjišťování podstatných údajů o dosavadním vývoji zkoumané osoby a o podmínkách tohoto vývoje. Anamnéza má následující části:

- a) Osobní (somatická a psychická). Tato část anamnézy začíná průběhem těhotenství a porodu. Dále se zaměřuje na tělesný a psychický vývoj dítěte v raném období, prodělané nemoci, jeho chování v předškolním věku, prospěch a chování v jednotlivých letech školní docházky. U dospělých se jedná o dosažený stupeň vzdělání, úspěšnost na pracovišti, erotické vztahy apod.
- b) Rodová anamnéza, při níž zjišťujeme případný vliv dědičnosti.
- c) Sociální anamnéza, v níž se zaměřujeme na vliv sociálního prostředí na vývoj dítěte.

Podrobná anamnéza by měla samozřejmou součástí komplexního pohledu na dítě a na rodiče.

Rozbor spontánních výtvorů

Tyto výtvary (výtvarné, slovní či hudební) by měly být co nejméně ovlivněny vzory a nácvikem. Používáme jich hlavně u dětí mladšího a středního školního věku. Z námětové kresby dítěte si můžeme udělat obrázek o jeho postavení v rodinné struktuře, o míře jeho sebevědomí, o stupni extravertze, o tendenci k dominantnímu či submisivnímu chování, popř. o jeho prožívané frustraci.

Slovní projevy (dokončování vět, dokončení povídky, vyprávění vlastního příběhu) můžeme hodnotit buď z hlediska rozumových a vyjadřovacích schopností nebo z hlediska rysů osobnosti. Vyjdeme – li z premisy, že se dítě zpravidla identifikuje s hrdinou příběhu, poznáme i jeho formy vyrovnávání se s náročnými životními situacemi a jeho postoje k sociálnímu okolí.

Testové metody jsou standardní, tzn., že jsou víceméně nezávislé na osobě psychologa. Podle účelu rozeznáváme testy výkonové, kterými zjišťujeme intelektovou úroveň jedince a jeho specifické schopnosti a dovednosti a testy osobnostní zjišťující osobnostní vlastnosti, postoje a hodnoty.

Podle stupně objektivity rozeznáváme testy objektivní (intelligenční testy, testy specifických schopností, sledování fyziologických a biochemických reakcí), testy subjektivní (osobnostní dotazníky) a testy projekční, v nichž zkoumaná osoba reaguje na určité význačné podněty a neví, která odpověď je žádoucí. Těchto projekčních testů používá psycholog často při vyšetřování postoje dítěte k rodičům nebo k blízkým osobám a při zkoumání motivace asociálního chování dítěte.

1.2 Psychologické vyšetření rodičů

Při psychologickém vyšetření rodičů se zjišťuje jejich intelekt s důrazem na sociální inteligenci a schopnost řešit praktické životní situace. Kromě všeobecné inteligence se zjišťují i specifické schopnosti, které mohou v určitých případech hrát roli v korelaci s vlohami a schopnostmi dítěte.

Příkladem může být 7 letý chlapec, který měl mimořádné hudební nadání. Znalcem byl svěřen do péče otci, který byl profesionálním hudebníkem a měl schopnost a dovednost tuto vlohu u syna maximálně rozvíjet. Současně znalec v tomto případě doporučil co největší možný kontakt chlapce s matkou, která měla předpoklad být pro syna oporou a imitačním vzorem pro výběr životní partnerky.

Důležitým faktorem je pochopitelně sociální a emoční zralost. Např. nezralí rodiče popouzejí dítě proti sobě, nezletilý je často objektem pomsty vůči bývalému manželskému partnerovi. Setkáváme se i se soupeřením rodičů o přízeň dítěte a vtahování nezletilého do svých emočních problémů. Zralý rodič se snaží, aby dítě bylo co nejméně postiženo rozvodovou situací. Důležitým diagnostickým kritériem je pochopitelně chování rodičů k dítěti v době ještě fungujícího manželství.

Znalec pochopitelně vnímá citové utrpení rodičů z nenaplněné touhy po každodenním kontaktu s dítětem, ale jeho povinností je hájit zájmy dítěte a hledat pro ně optimální řešení situace. Cílem rodičů a celého sociálního okolí dítěte by měla být minimální traumatizace nezletilého vlivem rozvodu a vytvoření optimálních podmínek pro jeho další vývoj.

1.3 Psychologické vyšetření dětí

Při vyšetřování dětí je třeba brát v úvahu jejich věkové a individuální zvláštnosti, a to jak v přístupu k němu v průběhu vyšetřování, tak v interpretaci závěrů. Každé období má své specifické zvláštnosti a z nich vyplývající sebepojetí dítěte, které musíme při vyšetřování respektovat.

a) V batolecím věku (2 – 3 roky) je nutno počítat s projevy negativismu, který vyplývá z jeho probouzejícího se sebepojetí. Příhoda (1983), Rheinwaldová (1993), Hříchová (2004) nazývají tento věk obdobím prvního vzdoru. Erikson (1998) vyjádřil sebepojetí tříletého dítěte slovy: „Jsem to, co mohu svobodně dělat.“ Při rozhovoru s dítětem tohoto věku je potřeba respektovat jeho sebestradivost a nenásilným způsobem formou hry dovolit dítěti, aby mělo pocit, že projevilo svůj názor. Pro toto období je také charakteristická krátkodobá paměť a pozornost. Psychologické vyšetření závisí na úrovni slovní zásoby a vyjadřovacích schopností těchto dětí. Pokud není dostatečně rozvinutá slovní zásoba, volíme neverbální formu vyšetření.

b) U předškolních dětí se při vyšetření zaměřujeme na zjištění jejich vývojové úrovně a sociální a emoční zralosti. Předškolní věk je věkem hry, pohádek a otázek, které jsou odrazem poznávací expanze (Příhoda, 1983, Vágnerová, 2012). Erikson (1998) charakterizoval sebepojetí předškoláka slovy: „Jsem to, na co se ptám.“ Je vhodné dát dětem při vyšetření prostor k formulaci jejich otázek, které mají významný diagnostický aspekt. Děti předškolního věku často nechápou rozdíl mezi realitou a fantazií. Žijí ve svém pohádkovém světě, často se u nich setkáváme s tzv. bájevou lhavostí (pseudologia phantastica) nebo s eidetickou vlohou, která někdy přetrvává do dospívání, ve vzácných případech až do dospělosti. Eidetická vloha je schopnost mít živé představy, které se takřka kryjí s původním vjemem. U dětí předškolního věku se také setkáváme s tzv. bovarysmem, tj. schopností cítit se jiným než odpovídá skutečnosti (Miňhová, 2006, s. 28). Znalec by při vyšetřování těchto dětí měl umět vstoupit do jejich pohádkového světa a využívat toho při interpretaci psychologického vyšetření. U předškolních dětí se ještě můžeme setkat s poruchou časoprostorové orientace.

c) Školní věk. Pro dítě školního věku, pokud je mentálně v pásmu normy, je charakteristická snaživost a enormní touha po pochvale. Sebepojetí školáka je determinováno pocitem úspěšnosti. Erikson (1998) to vyjádřil slovy: „Jsem to, co umím“. Při vyšetřování je vhodné komunikovat s dítětem o tom, v čem je dobré, nikoliv o tom, v čem má problémy. Od 6 let dokážou děti oddělit realitu od fantazie a jejich rozhovor je validnější.

d) Pokud komunikujeme s dospívajícími, je nutno respektovat jejich pocit, že už nejsou dětmi. Příhoda (1983) nazývá tento věk „obdobím druhého vzdoru“, který se projevuje negativismem v chování a tendencí k provokaci dospělých. Doporučuje se velkorysý přístup, nenechat se vyprovokovat a respektovat jejich sebepojetí, které je determinováno dimenzí důvěry. Erikson (1998) formuluje sebepojetí dospívajícího slovy: „Jsem to, čemu věřím a jak jsem důvěryhodný“. Při řešení porozvodové situace je vhodné alespoň částečně brát v úvahu přání dítěte. Častým jevem může být v tomto věku katathymní myšlení, které je ovládané citem, předsudkem apod.

1.4 Psychologické aspekty při návrhu znalce o svěření dítěte do péče

a) Na základě standardizovaných testů zaměřených na zjištění intelektové úrovně, osobnostní struktury a specifických schopností a dovedností, dospívá znalec k hodnocení osobních a výchovných předpokladů k plnění rodičovské role. Na základě tohoto zjištění doporučí znalec svěření dítěte do péče jednoho z rodičů a současně formu a rozsah styku s druhým rodičem.

b) Psychologickým vyšetřením dítěte zjistí jeho celkovou mentální úroveň, specifické schopnosti a dovednosti a sociální a emoční zralost.

Tento faktor je signifikantní při hodnocení validity verbálně vyjádřeného přání dítěte.

c) Významnou součástí vyšetření je vztahová rovina. Zajímá nás především emoční vztah rodičů k dítěti a emoční preference rodičů ze strany dítěte. Zde využíváme nejen standardizované testy, ale i projektivní techniky (Baltruschův kresebný test, Lüscherův barvový test, TAT, apod.)

Nejčastějším řešením porozvodové formy péče o dítě se jeví svěření dítěte do péče jednoho z rodičů, s co nejširším kontaktem s druhým rodičem.

Málo častou formou je společná péče, která je možná jen za určitých podmínek a většinou se obejde bez soudního řešení. Např. rodiče se na této formě dohodnou na doporučení mediátora.

V současné době je často žádaná tzv. střídavá péče. O tuto formu žádá většinou rodič, kterému dítě nebylo svěřeno do péče. **Střídavá péče má pochopitelně svá rizika.**

- a) Problém životní nejistoty dítěte (dítě není nikde doma)
- b) Mění se životní styl dítěte, dítě prožívá životní ztráty a změny (mění školu, ztrácí kamarády, někdy i sourozence. V tomto případě dítě často prožívá problém se zakotvením.

V některých případech je možné střídavou péčí doporučit, a to za těchto **podmínek**:

- Nezletilý je na bázi sociálně emoční zralosti dostatečně flexibilní, s dobrou schopností adaptace na střídání rodinného prostředí.
- Dítě vyjadřuje jak v klinickém, tak testovém vyšetření stejnou emoční vazbu k oběma rodičům, bez emoční preference jednoho z nich („Když jsem u mamky, těším se na tatku, když jsem u tatky, těším se na mamku“).
- U nezletilých dospívajících je možno respektovat do určité míry verbálně vyjádřené přání dítěte.
- Optimální vztahy mezi rodiči a konstruktivní komunikace mezi nimi.
- Minimum změn v životě dítěte (stejná škola, stejní kamarádi, apod.)

V současné době se doporučuje taková forma střídavé péče, kdy děti nemění své bydliště a ve stávajícím bydlišti se střídají rodiče. Pouze emočně a sociálně vyspělí rodiče přistoupí na tento návrh řešení.

1.5 Psychické poškození dítěte v důsledku rozvodu a řešení porozvodové situace

Rozvod jako takový nemusí dítě výrazně poškodit, pokud se rodiče chovají kultivovaně a nevtahují dítě do svého konfliktu.

Dítě trpí vzájemným popouzením rodičů proti sobě, kdy se dítě stává prostředkem k realizaci pomsty a jiných negativních emocí. Rodiče často používají nebezpečné formy komunikace, např. doublebind či dokonce, brainwashing. Rodiče někdy u dětí vyvolávají vnitřní konflikt z nenaplněné touhy po spravedlivém řešení situace.

Důsledkem egocentrického a nezralého chování rodičů může dojít u dítěte k následujícím poruchám:

a) Neurotičnost dítěte

Nebezpečné formy komunikace a neadekvátní chování rodičů k dítěti v souvislosti s rozvodem mohou být pro dítě stresorem, který je často zdrojem jeho neurotizace. Dítě trpí neurotickými symptomy, z nichž jsou nejčastější tiky, enuresis nokturna a úzkostnost (Lovasová, 2017, s. 35). Neurotičnost dítěte je často důsledkem posttraumatické stresové poruchy, kterou může vyvolat například psychické vydírání dítěte (Mareš, 2012). Tuto poruchu provází 3 symptomy: „znovuprožívání traumatu, přecitlivělost, vyhýbání se kontaktu“ (Lovasová, 2017, s. 36).

b) Citová deprivace

Děti, které prožily rozvodovou situaci svých rodičů, jsou často citově deprivované, tzn., že neumí přijímat a projevovat emoce a mají strach navázat kontakt s neznámými lidmi. Matějček (2011) charakterizoval neúplnou rodinu vzniklou rozvodem jako významný deprivací faktor.

c) Poruchy sebepojetí

U dítěte, které prožije rozvodovou situaci rodičů, dochází často k rozporu mezi reálným a ideálním „já“, což vede ke komplexu méněcennosti. Dítě si dělá výčitky za probíhající konflikt („Kdybych se dobře učil, naši by se nerozvedli“).

d) Emocionální přetížení dítěte

Helus (2009) považuje za důsledek nevhodného jednání rodičů vůči dítěti jeho výraznou frustraci. Otázky typu: „Koho máš radši?“ nebo „S kým chceš žít po rozvodu?“ nebo dokonce „Když řekneš, že chceš žít s matkou, něco si udělám“ vedou často k emočnímu přetížení dítěte, které může vést k psychosomatickému onemocnění. (Helus, 2009).

2 Role soudního znalce při řešení kauz pro trestní soud

Pro trestní soud vyšetřuje znalec nezletilé oběti trestného činu, tzn. týrané, zanedbávané a sexuálně zneužívané děti a disociální chování nezletilých na bázi jejich disharmonického vývoje.

Znalec tedy vyšetřuje na základě nařízení soudu tyto případy:

2.1 Týrání dítěte

Tento trestný čin má většinou charakter CAN (Child Abuse and Neglect). Znalec se při vyšetřování setkává se všemi formami týrání:

- a) S fyzickým týráním (popálení, bití, svazování, apod.), jehož důsledkem je často zranění až usmrcení oběti.
- b) S psychickým týráním (zesměšňování, shazování, opovrhování, vyhrožování, citové vydírání), které zpravidla provází ostatní formy násilí.
- c) Se zanedbáváním (nedostatečné uspokojování biologických potřeb včetně hygieny, zanedbávání duševního rozvoje, mravní výchovy, apod.)

Všechny uvedené formy týrání jsou pochopitelně provázané a vzájemně se prolínají, např. při fyzickém týráním dítě prožívá psychický stres, úzkost a frustraci, psychické týrání se většinou projevuje i různými somatickými problémy.

Zvláštním případem týrání je šikana ze strany školy či vrstevníků. V současné době může mít tato forma násilí charakter kyberšikany. Problém šikany se většinou řeší mimosoudně a významnou roli zde může hrát mediační služba.

2.2 Sexuální zneužívání

Pokud jde o tuto formu týrání, statisticky nejčastějšími pachateli jsou vlastní nebo nevlastní otec, další v pořadí jsou blízcí příbuzní (prarodiče, sourozenci), dále vzdálenější příbuzní a osoby rodině známé. Poslední místo v této smutné statistice zauímají osoby rodině neznámé. V tomto případě se jedná zpravidla o násilné přepadení nebo sexuální zneužívání komerčního charakteru.

2.3 Nezletilí pachatelé disociálních činů

Cílem psychologického vyšetření ve všech uvedených případech je odpovědět na otázky soudu vztahující se k obecné a specifické věrohodnosti výpovědi dítěte, ať již je v roli oběti či pachatele, na míru poškození dítěte v roli oběti a na motivaci asociálního chování nezletilého pachatele.

- a) Otázky vztahující se k obecné a specifické věrohodnosti:

Obecná věrohodnost nezletilého je dána jeho věkem, mentální úrovní, sociální a emoční zralostí a některými markantami disharmonického vývoje osobnosti. Cílem psychologického vyšetření je zjistit, zda nezletilý je schopen vnímat, zapamatovat si a správně reprodukovat prožité události.

Specifická věrohodnost spočívá v posouzení, zda výpověď nezletilého dítěte učiněná v přípravném či hlavním soudním líčení odpovídá obsahu a formě explorační, která je součástí psychologického vyšetření.

Psycholog zkoumá, zda byly v průběhu vyšetření duševního stavu dítěte zjištěny záměrné deformace výpovědi či sklony ke zkreslování výpovědi a jeho motivace.

V případě obětí trestných činů se často setkáváme s tím, že děti se brání přiznat, že pachateli jejich týrání či sexuálního zneužívání jsou vlastní rodiče či blízké osoby. Při rozhovoru s dítětem, které je zneužíváno či týráno osobou mimo užší rodinu, bývají odpovědi většinou validní a reliabilní. V případech, kdy pachatelem je příbuzenská osoba, zvláště rodiče, se v exploraci nelze spoléhat na validitu odpovědí na přímé otázky. Letité zkušenosti ze znalecké činnosti vykazují zdánlivě paradoxní skutečnost. Tyto nezletilé děti často chrání skutečné pachatele, pokud jsou jimi vlastní či nevlastní rodiče. Hlubší analýzou nepřímých či projekčních otázek dospíváme k názoru, že motivací této ochrany nejbližších je stud dítěte a výčitky svědomí, že si za týrání může („Kdybych neodmlouval, nestalo by se to“). Někdy může být příčinou tohoto chování ambivalentní vztah k pachateli. Odpovědi na nepřímé nebo projekční otázky mají větší vypovídající hodnotu a lze je považovat za vcelku validní. Velkou pozornost je potřeba věnovat také neverbální komunikaci.

b) Otázky vztahující se ke stupni poškození nezletilých obětí týrání či sex. zneužívání

Z psychologického vyšetření vyplývá, že častým důsledkem všech forem týrání dítěte jsou neurotické symptomy, zvláště úzkostnost a citová deprivace. Při těžších formách týrání může dítě prožívat posttraumatický stresový stav.

Formy poškození obětí sexuálního zneužívání nezletilých mohou být následující:

- V případě hrubého násilí či vyhrožování („Když to někomu řekneš, tak ublížím mamince“), je důsledkem neurotická symptomatologie (tiky, koktavost, enuresis nokturna, úzkosti a psychosomatické potíže) a dlouhodobý, někdy celoživotní odpor k druhému pohlaví.
- K nejhorším důsledkům dochází, pokud se mezi nezletilou dívkou a vlastním či nevlastním otcem vytvoří kvazi - erotický vztah, jehož důsledkem je celoživotní neschopnost najít si partnera (dívka v každém muži hledá svého otce).

- Vážným problémem může být i sexuální zneužívání nezletilé dívky preburtálního či pubertálního věku za finanční nebo jinou úplatu ze strany pachatele. V tomto případě většinou dochází u oběti k vážnému morálnímu narušení (prostituce, vydírání apod).

Pochopitelně, že se při psychologickém vyšetřování obětí trestných činů můžeme setkat i s falešným obviněním ze strany dítěte, kdy např. nezletilá dívka obviní vlastního či nevlastního otce ze sexuálního zneužívání. Motivací je buď slíbená odměna u druhého rodiče v souvislosti s rozvodovou situací v rodině, či pomsta dítěte za snížené kapesné či jinou formu potrestání. Falešné obvinění se často odhalí až po opakovaném psychologickém vyšetření založeném na diagnostickém rozhovoru s využitím nepřímých otázek a na projektivním testovém vyšetření.

Při interpretaci výsledků psychologického vyšetření a formulaci závěrů nezletilých obětí trestných činů nelze vyloučit některé poruchy psychických funkcí, které mohou ovlivnit obecnou i specifickou věrohodnost výpovědi. Můžeme se setkat s poruchami vnímání ve smyslu pravých a nepravých iluzí či halucinací vlivem intenzivního emočního prožívání. Příčinou snížené věrohodnosti odpovědi mohou být i některé poruchy myšlení, např. katathymní myšlení ovládané citem či předsudkem, popř. autistické myšlení, jehož objektem není realita, ale imaginární svět jedince. Někdy dochází u dětí i k poruchám paměti ve smyslu amnézie při prožití psychického či tělesného traumatu. Pro laika je velmi obtížné odlišit tuto formu vytěsnění z paměti od úmyslného zatajování skutečnosti.

Při hodnocení motivace disociálního chování dítěte je nutno rozlišit impulzivní jednání dítěte, které je bezcílné a má charakter nutkavého chování, od zkratkovitého jednání, které má cíl, ale prostředky k jeho dosažení jsou neadekvátní. To vše je třeba hodnotit v závěrech znaleckého posudku pro trestní soud, které spočívají především v odhalení předmětného jednání a ve zjištění všeobecné a specifické věrohodnosti výpovědi.

Někdy se znalci při formulaci závěrů dopouštějí **následujících chyb**:

- a) Používají příliš často odborných termínů z oblasti psychopatologie či diagnostiky bez náležitého vysvětlení
- b) Znalecký posudek je příliš obecný, neodpovídá konkrétně na otázky soudu
- c) Znalec zasahuje do rozhodovacího procesu soudce
- d) Znalec podléhá některým chybám v sociální percepci:
 - Zkreslení do kontrastu: znalec, který má určitou vlastnost má tendenci ji vidět u druhých lidí menší

- Zkreslení do podobnosti: znalec, který je nositelem určité vlastnosti, předpokládá ji i u druhých
- Podlehnutí prvnímu dojmu: znalec hodnotí dítě na základě prvního dojmu, kterým na něj zapůsobil
- Haló efekt: znalec má tendenci posuzovat vyšetřovaného jedince v určitém konstantním směru na základě nápadné vlastnosti, která upoutala jeho pozornost
- Sugestivní přejímání názoru na dítě od ostatních lidí (např. od sociální pracovnice, učitelky, apod.)
- Významnou úlohu při hodnocení a posuzování osobnosti hraje aktuální a somatický stav znalce

Závěr

V případě řešení porozvodové formy péče o dítě a v kauze dětských obětí trestných činů je důležitá role mediační služby, protože při znalecké činnosti často dochází k tzv. „systemovému týrání“, které spočívá v tom, že systém, který má dítěti pomoci mu vlastně škodí. Konkrétně to znamená, že v době, kdy dítě potřebuje hojit svá traumata, se znalec opakovaně k problému vrací a prostřednictvím psychologické diagnostiky dítěti „ubližuje“. Cílem mediace by mělo být zprostředkovat dítěti co nejdříve účinnou psychoterapii a v případě disociálního chování nezletilce spolupracovat s jeho rodinou a společně hledat optimální výchovné řešení.

Při znaleckém vyšetřování dětí jakéhokoli věku je nutno uplatňovat Morenův přístup k osobnosti založený na bezvýhradné sympatii, citové vřelosti a empatickém přístupu.

Seznam použité literatury:

ERIKSON, Erik H. *The life cycle completed*. Extended version /. New York: W.W. Norton, 1998. ISBN 0-393-31772-2.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-628-5.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

LOVASOVÁ, Vladimíra. *Souvislosti neuroticismu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2017. ISBN 978-80-261-0675-3.

MAREŠ, Jiří. *Posttraumatický rozvoj člověka*. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3007-3.

MIŇHOVÁ, Jana. *Psychopatologie pro právníky*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-70-9.

NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HŘÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2004. ISBN 80-7043-281-0.

PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: SPN, 1983. Učebnice vysokých škol (SPN). ISBN 14-204-83

RHEINWALDOVÁ, Eva. *Rodičovství není pro každého*. Praha: Motto, 1993. ISBN 80-901338-4-3.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Průvodce rodinnou mediací*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1157-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Kontakt na autorov

doc. PhDr. Jana Miňhová, CSc

Katedra psychologie Fakulty pedagogické, ZČU

Klatovská 51, 301 00 Plzeň

e-mail: jminhova@kps.zcu.cz

PhDr. Miloslav Miňha

Soudní znalec v oboru školství a kultura, zdravotnictví, klinická psychologie

Jagellonská 3, 301 00 Plzeň

e-mail: m.minha@email.cz

RODINNÁ MEDIÁCIA S ÚČASŤOU DETÍ – ZAHRANIČNÉ SKÚSENOSTI A ODPORÚČANIA

Family mediation with the participation of children – foreign experience, recommendations

Peter GURÁŇ

Abstrakt

Dohovor o právach dieťaťa (dohovor s najväčším počtom signatárskych krajín), bol prijatý Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov v roku 1989 a postupne ho ratifikovala väčšina štátov sveta. Jeho základnými piliermi sú o.i.:

- *rešpektovanie a zabezpečenie práv dieťaťa bez akejkoľvek diskriminácie.*
- *záujem dieťaťa by mal byť prvoradým pri akýchkoľvek postupoch a riešeníach týkajúcich sa dieťaťa.*
- *povinnosť zmluvných štátov plniť ustanovenia dohovoru prijímať opatrenia v maximálnej miere podľa svojich možností a podľa potreby.*
- *povinnosť štátu rešpektovať práva, povinnosti a zodpovednosť rodičov a ďalších osôb zodpovedných za dieťa.*
- *deti by mali mať zabezpečenú životnú úroveň potrebnú pre ich telesný, duševný, mravný a sociálny rozvoj.*
- *výchova dieťaťa by mala byť zameraná na rozvoj osobnosti dieťaťa, jeho nadania a jeho rozumových, fyzických a psychických schopností a na prípravu na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti.*

Viaceré medzinárodné organizácie odporúčajú pri naplní týchto pilierov rodinnú mediáciu z hľadiska ochrany práv dieťaťa ako vhodnú metódu aj vo vážnych krízových situáciách, prirodzene s vysokou profesionalitou a použitím špecifických metód.

Kľúčové slová: *Práva dieťaťa. Povinnosť štátu. Práva dieťaťa a mediácia. Výchova dieťaťa. Zodpovednosť rodičov Príprava na život. Rozvoj dieťaťa*

Abstract

The Convention on the Rights of the Child (the Convention with the largest number of signatory countries) was adopted by the General Assembly of the United Nations in 1989 and has been ratified by most of the world's states. Its basic pillars are e.g.:

- *Respecting and safeguarding the rights of the child without any discrimination.*
- *The interest of the child should be paramount in any procedures and solutions concerning the child.*
- *The obligation of the States Parties to comply with the Convention measure to realise maximum extent possible, as and when appropriate.*
- *The duty of the State to respect the rights, duties and responsibilities of parents and other persons responsible for the child.*
- *Children should have the standard of living necessary for their physical, mental, moral and social development.*

- *Child education should be aimed at developing the personality of the child, his talents and his intellectual, physical and psychological abilities, and preparing for a responsible life in a free society.*

Several international organizations recommend family mediation in terms of child rights protection as a suitable method even in severe crisis situations, naturally with high professionalism and the use of specific methods.

Key words: *Children's rights. State obligation. Child rights and mediation. Child education. Parental Responsibility. Preparing for Life. Child development*

ÚVOD

Deti boli historicky vylúčené zo všetkých dôležitých rozhodovacích procesov, v ktorých sa jednalo o ich živote a osude. To platilo donedávna, najmä v oblasti súdnych a administratívnych rozhodnutí. Situácia sa však začína pomaly meniť, a to aj vďaka prijatiu Dohovoru OSN o právach dieťaťa v roku 1989 a mnohým následným dokumentom a odporúčaniam vychádzajúcich z novej filozofie tohto Dohovoru. V priestore EÚ a krajín Rady Európy platia viaceré nariadenia a odporúčania, ktoré výrazne podporujú participáciu detí na rozhodovaní o ich živote. Ide o programy RE ako „child participation“, „child friendly justice“ a ďalšie. Výbor OSN pre práva dieťaťa vo všetkých svojich odporúčaní vyzýva členské štáty na dôsledné uplatňovanie participácie detí v rozhodovacích procesoch. Špeciálna pozornosť sa venuje podpore podmienok pre vypočutie dieťaťa v súdnych konaniach, kvalifikácii odborníkov, včítane sudcov, špeciálnym postupom, metódam, zohľadňovaní názoru dieťaťa, otázkam veku detí, atď... Väčšina krajín ratifikujúcich Dohovor prijíma legislatívne aj výkonné opatrenia na zabezpečenie týchto odporúčaní. Nový Zákon o rodine z r. 2015 je príkladom legislatívnej implementácie Dohovoru (najmä čl. 5) aj v podmienkach Slovenska.

Trochu v úzadí tohto trendu zostávajú administratívne, správne či mimosúdne konania a procesy, v ktorých významnú úlohu hrá mediácia, v našom prípade najmä rodinná mediácia.

1 Rodinná mediácia

Rodinná mediácia má viacero špecifik a určite jedným z nich je dieťa ako objekt záujmu a jeho úloha v mediačnom procese. Stále otvorenou otázkou zostáva ako posunúť dieťa z pozície objektu mediačného procesu do pozície subjektu - ako aktívneho účastníka tohto procesu. Ide v podstate o paralelný postup ako sa v duchu Dohovoru vyžaduje od súdnych procedúr a postupov, keď dieťa už nemôže byť len objektom práva, ale stáva sa jeho subjektom.

Tzv. „klasická mediácia“ a jej postupy však s touto alternatívou počítajú len okrajovo, alebo vôbec. Pre rodinnú mediáciu je to však jednoznačná výzva. Vyplýva z čl. 3 Dohovoru, kde sa hovorí „že záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akýchkoľvek postupoch týkajúcich sa detí, či už vykonávaných súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.“

Čl. 12. Dohovoru zas hovorí, že „ štáby musia zabezpečiť dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo slobodne sa vyjadrovať o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú.“

Myslím, že niet pochýb, že zverenie dieťaťa do výchovy, určenie styku dieťaťa s rodičom, miesto a frekvencia návštev, je určite oblasť záujmu dieťaťa, ktorá sa ho bytostne týka.

Jennifer Winestone, rodinná mediátorka z USA, k tomu dodáva, že vzťahy po rozvode a rozchode partnerov boli dlhodobo v anglickom právnom systéme založené na „vlastníckych právach rodičov“ voči deťom s predpokladom, že oni budú rozhodovať. Dieťa sa v tomto prístupe úplne vytratilo. Ako uvádza autorka po prijatí Dohovoru sa princíp „najlepšieho záujmu dieťaťa“ začal uplatňovať, ale v oblasti rodinnej mediácie je stále problémom ako zohľadniť „hlas dieťaťa“.

Každopádne, je množstvo modelov a príkladov rodinnej mediácie, v ktorej sa právo dieťaťa byť vypočuté berie vážne a hľadajú sa vhodné spôsoby zapojenia dieťaťa do mediácie. Ide napr. o – „gendered co-mediation“, „collaborative mediation“, „child centered mediation“.

2 Otázky nad rodinnou mediáciou v prípadoch násilia v rodine

Rodinná mediácia sa v posledných rokoch rozvíja veľmi dynamicky vo väčšine európskych krajín a poskytuje širokú škálu metód a spôsobov alternatívneho, mimosúdneho riešenia manželských, partnerských a rodinných sporov. Jej podstata a základná podmienka – t.j. dobrovoľná účasť, však použitie rodinnej mediácie zároveň obmedzuje a nie všetky situácie krízy a sporov na pôde rodiny sú vhodné na rodinnú mediáciu. Z tohto dôvodu aj Istanbulský dohovor neodporúča v prípadoch domáceho násilia a najmä násilia na ženách využívanie rodinnej mediácie. Hrozí v nej reviktimizácia obete, opätovný stres, strach, nerovné postavenie a pod. Navyše v týchto prípadoch sa môže zo strany násilníka používať aj tzv. „predstieraný záujem“, ukázanie dobrej vôle, ktorá môže byť len novou taktikou pre pokračovanie násilia. Rovnako žena – obeť násilia zo strachu, že jej nechota zúčastniť sa mediácie bude hodnotená ako prejav nezájmu a najmä z obavy o stratu dieťaťa pred prejavením nezájmu, straty dieťaťa „môže záujem „predstierať“ pod skrytým nátlakom.

Situácie, ktoré sa neodporúčajú pre rodinnú mediáciu sú z týchto dôvodov definované v odbornej literatúre aj širšie ako zjavné prejavy násilia na ženách a deťoch. Ide napr. o prípady spojené so závislosťou na alkohole a drogách, so svetonázorovými rozpormi, pri dlhodobých emocionálnych vzťahových krízach či prípadoch zjavnej nerovnosti (finančnej, pozičnej) oboch strán. (Kutlík, Švehláková, 2016)

Z pohľadu ochrany práv dieťaťa vyzerá situácia trochu inak. Najmä s uplatňovaním princípu najlepšieho záujmu dieťaťa na riešení situácií, ktoré sa ho dotýkajú sa postupne otvárajú nové možnosti využitia rodinnej mediácie v prípadoch domáceho násilia.

V stručnosti je možné povedať, že ide o mediáciu úpravy styku rodičov s dieťaťom a nie vzťahu medzi rodičmi. Takáto mediácia si vyžaduje špecifické metódy a postupy a zapojenie troch strán otca, matky a dieťaťa. Zvyčajne ide o separátne rozhovory mediátora so zúčastnenými stranami. Mimoriadne dôležitý je postoj a názor dieťaťa, ktorý je možné zistiť viacerými priamymi či nepriamymi metódami. R. Brzobohatý sa v Českej republike posledné roky venuje participácii detí v rodinnej mediácii – a to z hľadiska teoretického v rámci procesov ADR (Alternative Dispute Resolution), ako aj prvých výsledkov z praxe. (Brzobohatý, R. 2016). Ako zdôrazňuje R. Brzobohatý, správa mediátora môže slúžiť súdu ako dôležitý informačný podklad pri rozhodovaní o úprave styku rodičov s dieťaťom a môže vhodne dopĺňať odborné posudky psychiatra či psychológa o dieťati.

Viacere medzinárodné organizácie odporúčajú rodinnú mediáciu z hľadiska ochrany práv dieťaťa ako vhodnú metódu aj vo vážnych krízových situáciách, prirodzene s vysokou profesionalitou a použitím špecifických metód. Podrobnejšie je používanie rodinnej mediácie v situáciách medzinárodných únosov detí rozpracované v rámci ISS (International Social Service) v Ženeve, kde od roku 2011 existuje tím odborníkov venujúci sa novým možnostiam rodinnej mediácie pri riešení medzinárodných, vysoko krízových rodinných situácií. Ich poznatky a skúsenosti sú v mnohom inšpiratívne aj pre riešenie úpravy styku násilného rodiča s dieťaťom u nás. Predpokladom využívania tejto formy rodinnej mediácie je špecializácia a profesionalizácia rodinných mediátorov, čo je veľkou výzvou do budúcnosti.

Zoznam použitej literatúry

KUTLÍK, F., ŠVEHLÁKOVÁ, B. (2016) Rodinná mediácia alebo víťazí celá rodina, VŠ zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava 2016, ISBN 978-80-8132-160-3.

BRZOBOHATÝ, R., (2016), Možnosti participácie detí v mediácii, In: Rodinná mediácia v kontexte aktuálnej právnej úpravy, Kutlík, F. (ed.), Bratislava 2016, ISBN 978-08-3132-159-7.

GURÁŇ, P., (2016), Desatoro medzinárodnej rodinnej mediácie, In: Rodinná mediácia v kontexte aktuálnej právnej úpravy, Kutlík, F. (ed.), Bratislava 2016, ISBN 978-08-3132-159-7.

Resolving Family Conflicts, A Guide to International Family Mediation., (2014), ISS, Geneve 2014, ISBN 978-2-9700976-1-7.

www.winestonemediation.com

Kontakt na autora

PhDr. Peter Guráň, PhD.

e-mail: guri.peto@gmail.com

MEDIÁCIA A JEJ PRESAH DO TRESTNÉHO PRÁVA

Mediation and its overlap with the criminal

Lucia KURILOVSKÁ

Abstrakt

Príspevok poukazuje na probáciu a mediáciu v podmienkach SR s akcentom na mediáciu. Mediáciu rozoberá vo všetkých súvislostiach s poukazom na vývoj, postupy, vedomosti, formy, princípy.

Kľúčové slová: *Probácia. Mediácia. Alternatívne tresty. Restoratívna justícia. Riešenie konfliktu.*

Abstract

The paper deals with the prognosis and mediation in the conditions of the Slovak Republic with emphasis on mediation. It deals with mediation in all contexts with reference to development, procedures, knowledge, forms, principles.

Key words: *Probation. Mediation. Alternative punishments. Restorative justice. Conflict resolution.*

Probácia a mediácia je oblasťou trestného práva, ktorej sa v právnej rovine na území Slovenskej republiky venuje minimum odborných publikácií. I preto je zaujímavé sledovať súčasný stav realizácie výkonu probácie a mediácie v podmienkach Slovenskej republiky na pozadí rovnakých, no vynikajúco rozvinutých inštitútov, v krajinách Európskej únie. Slovenská republika sa od ostatných členských štátov odlišuje nielen organizáciou probačných a mediačných úradníkov, no najmä ich neinvazívnym počtom, ktorý dokazuje jedine- tejto oblasti sa v súčasnom práve a aplikačnej praxi na našom území nevenuje dostatočná pozornosť.

Probácia a mediácia bola do slovenského právneho poriadku zavedená ako jeden z významných prvkov tzv. restoratívnej justície. Restoratívna justícia je americkými autormi² definovaná ako „na obeť orientovaná reakcia na zločin, ktorá poskytuje príležitosti pre subjekty priamo ovplyvnené zločinom- obeť a jej rodina, páchatel' a jeho rodina

² LEHMAN, J. et al.: The three „R's“ of reentry. Washington, D.C.: Justice Solution. 2002. s. 3.

a zástupcovia komunity- byť priamo zainteresovaní v reakcii na škodu alebo ujmu spôsobenú zločinom“.

Ústrednou myšlienkou, z ktorej vychádza koncept restoratívnej justície je, že trestný čin je sociálny konflikt medzi dvoma či viacerými jednotlivcami alebo stranami a medzi ich hodnotovými normami a normami spoločnosti, a preto ho možno účinne riešiť iba s podmienkou aktívnej participácie všetkých dotknutých, t.j. obetí, páchatel'a a príslušného sociálneho spoločenstva.³ Iná definícia, ktorej autorom je Tony F. Marshall a ktorá bola prijatá v roku 1997 Pracovnou skupinou pre restoratívnu justíciu založenou Alianciou nevládných organizácií pre prevenciu kriminality a trestného súdnictva pri OSN, znie: „Restoratívna justícia je proces, v ktorom sa všetky strany s hmotným záujmom v konkrétnom trestnom čine zídu, aby sa kolektívne uzniesli, akým spôsobom sa vyrovnajú s následkami tohto trestného činu a jeho dôsledkami pre budúcnosť“

V tomto dôsledku je úlohou probačného a mediačného úradníka ponúknuť podporu a pomoc obeti trestného činu, pomoc pri náprave materiálnej a emocionálnej škody a ujmy spôsobenej obeti v čo najvyššej možnej miere, poskytnutie širokých možností pre dialóg a odstránenie konfliktu medzi zainteresovanými obeťami trestných činov, rodinami páchatel'ov a ďalšími ľuďmi, ktorí toto úsilie podporujú, ponuka rozvoja kompetencií pre páchatel'ov a ich reintegrácia do produktívneho života komunity a posilnenie verejnej bezpečnosti prostredníctvom budovania komunity.⁴

Táto tzv. obnovujúca justícia je nové moderné poňatie, z ktorého nové alternatívne sankcie vychádzajú. Do tejto skupiny sankcií patria napr. náhrada spôsobenej škody, kompenzácia obetí trestného činu, narovnanie, kurzy sociálneho výcviku, kurzy zamerané na riešenie problémov páchatel'a s alkoholom za volantom, výkon bezplatnej práce v prospech spoločenstva a probácia.⁵ Restoratívna justícia teda jasne vyjadruje úlohu trestného práva a trestu odňatia slobody ako *ultima ratio* v novej trestnej legislatíve.

Inštitút probácie pochádza z anglosaského právneho systému. Prvý záznam o probácii nachádzame v činnosti amerického obuvníka Johna Augusta, ktorý v 19. storočí dobrovoľne skladal kaucie za obvinených.

³ KURILOVSKÁ, L.- LENHARTOVÁ, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. Právny obzor, 96, 2013, č. 3, s. 274.

⁴ Tamtiež. s.22.

⁵ ŠAŠTINSKÁ, M.: Obecně prospěšné práce, jejich výkon a význam v trestním právu. Dostupné na internete: <http://trestni.juristic.cz/489620/clanek/trest3.html> (citované 13.8.2013).

Účelom tejto jeho činnosti bolo, že takýmto spôsobom dal možnosť obvinenému preukázať súdu, že dokáže viesť riadny život. John Augustus obvineným poskytoval pomoc a podporu, zúčastňoval sa s nimi na súde a žiadal súd o uloženie miernej peňažitej sankcie. Cieľom tejto jeho činnosti bolo v roku 1878 prijatie zákona v štáte Massachusetts.⁶ Takto nejako sa začala formovať probácia ako alternatíva k nepodmienečnému trestu odňatiu slobody v anglosaskom právnom systéme. Probačný úradník v krajinách s *common law* je osobou, ktorá má funkciu záruky.⁷ Probácia má teda v anglosaskom systéme formu sľubu zloženého zo strany páchatel'a pred súdom, že dodrží určité podmienky.

V kontinentálnom systéme práva sa probácia vyvíjala odlišným spôsobom. Počiatky probácie na našom kontinente siahajú niekde k začiatku 20. storočia. V Európe sa probácia vyvinula z podmienečného odsúdenia. Išlo o alternatívny spôsob vyriešenia trestnej veci, pri ktorom došlo k výroku a uznaniu viny páchatel'a, ale bol odložený výkon uloženého trestu. V pôvodnej rovine nebol v rámci podmienečného odsúdenia nariad'ovaný dohľad, pretože ten by znamenal neprimeraný zásah do osobnostných práv páchatel'a.⁸ Zvrat nastal po prvej svetovej vojne, kedy sa podmienečné odsúdenie začalo spájať s istým druhom profesionálnej pomoci. Významnú úlohu v tomto smere zohrali rôzne dobrovoľnícke organizácie, ktoré sa angažovali v probačných aktivitách. V Európe je prvým priekopníkom v oblasti probačných aktivít práve Holandsko. V Holandsku bola prvá probačná služba založená v roku 1823.

Probácia má svoje korene i vo Veľkej Británii a v Škandinávskych krajinách. Prvky probácie začali v ostatných krajinách západnej Európy prenikať do právnych poriadkov v druhej polovici 20. storočia.⁹ Hlavným znakom zavádzania probačných prvkov do právnych poriadkov je zmena chápania páchatel'a trestnej činnosti a reakcie spoločnosti naňho. Ide vlastne o nové poňatie trestnej spravodlivosti- nie ako retributívnej ale ako restoratívnej. V publikácii Příručka pro probaci a mediaci jej autori vývoj zavádzania prvkov probácie do právnych poriadkov európskych krajín opísali prostredníctvom nasledujúcich vývojových etáp: ¹⁰

6 ZVEKIC, U.- HARRIS, R.: Probace – poznatky ze zahraničí. Prosazování probace na mezinárodní úrovni. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 34.

7 KARABEC, Z.: Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. Bulletin advokacie, 1997, č.4, s. 34.

8 ROZUM, J.- KOTULAN, P.- VŮJTĚCH, J. :Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, s. 4.

9 DOUBRAVOVÁ, D.- OUŘEDNÍČKOVÁ, L.- ŠTERN, P., URBAN, L. a kol. Příručka pro probaci a mediaci. Praha: SPJ – Institut pro probaci a mediaci. 2001, s. A1, 3.

¹⁰ DOUBRAVOVÁ, D.- OUŘEDNÍČKOVÁ, L.- ŠTERN, P., URBAN, L. a kol. Příručka pro probaci a mediaci. Praha: SPJ – Institut pro probaci a mediaci, 2001, s. A1, 3-4.

- 1.) **50. roky:** Niesli sa v znamení humanizácie trestov a prvých pokusov o komplexné uplatnenie alternatívnych trestov. Popri práci dobrovoľníckych organizácií sa objavujú i prvky kontroly a dohľadu. O práci probačnej a mediačnej služby sa vedú diskusie.
- 2.) **60. - 70. roky:** Namiesto trestania sa začali presadzovať výchovné, sociálne a terapeutické opatrenia formou inštitucionálnej starostlivosti.
- 3.) **koniec 70. rokov:** Do popredia sa dostáva význam prirodzeného sociálneho prostredia páchatel'a. Probačná práca nadobúda komunitný rozmer a hľadajú sa nové ambulantné postupy, ako alternatívne riešiť trestné veci.
- 4.) **80. roky:** Trestná politika nadobúda depenalizačný charakter. Zavádzajú sa prvé inštitúty odklonov. Probačná služba v niektorých krajinách neuplatňuje svoje postupy iba vo fáze trestného konania po vynesení rozsudku, ale naopak vykonáva svoje aktivity už od zadržania páchatel'a.
- 5.) **90. roky:** Aktivity probačnej služby sa začali sústreďovať i na obeť trestnej činnosti. Zavádzanie probácie do trestných kodifikácií nenecháva nečinnými ani mnohé medzinárodné organizácie. Medzi významné aktivity v tejto oblasti možno spomenúť i aktivity Rady Európy v podobe Európskej konvencie o dohľade nad podmienene odsúdenými alebo podmienene prepustenými páchatel'mi z roku 1964, či Rezolúcie o odklade rozsudku, probácii a ďalších opatreniach nahrádzajúcich trest odňatia slobody z roku 1965. V európskom priestore sa významnou organizáciou stala najmä Stála európska konferencia pre probáciu a starostlivosť o prepustených (*Conference Permanente Européenne de la Probation – CEP*), ktorá bola založená v roku 1982.¹¹

Mediácia ako spôsob riešenia konfliktov tu existuje už dlhé storočia. Postupy blízke mediácii sú staršie ako ľudstvo samé a na rozdiel od probácie, ktorá sa považuje za celkom novodobý inštitút ide o pomerne interdisciplinárnu metódu. Mediáciu ako spôsob riešenia konfliktu používal už samotný Konfucius.¹² Tento spôsob riešenia medziľudských vzťahov začali používať i kresťania. I v starovekom Grécku sa občania namiesto na sudcu obracali na rozhodcu. V stredoveku sa mediácia využívala najmä na

¹¹ CEP združuje národné probačné služby, súkromné organizácie, ale i fyzické osoby, ktoré sa venujú probácii. Cieľom tejto organizácie je rozvoj probačnej práce, výmena skúseností a zavádzanie nových probačných prvkov do trestných poriadkov. Slovenská republika, resp. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky je členom organizácie od roku 2011, Ministerstvo spravodlivosti ČR je členom tejto organizácie od roku 1994.

¹² HOLÁ, L.: Mediace- způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2003, s. 26.

riešenie trestných vecí.¹³ Prestala sa klásť dôležitosť na potrestanie páchatel'a spôsobom oko za oko, zub za zub a začína sa bádanie v ľudskej psychike. Okolnosti spáchania skutku, najmä vraždy v afekte sa brali do úvahy až do 16. storočia.¹⁴ Postupom času sa začína klásť dôraz na vzájomnú dohodu medzi páchatel'om a poškodeným a dbať na to, aby sa obe strany zmierili.¹⁵ Mediácia v súčasnej podobe sa začala ako metóda riešenia konfliktov používať pred štyridsiatimi rokmi. Štúdiu jej histórie nie je doteraz venovaná veľká pozornosť.

Dôvodová správa k Zákonom č. 550/2003 o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len ZoPMÚ) uvádza, že koncepcia tohto zákona „vychádza z nového poňatia restoratívnej justície, ktorá kladie dôraz na odstránenie konfliktu, ktorý vznikol medzi páchatel'om trestného činu a poškodeným (resp. obeťou).“¹⁶ V dôvodovej správe sa ďalej uvádza, že prostredníctvom ZoPMÚ sa podporuje snaha o potláčanie tradičného chápania trestného činu ako útoku na štát, resp. spoločnosť, ktoré je jedným zo základných znakov retributívnej (tzv. trestajúcej) justície.

Retributívna justícia poníma trestný čin ako jednoznačné poškodenie obete trestného činu, ktoré je odčiniteľné jedine potrestaním páchatel'a. Naopak restoratívna (tzv. obnovujúca) justícia, ktorej prvkom je aj zavedenie legislatívnej a praktickej podoby probácie a mediácie v oblasti trestného práva, vníma trestný čin v prvom rade ako konflikt medzi páchatel'om a obeťou, resp. poškodeným, ktorý sa snaží pomocou rôznych behaviorálnych intervencií čo najšetrnejšie vyriešiť. Výsledkom tohto procesu má byť urovnanie konfliktu medzi stranami, pochopenie konania páchatel'a obeťou resp. poškodeným, aktívna úloha obvineného v procese urovnania konfliktu pomocou pochopenia následkov svojho konania, ospravedlnenia či vyslovenia ľútosti a svojvoľného, nie núteného, odčinenia následkov trestného činu.

Na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia prechádzala naša krajina obrovským systémom zmien. Nielenže v roku 1989 došlo k pádu komunistického režimu a teda aj k pádu represívneho trestného systému, no v súvislosti so zásadnou zmenou politického a spoločenského systému bolo nutné odstrániť dlhotrvajúce nedostatky minulého režimu v trestnej politike štátu, resp. v trestnom práve. Postupným a šetrným spôsobom sa

¹³ ZAHNAŠ, P.: Alternatívni prístupy k riešeniu niektorých trestných vecí ve stredoveku. Regionálna konferencia Probační a mediační služby České republiky. 2011. <http://smirci-krize.cz/petr-zahnas.php> (Dostupné na internete dňa 24.08.2013).

¹⁴ HOLÁ, L.: Mediace- způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2003, s. 27.

¹⁵ Tamtiež, s.28.

¹⁶ KURILOVSKÁ, L.- LENHARTOVÁ, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. Právny obzor, 96, 2013, č. 3, s. 269

vytvára medzi skupinou odborníkov na trestné právo, penológov a kriminológov hlas, ktorý volá po zmene vtedajšej trestnej politiky a jej šetrné doplnenie novými prvkami tzv. restoratívnej justície.

V roku 1991 došlo v Prahe k zahájeniu experimentálneho projektu Mimosúdna alternatíva pre delikventnú mládež. Projekt zahájila skupina odborníkov z Ústavu štátu a práva ČSAV, pričom na projekte sa zúčastnili i ďalší odborníci, napr. sociálni kurátori a kurátori pre mládež. Tento projekt po roku 1991 prebiehal i mimo Prahu a práve prostredníctvom neho sa v riešení trestnej činnosti objavuje prvok „aktívneho zapojenia páchatel'a, so zameraním na odstránenie následkov jeho konania, a tiež poškodeného, ktorému bolo umožnené ovplyvňovať proces vlastného odškodnenia.“¹⁷

V tomto období sa prvýkrát uplatňujú prvky mediácie medzi poškodeným a obvineným. Ide o metódu riešenia sporu pomocou tretej, nezávislej osoby- mediátora. Výsledkom projektu boli súvisiace postupné zmeny na poli legislatívnom, ktoré viedli k rozšíreniu škály trestov nespojeným s uväznením páchatel'a a ďalších opatrení nazývaných odklonmi v trestnom konaní.

Vznikom samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 nastalo samostatné zavádzanie probácie a mediácie ako prvkov restoratívnej justície, mierne odlišné od legislatívnej úpravy Českej republiky.

Do trestných kódexov boli zavedené alternatívne tresty, aby umožnili sudcom a prokurátorom v trestnom konaní viac možností v uplatňovaní spravodlivosti s ohľadom na osobu páchatel'a a spáchaný trestný čin. Uloženie trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody, dávalo do budúcnosti páchatel'om nádej, aby sa nedopúšťali ďalšej trestnej činnosti a lepšie sa zapojí do občianskej spoločnosti.

V systéme alternatívnych trestov sa predpokladá, že značná časť páchatel'ov je menej narušená a preto ďalšiu trestnú činnosť vplyvom systému restoratívnej justície nebude páchať. Vplyvom nepodmienečného trestu odňatia slobody by mohlo dôjsť k násilnému vytrhnutiu subjektu z jeho prirodzeného sociálneho prostredia, čo môže spôsobiť sťaženie jeho návratu a obnovenie pôvodných spoločenských väzieb. Zároveň sa uloženie trestov nespojených s odňatím slobody chápe ako prejav dôvery a snaha pomoci páchatel'ovi. V neposlednom rade je výkon alternatívnych druhov trestov spojený s nespočetne menšími nákladmi.

U prvopáchatel'ov menej závažných trestných činov by mal súd starostlivo zvažovať vhodnosť uloženia trestu odňatia slobody a v závislosti od okolností prípadu zvoliť radšej alternatívny trest, samozrejme, pokiaľ to zákon u takto spáchaného skutku povoľuje. Výkon trestu odňatia slobody

¹⁷ ŠTERN, P. a kol.: Probace a mediace. Možnosti řešení trestních činů. Vyd.1. Praha: Portál, 2010. s.11.

so sebou nesie totiž veľkú hrozbu „kriminálnej infekcie“ u tých páchatel'ov, ktorí by sa inak mohli po prepustení z výkonu trestu bezproblémovo opäť zaradiť medzi riadnych občanov. Akýkoľvek pobyt vo väzení totiž spravidla vedie k utvrdzovaniu kriminálneho spôsobu chovania. Z pôvodne normálneho človeka sa po pobyte vo väzení môže vytvoriť prototyp väzňa, teda človeka neschopného žiť v normálnej spoločnosti na slobode a sám, legálnym spôsobom, si zabezpečovať bežné životné potreby, pretože sa najlepšie orientuje hlavne vo väzenských podmienkach.

Nepodmienečný trest odňatia slobody taktiež prehlbuje v odsúdenom pocit nezáujmu spoločnosti o ich osud, často súbežne dochádza k strate zamestnania a bývania a k narušeniu zabehnutých rodinných i spoločenských vzťahov.

Naproti tomu alternatívne tresty poskytujú menej narušeným páchatel'om šancu lepšieho začlenenia do spoločnosti a zachovania rodinných i osobných väzieb.

Na počiatku boli alternatívne tresty chápané najmä ako tresty, ktoré mali nahradiť trest odňatia slobody. Tento trest je veľmi často spojený s „prizonizáciou“, teda negatívnym vplyvom väzenského prostredia na odsúdených a na ich bezprostrednú budúcnosť po prepustení z väzby. Toto negatívne ovplyvnenie je zjavné nielen u odsúdených s dlhodobým trestom, ale aj v prípade krátkodobých trestov. Pobyt vo väzení je vo väčšine prípadov spojený so stratou zodpovednosti odsúdeného za seba samého, za svoje chovanie a za svoju budúcnosť.

Odsúdený po svojom prepustení z väzenia do značnej miery stráca schopnosť žiť na slobode bežným spôsobom života, stráca potrebné sociálne zručnosti a návyky, čo môže viesť k tzv. syndrómu „otáčavých dverí“, podľa ktorého prepustený nie je schopný života v normálnej spoločnosti nezaťaženej kriminálnou minulosťou. Začne preto vyhľadávať taký typ prostredia, ktorý pozná a vie sa v ňom pohybovať, teda niektorú kriminálnu subkultúru. Tým sa pravdepodobnosť ním páchanej pokračovacej trestnej činnosti zvyšuje.

I napriek tomu, že niektorí odsúdení opúšťajú zariadenie na výkon trestu odňatia slobody po odpykaní svojho trestu s najlepšimi predsvzatiami, no vzápätí sa dostávajú do situácií, ktoré ich vracajú späť na „kriminálnu dráhu“. Ďalším veľkým problémom väzenských systémov vo väčšine krajín je preplnenosť väznic, ktorá podstatným spôsobom znižuje možnosti individuálneho a efektívneho a pozitívneho výchovného pôsobenia na odsúdených. Ruka v ruke s preplnenosťou väznic stúpajú v štatistikách Zboru väzenskej a justičnej stráže organizačné, technické a ekonomické nároky na ich prevádzku.

Alternatívny spôsob potrestania páchatel'a dnes predstavuje najmä v prípadoch páchatel'ov menej závažnej trestnej činnosti hlavnú metódu

práce s odsúdeným. Hlavným zmyslom alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí je primeraná reakcie na spáchaný trestný čin. Ide predovšetkým o obnovenie vzájomných vzťahov medzi poškodeným a obvineným, osobami z blízkeho sociálneho a rodinného prostredia, snahu o pozitívnu motiváciu obvineného a dosiahnutie vyriešenia konfliktu medzi ním a poškodením (obeťou), respektíve dosiahnutie satisfakcie pre poškodeného, na základe ktorej by dokázal spáchanie skutku obvinenému, ktorý prejavil ľútosť odpustiť a tým zmierniť alebo eliminovať v čo najväčšej možnej miere konfliktnú situáciu medzi nimi.

Mediácia

Pokiaľ sa chceme oboznámiť s pojmom mediácia v trestnom práve, mali by sme sa oboznámiť s všeobecným chápaním pojmu mediácia vo vývoji. Mediácie jedným zo spôsobov riešenia sporu, konfliktu medzi subjektmi. Už v primitívnej spoločnosti boli jednotlivci v skupine nútení riešiť vzniknuté konflikty a spory. Záležalo len od nich, či sa priklonili k násiliu, alebo zvolili nie tak invazívny, no častokrát zložitejší spôsob riešenia situácie vzájomným rozhovorom, dohodou za ktorým sa skrývalo následné rešpektovanie dohodnutého s vysokou dávkou vzájomnej tolerancie.

Mediácia má svoj pôvod v krajinách anglosaskej právnej kultúry, kde je súdny proces v podstate jednotný pre trestné a civilné spory a jeho zmyslom je dosiahnuť vo všetkých sporoch riešenie pomocou dohody strán.

V Kanade a USA sa mediácia začala presadzovať najprv v občianskoprávných a obchodných sporoch a následne, na prelome 70. a 80. rokov minulého storočia vo väčšom rozsahu i v trestných sporoch.

Zmyslom činnosti mediátora bolo sprostredkovanie alternatívneho riešenia konfliktu medzi obvineným a poškodeným a vytvorenie podmienok pre rozhodnutie súdu mimo štandardné súdne konanie, ktoré je značne formálne. Tradičný anglosaský proces bol však chápaný primárne ako spor verejného žalobcu a obvineného, zatiaľ čo procesné postavenie poškodeného nebolo vôbec významné. V USA sa totiž trestná justícia sústredovala na obvinených a až na pár výnimiek obeť v podstate prehliadala a neposkytovala im žiadnu pomoc.

Až neskôr boli realizované opatrenia zaoberajúce sa touto problematikou, napr. federálny zákon o právach obetí a náhrade škody alebo realizácia programu uzmierenia obetí trestných činov a páchatel'ov v roku 1978 v Elkharte.

Naproti USA, Kanada nevnímala tradičný trestný proces vyhranene, resp. ako spor verejného žalobcu a obvineného, ale obetiam trestných činov a zaisteniu ich práv bola i v minulosti venovaná pomerne veľká pozornosť. Mediácia sa v Kanade začala uplatňovať skôr ako v USA.

Právna úprava mediácie však ani v Kanade ani v USA nie je celistvá. Pravidlá dokazovania platné v oboch krajinách neobsahujú výslovnú úpravu činnosti mediátorov.¹⁸

Úvahy o možnosti využitia mediácie v priebehu trestného konania sa vo Veľkej Británii objavili podstatne neskôr než v Amerike, a to až začiatkom 60. rokov. Do tejto doby bola v praxi využívaná v prípadoch civilných, obchodných a pracovných, nakoľko sa zdalo byť neprijateľné, aby v praxi dochádzalo k mimosúdneho vyjednávaniu medzi obvineným a obeťou trestného činu. Na druhej strane však kritická reakcia na tradičný reštriktívny systém získavala na význame, pretože najmä obhajcovia mladistvých delikventov často poukazovali na možné výhody mimosúdneho rozhodnutia trestnej veci a pri súdnych procesoch sa snažili, a veľakrát s úspešným výsledkom, presvedčiť sudcu o vhodnosti takéhoto opatrenia. Postupne začal byť odklon od tradičného trestného procesu (*diversion*), v rámci ktorého sa rozhodovalo o odškodnení obete (*compensation, satisfaction*), považovaný za prijateľnejší než dlhý civilný proces, ktorý spravidla po trestnom procese v Británii nasleduje.

Britský systém mediácie sa postupne rozčlenil na tri základné typy mediácie:

1. Riadené použitie mediácie v súvislosti s prejednávaním veci mimo štandardné súdne konanie, resp. v rámci prípravného štádia konania, kedy je mediácia chápaná ako procesná alternatíva.
2. Využitie mediácie v štádiu konania pred súdom, ktoré bezprostredne ovplyvňuje rozhodnutie súdu a voľbu vhodného procesného postupu.
3. Mediáciu, ktorá prebieha paralelne s trestným stíhaním, bez toho, aby bola priebežne zohľadňovaná pri voľbe určitého procesného postupu a akokoľvek regulovaná, takže až dosiahnutý výsledok môže mať vplyv na trestné konanie.

Prvý krát bola mediácia použitá v rámci projektu *Exether Youth Support Team* v roku 1979. Uvedený projekt bol založený na nasledujúcich princípoch:

- zahájenie mediácie malo byť podmienené tým, že ide o menej závažné trestné činy,
- výsledok mediácie musí byť rovnako spoločensky prijateľný alebo ešte prijateľnejší než výsledok prejednávania veci v tradičnom trestnom konaní,
- pri prejednávaní spôsobu náhrady škody a jej výšky je treba dbať na rovnováhu medzi požiadavkami osoby poškodenej trestným činom a výchovným účinkom na obvineného,

¹⁸ ROZUM, J. – KOTULAN, P.- VUJTĚCH, J.: Výzkum institutu narovnaní. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha, 1999, s.12.

- je potrebné predchádzať takým situáciám, kedy osoba podozrivá zo spáchania trestného činu je ochotná zúčastniť sa mediácie len zo strachu pred trestným stíhaním, aj keď by bolo bezdôvodné,
- odškodnenie môže mať povahu ospravedlnenia, v prípade, že takú satisfakciu akceptuje poškodená osoba a hlavne vtedy, keď mladistvý nemá prostriedky na inú formu nápravy.

Uvedené princípy boli v praxi rôzne modifikované a mediácia sa začala osvedčovať nielen vo veciach skutkovo jednoduchých, ale aj zložitejších.

Po mnohých projektoch a programoch, ktoré boli k mediácii vypracované a uskutočnené, britskí odborníci formulovali niektoré spoločné skúsenosti z využitia mediácie v rôznych praktických modifikáciách a jednotlivých štádiách konania a to nasledovne:

- je dôležité, aby podľa okolností každého prípadu bola pre mediáciu zvolená tá najvhodnejšia fáza trestného konania,
- účinnejšia satisfakcia obete trestného činu je dosahovaná, keď sa v rámci mediácie obvinená osoba a obeť stretávajú osobne,
- väčšina prípadov mediácie od jej začiatku cez dohodu medzi obvineným a obeťou až do uspokojenia nároku poškodeného netrvá dlhšie ako niekoľko mesiacov,
- ciele a filozofia mediácie v trestnom konaní sa zásadne líšia od tých, na ktorých je založené tradičné chápanie trestnej justície. Mediácia sa sústreďuje na urovanie konfliktu medzi obvineným a obeťou trestného činu, na efektívne odškodnenie poškodenej osoby a na adekvátnu formu prijatia zodpovednosti obvineného za spáchaný trestný čin, zatiaľ čo tradičná trestná justícia je orientovaná oveľa viac represívne.

Ako sme už uviedli vyššie, mediálne postupy boli v 20. storočí používané najmä v pracovných, obchodných a rodinných záležitostiach.¹⁹ Až v druhej polovici 20. storočia sa začína presadzovať mediácia ako možnosť riešenia konfliktu medzi páchatelom a obeťou. Pomocou probačného a mediálneho úradníka- tretej nezávislej osoby, za jeho prítomnosti ako i za prítomnosti obete a páchatel'a došlo k prejednaniu konfliktnej udalosti (trestného činu) a k sprostredkovaniu riešenia, resp. jeho nápravy.

Vo všeobecnej rovine možno konštatovať, že v trestnej politike demokratických štátov sa presadzovala depenalizácia a dekriminalizácia. Pre súčasnú európsku trestnú politiku malo zásadný význam Odporúčanie Rady Európy č. 2/87/18 prijaté Výborom ministrov Rady Európy dňa 17. septembra 1987, ktoré sa týka zjednodušenia trestného procesu. Odporúča

¹⁹ ŠTERN, P. a kol.: Probace a mediacie. Možnosti řešení trestních činů. Vyd.1. Praha: Portál, 2010. s.23.

päť foriem vybavovania trestných vecí, medzi ktorými je aj zmier. Okrem toho stanovil, že zmier má zvyčajne formu dohody medzi štátnym zastupiteľstvom alebo iným príslušným orgánom na jednej strane a páchatelom na strane druhej. Touto dohodou sa orgán zaväzuje zastaviť trestné stíhanie s výhradou, že budú splnené určité podmienky, napr. zaplatenie pokuty, prepadnutie veci alebo odškodnenie poškodeného.

Mediácia je odborný postup realizovaný probačným a mediácnym úradníkom na základe písomného súhlasu predsedu senátu alebo samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora.²⁰

Mediácia podľa ZoPMÚ je „mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným“.²¹ Ako sa ďalej uvádza v tomto zákone (§2), mediácia sa vykonáva len so súhlasom poškodeného a obvineného. V prípade mladistvého je nutný súhlas jeho zákonného zástupcu.

Mediácia ako efektívna metóda riešenia medzil'udských konfliktov sa opiera o myšlienku, že účastníci sporu (konfliktu) môžu za pomoci sprostredkovateľa- metóda dospieť k riešeniu, ktoré pre nich bude navzájom prijateľné. Tento spôsob možno charakterizovať mottom „*strategy win- win*“- víťazstvo pre všetkých: „víťazmi“ môžu byť obe strany. Z toho vyplýva, že v mediácii nejde o to, aby bol jeden alebo druhý účastník sporu „víťazi“ či porazený, ale aby sa víťazmi mohli stať obaja, teda aby riešenie sporu, ako vyriešiť konflikt, k aktívnej účasti na jej riešení a k uplatneniu jej záujmov v procese riešenia. V tomto ohľade dáva účastníkom sporu nepochybne do rúk väčšie možnosti než pri riešení súdnou cestou, zároveň na nich však kladie väčšie nároky v tomto zmysle, že môžu sami dospieť k výhodnému riešeniu situácie a urovnať vzájomný vzťah.

Z hľadiska trestného konania ide pri mediácii o postup špecifický, ktorý v sebe spája prístup trestnoprávny a verejnoprávny, ale zahŕňa i prvky psychologické a sociologické. Celý rad odborníkov sa domnieva, že postup mediátora, ale i vlastné procesné riešenia veci, nemá trestné právo nijako zvlášť upratovať.

Prednosti mediácie sú nasledovné:

- rýchlejšie a pružnejšie riešenie trestných prípadov,
- poškodený sa rýchlejšie zapája do procesu náhrady škody
- poškodený nachádza pri tomto postupe uspokojivejšie riešenia,
- okrem odškodnenia je dôležitá i určitá morálna satisfakcia,
- menej závažné prípady môžu byť riešené veľmi efektívne a rýchlo,
- znižuje sa pracovné zaťaženie justičných orgánov,

²⁰ §3 ods. 2 ZoPMÚ.

²¹ §2 ods. 1 písm. b) Zo PMÚ.

- pozitívne možno hodnotiť i ekonomické aspekty takéhoto riešenia,
- mediácia prináša vyrovnanie sa nadmernej stigmatizácie obvineného,
- z hľadiska preventívneho pôsobenia je hodnotená mediácia ako veľmi účinná.²²

Príprava a realizácia mediácie nastáva spravidla pred samotným rozhodnutím súdu o vine či nevine páchatel'a. Probačný a mediálny úradník musí teda neodmysliteľne rešpektovať základnú zásadu trestného konania a to prezumpciu nevinu. V tomto dôsledku musí pri mediácii postupovať nestranne a vyvážene. Nakoľko je spolupráca obete ak páchatel'a s probačným a mediálnym úradníkom založená na báze dobrovoľnosti, probačný a mediálny pracovník na začiatku svojho konania zmapuje potreby oboch strán s ohľadom na vyriešenie konfliktu medzi nimi a dohodne ďalší postup. Probačný a mediálny pracovník si v priebehu mediácie musí získať dôveru oboch strán. Len tak dokáže vhodným spôsobom zjemniť obavy obete a páchatel'a so vzájomného stretnutia a konfrontácie, čo je často nesmierne ťažké. „Dôvera v schopnosti a nestrannosť pracovníka je preto jedným zo základných predpokladov pre rozhodnutie zúčastniť sa na mediácii.“²³ Pri spoločnom stretnutí musí probačný a mediálny úradník zabezpečiť rovnakú mieru a pozornosť potrebám oboch strán, musí mať proces mediácie pod kontrolou a nesmie pripustiť ovládnutie či manipuláciu procesu jednou zo strán. Probačný a mediálny úradník rovnako nemôže príliš zasahovať do procesu urovnania sporu, je skôr v postavení moderátora vzájomného dialógu strán, ktorý má viesť ku konštruktívnemu riešeniu a náprave.

Dôležité je si uvedomiť, že nie každý prípad je vhodný na urovanie konfliktu formou mediácie. Podstatné je aby sa páchatel' k spáchaniu skutku priznal a vyjadril svoju ochotu následky tohto činu napraviť. Vhodným prípadom k mediácii je napríklad i ten, keď sa obeť a poškodený poznali a ich dlhotrvajúce nezhody viedli vo vyústenie konfliktu.²⁴ Ide napr. o konflikty medzi susedmi či rodinnými príslušníkmi. Medzi vhodné prípady môžeme zaradiť i trestné činy spáchané prvopáchatel'om.²⁵ Predpokladá sa totiž, že neskúsený páchatel' skôr prejaví snahu o nápravu a odstránenie spôsobenej ujmy.

²² ROZUM, J.- KOTULAN, P.- VUJTECH, J.: Výzkum institutu narovnání. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha, 1999, s. 40.

²³ ŠTERN, P. a kol.: Probace a mediacce. Možnosti řešení trestných činů. Vyd.1. Praha: Portál, 2010. s. 41.

²⁴ Tamtiež, s.43.

²⁵ Tamtiež, s.43.

„Medzi alternatívne postupy smerujúce k riešeniu trestných vecí realizované mimo systém trestného práva patrí najmä mediácia a urovnania v rámci nej dosiahnuté. Z hľadiska trestného práva procesného je mediácia zvláštnou neprocesnou formou alternatívneho riešenia trestných vecí, a jej výsledky sa môžu premietnuť do rozhodnutia vo veci, ale sama ako taká nie je právom upravená. Túto skutočnosť však neznamená, že by mediačné konanie bolo možné viesť v rozpore s platnými právnymi normami - postup v mediácii totiž musí byť vedený tak, aby nemaril trestné konanie, hlavne získavanie a vykonávanie dôkazov. V samotnej mediácii neprebíha dokazovanie v trestnoprávnom slova zmysle a skutočnosti, ktoré vyjdú najavo z vyjadrenia osôb na nej zúčastnených, nie je možné použiť ako dôkaz v štandardnom trestnom konaní. Predmetom riešenia konfliktných stavov v rámci mediácie zároveň nemôže byť to, čo patrí do sféry trestného práva hmotného, teda predovšetkým rozhodovanie otázky viny, ale ani trestu.“²⁶

Formy mediácie sú vlastne formami komunikácie medzi poškodeným a obvineným. Mediáciu je možné charakterizovať ako „komunikáciu za stolom“. Charakterizuje ju situácia tzv. okrúhleho stola, ktorá zdôrazňuje rovnocennosť všetkých zúčastnených strán v komunikácii. Úlohou probačného a mediačného úradníka je usmerňovať dialóg medzi nimi, poprípade i medzi ich blízkym sociálnym okolím. Definovať formy mediácie znamená skôr vymedziť priestor, v ktorom sa mediácia pohybuje, v skutočnosti sa prelínajú a vzájomne doplňujú, konkrétna mediácia býva zmesou foriem, prístupov a štýlov.

Teórie rozoznávajú rôzne formy mediácie, my spomenieme len niektoré z nich.

Základné rozdelenie foriem mediácie je možné definovať ako **mediáciu priamu** a **nepriamu**. Priama mediácia spočíva v priamom stretnutí poškodeného a obvineného za účasti probačného a mediačného úradníka, ktorý vystupuje v roli mediátora. Pri individuálnych i spoločných stretnutiach probačný a mediačný úradník zjednodušuje zúčastneným vzájomnú komunikáciu, pomáha pri objasňovaní právnych informácií, sporných tém a podporuje ich v aktívnom hľadaní spôsobu riešenia celého prípadu.

O nepriamu mediáciu ide vtedy, keď sa obvinený a poškodený z rôznych dôvodov spoločne nestretávajú a k riešeniu následkov trestnej činnosti dochádza sprostredkované v rámci individuálnych stretnutí oboch strán s probačným a mediačným úradníkom.

Jednou z foriem mediácie je **mediácia zameraná na riešenie konfliktu**. Vzťahy medzi účastníkmi tu nie sú podstatné, najdôležitejším

²⁶ SOTOLÁŘ, A. - PÚRY, F. - ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck 2000, s. 16

cieľom je naformulovanie dohody medzi nimi. Probačný a mediačný úradník tu zastáva riadiacu úlohu a stretnutie jasne vedie a štrukturuje.²⁷

Naproti tomu **mediácia zameraná na schopnosti riešiť konflikt** produkuje zmenu vzťahov a spôsobilostí. Probačný a mediačný úradník nie je tak dôležitý ako v predchádzajúcom spôsobe, ale snaží sa, aby boli zúčastnení v budúcnosti schopní riešiť konflikt samostatne. V prípadoch, kedy je dôležitá dôvera v nestrannosť probačného a mediačného úradníka, sa využíva **mediácia zo zdôraznenou neutralitou**. S účastníkmi konfliktu probačný a mediačný úradník dohodne iba čas a miesto stretnutia, s prípadom ani so zúčastnenými sa probačný a mediačný úradník vopred nezoznamuje a o veci má len také informácie, ktoré mu zúčastnení v priebehu stretnutia poskytnú.²⁸

Naopak zhromažďovanie čo najväčšieho množstva relevantných informácií pred samotným začiatkom mediačného procesu je typické pre **mediáciu so zdôraznenou efektivitou**. Táto voľnejšia forma mediácie je vhodná iba tam, kde nemôžu vzniknúť zásadné pochybnosti o nestrannosti probačného a mediačného úradníka.²⁹

Ďalej môžeme spomenúť i tzv. **krízovú mediáciu**, ktorá rieši len určité aspekty konfliktu tesne po jeho vzniku. Výsledkom je len rámcová dohoda, priamo súvisiaca so vzniknutou krízou, ktorá môže byť rozvinutá ďalšími formami mediácie. V situáciách, kedy je potrebné riešiť mnoho čiastkových problémov, alebo je prípad veľmi komplikovaný, je vhodné použiť tzv. **tímovú mediáciu**. Tá je vedený tímom probačných a mediačných úradníkov, v najmenšom počte musia byť zastúpený vedúci probačný a mediačný úradník a probačný a mediačný úradník v úlohe pozorovateľa, ktorý poskytuje spätnú väzbu a dôležité poznatky o atmosfére prebiehajúcej mediácie.³⁰

Pri **rodinnej mediácii** v Českej republike sa najviac osvedčila **tímová mediácia** muž - žena, najmä v zložitých a komplikovaných prípadoch sa používajú viacčlenné mediačné tímy.³¹

Kyvadlová mediácia znamená, že zúčastnení zostávajú fyzicky oddelení a probačný a mediačný úradník hrá úlohu sprostredkovateľa vzájomných odkazov, čím však podstupuje riziko, že poruší neutralitu a nestrannosť.³²

²⁷ HOLÁ, L.: Mediace. Způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing a.s., 2003, s. 113.

²⁸ HOLÁ, L.: Mediace. Způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing a.s., 2003, s. 113.

²⁹ Tamtiež, s.113.

³⁰ Tamtiež, s.114.

³¹ Tamtiež, s.113.

³² Tamtiež, s.114.

Ďalšia forma mediácie, **mediácia v zastúpení** sa používa predovšetkým pri komunikácii medzi páchatel'om a obeťou sexuálneho deliktu, obeťou napadnutou policajtom alebo inými osobami, ktoré sa obávajú priameho kontaktu s páchatel'om. Zastupujúci by mal byť dostatočne informovaný o situácii a potrebách zastupovanej strany, aby ich mohol komplexne zastúpiť a sledovať.³³

Konflikt vzniká z rôznych príčin, vyžaduje interdisciplinárny prístup, pre jeho riešenie je dôležité využívať všetky poznatky z rôznych vedných oborov, ako je sociológia, sociálna práca, psychológia, právo a teórie riadenia. Presne stanoviť univerzálny princíp nie je jednoduché, no i napriek tomu je možné definovať tie, ktoré sú významné a určujúce pre správny priebeh trestnej mediácie, kedy splnenie jedného je predpokladom pre správne uplatnenie ďalšieho, a je medzi ne možné zaradiť nasledovné princípy:

a) **dobrovoľnosť** - páchatel' i poškodený majú záujem sa vzájomne dohodnúť a vyriešiť ich spor metódou mediácie, väčšinou to býva ich prvá dohoda, kedy pozitívne skúsenosti ich vzájomnou kooperáciou pozitívne ovplyvnia ich dôveru v seba navzájom, čo následne posilní ich ochotu pokračovať v začatom stretnutí,³⁴

b) **dôvernoscť** -je veľmi dôležitým princípom pre ľahšiu komunikáciu medzi páchatel'om a poškodeným, informácie vzájomne zdieľané v priebehu mediácie sú citlivé, preto ich nie je možné zverejňovať. Dôvera je viera v schopnosti a nestrannosti probačného a mediačného úradníka pri riešení vzniknutého konfliktu,

c) **zmena súperenia na spoluprácu** - predpokladom mediácie je úvodné pochopiteľné súperenie medzi páchatel'om a poškodeným tak, aby sa navzájom dohodli na vine v rámci konfliktu, ktorý nastal postupne popri spolupráci, ktorá je výsledkom procesu mediácie,

d) **orientácia na budúcnosť** - minulé udalosti, ktoré už prebehli medzi páchatel'om a poškodeným, sú síce v procese mediácie dôležité, ale len preto, aby sa zúčastnený, najmä poškodený mohol poučiť z predchádzajúcich chýb, vypořiadal sa s nimi a svoju pozornosť sústredil na budúcnosť,

e) **pochopenie odlišností** - účastníci konfliktu sa zamerajú hlavne na svoje postoje, názory a záujmy, pre zrod dôvery medzi stranami konfliktu je ale dôležité i pochopenie výkladu vzniknutej situácie druhou stranou konfliktu,³⁵

³³ Tamtiež, s.114.

³⁴ HOLÁ, L.: Mediacie. Způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing a.s., 2003, s. 132.

³⁵ Tamtiež, s.132.

f) **hľadanie nových možností** – probačný a mediačný úradník rieši vzniknutý konflikt medzi páchatelom a poškodeným osvedčenými prostriedkami, ktoré ovláda. Pokiaľ to však neprinesie očakávaný výsledok, musí začať hľadať nové alternatívy riešenia,

g) **neustrannosť** – probačný a mediačný úradník musí riešiť len také konflikty, pri ktorých si je istý, že bude objektívny a neustranný k oboj stranám. Vo chvíli, kedy zistí, že nie je schopný zaistiť svoju neutralitu, je povinný odstúpiť a prípad predať inému probačnému a mediačnému úradníkovi,

h) **sloboda rozhodovania** - páchatel' i poškodený majú možnosť uvažovať o všetkých návrhoch riešenia ich konfliktu slobodne, a podľa svojho uváženia ich môžu ale i nemusia prijať,

i) **nízke finančné náklady**- mediácia nepredstavuje pre klientov a súdny systém tak vysoké finančné zaťaženie ako celé trestné konanie,³⁶

j) **prevzatie zodpovednosti** - základným predpokladom pre úspešnú mediáciu je prijatie zodpovednosti páchatel'a za spáchaný trestný čin.³⁷

Do nášho právneho poriadku od 1. januára 2018 bol zavedený samostatný Zákon o obetiach, ktorý aj priamo definuje mediáciu ako prácu s obeťou trestného činu v najširšom slova zmysle. Ostáva dúfať, že aplikačná prax sa aj v intenciách tohto Zákona chopí realizácii mediácií a posilní sa tento inštitút, ktorý je žiaľ na poslednom mieste „priorít“ postupov v trestných konaniach.

Zoznam použitej literatúry

1. LEHMAN, J. et al.: The three „R’s“ of reentry. Washington, D.C.: Justice Solution. 2002.
2. KURILOVSKÁ, L.- LENHARTOVÁ, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. Právny obzor, 96, 2013, č. 3, s. 274.
3. ŠAŠTINSKÁ, M.: Obecně prospěšné práce, jejich výkon a význam v trestním právu. Dostupné na internete: <http://trestni.juristic.cz/489620/clanek/trest3.html> (citované 13.8.2013).
4. ZVEKIC, U.- HARRIS, R.: Probace – poznatky ze zahraničí. Prosazování probace na mezinárodní úrovni. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002

³⁶ HOLÁ, L.: Mediacce. Způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing a.s., 2003, s. 132.

³⁷ K princípom mediácie bližšie pozri: HOLÁ, L.: Mediacce. Způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing a.s., 2003, s. 132-133.

5. KARABEC, Z.: Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. Bulletin advokacie, 1997, č.4
6. ROZUM, J.- KOTULAN, P.- VŮJTĚCH, J. :Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000
7. DOUBRAVOVÁ, D.- OUŘEDNÍČKOVÁ, L.- ŠTERN, P., URBAN, L. a kol. Příručka pro probaci a mediaci. Praha: SPJ – Institut pro probaci a mediaci, 2001
8. HOLÁ, L.: Mediace- způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2003
9. ZAHNAŠ, P.: Alternativní přístupy k řešení některých trestních věcí ve středověku. Regionální konference Probační a mediační služby České republiky. 2011. <http://smirci-krize.cz/petr-zahnas.php> (Dostupné na internete dňa 24.08.2013).
10. SOTOLÁŘ, A. - PÚRY, F.- ŠÁMAL ,P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck 2000
11. ŠTERN, P. a kol.: Probace a mediace.Možnosti řešení trestních činů. Vyd.1. Praha: Portál, 2010

Kontakt na autora

Dr.h.c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, Bratislava

Právnická fakulta UK Bratislava, Šafárikovo nám. 6, Bratislava

e-mail: lucia.kurilovska@minv.sk

PRIENIK RODINNEJ MEDIÁCIE DO ĎALŠÍCH SEGMENTOV MEDIÁCIE

The penetration of family mediation into other segments of mediation

František KUTLÍK

Abstrakt

Mediačná prax v rodinných sporoch aj na Slovensku naznačila potrebu ďalšej profilácie tém v rámci tohto segmentu. Napríklad mediácia pre rodiny v hmotnej a materiálnej núdzi a spolupráca s Centrami právnej pomoci, mediácia pre rodiny a manželstvá v predrozvodovej fáze, mediácia v medzigeneračných rodinných konfliktoch, a pod. Spoločenskou objednávkou sa v práci rodinných mediátorov čoraz intenzívnejšie javí aj kontext aplikácie prvkov interkulturality/interetnicity/interreligiozity v rodinných vzťahoch, cezhraničnej rodinnej mediácie, starostlivosti o deti, atď. pri súbežnom silnom akcente na prvok prevencie. Nemenej dôležitou pozíciou rodinného mediátora je poznanie genézy, predmetu a „systém reťazenia“ konfliktov ktoré majú svoj pôvod v rodinných problémoch a môžu ovplyvniť iné segmenty mediácie, alebo naopak. Spomeniem o.i.susedské spory, ak na ich riešenie majú členovia rodiny odlišný názor (mediácia susedských konfliktov), mediácia na pracovisku, predovšetkým mobbing a bossing, ak sa ich neriešenie a konzekvencie prejavujú aj v atmosfére resp. komunikácii rodiny, obchodné spory, ak ide napríklad o rodinnú firmu manželov, problémy dieťaťa v škole, napríklad pri šikane resp. s pedagógom, ak majú rodičia na ich riešenie odlišný názor. Ich vzájomná kauzalita predurčuje úlohu, poslanie a prípravu mediátora na konkrétny prípad.

Kľúčové slová: Rodinná mediácia. Spoločenská objednávka. Reťazenie konfliktov. Susedské spory. Obchodné spory. Pracovné spory. Školská mediácia. Príprava mediátora

Abstract

Mediation practice in family disputes and in Slovakia has indicated the need for further profile of topics within this segment. For example, mediation for families in material need and cooperation with Centers of Legal Aid, mediation for families and marriages in the pre-divorce phase, mediation in intergenerational family conflicts, etc. By social order, the context of application of interculturality / interethnicity / interreligious elements in family relationships, cross-border family mediation, childcare, etc. is becoming more and more intense in the work of family mediators with a parallel strong impact on the prevention element. The no less important position of the family mediator is the knowledge of genesis, subject and "chaining" of conflicts that originate in family problems and can affect other segments of mediation, or vice versa. I would like to mention the disputes that have to be resolved when family members have a different opinion (mediation of neighborly conflicts), mediation in the workplace, especially mobbing and bossing, if their consequences manifest themselves in the atmosphere, family disputes, business disputes, for example family bussines, child problems at school, such as bullying, with a pedagogue if parents have a different view of their solution. Their mutual causality predetermines the role, mission and preparation of a mediator on a particular case.

Key words: Family mediation. Social order. Conflict chaining. Neighboring disputes. Business disputes. Labor disputes. School mediation. Preparation of a mediator

Úvod

Rodinná mediácia sa vo väčšine právnych systémov (kontinentálne i anglosaské právo) krajín Európskej únie, postupne formovala a profilovala na samostatný segment mediácie s osobitnou právnou úpravou, režimom a inštitucionálnym pôdorysom. Napríklad český zákon o mediácii č.202/2012 Sb. o mediácii v § 2 osobitne definuje mediáciu a rodinnú mediáciu, čiže už zákonodarca naznačuje jedinečné postavenie práve rodinnej mediácie v celom systéme aplikačného portfólia mediácie. V podobnom duchu môžeme hovoriť o ďalších vyspelých krajinách aj mimo európskeho priestoru. Skúsme sa sústrediť na príčiny a dôsledky tohto zvláštneho statusu rodinnej mediácie. Rodinný mediátor musí byť súčasne odborníkom v pochopení rozdielov v komunikácii a správaní mužov a žien v konflikte, v analýze príčin týchto konfliktov, v nastavení komunikačnej stratégie medzi manželmi, atď. Zároveň musí poznať vhodnosť aplikácie foriem, metód a mediačných nástrojov, najmä musí vedieť „preladiť“ z facilitatívnej na evaluatívnu mediáciu, z transformatívnej na naratívnu mediáciu, z shuttle mediácie na face-to-face mediáciu, atď. Mediačná prax v rodinných sporoch aj na Slovensku naznačila potrebu ďalšej profilácie tém v rámci tohto segmentu (príprava na rozvod, porozvodová mediácia, striedavá starostlivosť, starostlivosť o deti, rozdelenie BSM) a súčasne zmapovanie konzekvencií na iné segmenty mediácie. Spoločenskou objednávkou sa v práci rodinných mediátorov čoraz intenzívnejšie javí aj kontext aplikácie prvkov interkulturality/interetnicity/interreligiozity v rodinných vzťahoch, poznanie princípov crossborder mediation, medzinárodných noriem a princípov pri rozvodoch a starostlivosti o deti zmiešaných manželstiev , atď. To všetko pri súbežnom, silnom akcente na prvok prevencie.

1 Rodinná mediácia ako katalyzátor spoločenských konfliktov

Rodinná mediácia má mnoho výnimočných atribútov, ktoré ju predurčujú na jeden z najvýznamnejších a najrýchlejších sa profilujúcich, ale súčasne najkomplikovanejších segmentov mediácie. Najskôr si však povedzme pár slov o tom, čo je to vlastne rodinná mediácia a ako ju chápať. Keďže slovenská právna regulácia doteraz nepovažovala za potrebné venovať zvláštnu pozornosť rodinnej mediácii, v rámci komparatívnej metódy výkladu, si skúsme pomôcť v susednej Českej republike. Pojem rodinná mediácia je tu legislatívne vymedzený v zákone č.202/2012 Sb. o mediácii a to v § 2, pís.b), ktorý hovorí, že rodinná mediácia sa zameriava na riešenie konfliktov vyplývajúcich z rodinných vzťahov. V komentároch k tomuto zákonu je rodinná mediácia považovaná za špecializovanú oblasť mediácie, so zvláštnym špecifickým akcentom na skutočnosť, že v rámci rodinnej mediácie vystupujú deti, spory sa týkajú rozpadov vzťahov rodičov a detí a to

v manželstve či mimo neho, výchovy a výživy nepľnoletých detí, styku s rodičmi, starými rodičmi, resp. inými osobami žijúcimi v spoločnej domácnosti, ale aj spory vzniknuté pri delení bezpodielového spoluvlastníctva manželov, spoločného nájmu bytov manželov, a pod. Jednotlivé krajiny Európskej únie výrazne posilňujú a finančne podporujú rodinnú mediáciu a vo väčšine krajín (o. i. Nemecko, Fínsko, Slovinsko, Švédsko) preberajú zodpovednosť za jej poskytovanie. Rodinná mediácia v EÚ sa stala plnohodnotným nástrojom riešenia rodinných problémov, ktorý „životaschopným spôsobom rieši a udržiava vzťahy medzi rozvádzajúcimi sa rodičmi a v maximálnej miere sa snaží zohľadňovať záujmy dieťaťa.“ V tomto duchu sa ustálila aj prax rodinnej mediácie na Slovensku. V prvom rade možno aj na Slovensku konštatovať, že sa mediácia v rodinných konfliktoch stala najrozšírenejšou oblasťou využívania mediácie, čo zrejme spôsobilo množstvo negatívnych spoločenských javov v rodinnom prostredí o. i. nárast tzv. problémových rodín, rozvodovosť, či celková nestabilita rodinných vzťahov a nenapĺňanie očakávaných rodinných funkcií.

2 Kauzalita rodinných konfliktov

Skúsme si položiť otázku, čo má spoločné konflikt v rodine a konflikt, resp. konflikty na pracovisku, v školskom prostredí, medzi susedmi, pri podnikaní... Pokiaľ hovoríme, že rodina je základná bunka každej spoločnosti, tak je to práve rodinné prostredie, ktoré v dobrom aj zlom nastavuje pohodu/nepohodu, pozitívnu/negatívnu myseľ, aktivitu/pasivitu, elán, kreativitu všetkých členov rodiny, vrátane detí. No a v takejto psychickej kondícii opúšťame ráno rodinu a prichádzame do pracovného kolektívu, alebo pozitívne naladení, alebo „vytočení“ do nepríčetnosti a hľadáme prvú obeť. Z intrapersonálneho, teda vnútorného konfliktu sa stáva konflikt interpersonálny s kolegom v kancelárii, ktorý môže prerásť do konfliktu skupinového v rámci oddelenia, medziskupinového medzi oddeleniami až dokonca medzi firmami, inštitúciami, organizáciami. A to všetko z jednej nevinnej rodinnej hádky... V tom prípade asi neplatí, že „cherchez la femme“, teda za všetkým hľadaj ženu, ale „cherchez la famille“, voľne preložené, za všetkým hľadaj konflikty v rodine. Mimochodom tento efekt kauzality konfliktov funguje aj vice versa a niektorí rodinní mediátori najmä v severských krajinách (podľa informácii mediátorov Dag Hareideho, Gosta Thommesena, Vibeke Vindeløv) idú ešte ďalej a k rodinnej mediácii priradujú aj konflikty, ktoré vznikajú mimo rodiny, ale priamo či nepriamo ju výrazne ovplyvňujú. Poukážme na niektoré:

- susedské spory, ak na ich riešenie majú členovia rodiny odlišný názor (mediácia susedských konfliktov)

- konflikty na pracovisku, predovšetkým mobbing a bossing, ak sa ich neriešenie a konzekvencie prejavujú aj v atmosfére resp. komunikácii rodiny (mediácia na pracovisku/ workplace mediation)
- obchodné spory, ak ide napríklad o rodinnú firmu manželov (obchodná mediácia)
- problémy dieťaťa v škole, napríklad pri šikane resp. s pedagógom, ak majú rodičia na ich riešenie odlišný názor (školská mediácia/ peer mediation)
- problémy v zdravotníckych zariadeniach predovšetkým pri komunikácii s rodinou vo veci zdravotnej starostlivosti o pacienta.

Tu si však treba dávať pozor na selekciu, Okrem strán sporu sa na ňom nepriamo zúčastňujú aj tzv. „zákulisní partneri“ – jednotlivci alebo skupiny, ktorí majú na výsledku mediácie záujem, príp. tzv. spoileri – kaziči, rušiči ktorých záujmom je naopak ešte viac rozoštváť strany. Už sme na inom mieste spomínali úlohu pomaly legendárnych svokier, manželkiných priateľiek z babincov, „dobromyselných“ susedov, atď. Tí všetci musia ísť z konfliktu preč, v opačnom prípade to budú práve títo „láskaví“ poradcovia, ktorí doslova uštvú manželov k rozvodu.

2.1 Prienik do pracovných sporov

Túto skutočnosť si uvedomili mnohí zamestnávateľia v Európskej únii a ponúkajú svojim zamestnancom v prípade potreby aj služby rodinného mediátora. Na Slovensku som mal podobnú skúsenosť v rokoch 2008-2011 vo vtedajšej Slovenskej televízii, ktorá si založila vlastnú Mediačnú kanceláriu a ako zamestnanecký benefit ponúkala mediačné služby aj mimo konfliktov na pracovisku. Jednoducho, ak mal niekto osobný problém a nevedel si ho sám vyriešiť, mohol osloviť firemného mediátora, ktorý mu podal pomocnú ruku pri riešení jeho rodinného konfliktu. Zamestnávateľ mal snahu, aby osobné problémy neprerastali do interpersonálnych, skupinových, resp. medziskupinových konfliktov a negatívne neovplyvňovali medzilidské vzťahy na pracovisku.

Kauzalitu medzi rodinnou mediáciou a ďalšími segmentami (pracovné spory a susedské spory) dokumentuje nasledovná kazuistika:

Medzi vedúcim autodopravy a vodičom jedného zo špeciálnych vozidiel v istom podniku na severe Slovenska pravidelne dochádzalo ku konfliktom, ktorý mal vyvrcholiť údajným pokusom o inzultáciu zo strany vodiča. O urovanie problému sa pokúsili nadriadení, odbory, ale "pokoj zbraniam" trval len krátky čas. Posledným pokusom bolo mediálne stretnutie, ktoré trvalo necelé dve hodiny, ale dokázalo urobiť doslova katarziu vo vzťahoch, ktoré ako som zistil, boli doslova prepletencom problémov z minulosti a mali pôvod v rodinách. Obidvaja účastníci mediácie boli totiž susedia v bytovke v malom mestečku a prenášali časť problémov zo sporov ich manželiek. Navyše boli bývalí kolegovia (na rovnakej pozícii vodičov) a z predchádzajúceho zamestnania si doniesli nevyriešený spor z údajnej krádeže väčšieho množstva nafty, čo sa neskôr nepotvrdilo. Dôležitá však bola skutočnosť, že sme za touto minulosťou spoločne urobili definitívnu bodku a nastavili si pozície výlučne do budúcnosti. Ako som sa súčasne dozvedel, aj ich susedské spory mali pôvod v tejto „naftovej kauze“ a obidvaja sa zaviazali informovať o výsledkoch mediácie aj svoje manželky. Ako som sa zhruba po mesiaci informoval, do náručia si síce nepadajú, ale permanentné konflikty nahradil síce odmeraný, ale zatiaľ korektný, výlučne pracovný vzťah.

2.2 Rodinná mediácia „v službách zdravotníctva“.

Prienik medzi konfliktami v zdravotníctve a rodinnými konfliktami je zjavný. Predovšetkým v terminálnej fáze života pacienta vznikajú konflikty medzi členmi rodiny, ktoré vyplývajú z pocitu viny, z extrémnej psychickej záťaže pri prežívaní situácie, resp. zo zodpovednosti pri spolurozhodovaní o najvhodnejšom postupe jeho ďalšej starostlivosti. Primárnou úlohou je v podobnej situácii najprv usporiadať vzťahy medzi rodinnými príslušníkmi a zjednotiť ich pozície. Až následne, po „vyčistení rodinného stola“ a delegovaní všetkých rozhodovacích kompetencií na vybraného člena rodiny, získajú zdravotníci pracovníci partnera na konzultáciu a konzekventné stanovisko vo veci liečebnej starostlivosti. Napriek tomu, že v posledných rokoch možno vo všeobecnosti pozorovať posun smerom k holistickému prístupu v zdravotnej starostlivosti, stále nie je táto skutočnosť výrazne viditeľná v každodennej praxi.

Príčiny a návod ako zmeniť túto skutočnosť:

1. Štruktúra rodín (rozvetvených a viacgeneračných) naznačuje ako prvú z úloh zmapovanie „kto je kto“ v rodine pacienta a vyhľadať

- mienkotvornú osobu, ktorá bude reprezentovať rodinu a primárne komunikovať s mediátorom a ošetrojúcim lekárom.
2. Špecifické zázemie rodín pacientov, zahŕňajúce sociálne, kultúrne a náboženské normy, hodnoty, formy správania, komunikáciu a praktiky, zintenzívňuje význam mediácie ako prostriedku na optimálne zapojenie celej rodiny do liečebného procesu pacienta. Vhodne nastavená synergia kvalitnej zdravotnej starostlivosti a emocionálnej podpory zo strany rodiny, môže mať doslova blahodarne účinky na zdravie pacienta.
 3. Členovia rodiny, ktorí nemajú vedomosti o jazyku alebo kultúre prijímajúcej spoločnosti, sa naučili byť závislí od ostatných členov rodiny, ktorí pôsobia ako ich tlmočníci alebo asistenti počas každodenného života. Keďže členovia rodín internalizovali tieto úlohy, stav bude pokračovať aj počas výkonu zdravotnej starostlivosti o člena ich rodiny.
 4. Kvalitná komunikácia medzi zdravotníckymi pracovníkmi a príbuznými pacientov môže znížiť potenciálny rozdeľujúci vplyv etnických, kultúrnych a náboženských rozdielov počas zdravotnej starostlivosti. Okrem toho odborníci odporúčajú aj lepšiu integráciu paliatívnej starostlivosti a etických poradcov do fázy rozhodovania v terminálnej fáze života pacienta, napríklad aj ako prizvaných účastníkov mediácie.

2.3 Interkultúrna/interetnická/interreligiózna mediácia a riešenie konfliktov v rodinách

Mal som tú česť spoznať dokonca päťgeneračnú rodinu a to počas môjho pôsobenia ako interkultúrneho mediátora pre Mestský úrad v Malackách. Išlo o rómsku rodinu a hlavným problémom bol známy a široko medializovaný susedský spor na Družstevnej ulici. V tomto kontexte nechcem a vzhľadom na mlčanlivosť vlastne ani nemôžem hovoriť o riešení sporu a problémoch, ktoré ho sprevádzali. V kontexte obsahu tejto kapitoly je zaujímavejšie zistenie, ako sa v podobnom type rodiny hľadá konsenzus, ako prebieha vnútorodinná medzigeneračná komunikácia a ako sa prispôsobuje menšina väčšine. A viete, v čom bola absolútna zhoda? S rozhodnutím, aby najstaršia, vyše osemdesiatročná členka rodiny nevyužila ponuku na umiestnenie do zariadenia pre seniorov a aby dožila v kruhu najbližších. Pre upresnenie, tých najbližších bolo 35 (slovom tridsaťpäť) osôb a boli prihlásení v dome s obytnou plochou 42 (slovom štyridsaťdva) metrov štvorcových... Mimochodom, keď hovoríme o spolupatričnosti rómskej rodiny, kedy ste videli Róma bezdomovca...?

2.4 Medzigeneračná mediácia (agemediation) a rodina.

O medzigeneračnej mediácii (agemediation) mediácie môžeme hovoriť z rôznych aspektov a uhlov pohľadu. Ich citlivosť spočíva okrem iného aj v tom, že ich môžeme zaradiť do vyššej kategórie (osobných/blízkych, teda individuálne významných vzťahov), ktoré uspokojujú primárne potreby človeka a Maslow ich napríklad vo svojej známej pyramíde potrieb zahrňuje medzi nedostatkové. Medzigeneračná rodinná mediácia rieši konflikty medzi rodičmi a deťmi, ktoré sú už dávno dospelé, tieto spory sú však rovnaké smutné ako spory, do ktorých sú nepriamo zaťahované nepľnoleté deti. Pri medzigeneračnej mediácii komunikujú, resp. nekomunikujú spolu ľudia rôznych vekových skupín, rôznych generácií. Vekový odstup (medzi generáciami od 15-30 rokov), životné skúsenosti, rozdielny pohľad na rovnakú vec...Staré krivdy sa do nás ukladajú v podobe blokov našej vitálnej sily a keď sa neriešia, nemusia predstavovať len vážny medziludský konflikt, ale napríklad aj vážne ochorenie.

Dnešná rodina sa od tej pôvodnej odlišuje, rozpadávajú sa viacgeneračné rodiny a posilňujú tzv. nukleárne rodiny (dvojgeneračná rodina rodičov a ich detí), bližšie na inom mieste publikácie. V súvislosti s predlžovaním veku hovoríme až o štvorgeneračnej rodine. Generácie spolu nežijú v jednej domácnosti a každá si uchováva svoje teritórium. Ľudia sú si teda priestorovo vzdialení, citová väzba ale pretrváva. To, že spolu viac generácií nežije pohromade, bývajú však relatívne blízko v rovnakom meste či obci, síce na jednej strane znižuje kvantitu vzájomných konfliktov, výrazne však ovplyvňuje ich intenzitu, špecifickosť a rôznorodosť.

Ďalším trendom súčasnej rodiny je vyšší vek starých rodičov, na čom má najväčší podiel posúvanie priemerného veku žien – matiek. Aj to je jeden z argumentov prognóz, ktoré hovoria, že čoraz viac bude dochádzať k situácii, že stredná generácia, teda ľudia v produktívnom veku sa budú musieť zároveň starať súčasne o svojich chorých rodičov a nezaopatrené deti. Stredná generácia, ktorá nesie túto dvojitú záťaž dostala prívlastok „sendvičová“, lebo voči obidvom stranám musí plniť svoju úlohu. Na jednej strane opatrovateľa a na strane druhej vychovávateľa, finančného podporovateľa. Holanďania hovoria, že otec dokáže uživiť desať detí, ale desať detí otca nie... Táto životná skúsenosť žiaľ platná aj v širšom priestore zároveň naznačuje na aké druhy medzigeneračných konfliktov by sa mali rodinní mediátori pripraviť a kto budú ich potenciálni klienti. Úlohou mediátora bude skúmať konkrétne vzťahy medzi generáciami v rodine a nevychádzať z povedomia, ktoré v spoločnosti panuje.

Čoraz viac sa však začína profilovať medzigeneračná mediácia ako samostatný segment, ktorý prechádza naprieč celým spektrom mediačných špecializácií a zasahuje rôzne sféry spoločenskej praxe – od mediácie na pracovisku, cez susedské spory, spory v sociálnej práci, škole, rovesnícku

mediáciu a pod. V tomto kontexte registrujeme istú mieru celospoločenskej ignorancie, odcudzovania sa medzi generáciami, ktoré vedie k intolerancii voči sociálnym skupinám, predovšetkým však seniorom. Na jednej strane je to výsledok súčasnej hektickej doby a rastúceho technologického vývoja spoločnosti so svojim pozitívami i negatívami, na strane druhej spomenutú intoleranciu často krát propagujú médiá, sociálne siete i politici a prispievajú tak k propagácii ageizmu, teda vekovej diskriminácii a stereotypizácii ľudí vzhľadom na vek. Na každom kroku počúvame ako seniори a starnutie ekonomicky zaťažujú spoločnosť, ako budú musieť mladí ľudia doslova žiť starších spoluobčanov, atď. Kde majú však mladí ľudia najst' objektívny zdroj informácií? V škole sa o medzigeneračných konfliktoch nehovorí vôbec, mladí ľudia už so svojimi prarodičmi bývajú len zriedkavo, čo nepochopeniu a „hluchote“ len prispieva. Ale platí to aj vice versa. Seniори totiž rovnako nechápu mladých, z generácie na generáciu sa odovzdáva postoj – ako mantru počúvame, že „mladí sú zle vychovávaní“, „že za našich čias bolo všetko inak“, „kam tento svet speje...“

Nikto nemá ambíciu vysvetliť pozície a úlohy seniора, ktorými sú o.i. spoločensky konzervovať overené istoty, byť nositeľom skúseností, udržiavať v spoločnosti rozmanitosť vo videní reality, garantovať skúmavejší prístup k aktivitám a inováciám mladých ľudí. Strážiť, aby tlak na zmenu zo strany mladej generácie neprekročil únosnú mieru a neohrozil stabilitu spoločnosti. Naopak úlohou mladých ľudí je prahnúť po novom, po inováciách všetkého druhu a začleňovať ich do štruktúr svojho myslenia a správania, čo je motorom pohybu spoločnosti a predpokladom rozšírenej spoločenskej reprodukcie.

2.5 Crossborder mediation ako forma rodinnej mediácie

- cezhraničná rodinná mediácia je mimosúdne riešenie sporov za účasti tretej strany - mediátora, ktorý spor meritórne nerieši, ale pomáha stranám, aby spoločne našli konsenzus. Cezhraničný rodinný mediátor ovláda jazyk, v ktorom sú strany pripravené komunikovať, pozná kultúrne, etnické, religiózne odlišnosti a vie s nimi pracovať.
- mediácia všeobecne je založená na systéme win-win, teda na víťazstve oboch strán. Pri cezhraničnej rodinnej mediácii však musí pribudnúť popri rodičoch ďalší víťaz – dieťa, takže začína fungovať nový vzorec win-win-WIN (s veľkými písmenami uvádzam práve víťazstvo dieťaťa...?)
- cezhraničný rodinný mediátor dokáže zabojsovať, aby zdravý rozum zvíťazil nad neprehľadnou, zastaranou a vzájomne si odporujúcou legislatívou, počínajúc Dohovorom o právach dieťaťa č.104/1991 Zb., cez Nariadenie rady Európy č.2201/2003 až po Haagsky dohovor o právach dieťaťa z roku 1989.

- mediácia je rýchla a ústretová. Jej účastníci môžu začať riešiť svoje problémy bez čakania na stanovenie termínu, bez dodržiavania procesných povinností a pevného rokovacieho poriadku. Jej výsledkom môže byť skutočnosť, že obe strany opustia konfrontačnú pozíciu, začnú hľadať výhodné riešenie pre svoje dieťa a zachovávajú si možnosť spolupráce do budúcnosti.
- dokáže vymanévrovať priaznivú pozíciu medzi zákonom a záujmom dieťaťa.
- mediátor môže pokračovať vo svojej práci aj po skončení mediácie a byť poradcom oboch stranám pri problémoch súvisiacich s plnením mediačnej dohody o statuse dieťaťa. A je to práve mediátor, ktorý v tomto procese bude garantovať predovšetkým záujem dieťaťa.
- vďaka súčasnej legislatíve Európskej únie má cezhraničná rodinná mediáciu zelenú v právnom systéme EÚ a nedávno dokonca vyhlásila, že „ každý cezhraničný spor v krajinách EÚ by sa mal začať mediáciou...“
- výzvou do budúcnosti bude vytvorenie skupiny špecializovaných cezhraničných rodinných mediátorov, ktorí popri právnych aspektoch budú predovšetkým odborníkmi na psychológiu dieťaťa.
- mediácia má ambíciu byť prvolezcom pri zdoľávaní problémov a konfliktov súvisiacich s dieťaťom. Až po neúspechu tejto misie nastupuje súdna moc...
- mediácia je zároveň životnou filozofiou nenásilného a nekonfrontačného riešenia sporov. Možno si túto myšlienku osvojí práve dieťa, ktorému sa vďaka mediácii nastavil kvalitný a perspektívny hodnotový systém do budúcnosti.

2.6 Prienik rodinnej mediácie do ďalších majetkových subsegmentov

- dohoda rodičov v majetkových veciach maloletého dieťaťa
- dohoda o podstatných majetkových veciach rodiny
- zrušenie BSM za trvania manželstva
- zúženie BSM za trvania manželstva
- rozšírenie BSM za trvania manželstva
- príspevok na výživu a úhradu niektorých nákladov nevydatej matky
- vyživovacia povinnosť medzi manželmi
- rozdelenie spoločného majetku (aktíva i pasíva)
- starostlivosť o chorého člena rodiny
- pôžičky a záväzky v rámci rodiny
- dedičstvo, reštitúcie, spoluvlastníctvo nehnuteľností.

Záver

Nemecký spisovateľ Johann Wolfgang Goethe pred niekoľkými storočiami povedal, že nedorozumenie a ťažkopádnosť v komunikácií spôsobujú vo svete viac omylov ako zákernosť a zloba. Žiaľ tieto slová sú všeobecne aktuálne aj dnes, slovenskú rodinu nevynímajúc a sú akýmsi mottom aj pre rodinného mediátora, ktorý môže stranám znepriateľným stranám nastaviť zrkadlo, aký nezmyselný bol konflikt a ako rýchlo a noblesne sa dal vyriešiť. Ako rodinní mediátori však máme neustále na zreteli aj na inú jej podobu – mediáciu ako životnú filozofiu. Ako „poľudštenie riešenia sporov a konfliktov v (nielen) rodinách, ktoré sa na rozdiel od strohej reči paragrafov viac posúva do oblasti slušnosti, spravodlivosti a dobrých mravov. Na Slovensku sa, žiaľ, mediácia ako naznačená životná filozofia, dostáva do povedomia len veľmi pomaly a ešte sa ako forma prevencie do sociálneho kapitálu spoločnosti nevčlenila. Zatiaľ si aspoň zablahožejajme, že pomaly začína fungovať aspoň v polohe riešenia dôsledkov. Ved' prostredníctvom mediácie sa začína rieši čím ďalej tým viac prípadov a ľudia prichádzajú na to, že mediovať svoje spory a konflikty je v porovnaní so súdmi po všetkých stránkach, (financie, čas stres) naozaj zaujímavé. Záleží však len na nás, či základné zásady mediácie, už ako životnej filozofie, dokážeme postupne ponúknuť aspoň nastupujúcim generáciám a to nielen v rámci rodín. Pre ne by to o niekoľko desaťročí totiž mohla byť – aspoň pevne verím – už samozrejmosť.

Zoznam použitej literatúry

- DOLEŽALOVÁ, A. 2005. Rodinná mediace, Poradna pro manželství a mezilidské vztahy Strakonice. [online]. 2005 [citované 2014-08-07]. Dostupné na internete: <www.amcr.cz/.../kasuistiky_mediace_finalni.doc>.
- HUNČÍK, P. 2005. *Psychiater Péter Hunčík: Nemusíme sa milovať, aby sme sa vážili*. In SME.sk [online]. 2005. [cit. 2014-07-27]. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/diskusie/517408/2/Psychiater-Peter-Huncik-Nemusime-sa-milovat-aby-sme-sa-vazili.html#ixzz39q6ZJELK>
- MISCHNICK, R. 2006. *Nenásilná transformácia konfliktov. Manuál pre tréning trénerov*. Bratislava. Vydavateľstvo: Don Bosco. 2006. 164 s.
- PLAMÍNEK, J. 2013. *Mediace: Nejúčinnější lék na konflikty*. Praha: Grada Publishing, a.s. 168 s. ISBN 978-80-247-5031-6.
- POTOČKOVÁ, D. 2013. *Nejlepší je domluvit se aneb průvodce mediačním procesem*. 1.vyd. Praha: ALFOM, s.r.o., 2013. 197 s. ISBN 978-80-87785-00-3.
- ŠVEHLÁKOVÁ, B. – KUTLÍK, F. 2016. *Rodinná mediácia, alebo víťazí celá rodina*. SIMARS, ARMS, VŠZaSP, 108 s. ISBN 978-80-8132-160-3.

TRÉLAÛM, B. 2005. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o. 2005. 143 s. ISBN 80-7178-935-6.

Kontakt na autora

JUDr. František Kutlík

Slovenský inštitút pre mediáciu a alternatívne riešenie sporov (SIMARS)

Tallerova 3, 811 02 Bratislava

e-mail: kutlik@simars.sk

OSOBNOSTNÉ PREDPOKLADY MEDIÁTORA

Personality traits of a mediator

Renáta NÁZLEROVÁ

Abstrakt

Uvedený príspevok je osobnou reflexiou autora ako mediátora. Vychádza z praktických skúseností, z ktorých abstrahuje poznania o úskaliach praxe mediátora. Na tomto základe sú potom sformulované zovšeobecňujúce konštatovania o osobnostných predpokladoch mediátora, predovšetkým v mediačných prípadoch v oblasti rodinnej problematiky. Príspevok je predkladaný s cieľom vytvoriť platformu pre širšiu diskusiu o iných, ako zákonom stanovených podmienkach na vykonávanie profesie mediátora.

Kľúčové slová: *Mediátor. Rodinná mediácia. Osobnostné predpoklady.*

Abstract

The listed article is a personal reflection of the author as a mediator. It is based on her practical experiences from which she draws her knowledge of the challenging work of a mediator. Generalised statements about the personality traits of a mediator are formed on those bases mainly in mediation cases concerning family issues. The article is offered with the aim of creating a platform for greater discussion about the work of a mediator, going beyond the stipulations provided by law.

Key words: *Mediator. Family mediation. Personality traits.*

Úvod

Zákon o mediácii taxatívne pomenúva podmienky, za ktorých sa možno stať mediátorom. Ak záujemca o túto profesiu splní kritérium vzdelania, môže následne absolvovať kurz, vykoná predpísané skúšky, požiada o zápis na príslušnom ministerstve, a môže sa pustiť do práce. Skutočne?

1 Empatia a etika

Nie nadarmo naše staré mamy hovorili „rob, čo ťa baví“. V profesii mediátora by asi prvú a najdôležitejšiu zložku jeho osobnostných predpokladov malo tvoriť zaniechanie pre vec, radosť z práce, predmetom ktorej je zmierňovanie napätia a hľadanie východísk, viera v hlboký zmysel tejto činnosti. Kto do mediácie prichádza s očakávaním ľahkých zárobkov, rýchlej slávy na poli mediácie, či s očakávaním uspokojovania vlastného ega, zrejme dosť rýchlo narazí na tvrdú realitu.

Aby sme mohli lepšie abstrahovať poznanie o osobnostných predpokladoch, popíšme si štandardnú mediačnú situáciu. Dve strany majú

spor, a každá zo strán má svoju pravdu, je o nej dokonca presvedčená. Dve strany sporu majú nejakú históriu vzájomného vzťahu, i konflikt samotný, s ktorým prichádzajú, má svoju históriu. Každá zo strán je iný typ osobnosti, v momente, kedy usadá k mediácii je každý nastavený inak. I to, čo chcú strany sporu dosiahnuť, je rozdielne. Sú nervózni, napätí, majú strach, i hnev. Emócie sú tak silné, že do úzadia potláčajú racionálne uvažovanie.

A do týchto mútnych vôd vstupuje mediátor. A čakajú na neho nástrahy, nie jedna, nie dve. V čom spočívajú?

Prvá a zásadná otázka, ktorú by si mal mediátor pri vstupe do konkrétneho mediačného prípadu položiť je, či si na to trúfa. V prípade majetkových, obchodných či iných sporov je to otázka vedomostná a skúsenostná. Ale v prípade rodinných sporov je to náročnejšie. V týchto prípadoch by si mal úprimne zanalyzovať, či ustojí emócie, tlak skutočností, či je pripravení vypočúť si aj veľmi ťaživé veci. Iste, vieme, že mediácia nerieši minulosť, nerieši, respektíve nemala by riešiť hľadanie pravdy. Mediátor by mal byť vždy ten, kto má nadhľad, kto sa nedá stiahnuť pod hladinu. No každý mediátor s praxou vie, že tento stav sa dosiahnuť nedá. Potrebuje počuť príbeh mapujúci genézu, potrebuje poznať postoje a motivácie ľudí k týmto postojom, potrebuje pochopiť, do čoho vstupuje. A to preto, aby sa v tomto „teréne“ dokázal pohybovať citlivo, aby nenarobil viac škody ako osohu. Mal by byť vyzbrojený silnou dávkou empatie a etiky.

2 Sebareflexia a nestrannosť

Ale tiež by nemal opomenúť sebareflexiu. Pretože aj mediátor je človek s osobnou históriou. I jemu sa v živote mohli prihodiť veci a udalosti, ktoré môžu kopírovať príbeh, s ktorým za ním prichádzajú záujemcovia o mediáciu. I on mohol prežiť krivdu, bolesť a sklamanie; a ak má zostať nestranným, čo musí, aj keby jeho osobný názor bol akýkoľvek, mal by vedieť ustáť aj konfrontáciu so svojou minulosťou.

Nestrannosť je niekedy náročná aj v osobných postojoch k účastníkom mediácie. A aj tu by mala byť zachovaná. Bolo by zrejme naivné sa domnievať, že mediátor je taký profesionál, že nebude prežívať prípadné osobné sympatie či antipatie k osobám zúčastneným na mediácii. Ale mal by byť taký profesionál, že tieto bude vedieť oddeliť od svojej práce. a viesť mediáciu nezávisle od osobných sympatií.

Treťou formou nestrannosti sú prípady, kedy o mediáciu požiadajú mediátorovi známe osoby. Priatelia, rodinní príslušníci. I tu je na mieste, aby si mediátor úprimne priznal, do akej miery zvládne mediovať spor osôb, ku ktorým má osobný vzťah, prípadne, či o spoluprácu nepožiadá iného mediátora.

3 Autorita a dôveryhodnosť

V prípade autority a dôveryhodnosti by malo ísť o spojené nádoby. Účastníci mediácie by mali mať voči svojmu mediátorovi dôveru, keď už pre nič iné, tak preto, aby sa nebáli byť otvorení v pomenúvaní vecí pravým menom. Nakoniec, ktorému mediátorovi by sa páčilo odvieť niekoľko týždňov či dokonca mesiacov práce, dôjsť k výslednej dohode a potom sa dozvedieť, že jedna zo strán na súde povedala, že dohoda sa neplní, alebo nebude plniť, pretože mediátor si neurobil dobre svoju prácu.

V procese mediácie je prirodzená autorita mediátora nesmierne dôležitá. Vychádzať by však mala z jeho vnútornej sily, z jeho záujmu pomôcť, z jeho citlivosti i objektívnosti, a v neposlednom rade i z jeho vedomostí. Mediačná prax je niekedy búrlivá, a takmer vždy emočne náročná. Mediátor s autoritou vedie strany sporu týmto procesom s patričnou dávkou istoty, poskytuje zúčastneným pocit bezpečia, pomáha im lepšie rozumieť sebe i tomu druhému s lepšie sa orientovať v probléme, ktorý riešia. Mediátor bez autority pripustí, žiaľ, nerovnováhu, ataky, často urážky, dopustí, aby bol manipulovaný niektorou zo strán. I také prípady sa stávajú, a nerobia dobré meno ani mediátorovi, ani mediácii.

4 Stavovská česť

Vedomie, že ako mediátori vchádzame do životov iných ľudí, by malo byť pre nás jasným odkazom na význam našej práce. Dobrý mediátor sprevádza ľudí určitou etapou ich života, zvyčajne zložitou, náročnou, vyčerpávajúcou, pričom im pomáha túto etapu života zvládnuť. Je otázkou osobnej cti a hrdosti, aby tak činil najlepšie ako vie, s jediným cieľom – pomôcť. Akýkoľvek iný cieľ je nelegitímny.

Ak sa nám v praxi podarí uplatňovať kritérium stavovskej cti, máme šancu budovať a reprofilovať renomé mediácie. Pretože v tomto smere máme stále v našej krajine výrazné rezervy. Nejde len o postoje verejnosti, ale aj o postoje spolupracujúcich profesií, ako sú právnici a advokáti, úrady práce a sociálnych vecí, súdy. Ak sa dožadujeme toho, aby sme im boli rovnocennými spoluhráčmi, potom by sme mali mať aj v ich očiach svoju autoritu, môžeme viesť polemiky, diskusie, novelizovať zákony, biť sa do hrude alebo búchať päťou po stole. Ale - tento druh rešpektu môžeme docieľiť jedine výsledkami našej práce.

A výsledky našej práce sú našou osobnou vizitkou, najlepšou reklamou a sú tiež cestou k tomu, aby sme profesii mediátora priniesli tú spoločenskú vážnosť, akú si právom zaslúži.

Záver

Osobnosť mediátora je kľúčovým faktorom určujúcim, akým spôsobom sa bude proces mediácie vyvíjať. A tiež je jedným z faktorov jeho úspešnosti. Za úspešne realizovanú mediáciu nepovažujeme len tú, ktorá skončila výslednou dohodou, ale tú, ktorá pomohla vyriešiť alebo aspoň zmierniť problém účastníkov mediácie. Aby sa mediátor stal mediátorom s vysokou kredibilitou, mal by mať okrem vzdelania a patričného oprávnenia aj dostatočnú osobnostnú výbavu, ktorej súčasťou by mali byť vlastnosti ako empatia a silné etické cítenie, schopnosť sebareflexie a objektívneho nadhľadu nezávislého od osobného postoja a názorov na danú vec. Mediátor by mal disponovať prirodzenou autoritou, ktorej súčasťou je dôveryhodnosť v očiach tých, ktorí k nemu prichádzajú so žiadosťou o pomoc. Mal by mať nielen svoju autoritu ale aj hrdosť, a stavovskú česť. Aby tak robil dobré meno nielen sebe, ale aj ostatným mediátorom a tiež samotnej mediácii.

Kontakt na autora

PhDr. Renáta Názlerová

PROGRESSIVNE.SK, s.r.o., Športová 15, 900 24 Veľký Biel

Kancelária: Poľnohospodárska 27/A, 821 07 Bratislava

e-mail: renata.nazlerova@progressivne.sk

PRÍKLAD DOBREJ PRAXE RODINNÉHO MEDIÁTORA V ČESKEJ REPUBLIKE

A Good Practice Example of a Czech Family Mediator

Michaela KOPALOVÁ

Abstrakt

Cílem tohoto článku je přiblížit způsob, jakým funguje mediace v České republice 5 let od přijetí zákona o mediaci a postavení českého rodinného mediátora v tomto prostředí. Autorka v článku podává své vlastní zkušenosti se zkouškou zapsaného mediátora a zkouškou z rodinné mediace a svůj vývoj od zkoušky ke skutečné praxi. Článek věnuje pozornost roli soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí při šíření informací o mediaci, neboť tyto subjekty se dostávají do kontaktu s přímými adresáty této služby. Autorka také upozorňuje na nedostatky současné legislativy i praxe.

Klíčové slova: *Mediac. Zapsaný mediátor. Zapsaná mediátork. OSPO. Mediační dohoda.*

Abstract

The objective of this article is to describe the way how mediation works in the Czech Republic 5 years after the adoption of the Mediation Law as well as the position of a Czech family mediator in this environment. The author of this article reports on her own experience with the mediator exam and family mediation exam as well as the development of her practice. The article emphasize the role of the courts and social workers in educating the public as they work with the direct recipients of the mediation service. The author also draws the reader's attention to the drawbacks of the legislation and practice.

Key words: *Mediation. Registered mediator. OSPOD. Mediation agreement.*

Úvod

Mediace se dostávala do českého právního řádu nejprve jako nástroj restorativní justice v zákoně o Probační a mediační službě účinným od 1. 1. 2001. V civilních sporech byla Česká republika posledním členským státem EU, který nenabídl svým občanům možnost řešit své spory pomocí mediace (Cholenský, 2013, s.116). Zákon o mediaci byl v České republice přijat v září 2012 a první uchazeči o status zapsaného mediátora začali být přezkušováni od začátku roku 2013. Do této doby byla mediace uznána jako nástroj řešení sporů mj. novelou občanského soudního řádu účinnou od 1. 10. 2008. Tato novela umožnila soudci, pokud je to účelné, účast na mediačním jednání. Jednalo se tehdy o podobnou možnost, jakou má soudce dnes, tedy přerušit řízení na 3 měsíce a nařídit účast na mediaci. S jedním

důležitým rozdílem – institucionalizovanou podobou mediace a profese mediátora.

1 Profese mediátora/rodinného mediátora v České republice

První iniciativy na poli mediace se v České republice začaly objevovat začátkem 90. let 20. století, a to zejména s pomocí zahraničních lektorů (Holá, 2011, s. 165). V roce 2000 byla založena Asociace mediátorů ČR, která přispěla k šíření myšlenky mediace, zavádění mediace do praxe a k postupné profesionalizaci mediátorů. Zákon o mediaci v roce 2012 vnesl do procesu mediace novou kvalitu, k níž patří mimo jiné status zapsaného mediátora. Status zapsaného mediátora slouží k rozlišení mediace prováděné podle zákona o mediaci a mediace prováděné mimo jeho pravidla (Cholenský, 2013, s.160). Používání označení „zapsaný mediátor/zapsaná mediátorka“ je tak nejen právem, ale i povinností. Zapsaný mediátor nesmí vykonávat mediaci mimo rámec zákona o mediaci. Ostatní „nezapsaní“ mediátoři zase nesmí používat označení „zapsaný mediátor/zapsaná mediátorka“ pod sankcí pokuty do 100.000 Kč (blíže viz § 25, 26 zákona o mediaci). Skutečnost, zda byla mediace zahájena u zapsaného mediátora nebo mediátora neregistrovaného, má dopad např. stavění promlčecích a prekluzivních lhůt. Pro zapsání do seznamu je kromě formálních kritérií (vysokoškolské vzdělání, trestní bezúhonnost, způsobilost k právním úkonům) nutné vykonat také zkoušku na Ministerstvu spravedlnosti, která sestává z části písemné a z části ústní. Písemná část je realizována formou testu znalostí z oblasti práva a dalších humanitních oborů jako je psychologie, sociologie aj. Ústní část zkoušky je vykonávána formou hodinového simulovaného mediačního jednání před tříčlennou komisí jmenovanou ministrem spravedlnosti. Při zkoušce jsou hodnoceny známkou 1 – 5 celkem osm kompetencí. K nim patří:

- Navázání vztahu se stranami a vytváření atmosféry
- Výkon role mediátora
- Řízení procesu
- Komunikační dovednosti
- Sběr informací
- Hledání řešení
- Podpora vyjednávání
- Celkový dojem

Nutno zdůraznit, že je při zkoušce ověřován jediný mediační styl, a to facilitativní. Podmínkou úspěšného vykonání ústní části zkoušky je celkové hodnocení znalostí a mediačních dovedností uchazeče na alespoň 75% z celkového možného počtu dosažených bodů. Uchazeči z řad advokátů skládají obdobnou zkoušku na půdě České advokátní komory. Všichni

mediátoři, kteří složí zkoušku, ať už na ministerstvu nebo na advokátní komoře, jsou zapisováni do jednotného seznamu spravovaného ministerstvem spravedlnosti. K dnešnímu datu je v seznamu mediátorů zapsáno něco přes 200 aktivních mediátorů, a to včetně hostujících mediátorů ze Slovenské republiky.

V současné době je jedinou oficiální specializací, kterou lze zaznamenat do seznamu, rodinná mediace. Zkouška z rodinné mediace je pouze ústní. Jejím cílem je ověřit dovednosti uchazeče potřebné pro řešení rodinných konfliktů. Z mého pohledu mediátora, který absolvoval jak zkoušku zapsaného mediátora, tak zkoušku rodinného mediátora je zkouška z rodinné mediace částečně opakováním zkoušky zapsaného mediátora. Dovednost, která je hodnocena nad rámec zkoušky zapsaného mediátora je práce se vztahy a komunikační dovednosti a dále pak teoretické znalosti z oblasti psychologie dítěte, domácího násilí a mezigeneračních vztahů. To, co dle mého názoru zkoušku výrazněji odlišuje, je jednak část teoretická a jednak vyšší nároky na splnění jednotlivých kritérií simulovaného jednání. Přišlo mi, že u uchazeče o specializaci rodinného mediátora se předpokládá praktická zkušenost, zatímco u uchazečů o zápis do seznamu se všeobecně ví, že k ní jdou absolventi výcviků v mediaci, kteří zatím příležitost k výkonu praxe měli jen sporadicky a zkouška jim teprve dveře ke stabilní praxi otevírá. V seznamu mediátorů je zapsáno celkem 16 rodinných mediátorů včetně mediátorů hostujících.

2 Legislativní podmínky pro výkon služby rodinného mediátora

Jedním z důvodů prodlevy přijetí zákona o mediaci byla silná lobby advokátů a jiných profesí. Mediace v mnoho sporech skutečně zkrátí nutnost právního zastoupení a tím advokátům eliminuje jejich zapojení. Většina odborné obce, a to i včetně advokátů se však dokáže shodnout na tom, že v rodinných sporech je takový postup přínosný pro všechny.

Do 1. 9. 2012, tedy do přijetí zákona o mediaci, mohl soudce nařít stranám účast na mediačním jednání. Zákon o mediaci novelizoval toto ustanovení občanského soudního řádu tak, že umožnil soudci nařít stranám první setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin a za tímto účelem přerušit řízení nejdéle na dobu 3 měsíců. Pokud se účastníci nedohodnou na osobě mediátora, vybere jej soud ze seznamu mediátorů sám. Po uplynutí 3 měsíců v řízení pokračuje. První setkání však nelze nařít po dobu platnosti předběžného opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí. Soudce může také na možnost mediace pouze upozornit, aniž by první setkání s mediátorem nařizoval (§ 99 občanského soudního řádu). To se také v opatrovnických kauzách, kde existuje vysoký zájem na dosažení dohody, často děje, doporučení soudce využít mediaci se pouze

zaprotokoluje při jednání a strany se dostaví k mediaci, i když formálně takovou povinnost nemají. Rozdíl pak spočívá jednak ve výši odměny mediátora, která je u nařízených mediací regulována vyhláškou, jednak v délce přerušení řízení. U doporučených mediací se řízení obvykle nepřerušuje, ale probíhá paralelně s mediací.

V souvislosti s institucionalizací mediace byly přiděleny kompetence nařít mediaci také pracovníkům OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí). V § 13 zákona o sociálně-právní ochraně dětí se mezi výchovná opatření, která může OSPOD ukládat rodičům dostala také možnost uložit rodičům povinnost účastnit se setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin. Toto výchovné opatření může uložit úřad obce s rozšířenou působností. Tyto úřady však v drtivé většině případů mediaci doporučují a k její nařizování ponechávají spíše na pravomoci soudu. Hlavním důvodem je fakt, že proti rozhodnutí OSPOD se rodiče mohou dlouhé měsíce odvolávat, zatímco proti rozhodnutí soudu o nařízení prvního setkání s mediátorem není odvolání přípustné. V mé vlastní praxi, kdy spolupracuji se čtyřmi OSPOD v Praze a dvěma mimopražskými jsem se nesešla s žádným případem nařízené mediace ze strany OSPOD.

Z výše uvedeného tedy plyne, že v České republice hrají klíčovou roli v šíření osvěty rodinné mediace soudci a pracovníci OSPOD. Pracovníci OSPOD především jsou jedním z prvních míst, kam se obrací rodiče či prarodiče se svými spory týkajícími se dětí. V době, kdy se případ dostává na OSPOD, je spor často v začátcích a je proto možné přinést stranám rychlou úlevu. Když mediaci nařizuje soud, je uložená povinnost vymahatelná a strany se již nacházejí ve stresu. Jak řízení dopadne. Dle mých osobních zkušeností není rozdíl mezi případy, které přicházejí od soudu a těmi, které ke mně posílá OSPOD, pokud jde o počet uzavřených dohod. To, co je pro úspěšnou mediaci klíčové, je schopnost soudce nebo pracovníka OSPOD detekovat případy vhodné pro mediaci.

Soudce může nařít první setkání se zapsaným mediátorem/zapsanou mediátorkou, je-li to vhodné a účelné. Formulace „může“ by neměla vyjadřovat libovůli soudu, ale jeho kompetenci k uložení povinnosti (Holá a kol., 2014, s. 205). Soud by měl také posoudit, zda nepůjde jen o formální opatření, které pouze oddálí konečnou úpravu a k žádným výsledkům nepovede (Bureš a kol., 2009, s. 649 in Holá a kol., 2014, s. 205). V této oblasti je dle mého názoru zatím v České republice velký prostor ke zlepšení. Po přijetí zákona o mediaci získávali soudci informace o mediaci v rámci nepovinných školení pořádaných Justiční akademií. Další informace již soudci získávají z vlastní iniciativy a především na základě své zkušenosti, když mediaci opakovaně nařít. Pokud jde o rodinnou mediaci, dá se nejlépe usoudit na aktivitu soudců z opatrovnických řízení. Další rodinné případy se odehrávají zejména v oblasti řízení o rozvodu,

vypořádání majetkových vztahů mezi rozvedenými manžely, výživné pro zletilé dítě nebo spoluvlastnické vztahy mezi příbuznými. Tyto civilní rodinné případy lze statisticky těžko rozeznat od nerodinných sporů, zatímco v opatrovnické agendě jde o rodinné spory vždy. V této oblasti vykazují největší agendu pražské soudy, zejména Obvodní soud pro Prahu 6, v jehož obvodu se shodou okolností nachází také moje mediační kancelář.

1. **Tabulka:** počet nařízených prvních setkání se zapsaným mediátorem

Statistické údaje (pravomocně skončené věci)	2015	2016	2017 (1-9)
Civilní agenda			
Počet nařízených prvních setkání se zapsaným mediátorem	315	658	539
Opatrovnická agenda			
Počet nařízených prvních setkání se zapsaným mediátorem	74	107	100

Zdroj: Mgr. Veronika Navrátilová, odbor organizace justice na ministerstvu spravedlnosti

Pracovníci OSPOD bývají, dle mých znalostí, zaškoleni podstatně častěji a do větší šíře. V rámci povinného vzdělávání dostávají školení přímo od mediátorů, terapeutů a dalších odborníků, a to i opakovaně. Také jejich interakce s mediátory je více osobní, dochází k neformální spolupráci, často se obracejí na mediátora s žádostí o zprávu a také přístup mediátora k pracovníkovi OSPOD je prostý formálních překážek.

3 Nedostatky současné české legislativy a soudní praxe z pohledu mediátora

Z tabulky v předchozím bodu je evidentní, že potenciál mediace není zatím plně využíván. Při počtu 86 okresních soudů (včetně městských soudů pražských) činí počet nařízených mediací 100 za rok 2017. I pokud přihlédneme k faktu, že se jedná pouze o případy pravomocně skončené a pouze za období 3 kvartálů roku 2017, jedná se o nízké číslo. Mediátoři uvádějí, že se jim podaří dovést k dohodě více než 50 % účastníků, kteří se k mediaci dostaví. Mezi soudci zatím panuje mnoho mýtů, kdy mediaci nařídí. Někteří soudci se mylně domnívají, že mediace je vhodná ve složitých případech, které se nalézají ve slepé uličce. Moje zkušenost je opačná. Nejlepších výsledků dosáhli v mediaci účastníci, kteří jsou v dobré víře, chtějí pro své děti to nejlepší, ale právní systém je tlačí do konfrontace ve stylu buď-anebo. Naopak případy, kdy se jeden z rodičů snaží druhého vytlačit z života dítěte potřebují zásah autority, která uvede věci do souladu se zákonem. V praxi Obvodního soudu pro Prahu 6, v jehož obvodu mám

svou kancelář, vidím v poslední době tendenci nařídít mediaci ve všech případech, které se na opatrovnické oddělení dostanou a poté rozhodovat jen v těch případech, které se vrátí bez dohody. Tento trend považuji jako mediátor za optimální a domnívám se, že vede ke skutečnému odbřemenění soudů dle původního smyslu zákona a potažmo směrnice 2008/52/ES.

Druhým bodem ke zlepšení je informování stran o tom, co se stane, když se nedohodnou, pakliže je mediace nařizována v průběhu soudního jednání. Mnoho účastníků přichází do mediace s naprostým nedostatkem právních podkladů pro své počínání. V okamžiku, kdy strany mají pevný právní rámec, co ještě lze podle práva požadovat a co už ne, zvyšuje se pravděpodobnost dohody. Ve své praxi se snažím tento nedostatek překonávat prostřednictvím právních zástupců. Právní zástupce pozývám do mediace jen tehdy, když pro ně z předchozích jednání plynou jasné otázky a úkoly. Solidní advokáti většinou svého klienta trochu usadí a právně zarámují, když se seznámí s pohledem druhé strany. Pokud by takovéto informace poskytl mediátor, klient mu nebude věřit a napadne jeho neutralitu.

Čtvrtým bodem je povinná mlčenlivost v rodinných kauzách. V případech, které se týkají dětí je mediátor často svědkem skutečností, které mají velký dopad na další život nezletilých. V mediaci se často odkryjí skutečné záměry rodičů jako např. touha po pomstě. Ve formalizovaném soudním jednání je zrovna taková touha po pomstě často zahalena do perfektních důkazů proti druhému rodiči, takže soudce nemá možnost dopátrat se skutečných záměrů rodičů, a to často ani s pomocí soudního znalce. Zákon o mediaci ukládá mediátorovi ve všech kauzách velmi přísnou povinnost mlčenlivosti, které mohou mediátora zprostit jen strany sporu. Podle ustanovení § 8 (1) b) má mediátor povinnost při mediaci, která se bezprostředně týká práv nezletilého dítěte, zohledňovat zejména zájem dítěte. Pro praktikujícího mediátora však není jasné, v jakých případech lze prolomit mlčenlivost na ochranu práv dítěte. Určitým vodítkem může být možná § 7 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který ukládá povinnost každé fyzické osobě oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti svědčící o porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. Pro praktikujícího mediátora se však jedná o situace ne zcela jasné a tudíž nebezpečné.

4 Mediační kancelář MANOFI – příklad mojí praxe

Moje první seznámení s mediací proběhlo v letech 2006-2007, kdy jsem spolupracovala s Mgr. Robertem Cholenským, Ph.D. na projektu zasvěcenému právům pacientů. Kolega Cholenský měl za sebou roční stipendijní pobyt v USA, kde se věnoval mediaci jak teoreticky, tak zahájil

svou mediační praxi. V oblasti ochrany práv pacientů jsme se snažili motivovat velká zdravotnická zařízení k využívání této metody. Úkol to nebyl snadný, protože pojišťovny v té době odmítaly hradit náhradu škodu na základě dohody, aniž by se nemocnice snažila „vyvinut“ před soudem. Nicméně několik případů k mediaci se našlo a měla jsem tak poprvé možnost ko-mediovat skutečný případ se zkušenějším kolegou. Z této praxe vzešel manuál Jak se dohodnout bez soudu. V roce 2012 jsem dostala příležitost napsat analýzu pro Evropskou komisi o transpozici směrnice 2008/52/ES do slovenského právního řádu. V této době byl zrovna přijat zákon o mediaci v České republice a začaly se organizovat první zkoušky uchazečů o zápis do seznamu na ministerstvu spravedlnosti. Přihlásila jsem se a na druhý pokus zkoušku složila v únoru 2014. První mediační pokusy jsem vykonávala v ko-mediaci s mediátorkou, s níž jsme oslovily OSPOD, v jehož obvodu se nachází moje kancelář. Ko-mediace mně osobně přinesla vyšší sebevědomí začít vlastní praxi, nicméně v dlouhodobém horizontu byla na úkor konzistentnosti mediačního stylu a koordinace termínů. Od ledna 2016 jsem začala praktikovat sama a v témže roce jsem složila zkoušku z rodinné mediace. Prvním důležitým krokem byla zajistit si dostatečný přísun případů. Oslovila jsem další čtyři OSPOD v sousedních městských částech. Na společném setkání pracovníků jsem odpovídala na jejich praktické dotazy. Zaměřila jsem se na možnosti, jak může mediace pomoci k výkonu jejich práce. Díky kombinaci osobních vlastností a zkušeností, které už jsem z roční ko-mediační praxe měla, se mi podařilo pracovnice zaujmout a stala jsem se postupně hlavní mediátorkou, která byla ze strany těchto OSPOD doporučována. Musím říci, že pracovníci OSPOD dělali mediaci vždy velkou osvětu. Považuji za klíčové být těmto pracovníkům nápomocná nejen jako mediátorka, ale jako odborník, který působí v sociální oblasti. Snažila jsem se vyhovět jejich poptávce, takže chodím na několik OSPOD také facilitovat případové konference, kde můžu navázat s OSPOD blízké vztahy a umožnit jim vidět mě přímo při práci. Ze čtyřech spolupracujících OSPOD se do mé kanceláře v roce 2016 dostalo celkem 51 případů, z nichž ve 22 byla uzavřena písemná dohoda ještě v témže roce, v 5 případech v roce následujícím a v dalších 5 případech byla uzavřena dohoda ústní.

V roce 2017 se počet případů zdvojnásobil, ze 110 případů bylo uzavřeno 35 písemných dohod v průběhu roku 2017, 5 dalších dohod na začátku roku 2018 a 10 dohod bylo uzavřeno ústně nebo dokončeno na půdě soudu nebo advokátů. V okamžiku, kdy narůstal počet dohod, které se dostávaly opakovaně na stůl soudcům, začaly mě v třetím kvartálu roku 2016 oslovovat soudy a nařizovat první setkání s mediátorkou. V první chvíli bylo důležité mít prostě štěstí a dosáhnout dohody hned v prvních případech, které mi soudce svěří. Zčásti to bylo praxí, která se v tomto

okamžiku blížila počtu 1000 odmediovanych hodin, zčásti jsem měla skutečně štěstí a podařilo se úspěšně uzavřít první případy, které ke mně soudci poslali. Jelikož se jednalo o případy eticky citlivé, v nichž soudní nástroje působily naprosto nepřiměřeně, získaly soudkyně dojem, že mediace je nástroj, který jim skutečně vytrhne trn z paty. Jednou z velkých výhod, kterou mediace soudcům také přináší, je skutečnost, že proti rozhodnutí, kterým je schvalována dohoda, není možné odvolání. Mediátor tedy může soud nejen odbřemenit, ale také konkrétnímu soudci přinést úlevu od stresu z přezkumu jeho rozhodnutí nadřízeným soudem. V dnešní době, kdy se soudy často koncentrují v justičních palácích měla dobrá zkušenost jednoho soudce lavinový dopad a přinesla mi postupně příležitosti od celkem 5 pražských soudů. Soudci, kteří se mnou spolupracují mi sdělují, že jsou spokojeni nejen s počtem uzavřených dohod, ale také s kvalitou jejich zpracování, a to zřejmě díky právníckému vzdělání a mnoha supervizím, které jsem v tomto směru absolvovala u kolegů advokátů. Právní znalosti v oblasti rodinného práva byly první oblastí, kterou jsem musela v prvních letech detailně nastudovat a stále jsem nucena tuto kvalifikaci prohlubovat. Další oblast, na kterou jsem se zaměřila, byla psychologie rodiny. Nejhlubší informace jsem získala v americké literatuře, která je určena pro mediátory a jejímiž autoři jsou psychologové. Mediátor-psycholog dokáže doplnit přesně ty informace ze svého oboru, které jsem využitelné pro mediaci. U amerických autorů jsem se navíc setkala s velmi otevřeným sdílením znalostí a zkušeností které zřejmě umožňuje právě velký americký trh, na němž se odborníci necítí v takovém ohrožení svého know-how jako v našem českém prostředí, kde se z literatury nedozví mediátor prakticky nic využitelného.

V neposlední řadě je nezbytné neustále prohlubovat svou kvalifikaci, protože rodinná problematika je bezedná studna spleťtých dějů, které nelze plně pochopit jen díky mediační praxi, jakkoli je bohatá. Od září 2017 jsem frekventantkou čtyřletého výcviku v rodinné terapii v Institutu rodinné terapie a psychosomatické medicíny v Liberci. Ve výcviku získávám jednak teoretické znalosti o patologiích v rodinách, způsoby, jak různé terapeutické směry k těmto patologiím přistupují a také sebezkušenostní trénink, který pomáhá poznat a prozkoumat vlastní pocity, které při práci s rodinami vznikají.

Na základě zkušenosti s rozvodovými kauzami jsem došla k poznatku, že rodinám chybí rituál, který by ukončil důstojně společný život rodiny. Proto jsem od léta 2017 zavedla mezi své služby rozchodový rituál. Tato služba je určena rodinám, v nichž rodiče dosáhli shody na svém porozvodovém uspořádání. V průběhu rituálu jsou s tímto uspořádáním seznámeny děti neutrálním jazykem mediátora, který nemá s rozpadem rodiny spojeny žádné negativní emoce. Rituál obsahuje slova rozloučení se společným

životem, poděkování dětí rodičům za to, že je společně přivedli na svět a ujištění, že rodiče dotáhnou své výchovné úkoly do zdárného konce. Moje zkušenost je taková, že ve společnosti existuje hlad nejen po odbornících, kteří budou neutrálně facilitovat proces, ale kteří skutečně pomohou rodinám najít ztracený smysl jejich rodinného vývoje.

Závěr

Ačkoliv je mediace uzákoněna v České republice teprve 5 let, pronikla do všech oblastí civilního práva a její využití stále roste. Mnoho zapsaných mediátorů, kteří se dříve živilí jinou profesí a mediaci si přibrali pro zpestření, se začalo živit mediací na plný úvazek. Zkouška zapsaného mediátora a zkouška z rodinné mediace představují obávaný filtr, kterým zatím neprošlo více než pár stovek uchazečů. Soudy zůstávají konzervativní a využívají mediace převážně v Praze, nezanedbatelnou osvětu však vykonávají pracovníci OSPOD, kteří se dostávají do každodenního kontaktu s přímými adresáty rodinné mediace. Pro kvalitní výkon mediace je zapotřebí mít kromě dostatečného množství případů také rovnováhu mezi právními znalostmi nutnými k sestavení kvalitní dohody a znalosti rodinných zákonitostí. Pokud je mediátor na obojí připraven, současné prostředí, alespoň ve velkých městech, mu umožňuje zavést úspěšnou praxi a být společnosti užitečný.

Seznam použité literatury

EMERY, E., Robert. 2012. *Renegotiating Family Relationships*. New York: The Guilford Press. 242 s. ISBN 978-1-60918-981-5.

HOLÁ, Lenka. 2011. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada. 270 s. ISBN 978-80-247-2510-9.

HOLÁ, Lenka a kol. 2014. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges. 254 s. ISBN 978-80-7502-015-4.

CHOLENSKÝ, Robert. 2013. *Praktický průvodce mediací*. Praha: Linde. 300 s. ISBN 978-80-7201-901-4.

WAYNE, F., Regina. 2011. *Applying Family Systems Theory to Mediation, a practitioner's guide*. Lanham: University Press of America. 168 s. ISBN 978-0-7618-5574-3.

Kontakt na autora:

Mgr. Michaela Kopalová
Podbabská 20, 160 00 Praha 6 – Bubeneč
e-mail: misa.kopalova@manofi.cz
www.manofi.cz

POTREBA SPOLUPRÁCE MEDIÁTORA S ADVOKÁTOM

The need of cooperation between Mediator and Attorney

Bronislava PAVELKOVÁ

Astrakt:

Príspevok sa venuje právnej stránke mediácie. Zaoberá sa otázkami, ktoré môžu klásť právne mantinely mediačnej činnosti a zdôrazňuje u mediátora nutnosť poznať právo, alebo aspoň nutnosť jeho spolupráce s advokátom. Príkladmo menuje niekoľko hmotnoprávných a procesných inštitútov, ktoré teóriu o nutnosti spolupráce priamo podmieňujú.

Kľúčové slová: *Právna stránka. Mediácia. Spolupráca. Advokát. Mediátor.*

Abstract:

The document deals with the legal aspect of the mediation. It deals with issues that can pose legal mantinelles of mediation activity, and emphasizes the need for the mediator to know the law, or at least the necessity to work with a lawyer. It exemplifies a number of substantive and procedural institutes that make the theory of cooperation necessary.

Key words: *Legal aspect. Mediation. Cooperation. Attorney. Mediator.*

Úvod

Výkon mediátorskej činnosti kladie zvýšené požiadavky nielen na základný atribút tejto práce, ktorým je obratné manipulovanie ľudskou komunikáciou, ale aj na jej iné, rovnako dôležité a neoddeliteľné aspekty. Tým mám na mysli napríklad aspekt psychologický, ktorý nadobúda na význame najmä v prípade rodinnej mediácie. A v každom mediačnom prípade je nevyhnutné zohľadňovať aspekt právny. Mediačná činnosť a právo veľmi úzko súvisia, hoci sa to laikovi na prvý pohľad zdať nemusí. Zmyslom mediácie je predsa dosiahnuť zhodu medzi stranami³⁸ a keď sa to podarí, tak by právo malo „ustúpiť“ vôli subjektov. Toto však nie je možné aplikovať plošne. Právo má v mnohých prípadoch vlastné, často rigidné pravidlá, ktoré sa buď nedajú vôbec obísť alebo – pokiaľ sa obísť dajú – vyžaduje si to osobitný postup. Súbor týchto pravidiel a ich vzájomné pôsobenie je predmetom päťročného štúdia na právnických fakultách, preto sa nedá predpokladať, že ich mediátor obsiahne v rámci niekoľkodňovej prípravy, prípadne dovzdelávania. A (právne) škody, ktoré by mohol nezodpovedným výkonom práce spôsobiť, môžu mať pre

³⁸ Podľa www.justicegov.sk je mediácia dobrovoľný, dôverný proces, v ktorom neutrálna osoba – mediátor pomáha sporiacim sa stranám vyjednať urovnanie sporu.

subjekty mediácie fatálne následky. Pokúsim sa upozorniť aspoň na niektoré z hroziacich právnych úskalí.

1 Premlčanie a preklúzia

Jednou z najslabších stránok účinného zákona o mediácii je právna úprava následkov premlčania a to aj napriek zmenám, ktoré priniesol zákon číslo 390 z roku 2015. Treba ale poznamenať, že právna úprava účinná pred touto novelou bola z hľadiska hmotnoprávných následkov začatia mediácie úplná katastrofa. Vtedajšie znenie zákona upravovalo napríklad (podobne ako dnes § 14) zastavenie plynutia premlčacej doby v dôsledku začatia mediácie, ale vôbec sa nevenovalo skončeniu mediácie a prípadnému obnoveniu plynutia premlčacej doby, ako to má upravené Občiansky zákonník³⁹. Takže sa stávalo, že sa premlčacia doba v dôsledku začatia mediácie zastavila (spočívala), ale nakoľko nebolo presne stanovené, kedy mediácia končí, nebolo možné určiť, či a už vôbec nie kedy (k akému dňu) sa plynutie spočívajúcej premlčacej doby obnovilo. Tento problém citovaná novela z roku 2015 vyriešila vložением odseku 8 a časti odseku 3 do paragrafu 14.

Nakoľko táto konferencia nie je výlučne profesnou konferenciou právnikov, je asi namieste vysvetliť, prečo sú inštitúty premlčania a preklúzie také dôležité. V oboch prípadoch ide o právne následky spojené s plynutím času. Sú zákonným vyjadrením zásady „právo patrí bdelym⁴⁰“, čiže tým, ktorí s uplatnením svojho nároku zbytočne dlho neotálajú. Majú stimulovať veriteľa k včasnému uplatneniu jeho práva, predchádzať dôkaznej núdzi a prispieť k právnej istote účastníkov právnych vzťahov. Hmotnoprávne predpisy (Občiansky zákonník, Obchodný zákonník, zákon o rodine a ďalšie) obsahujú za týmto účelom rôzne prekluzívne a premlčacie lehoty. Ich cieľom je prinútiť oprávnenú osobu dovolať sa svojho práva čo najskôr. Najmä prekluzívne lehoty bývajú veľmi krátke⁴¹ a ich márnym uplynutím právo zanikne. Márne uplynutie znamená, že ten, komu právo patrilo, ho zákonom predpísaným spôsobom neuplatnil. Napríklad v prípade zodpovednosti za škodu na vnesených a odložených veciach (kabáty v šatni, autá na parkoviskách, batožina v hoteli) musí poškodený uplatniť u prevádzkovateľa škodu najneskôr do 15. dňa po dni, keď sa o škode dozvedel. Ak si náhradu tejto škody uplatní neskôr (pretože môže čakať na výsledok podaného trestného oznámenia a policajného vyšetrovania), tak mu prevádzkovateľ nie že nemusí, ale doslova nesmie

³⁹ § 112: *Ak veriteľ v premlčacej dobe uplatní právo na súde alebo u iného príslušného orgánu a v začatí konaní riadne pokračuje, premlčacia doba od tohto uplatnenia po dobu konania neplynie. To platí aj o práve, ktoré bolo právoplatne priznané a pre ktoré bol na súde alebo u iného príslušného orgánu navrhnutý výkon rozhodnutia.*

⁴⁰ *vigilantibus iura*

⁴¹ napríklad § 605 Občianskeho zákonníka hovorí o lehote 2 mesiacov, § 436 hovorí o lehote 15 dní apod.

škodu nahradiť. Išlo by o bezdôvodné obohatenie. Právo na náhradu škody totiž predtým zo zákona márnym uplynutím 15. dňa zaniklo a teda neexistuje. Nie je ho možné plniť ani dobrovoľne. Navyiac na preklúziu súd prihliada *ex offo* – z úradnej povinnosti. Nikto ju nemusí v konaní spomenúť, ani sa jej dovolať. Akonáhle súd zistí, že je právo prekludované, musí žalobu zamietnuť a to aj vtedy, ak by o uplynutí prekluzívnej lehoty žalovaný nevedel. Zmeškanie prekluzívnej lehoty je nočnou morou každého právnik, pretože sa nedá nijako zhojiť. Ak omylom zmeškáte v súdnom konaní lehotu na podanie odvolania, môžete požiadať o odpustenie zmeškania. Ak sa právo premlčí, existuje tiež hmotnoprávna možnosť zlepšiť postavenie veriteľa napríklad uznaním dlhu. Avšak v prípade preklúzie zákon žiadny reparát nepripúšťa a ak tento právny následok nastane, je nezvratný. V kombinácii s pomerne krátkymi prekluzívnymi lehotami určenými zákonom, tak kladie vysoké nároky na právne vedomie subjektov. Pritom zákon o mediácii vzťahol právne následky začatia mediácie nielen na premlčanie, ale aj na preklúziu⁴². Takže začatím mediácie sa zastaví plynutie prekluzívnej lehoty. Moment začatia mediácie je zákonom upravený rôzne. Buď začína uzavretím dohody o mediácii, alebo v prípade, ak si to jedna zo strán vyžiada, tak je mediácia začatá až uložením dohody v Notárskom centrálnom registri listín. Povinnosť dať dohodu o začatí mediácie uložiť do registra má mediátor a to zásadne ihneď po jej uzavretí, najneskôr pracovný deň nasledujúci po uzavretí. Ak sa mediátor so splnením tejto povinnosti omešká, alebo niekedy aj v prípade, že tak urobí nasledujúci deň po uzavretí, môže sa stať, že právo prekluduje. Vďaka krátkosti zákonných prekluzívnych lehôt je tento právny následok aj veľmi pravdepodobný. Zákon o mediácii síce následne počíta so zodpovednosťou mediátora za škodu⁴³, ale nemyslím, že táto cesta je optimálnym riešením sporu medzi stranami mediácie a ani optimálnym riešením pre mediátora. Mediátor potrebuje mať k dispozícii právne znalosti, orientáciu v prekluzívnych lehotách, aby mohol ich existenciu a plynutie pri začatí mediácie vždy zohľadniť. Rovnako by mal už v rámci mediácie jednoznačne vždy zohľadňovať skutočnosť, že právo, ktoré je medzi stranami mediácie sporné, je prekludované⁴⁴. Pokiaľ by totiž strany aj dospeli ku konsenzu o jeho plnení (napríklad dohodli si splátkový

⁴² napr. v § 14 ods. 2: *Zápis dohody o začatí mediácie a zápis o skončení mediácie podľa tohto zákona v knihe mediácií má pre plynutie premlčacej lehoty a zánik práva rovnaké právne účinky ako uplatnenie práva na súde.* alebo ods. 3: *Uloženie dohody o začatí mediácie a potvrdenia o skončení mediácie v registri listín má pre plynutie premlčacej lehoty a zánik práva rovnaké právne účinky ako uplatnenie práva na súde.*

⁴³ *Mediátor zodpovedá za škodu spôsobenú porušením tejto povinnosti, ibaže preukáže, že konal s náležitou odbornou starostlivosťou a vyvinul všetko potrebné úsilie, ktoré od neho možno spravodlivo požadovať.*

⁴⁴ To musí zohľadniť aj súd, inak by išlo o porušenie práva na spravodlivý proces, garantovaného Ústavou SR. K tomu pozri Z. a.n. ÚS ČR č. 6/2000 (s. 79): *Vzhľadom k tomu, že k zániku práva prekluzí, k němuž dochází ex lege, přihlíží soud z úřední povinnosti (právo, jež zaniklo prekluzí, nelze přiznat), není možno z hlediska čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, garantujícího každému při soudní ochraně jeho práv zákonem stanovený proces, akceptovat postup soudu, který se věci z aspektu možného zániku práva proto, že nebylo uplatněno ve stanovené době, odmítl zabývat*

kalendár), nemohol by súd túto ich dohodu schváliť vo forme zmieru (aby bola vykonateľná). Keďže na preklúziu prihliada ex offo, musí žalobu zamietnuť, aj keby žalovaný chcel plniť⁴⁵ a strany mu navrhli schváliť predloženú mediačnú dohodu vo forme súdneho zmieru. Uzavretím dohody o plnení prekludovaného dlhu by mediátor stranám mediácie nepomohol. Asi práve naopak – vniesol by do ich (právne) jednoznačného stavu neexistencie akéhokolvek dlhu zmätok vznikom nového právneho úkonu (dohody) s pochybným obsahom.

Podobným, avšak menej prísny inštitútom, je premlčanie. Ide o kvalifikované uplynutie času, v dôsledku ktorého možno súdnu vymáhateľnosť práva odvrátiť námietkou. Premlčané právo - na rozdiel od prekludovaného práva - nezaniklo. Po uplynutí premlčacej doby trvá ďalej, ale v oslabenej forme. Oslabenie práva sa prejavuje nasledovne: ak veriteľ uplatní svoje premlčané právo na súde (alebo inom príslušnom orgáne)⁴⁶, súd o ňom bude riadne konať. Sudca ako právnik často veľmi skoro zistí, že žalované právo je premlčané. Nemôže ale urobiť nič, tobôž nie na tento fakt upozorniť. Rozhoduje o uplatnenom nároku, ako keby nebol premlčaný a to buď až do momentu vyhlásenia meritórneho rozhodnutia, alebo do momentu, kým žalovaný nevznesie námietku premlčania. Vznesenie námietky premlčania je jednoduchý procesný úkon s vážnymi hmotnoprávnymi následkami. Po vznesení námietky premlčania už súd o uplatnenom práve nemôže rozhodnúť inak, ako žalobu zamietnuť s odôvodnením, že žalovaný vniesol námietku premlčania, preto súd rozhodol tak, ako je uvedené vo výrokovej časti rozsudku⁴⁷. Premlčuje sa takmer každé majetkové právo⁴⁸, preto je nevyhnutné pri právnych vzťahoch a ich riešení tento inštitút vždy zohľadniť. Týka sa to aj riešenia majetkových sporov mediáciou. S uplatnením inštitútu premlčania bolo v praxi spojených množstvo otázok, ktoré postupne rôzne súdne inštalácie zodpovedávali vo forme judikatúry. Dnes už možno konštatovať, že ustálenej. Táto judikatúra sa ale netýka vplyvu začatia a trvania mediácie na plynutie premlčacej lehoty, pretože tento inštitút je pomerne nový. Hoci (ako už bolo spomínané na začiatku), novela zákona z roku 2015 odstránila aspoň najhrubšie chyby, stále existuje množstvo otázok bez odpovedí. Napríklad ktorá premlčacia lehota sa preruší a bude spočívať, keď sa začne mediácia s právne nie striktnie správne formulovaným obsahom. A to sa

⁴⁵ § 583 OZ: *Neuplatnenie práva: K zániku práva preto, že nebolo uplatnené v určenom čase, dochádza len v prípadoch uvedených v zákone. Na zánik súd prihliadne, aj keď to dlžník nenamietne.*

⁴⁶ R 103/2001 NS SR: *Uplatnením práva sa rozumie uplatnenie na súde v civilnom konaní, ale aj v trestnom, v priestupkovom alebo v obdobnom konaní. Za uplatnenie práva podľa § 112 OZ sa považuje taký úkon oprávneného, ktorý smeruje k tomu, aby bolo rozhodnuté o jeho práve, najmä žalobou na plnenie, vzájomnou žalobou, návrhom na započítanie apod...*

⁴⁷ § 100 OZ: *Právo sa premlčí, ak sa nevykonalo v dobe v tomto zákone ustanovenej. Na premlčanie súd prihliadne len na námietku dlžníka. Ak sa dlžník premlčania dovoľá, nemožno premlčané právo veriteľovi priznať.*

⁴⁸ nepremlčuje sa právo vlastnícke a práva z vkladov na vkladných knižkách alebo iných formách vkladov a bežných účtoch, pokiaľ vkladový vzťah trvá

týka aj inštitútu preklúzie. Najvyšší súd ČR napríklad judikoval, že *spočívanie premlčacej doby v zmysle ust. § 112 OZ nastáva len vo vzťahu k právu, ktoré bolo v konaní uplatnené, a k osobe, voči ktorej sa konanie vedie*.⁴⁹ Podobne to platí, pokiaľ ide o výšku nároku. Ak by strany pri mediácii neriešili celý dlh, spočíva premlčacia lehota len voči uplatnenej časti dlhu, vo zvyšku dlhu plynie ďalej.⁵⁰ Toto sú otázky, ktoré veľmi ťažko posúdi mediátor bez právnického vzdelania tak, aby jeho zápis do knihy mediácií (ktorý spôsobí zastavenie plynutia premlčacej lehoty) bol dostatočne určitý.

Množstvo sporov vzniká aj ohľadne dĺžky premlčacej doby a to najmä vo vzťahoch medzi podnikateľmi alebo všeobecne vo vzťahoch upravených podľa Obchodného zákonníka. Tam sú premlčacie doby upravené odlišne od všeobecnej úpravy v Občianskom zákonníku a sú omnoho variabilnejšie. Možno ich napríklad predĺžiť dohodou strán. To je v občianskom práve vylúčené. Sú ale právne vzťahy, nazývané absolútne neobchody (napríklad prevod alebo prenájom nehnuteľností), ktoré sa spravujú Občianskym zákonníkom aj vtedy, ak vznikajú medzi podnikateľmi pri výkone ich podnikateľskej činnosti (vtedy by mala platiť pôsobnosť Obchodného zákonníka). Súdny sa dlhodobo vporiadavali s otázkami, ktoré premlčacie lehoty v takýchto prípadoch uplatniť, keď v obchodnom práve je všeobecná premlčacia lehota štvorročná a v občianskom práve trojročná. Je teda právo z absolútneho neobchodu urobeného medzi dvomi podnikateľmi pri výkone ich podnikateľskej činnosti po troch rokoch premlčané alebo nie? Mediátor, ktorý si na začiatku mediácie neujasní (aspoň sám v sebe), aké majú jeho strany zákonné nároky, môže stranám spôsobiť vážne škody. Potom sa znova natíska otázka, nakoľko si môže mediátor (neprávnik) sám bez odbornej pomoci ujasniť zákonné nároky strán mediácie, keď ide často o otázky, s ktorými sa v rámci súdnych konaní vysporiadávajú najvyššie súdne authority.

Tiež sa natíska otázka, či má mediátor upozorniť stranu na premlčanie alebo práve naopak, musí o tejto skutočnosti mlčať. Treba ale uviesť, že ak strany v rámci mediácie uzavrujú mediačnú dohodu, ktorou „sa zhojí“ (opraví) premlčaný dlh, nebude mať táto úplné právne následky, ak o premlčaní dlžník nevedel. Neuplatní sa následok, uvedený v § 558 Občianskeho zákonníka⁵¹. Veriteľ by sa teda mohol cítiť ukrátený, že mediátor zamlčaním tohto faktu (ak by ho vedel) oslabil jeho postavenie. Na druhej strane, ak by o premlčaní mediátor povedal dlžníkovi, ktorý ani netušil, že existuje, stal by sa vlastne jeho „advokátom“ proti veriteľovi.

⁴⁹ uznesenie NS ČR z 26.1.2006, sp. značka 26Cdo/582/2005

⁵⁰ podobne v súdnom konaní. Pozri uznesenie NS ČR z 20.4.1999, sp. značka 25Cdo/129/1999

⁵¹ Ak niekto uzná písomne, že zaplatí svoj dlh určený čo do dôvodu a výšky, predpokladá sa, že dlh v čase uznania trval. Pri premlčanom dlhu má také uznanie tento právny následok, len ak ten, kto dlh uznal, vedel o jeho premlčaní.

Pretože jeho informácia by jednoznačne dávala dlžníkovi návod, ako sa plneniu dlhu vyhnúť. Súd na to dlžníka upozorňovať nesmie. Tak by to pravdepodobne nemal robiť ani mediátor. Právnik, ku ktorému sa príde poradiť veriteľ premlčaného dlhu, môže zaujať jediný postoj. Ako klienta ho musí o premlčaní informovať, ozrejmiť mu, že premlčanie nebráni podaniu žaloby proti dlžníkovi, ale v prípade, ak dlžník vznesie námietku premlčania, veriteľ spor prehrá a bude platiť nielen svoje súdne trovy (súdny poplatok, trovy právneho zastúpenia), ale aj súdne trovy protistrany.

Ešte prichádza do úvahy možnosť, že sa uzavrie mediačná dohoda o premlčanom dlhu, ktoré nebude spĺňať náležitosti určené v § 558 Občianskeho zákonníka. Dlžníkovi napriek jej existencii stále zostane možnosť v súdnom konaní, kde požiadajú o schválenie súdneho zmiernu s obsahom mediačnej dohody, vzniesť námietku premlčania. Vtedy mediácia nemala zmysel vôbec.

2 Vykonateľnosť mediačnej dohody

Mediačná dohoda môže byť exekučným titulom len vtedy, ak má formu notárskej zápisnice [aj to nie hocijakej, ale takej, ktorá spĺňa náležitosti podľa § 41 ods. 2 písm. c) Exekučného poriadku] alebo ak je schválená vo forme súdneho zmiernu. Aj notár, aj sudca potrebujú ako podklad pre vyhotovenie od účastníkov právneho vzťahu nejaký právny alebo procesný úkon, ktorý bude obsahovať ich vôľu. Nemôže ísť o hocijaký úkon, musí byť taký, s ktorým hmotné aj procesné právo počíta.

V mnohých prípadoch nie je zo zákona možné uzavrieť zmier. Napríklad v konaniach upravených Civilným mimosporovým poriadkom je to explicitne vylúčené. Stakouto nemožnosťou počíta však aj Civilný sporový poriadok (nehovoriac o tom, že ten vo svojich ustanoveniach aktuálne zmier ako druh súdneho rozhodnutia zabudol úplne). Napríklad je vylúčené, aby sa strany vo forme zmiernu dohodli o tom, či je právny úkon platný alebo neplatný. Vtedy je potrebné vytvoriť iný mechanizmus skončenia sporu, ktorý skôr napadne právnikovi s komplexným pohľadom na systém práva, než mediátorovi. Aj v tomto prípade vyvstáva potreba konzultácie veci s právnikom.

Rovnako je súčinnosť s advokátom potrebná pre správne formulovanie podkladov k notárskej zápisnici. Nesprávne formulovaná notárska zápisnica buď vôbec nebude exekučným titulom, alebo bude dôvodom, pre ktorý bude exekúcia zastavená (keďže bude napríklad právny úkon v nej obsiahnutý neplatný).

3 Dohody podľa Civilného mimosporového poriadku

Hoci podľa CMP nie je možné uzavrieť súdny zmier, ani uznať nárok a vzdať sa nároku⁵², predsa môžu potenciálni účastníci týchto konaní v niektorých prípadoch uzavrieť dohodu, ktorá podlieha schváleniu súdom a teda má možnosť stať sa vykonateľným titulom. Napríklad rodičia v niektorých konaniach starostlivosti o maloletých alebo dedičia po poručiteľovi v dedičskom konaní. V takýchto „šťastnejších“ prípadoch môže správne formulovaná mediačná dohoda naozaj pomôcť súdu upraviť vzťahy medzi účastníkmi. Avšak na rozdiel od mediátora, ktorý môže so stranami do dohody pojať prakticky akúkoľvek otázku, súd je viazaný zákonom a jeho výrok môže obsahovať len to, na čo ho zákon oprávňuje. Preto napríklad v konaniach o úpravu výkonu rodičovských práv a povinností je znenie hmotnoprávneho úkonu (rodičovskej dohody) často omnoho širšie, ako tri výroky rozsudku o zverení maloletého dieťaťa, o výživnom a prípadne o styku. Neznamená to, že dohoda rodičov nie je platná. Ako hmotnoprávny úkon je pre jej subjekty záväzná, ale vynutiteľná súdom bude len v časti výrokov rozsudku. Pokiaľ rodičia nebudú dodržiavať zvyšok dohody, môže ten, kto je s takýmto stavom nespokojný, navrhnúť zmenu súdneho rozhodnutia pre zmenu podmienok.

V iných konaniach podľa CMP zasa uzavretie dohody priamo vylučuje, aby vo veci rozhodoval súd. Napríklad existencia dohody o príspevku na výživu rozvedeného manžela alebo dohody o výživnom na plnoleté dieťa, resp. rodičia vylučujú intervenciu súdu. Rovnako v prípade, ak sa rodičia maloletého dieťaťa dohodnú o styku s dieťaťom, nepotrebujú schválenie tejto dohody súdom. Podobne v prípade styku blízkych osôb dieťaťa s dieťaťom je predpokladom vecnej legitímácie súdu neexistencia dohody. V týchto prípadoch súd nemôže o veci rozhodovať, ak sa účastníci dohodli. Žiadna takáto dohoda sa neschvaľuje, zmier je ex lege vylúčený a vlastná existencia dohody bráni súdu rozhodnúť autoritatívne. Jedine v prípade, ak sa upravuje stretávanie dieťaťa s rodičom v súvislosti s rozvodom manželstva jeho rodičov, sa dohoda rodičov o styku s dieťaťom pripojí k ostatným výrokom rozsudku.

4 Z právneho predpisu vyplýva určitý spôsob usporiadania vzťahu medzi stranami

Komplikácie môže spôsobiť aj prípad, ktorý Civilný sporový poriadok označuje slovným spojením „z právneho predpisu vyplýva určitý spôsob usporiadania vzťahu medzi stranami“. Takéto prípady by mal tiež mediátor jednoznačne opoznať, aby si vedel aspoň sám pre seba vyhodnotiť, na čo majú strany právo a na čo nie, pokiaľ budú riešiť svoj spor pred súdom. Typickým príkladom je vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva

⁵² ust. § 46 CMP

manželov. Je pravda, že bývalí manželia môžu uzavrieť aj dohodu, ktorou obídu pravidlá obsiahnuté v ustanovení § 150 Občianskeho zákonníka. Napríklad si rozdelia majetok v BSM nerovnomerne a jednému z nich pripadne väčší podiel. Toto je však v súdnom konaní zásadne vylúčené a súd sa pri vyporiadavaní musí striktne držať zásad, vymenovaných v citovanom ustanovení. Každý z manželov by mal pri uzatváraní dohody vedieť, aké práva mu vyplývajú zo zákona. Ako som už spomínala, dohoda o vyporiadaní BSM nemusí byť „spravodlivá“ v zmysle zákona. Avšak stále platí, že ju každý z manželov musí uzavrieť slobodne a musí mať vedomosť o tom, že by mu pravdepodobne v súdnom konaní patrilo viac. V zásade je pri týchto sporoch dôležité vedieť približne vyhodnotiť, ako asi súd zhrnie masu BSM (čo do nej zahrnie a čo nie) a vypočítať veľkosť podielu každého z manželov. Samozrejme, že sa to nedá pripraviť presne, ale určité štandardy už boli súdmi formulované a preto ich možno použiť. Vyžaduje to však nielen štandardné právne vedomosti, ale dokonca až špecializáciu na túto otázku. Aj v tomto prípade by som jednoznačne odporúčala v rámci prípravy mediačného stretnutia konzultáciu u advokáta.

Záver

Veľmi pravdepodobne som Vás ako poslucháčov touto masou výsostne právnych informácií zaskočila. A pritom to bol len vrchol ľadovca – tie najvšeobecnejšie informácie ku konkrétnym inštitútom; to, čím začíname jednotlivé prednášky v druhom ročníku vysokej školy. Napríklad vzťahu medzi Obchodným a Občianskym zákonníkom sa venuje celá jedna prednáška. Ja som Vám spomenula jeden odstavec a pojem absolútny neobchod. Rovnako premlčanie a preklúzia majú dvojhodinovú samostatnú prednášku a to jednak v občianskom a jednak v obchodnom práve. Veľmi som chcela, aby ste ako mediátori pochopili zodpovednosť, ktorú voči stranám mediácie nesiete. Aby ste nepreferovali za každých okolností dohodu, ktorá bude u slabšej strany ústupkom agresivite a to za podmienok, keď by práva tejto strany súdne konanie ochránilo viac. Pripravte sa na každú mediáciu právne – konzultujte nároky strán s advokátom, ktorý Vám pomôže ujasniť si, aké sú právne a procesné mantinely prípadu. Napokon je tu ešte jeden dôvod, pre ktorý by mediátor mal svoje mediačné dohody vo väčšine prípadov nechať právne vyhotoviť advokátovi, alebo ich aspoň nechať advokátom autorizovať – v zmysle ust. § 1 zákona o advokácii⁵³ môže právne služby za odplatu na území SR poskytovať len advokát, hosťujúci euroadvokát, usadený euroadvokát, zahraničný advokát, medzinárodný advokát a zahraničné združenie advokátov. V zmysle osobitných predpisov patrí ešte výkon určitých právnych služieb notárom, patentovým zástupcom, daňovým poradcom a

⁵³ č. 586/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov

súdnym exekútorom. Mediátor by teda rozhodne právne služby za odmenu poskytovať nemal, čo je ale vo väčšine mediačných prípadov veľmi ťažké oddeliť. Možno je aj toto idea na novelizáciu.

Kontakt na autora

doc. JUDr. Bronislava Pavelková, PhD.

Paneurópska vysoká škola

e-mail: bronislava.pavelkova@paneuroni.com

MEDIÁCIA V CEZHRANIČNÝCH RODINNÝCH SPOROCH

Mediation in cross-border family disputes

Alena MÁTEJOVÁ

Abstrakt

Mediácia v cezhraničných rodinných sporoch, týkajúcich sa rozchodu partnerov alebo rozvodu zmiešaných manželstiev a v tejto súvislosti aj otázky súvisiace s úpravou rodičovských práv a povinností k dieťaťu, najmä určenia miesta pobytu dieťaťa, vyživovacej povinnosti a právo kontaktu rodičov a blízkych osôb s dieťaťom je v súčasnosti podporovaná viacerými európskymi alebo medzinárodnými nástrojmi. Čoraz častejšie sa v procese rozchodov, prípadne rozvodov rodičov, pochádzajúcich z rôznych kultúrnych, sociálnych a ekonomických prostredí, stretávame so závažnými dôsledkami súdnych konaní najmä na deti. Preto je cieľom rodinnej mediácie nielen úprava vzťahov medzi stranami sporu, ale aj rešpektovanie najlepšieho záujmu dieťaťa a podpora práva dieťaťa udržiavať pravidelné osobné kontakty a vzťahy s oboma rodičmi, ak je to v najlepšom záujme dieťaťa podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa. Príspevok sa zaoberá niektorými vybranými aspektami cezhraničných rodinných sporov a možnosťami rodinnej mediácie pri ich riešení.

Kľúčové slová: Rodinná mediácia. Dieťa. Rodičia. Cezhraničné rodinné spory.

Abstract

Mediation in cross-border family disputes concerning the separation of partners or divorce of the mixed marriages and, in this context, issues relating to the regulation of parental custody, in particular the location of the child's place of residence, maintenance obligations and the right to contact parents and close persons with a child are currently supported by a number of European or international instruments. Increasingly, in the process of separation, or divorce of parents with different cultural, social and economic background, we can see serious consequences of legal proceedings, especially for children. Therefore, the family mediation aims not only to regulate the relations between the parties to the dispute but also to respect the best interests of the child and to maintain personal contact and relations with both parents, except if it is contrary to the child's best interests under the UN Convention on the Rights of the Child. The contribution deals with some aspects of cross-border family disputes and the possibilities of family mediation to deal with them.

Key words: Family mediation. Child. Parents. Cross-border family disputes.

Úvod

S nadväzovaním osobných väzieb a následne vytváraním rodinnoprávnych vzťahov medzi príslušníkmi rôznych štátov sa stretávame pomerne často a v súčasnosti málokoho tento jav prekvapí. Dôvody sú individuálne, vo všeobecnosti sa však viažu na rôznorodé aktivity, ako je práca, štúdium, cestovanie a pod. Čím viac sa zintenzívňuje spolupráca

medzi štátmi, tým sa zintenzívňujú aj vzťahy na individuálnej úrovni. No zvyšuje sa aj riziko kolíznych situácií u osôb, ktoré majú pobyt v rôznych štátoch, prípadne pochádzajú z odlišných kultúrnych a sociálnych prostredí. Nedorozumenia môžu vznikáť z rôznych príčin, od nepochopenia niektorých situácií, cez nevhodnú komunikáciu, medzigeneračné problémy, problémy partnerské alebo problémy medzi rodičmi a deťmi a pod. Ak sa takéto kolízne situácie nevyriešia v rámci rodiny, postupne takto nahromadené a neriešené problémy môžu prerásť do väčších konfliktov, prípadne až do právnych sporov. Práve v oblasti rodinnoprávnych vzťahov je eskalácia konfliktov oveľa závažnejšia, nakoľko sa ich dôsledky dotýkajú priamo alebo nepriamo detí a ovplyvnia ich ďalší vývin.

„Človek sa pri riešení konfliktu môže dostať do beznádejnej situácie, keď všetky metódy čo vyskúšal zlyhali. Nepozná ďalšie postupy na riešenie problémov, prípadne aké hodnoty by pre seba objavil a získal. Začne sa rozhodovať ako ďalej, čo je veľmi komplikované, pretože nevidí žiadne možnosti riešenia konfliktu.“ (Bujdová, 2014, s. 30).

Je preto nanajvýš potrebné presadzovať dobrovoľné, alternatívne riešenie sporov, označované aj skratkou ADR (z angl. alternative dispute resolution). Niektorí autori takéto riešenie uvádzajú aj ako mimosúdne riešenie sporov (napr. Cholenský, 2013). K najčastejšie využívaným nástrojom alternatívneho riešenia sporov nepochybne patrí mediácia. Vyhýba sa konfrontáciám medzi stranami, ktoré sú typické pre súdne konania a umožňuje stranám nájsť riešenie sporu, vyhovujúce obom stranám, s tým, že sa snaží, aby si strany zachovali nenarušené osobné vzťahy aj po ukončení sporu. I napriek tomu, že je považovaná za rýchlejšiu, efektívnejšiu a často lacnejšiu možnosť riešenia sporu v porovnaní so súdnymi konaniami, nie je v praxi ešte dostatočne zažitá. „Mediácia je ešte málo využívanou metódou a verejnosť nemá dostatočné informácie o jej výhodách. Je flexibilnejšia a rýchlejšia, časovo menej náročná“ (Bujdová, 2014, s.26).

Ide najmä o využitie mediácie, ktorá sa odporúča ako preventívny systém na riešenie problémov, vyplývajúcich z cezhraničných rodinných sporov, súvisiacich s rozchodmi alebo rozvodmi rodičov a vzťahom k ich deťom, napr. pri úprave práv a povinností rodičov k dieťaťu, zmene pobytu dieťaťa, vyživovacej povinnosti rodičov k deťom, úpravy kontaktu rodiča alebo blízkej osoby s dieťaťom a pod. Využitie rodinnej mediácie podporujú alebo aspoň predpokladajú viaceré európske alebo medzinárodné nástroje na úrovni Európskej únie, Haagskej konferencie medzinárodného práva súkromného a Rady Európy.

1 Niektoré aspekty rodinnej mediácie v cezhraničných rodinných sporoch

Rodinná mediácia v cezhraničných rodinných sporoch nazývaná aj cezhraničná rodinná mediácia je mimosúdna činnosť, pri ktorej nestranná a kvalifikovaná tretia osoba, mediátor pomáha riešiť spor a dosiahnuť komunikáciu medzi zúčastnenými stranami. Definícia cezhraničného sporu je zakotvená v § 1 ods. 3 zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov.⁵⁴

Dosiahnutá dohoda je konkrétnym riešením sporu, ktorým sa zabezpečuje, že rozhodnutia v oblasti rodičovských práv a povinností zohľadňujú najlepšie záujmy dieťaťa, ak spor zahŕňa dieťa. Medzi oblasti, ktoré môžu byť predmetom mediácie patria: úprava rodičovských práv a povinností, úprava kontaktu rodiča alebo inej blízkej osoby s dieťaťom, neoprávnené premiestnenie alebo zadržanie dieťaťa (ďalej len „rodičovský únos dieťaťa“), ochranné opatrenia týkajúce sa dieťaťa, výživné rodiča voči dieťaťu, ďalšie formy vyživovacích povinností a iné dôsledky rozvodu alebo rozchodu.

Ak by sme hovorili o najcitlivejších prípadoch z vymedzených okruhov, radíme k nim medzinárodné rodičovské únosy detí, ktoré predstavujú nielen vážny zásah do právneho stavu zúčastnených osôb - okrem dieťaťa, je to rodič, ktorému bolo dieťa odňaté a ktorý sa domáha jeho/jej návratu, avšak patrí sem aj rodič, ktorý dieťa neoprávnené premiestnil. Medzinárodný rodičovský únos dieťaťa tak svojimi dôsledkami rozkrýva ďaleko hlbší sociálny, psychologický a morálny problém, akoby sa mohlo na prvý pohľad zdať. V každom z týchto prípadov sú faktickými obeťami vždy bezbranné deti. Za ostatné roky sa situácia zmenila nielen v náraste počtu prípadov, ale aj v ich komplikovanosti.

Práve mediácia ako jedna z ADR môže navodiť konštruktívnu atmosféru pre diskusiu a zaistiť spravodlivé dohody medzi partnermi na rozhodovanie o takýchto prípadoch. Samozrejme nemožno mediovat' všetky prípady, vždy k nim treba pristupovať individuálne.

Vo všetkých prípadoch, ktoré sa priamo alebo nepriamo týkajú dieťaťa, je potrebné vždy zohľadniť najlepší záujem dieťaťa. Právo dieťaťa udržiavať pravidelné osobné kontakty s oboma rodičmi, ak je to v

⁵⁴ „Cezhraničným sporom sa rozumie spor, v ktorom má aspoň jedna zo strán bydlisko alebo obvyklý pobyt v inom členskom štáte, než je členský štát ktorejkoľvek inej strany, a to ku dňu, ku ktorému

- a) sa strany dohodli na použití mediácie po tom, čo spor vznikol,
- b) mediáciu nariadil súd,
- c) z vnútroštátneho práva členského štátu vyplynie povinnosť použiť mediáciu alebo
- d) súd vyzval strany, aby na riešenie sporu použili mediáciu.“

najlepšom záujme dieťaťa vyplýva z Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ktorý v článku 9 ods. 2 ustanovuje, že "štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa oddeleného od jedného alebo oboch rodičov udržiavať pravidelné osobné kontakty s oboma rodičmi, ibaže by to bolo v rozpore so záujmami dieťaťa.". V ustanovení článku 10 ods. 2 tohto Dohovoru má "dieťa, ktorého rodičia sa zdržiavajú v rôznych štátoch, až na výnimočné okolnosti právo udržiavať pravidelné osobné kontakty a priame styky s oboma rodičmi. Za tým účelom a v súlade so svojím záväzkom podľa čl. 9 ods. 2 štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa a jeho rodičov opustiť ktorúkoľvek krajinu, aj svoju vlastnú, a vstúpiť do svojej vlastnej krajiny. Právo opustiť ktorúkoľvek krajinu podlieha iba takým obmedzeniam, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú potrebné na ochranu národnej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky alebo práv a slobôd iných a ktoré sú v súlade s ostatnými právami uznanými v tomto Dohovore."⁵⁵

Možnosť využitia mediácie alebo iných prostriedkov zmierlivého riešenia v cezhraničných rodinných sporoch by mala byť ponúknutá v počiatočnom štádiu sporu, t.j. ešte skôr, ako dôjde k súdnemu konaniu. V mnohých jurisdikciách je možnosť mediácie síce právne zakotvená, ale v praxi je pre verejnosť pomerne neznáma. Preto je potrebné vysvetliť rodičom podrobnosti o tejto možnosti a ak sa rozhodnú využiť mediáciu, aby k nej pristupovali s primeranými a nie s prehnanými očakávaniami. V niektorých situáciách, kedy určitý prípad nie je vhodný na cezhraničnú rodinnú mediáciu, treba venovať osobitnú pozornosť posúdeniu vhodnosti mediácie, najmä s dôrazom na identifikáciu možných rizík, ako sú napr. požívanie drog alebo alkoholu, zneužívanie detí, domáce násilie atď.

Európska únia, ako aj ďalšie medzinárodné a európske organizácie, podporujú a navrhujú možnosti využívania mediácie a ďalších metód alternatívneho riešenia sporov. Pre riešenie cezhraničných občianskych a obchodných sporov prijala Európska únia Smernicu o mediácii.⁵⁶ Ustanovenia tejto smernice by sa mali vzťahovať na mediáciu v cezhraničných sporoch a jej hlavným cieľom je širšie využívanie mediácie v rámci Európskej únie.

Špecifickými nástrojmi Európskej únie, ktoré v cezhraničných rodinných sporoch podporujú prijímanie opatrení formou mediácie a inými

⁵⁵ Dohovor OSN o právach dieťaťa (Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.)

⁵⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach, dostupná na:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:SK:PDF>

formami ADR prostredníctvom príslušných ústredných orgánov členských štátov Európskej únie sú:

1. Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000 (ďalej len „Nariadenie č. 2201/2003“);⁵⁷
2. Nariadenie Rady (ES) č. 4/2009 z 18. decembra 2008 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti (ďalej len „Nariadenie o výživnom“).⁵⁸

Aj na úrovni Rady Európy boli prijaté dve odporúčania Výboru ministrov členským štátom o mediácii v rodinných a občianskoprávných veciach.⁵⁹

Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného zakotvila podporu pri uľahčení dosiahnutia zmierlivých riešení prostredníctvom mediácie alebo iných podobných metód prostredníctvom kompetencií ústredných orgánov v dohovoroch týkajúcich rodinných vecí:

1. Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí z 25. októbra 1980, (ďalej len „Haagsky dohovor o únosoch“);⁶⁰
2. Dohovor o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa (uzavretý 19. Októbra 1996), (ďalej len „Haagsky dohovor o rodičovských právach“)⁶¹.

⁵⁷ Podľa článku 55 písm. e) Nariadenia č. 2201/2003 vo veciach rodičovských práv a povinností spolupracujú ústredné orgány a prijímajú potrebné kroky uľahčenie dosiahnutia dohody medzi nositeľmi rodičovských práv a povinností mediáciou alebo inými metódami a uľahčenie cezhraničnej spolupráce na tento účel.

⁵⁸ Podľa článku 51 písm. d) Nariadenia o výživnom prijímajú ústredné orgány všetky primerané opatrenia na podporu zmierlivého riešenia s cieľom zabezpečiť dobrovoľné platenie výživného, ak je to vhodné, prostredníctvom mediácie, zmierovacieho konania alebo podobných postupov.

⁵⁹ Odporúčanie č. R (98)1 Výboru ministrov členským štátom o rodinnej mediácii a Odporúčanie Rec (2002)10 Výboru ministrov členským štátom o mediácii v občianskoprávných veciach

⁶⁰ Podľa článku 7 písm. c) Haagskeho dohovoru o únosoch prijímajú ústredné orgány vhodné opatrenia, aby aj prostredníctvom iných orgánov (osôb) zabezpečili dobrovoľné vrátenie dieťaťa alebo prispeli k zmiernemu riešeniu situácie;

⁶¹ Podľa článku 31 písm. b) Haagskeho dohovoru o rodičovských právach prijímajú ústredné orgány všetky primerané opatrenia na uľahčenie dosiahnutia zmiernych riešení týkajúcich sa

Vo vzťahu k deťom obvykle musia rodičia trvalo spolupracovať, preto je mediácia najvhodnejšou formou na dosiahnutie dohody. Samozrejme je potrebné vidieť rozdiely medzi vnútroštátnou rodinnou mediáciou a cezhraničnou rodinnou mediáciou, ktorá je oveľa zložitejšia a mediátor by mal mať dostatočnú odbornú prípravu v týchto špecifických rodinných prípadoch. Pri takýchto mediáciách ide nielen o pôsobenie rôznych právnych systémov, ale aj o vplyv rôznorodých kultúr (vrátane náboženstva), zvykov, ktoré bývajú často primárnym spúšťačom rodinných konfliktov. Hodnoty a očakávania partnerov pred narodením dieťaťa sú často odlišné od reality, problémom môže byť aj vzájomná komunikácia partnerov/manželov, prameniaca z odlišných tradícií. Dôsledkom takýchto odlišností býva potom rozdielna výchova dieťaťa, často spojená s náboženstvom, príp. rôznymi zvyklosťami, typickými pre danú krajinu. Kultúrne, sociálne či náboženské odlišnosti majú významný vplyv na to, ako navzájom strany sporu (rodičia) spolu komunikujú, prípadne aký je ich vzťah k mediátorovi, čo tiež vplýva na samotný proces mediácie. Napr. v niektorých kultúrnych prostredia môže byť očný kontakt považovaný za urážlivý alebo môže byť prejavom nedostatočnej úcty (Kovach, 2014).

K ďalším problémom, vyskytujúcim sa pri cezhraničnej rodinnej mediácii, je možné zaradiť aj rôznorodú jazykovú vybavenosť strán sporu. Ako vyplýva z aplikačnej praxe, vo vypätých situáciách rozhádania rodičia dieťaťa chcú vyjadriť svoje postoje, pravdy alebo emócie vo svojom materinskom jazyku (aspoň dočasne) a nie v úradnom jazyku, ktorý často pre nich nie je tak flexibilný na vyjadrenie ich postojov k veci. V niektorých prípadoch môže vyhovovať naopak tretí, neutrálny jazyk, ktorým sa dohovoria všetci zainteresovaní na mediačnom procese. Mediátor by si mal byť vedomý práve aj rizika nepochopenia hovoreného, v dôsledku jazykovej bariéry alebo jazykových problémov. Najvhodnejší spôsob sa javí spôsob tzv. dvojazyčnej mediácie, keď aj mediátor a strany sporu hovoria a rozumejú v oboch jazykoch.

V mnohých prípadoch cezhraničných rodinných sporov môže komplikovať samotnú mediáciu pomerne veľká geografická vzdialenosť jednej zo strán sporu. Zjednodušeniu komunikácie môžu napomôcť moderné komunikačné prostriedky (ako napr. videokomunikácia alebo internetová komunikácia). Práve veľké geografické vzdialenosti by mohli byť problémom na schválenie takých dohôd, napr. v prípadoch striedavej osobnej starostlivosti alebo dohôd o vzájomných kontaktoch rodiča (v starostlivosti ktorého dieťa nie je) a dieťaťa samotného. Dôležité je vo vzťahu k dieťaťu posúdenie jeho

ochrany osoby alebo majetku dieťaťa vo veciach, na ktoré sa uplatňuje dohovor, prostredníctvom mediácie, zmierovacieho konania alebo podobných metód.

najlepšieho záujmu a najmä reálnosť a vykonateľnosť takýchto dohôd v praxi napr. vzhľadom na nízky vek dieťaťa.

Vo vzťahu k mediačným dohodám, ktoré strany sporu uzatvárajú v cezhraničných rodinných sporoch, môže byť problémom aj ich vykonateľnosť do budúcnosti, napr. že takéto dohody neprihliadajú k aktuálnej právnej situácii a nemajú právne účinky v danom štáte, v ktorom sa majú vykonať. I napriek skutočnosti, že mediátori nemôžu poskytovať právne rady, strany sporu si musia byť vedomé, že je vhodné dostať aj doplnujúce špecializované právne poradenstvo, prípadne aj balík informácií z ústredného orgánu príslušného zmluvného štátu haagskych dohovorov.⁶² V Slovenskej republike kompetenciu ústredného orgánu v oblasti ochrany detí vykonáva Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže (ďalej len „CIPC“). Ústredné orgány zmluvných štátov podľa oboch haagskych dohovorov a nariadení Európskej únie (zoznam uvedený vyššie), okrem informácií týkajúcich sa prijímania návrhov, ozrejmovania postupov v príslušných medzinárodných dohovorech v rodinných veciach, by mali poskytovať aj informácie o mediačných službách pre obe strany alebo priamo mediáciu realizovať, ak to okolnosti prípadu umožňujú. Mediácia môže byť uskutočňovaná špecializovanými mediačnými centrami (napr. v Holandsku) alebo priamo zamestnancami ústredného orgánu (ako napr. na Slovensku alebo v Čechách). Ak sa mediácia vykonáva priamo zamestnancami ústredného orgánu, mediáciu ako odbornú metódu môžu poskytovať odborne vyškolení zamestnanci ústredného orgánu a táto je zvyčajne bezplatná. Dôležité je však zdôrazniť skutočnosť, že výkon mediácie nesmie negatívnym spôsobom zasiahnuť do výkonu ťažiskových činností ústredného orgánu zmluvného štátu.

1.1 Medzinárodné rodičovské únosy dieťaťa a mediácia

Keďže väčšina prípadov medzinárodných rodičovských únosov detí je spájaná s vysokou mierou napätia a frustrácie na oboch stranách rodičov dieťaťa, táto oblasť cezhraničnej rodinnej mediácie je v mnohých ohľadoch veľmi náročná. Rodičovi, ktorý prišiel o svoje dieťa sa v jednom okamihu zrúti svet, nakoľko nadobudne presvedčenie, že svoje dieťa už nikdy neuvidí a snaží sa podnikat' všetky kroky k zmene daného stavu. Aj na druhej strane rodič, ktorý dieťa premiestnil do iného štátu, často v snahe vymaniť sa z partnerských problémov, obáva sa súdneho procesu, prípadne núteného výkonu rozhodnutia, keď sa podrobne oboznámi s právnou

⁶² Zoznam ústredných orgánov k Dohovoru o únosoch je na webovej stránke Haagskej konferencie medzinárodného práva súkromného je dostupný na: www.hcch.net/en/instruments/conventions/authorities1/?cid=24

situáciou. Veľmi často je takýto rodič v štáte, kam sa má dieťa vrátiť, doslova diskvalifikovaný z rozhodovania o výkone rodičovských práv a povinností a to z dôvodu porušenia jeho povinností. V mnohých krajinách (vrátane členských štátov Európskej únie)⁶³ sa medzinárodný rodičovský únos dieťaťa spája aj s trestným stíhaním rodiča, ktorý dieťa premiestnil. Medzinárodný rodičovský únos dieťaťa tak svojimi dôsledkami rozkrýva ďaleko hlbší sociálny, psychologický a morálny problém, akoby sa mohlo na prvý pohľad zdať.

Zásahy do právneho stavu tohto rodiča sa tak prelínajú nielen rovinou občianskoprávnou, ale aj trestnoprávnou. Práve trestné stíhanie rodiča, ktorý neoprávnene premiestnil dieťa do iného zmluvného štátu a hrozba jeho odsúdenia po návrate do tohto štátu, môžu byť pre príslušný súd tými skutočnosťami, ktoré súd môže vziať do úvahy a za určitých okolností, ktoré sú špecifikované v ustanovení článku 13 písm. b) Haagskeho dohovoru o únosoch⁶⁴ a návrh na navrátenie dieťaťa súd môže zamietnuť. V procese mediácie by sa skutočnosti trestného stíhania rodiča, ktorý neoprávnene premiestnil dieťa, nielenže mali zobrať do úvahy, ale táto situácia by sa mala v procese mediácie riešiť. Závisí preto aj od vnútroštátnej trestnoprávnej úpravy v jednotlivých štátoch, či podaný podnet na začatie trestného stíhania môže podávateľ zobrať späť v priebehu konania. Aj z tohto dôvodu by z hľadiska multilaterálnej spolupráce mali poskytovať informácie príslušné ústredné orgány konštituované na vykonávanie Haagskeho dohovoru o únosoch a nariadenia EÚ, ako aj špecializovaní advokáti.

Táto frustrujúca a psychicky náročná situácia rodiča pod hrozbou trestného stíhania sa pochopiteľne prenáša aj na samotné dieťa, bez ohľadu na jeho vek. Aj z týchto dôvodov je veľmi náročné zapojenie oboch strán sporu do konštruktívneho mediačného konania s cieľom konať čo najrýchlejšie, aby negatívny dopad na aktérov a najmä na dieťa bol čo možno najmenší. Deti sa nechtiac stávajú priamymi účastníkmi diania a emočne vypäté situácie sa prenášajú nielen na ich správanie, ale tieto negatívne skúsenosti môžu na deťoch zanechať trvalé stopy, ktoré sa prenášajú až do ich dospelosti.

I napriek vyššie uvedenému je mediácia v cezhraničných rodinných sporoch v niektorých situáciách v súvislosti s rodičovskými únosmi detí prínosná, napr.:

- mediácia môže uľahčiť dobrovoľné navrátenie dieťaťa alebo dohodnúť iný výsledok medzi rodičom, ktorému dieťa bolo

⁶³ Zo štátov EÚ napr. v Belgicku, Maďarsku, Poľsku, Rakúsku, Írsku, SRN, Španielsku, Francúzsku a ďalších štátov.

⁶⁴ „existuje vážne nebezpečenstvo, že návrat by dieťa vystavil fyzickej alebo duševnej ujme alebo ho inak priviedol do neznesiteľnej situácie,“

"unesené" a rodičom "únoscom." Mediácia môže napomôcť navráteniu dieťaťa na základe súhlasnej dohody oboch strán alebo súdneho rozhodnutia, vydaného na základe dohody oboch strán.

- mediácia môže napomôcť dosiahnuť akceptáciu "status quo", tj. rodič, ktorému dieťa bolo "unesené," je ochotný súhlasiť s premiestnením dieťaťa do iného štátu za predpokladu zabezpečenia dostatočne širokého kontaktu tohto rodiča s dieťaťom. V mnohých prípadoch takýto model môže zabrániť možným následným opakujúcim sa rodičovským únosom dieťaťa a jeho "trvalej" viktimizácii.
- v úvodnej, prípravnej fáze rodičovského únosu po rozpade vzťahu partnerov/manželov, môže byť mediácia nástrojom na zamedzenie uskutočnenia takéhoto kroku a môže tiež napomôcť obom rodičom nachádzať spoločné iné riešenia rodinných a partnerských sporov.
- ak už dôjde k vydaniu súdneho rozhodnutia o navrátení dieťaťa do krajiny obvyklého pobytu mediácia môže uľahčiť rýchly a bezpečný návrat dieťaťa, prípadne napomôcť k dohode oboch rodičov.

V rámci rodinnej mediácie vo veciach medzinárodných rodičovských únosov detí ide primárne o sústredenie sa na to, aby obaja rodičia chápali potreby detí. Je potrebné neustále rodičom pripomínať pri riešení takýchto sporov prvoradú rodičovskú zodpovednosť za blaho svojich detí. Ak sú deti schopné posúdiť situáciu, je dôležité, aby ich rodičia informovali o danej situácii, radili sa s nimi a ak deti chcú byť účastníkmi mediačného procesu a chcú vyjadriť svoj názor, je potrebné im dať priestor a rešpektovať vyjadrenia dieťaťa a zohľadniť ich názory aj v rámci mediácie v súlade s Dohovorom OSN o právach dieťaťa.⁶⁵ Rodičia by mali mať dostatok odborných informácií na prijatie rozhodnutia, ktoré ovplyvní do budúcnosti ich život a život ich detí.

⁶⁵ Článok 12 Dohovoru:

Ods. 1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa musí venovať patričná pozornosť zodpovedajúca jeho veku a úrovni.

Ods. 2. Za tým účelom sa dieťaťu poskytuje najmä možnosť, aby sa vypočulo v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho dotýka, a to buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu, pričom spôsob vypočutia musí byť v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva

Mediačná dohoda v cezhraničných sporoch musí byť zlučiteľná s právnymi poriadkami príslušných štátov. Ak sa dohoda týka starostlivosti o dieťa, úpravy kontaktu rodiča s dieťaťom, prípadne iných blízkych osôb s dieťaťom, takáto dohoda by mala byť konkrétna s prihliadnutím k praktickým záležitostiam. V niektorých prípadoch však mediačná dohoda nemusí byť výsledkom rodinnej mediácie. Ďalšími výslednými možnosťami môžu byť: lepšia, odbornejšia orientácia v problematike medzinárodných rodičovských únosov detí alebo poskytnutie informácií o rozhodnutiach, ktoré môžu byť vydané v danej veci a porozumenie celého rozhodovacieho procesu v zmysle európskych alebo medzinárodných nástrojov. Je vždy len na rozhodnutí rodičov dieťaťa, či budú v rodinnej mediácii pokračovať, prípadne či budú potrebovať doplnenie ďalších informácií. Uzatvorenie dohody je v mediácii vždy dobrovoľné, rodičia by sa nikdy nemali cítiť byť dotlačení alebo dokonca donútení mediačnú dohodu uzavrieť. Ako odporúčaciu pomôcku v rodinných mediáciách vydala Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného Pokyny pre správnu prax pri mediácii podľa Haagskeho dohovoru o únosoch.⁶⁶

Pri zastupovaní klientov v cezhraničných rodinných sporoch, ktoré sa týkajú detí, by aj advokáti mali nabádať rodičov dieťaťa k zodpovednosti za jeho/jej najlepší záujem a nesledovať v takomto spore výlučne záujmy svojich klientov, ktorých zastupujú. Ak sa rodičia rozhodnú pre mediáciu v cezhraničnom rodinnom spore, ktorý sa týka dieťaťa, advokáti by mali svojim klientom poskytnúť náležité právne informácie a podporovať zmierlivé riešenie rodinného sporu s nájdením najlepšieho možného riešenia najmä pre dieťa. Ako aplikačná prax ukazuje nie vždy sa právni zástupcovia snažia u svojich klientov upriamiť ich pozornosť na také riešenie rodinného sporu, ktoré by v prípadoch, ktoré sa týkajú maloletých detí, zohľadňovali ich najlepší záujem. Je náležité v rámci vzdelávania odborníkov, vrátane advokátov, zdôrazniť v zmysle článku 3 Dohovoru OSN o právach dieťaťa potrebu rešpektovania najlepšieho záujmu dieťaťa, pričom žiadne právo nesmie byť ohrozené negatívnym výkladom najlepšieho záujmu dieťaťa a nadradené záujmom rodičov. Výbor OSN pre práva dieťaťa vydal Všeobecný komentár č. 14 (2013)⁶⁷ o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu, ktorý má ako výkladové stanovisko výboru poskytnúť štátom a ostatným zainteresovaným na uplatňovaní práv dieťaťa, istý návod pre správne pochopenie a uplatňovanie Dohovoru OSN o právach dieťaťa. V nadväznosti

⁶⁶ Dostupné na: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=5568&dtid=3>

⁶⁷ General comment No. 14 - 2013 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration

na vyššie uvedené je cieľom rodinnej mediácie nielen úprava vzťahov medzi stranami sporu, ale aj rešpektovanie najlepšieho záujmu dieťaťa a podpora práva dieťaťa udržiavať pravidelné osobné kontakty a vzťahy s oboma rodičmi, ak je to v najlepšom záujme dieťaťa podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa. Od vzájomnej dohody rodičov budú závisieť nielen ich vzájomné kontakty, ale najmä podpora a rozvoj zdravého a plnohodnotného vývinu dieťaťa do budúcnosti i napriek ich rozchodu/rozvodu.

Zoznam použitej literatúry

BUJDOVÁ, N. 2014. *Mediácia ako jedna z možností riešenia konfliktov*. In Ošetrovatelství a porodní asistence 21. století. /CD – ROM/ Vydavateľstvo: Vysoká škola polytechnická. Jihlava. 2014. s. 26 – 35. ISBN 978-80-87035-85-6

CHOLENSKÝ, R. 2013. *Praktický průvodce mediací podle nové právní úpravy*. Praha: Linde Praha, 2013. 300 s. ISBN 978-80-7201-901-4

KOVACH, K., K. 2014. *Mediation in a nutshell*, 3. revidované vydanie, USA: West Academic, 2014. 438 s. ISBN10 0314291520.

Dohovor o právach dieťaťa z 20.11.1989, publ. ako oznámenie č. 104/1991 Zb.

Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí z 25. októbra 1980, publ. ako Oznámenie MZV SR č. 119/2001 Z.z. v znení redakčného oznámenia o oprave chyby v čiastke 189/2001 str. 4924

Dohovor o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa (uzavretý 19. októbra 1996), publ. ako Oznámenie MZV SR 344/2002 Z.z.

Nariadenie Rady (ES) č. 4/2009 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti z 18.12.2008, publ. Ú.v. EÚ L 7, 10.1.2009 dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A32009R0004>

Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000 – tzv. Nariadenie Brusel IIa, publ. Ú. v. EÚ L 338, 23.12.2003, dostupné na:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32003R2201>

Pokyny pre správnu prax pri mediácii podľa Haagskeho dohovoru o únosoch – dostupné na:

<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=5568&dtid=3>

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach, dostupná na:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:SK:PDF>

Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov

Kontakt na autora

JUDr. Alena Mátejová, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Palackého č. 1, P.O. Box 104, 810 00 Bratislava

e-mail: matejova.alenka@gmail.com

ŠPECIFIKÁ RODINNEJ MEDIÁCIE V PRÍPADOCH SVIATOSTNE UZAVRETÉHO MANŽELSTVA PODĽA NORIEM KÓDEXU KANONICKÉHO PRÁVA

The Specifics of the Family Mediation in the Case of the Sacrament Marriage according to the Standards of the Code of Canon Law

Iveta GALLOVÁ

Abstrakt

V príspevku rozoberáme problematiku sviatostne uzavretých manželstiev podľa noriem kánonov Kódexu kanonického práva v súvislosti so špecifikami vedenia mediačného procesu s manželmi, ktorí majú takto uzavreté manželstvo. Sústreďujeme sa predovšetkým na podstatu sviatostne uzavretého manželstva, chybám, ktoré bránia uzavrieť sviatostný manželský zväzok, problematiku separácie manželov, ako aj možnosťam mediátora pri jeho spolupráci v prostredí Cirkvi.

Kľúčové slová:

Kódex kanonického práva. Prekážky uzavretia manželského zväzku. Sseparácia. Ssviatostne uzavreté manželstvo. Diecézne pastoračné centrum.

Abstract

This contribution deals with the problems of the sacrament marriages according to the standards of the Code of Canon Law in the connection with the specifics of leading the process of mediation with the spouses whose marriage has been bound as the sacrament. We are focused particularly on the essence of this sacrament, on the mistakes preventing binding the sacrament marriage, the problems of separation of the spouses, as well as the mediator opportunities in his/her cooperation in the Church environment.

Key words

Code of Canon Law. Obstacles to the conclusion of the marriage bond. Separation. Sacrament marriage. Diocesan pastoral centre.

Úvod

Vo svojom príspevku by som sa rada dotkla špecifík sviatostne uzavretého manželstva podľa Kódexu kanonického práva (ďalej CIC), ale aj vedenia mediačného procesu s manželmi, alebo bývalými manželmi, ktorí majú takto uzavreté manželstvo.

Zásadnou otázkou totiž je, že buď jedna stránka sporu, alebo aj obidve stránky sporu môžu vo svojej podstate vylučovať možnosť rozvodu, keďže s tým majú vnútorný problém z hľadiska svojej viery. Ďalšou možnosťou je, že súd ich už v občianskoprávnom konaní rozviedol, ale chcú si „slušne“ doriešiť napr. svoje vzťahy, starostlivosť o deti, prípadne spoločne nadobudnutý majetok.

1 Definícia manželstva podľa občianskeho práva a cirkevného práva

Na základe Zákona o rodine sa manželstvo uzaviera súhlasným vyjadrením snúbencov pred orgánom obce alebo mestskej časti, ktorá vedie matriku, alebo pred orgánom registrovanej cirkvi, alebo náboženskej spoločnosti.⁶⁸

Zákon o rodine: „ Čl. 1: „Manželstvo je zväzkom muža a ženy. Spoločnosť tento jedinečný zväzok všestranne chráni a napomáha jeho dobro. Manžel a manželka sú si rovní v právach a povinnostiach. Čl. 2: „Hlavným účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí.“⁶⁹ CIC, kan. 1055: „§ 1. Manželskú zmluvu, ktorou muž a žena ustanovujú medzi sebou spoločenstvo celého života a ktorá svojou povahou je zameraná na dobro manželov, ako aj na plodenie a výchovu detí, povýšil Kristus Pán medzi pokrstenými na hodnosť sviatosti. § 2. Preto medzi pokrstenými nemôže existovať platná manželská zmluva, aby nebola sviatosťou.“^{70,71}

Pre pokrstených katolíkov uzavrieť manželstvo podľa noriem CIC znamená, že prijali jednu zo siedmich sviatostí Cirkvi. Veľmi zjednodušene povedané, že manželstvo uzavreli pred tvárou Cirkvi a s touto sviatosťou prijali aj Božiu milosť a pomoc do manželstva. Cieľom takto uzavretého manželstva je dobro manželov, plodenie a výchova detí.

Treba podotknúť, že sviatostné manželstvo⁷² sa považuje za fakultatívne, to znamená, že tzv. cirkevný sobáš je spoločnosťou právoplatne uznaný a netreba zároveň uzatvárať manželstvo aj pred orgánom obce, ako tomu bolo napr. za totality.

⁶⁸Zákon o rodine, par. 2

⁶⁹ Zákon o rodine podľa par. 1, odst. 2 definuje: „Účelom manželstva je vytvoriť harmonické a trvalé životné spoločenstvo, ktoré zabezpečí riadnu výchovu detí.“

⁷⁰Katolícka cirkev považuje manželstvo za zvláštny druh zmluvy medzi mužom a ženou, ktorou sa jeden druhému celkom odovzdávajú a vzniká medzi nimi celoživotný zväzok nazývaný „consorcium“, čiže spoločenstvo celého života. Manželstvo vzniká vtedy, keď spôsobilé osoby, t.j. muž a žena, ktorým v uzatvorení manželstva nebráni manželská prekážka podľa cirkevného zákona, si navzájom vyslovia manželský súhlas a to spôsobom, aký predpisuje Cirkev, teda pred zástupcom Cirkvi a dvoma svedkami (tzv kánonická forma). <http://dcza.sk/sk/dokumenty/urady/diecezny-cirkevny-sud/dokumenty-a-clanky/chapanie-manzelstva-v-katolickej-cirkvi>

⁷¹CIC kán. 1059 - Manželstvo katolíkov, hoci iba jedna stránka je katolícka, sa riadi nielen božským, ale aj kánonickým právom pri neporušení kompetencie občianskej moci, týkajúcej sa čisto občianskych účinkov toho istého manželstva.

⁷²T.j. uzavreté podľa noriem CIC

2 Neplatnosť manželstva podľa CIC

Spoločnosť teda uznáva manželstvom uzavretý zväzok muža a ženy a nie je príliš veľký rozdiel medzi tzv. civilne a cirkevne uzavretým manželstvom v tom, že účelom manželstva vo všeobecnosti je vzájomné dobro manželov a riadna výchova detí. Veľmi dôležitým a podstatným rozdielom je však to, že podľa občianskeho práva za presne určených podmienok je možné manželstvo rozviesť.⁷³

Na rozdiel od civilne uzavretého manželstva, sviatostné manželstvo, teda platne uzatvorené manželstvo medzi dvoma pokrstenými, nie je možné rozlúčiť žiadnou ľudskou mocou a trvá až do smrti jedného z manželov.⁷⁴ Veríme podľa Božieho slova a učenia Cirkvi, že je trvalým, nerozlúčiteľným zväzkom. (porov. napr. *Amoris laetitia* 9)⁷⁵. Je však možné, na základe presne definovaných noriem cirkevného práva, preskúmať, či manželstvo bolo uzatvorené platne.⁷⁶ Toto skúmanie vykonáva cirkevný súd prostredníctvom súdneho procesu, ktorý v jeho závere vynesie rozsudok. V prípade kladného rozsudku, čiže v prípade, že cirkevný súd vyhlási manželstvo za neplatné, vzťahy medzi stránkami, ktoré uzavreli takéto manželstvo sa vrátia pred tento úkon, čiže stávajú sa slobodnými.⁷⁷ Neplatnosť manželstva skúma príslušný cirkevný súd⁷⁸ na základe žaloby na platnosť manželstva, ktorá je zároveň žiadosťou o vyhlásenie manželstva za neplatné. Túto žalobu podáva stránka, žalujúca manželstvo. Je potrebné uvedené konzultovať s miestnym farárom. Žaloba na neplatnosť manželstva sa podáva, teda je kompetentný príslušný cirkevný súd miesta, kde bolo žalované manželstvo uzatvorené, alebo súd príslušný podľa trvalého alebo prechodného kánonického bydliska jednej alebo oboch stránok, alebo súd miesta, kde sa zhromažďuje väčšina dôkazov.

⁷³V. hlava Zákona o rodine, par. 22: „K zrušeniu manželstva rozvodom možno pristúpiť len v odôvodnených prípadoch“).

⁷⁴Podľa kán. 1056 CIC: „Podstatnými vlastnosťami manželstva sú jednota a nerozlúčiteľnosť, ktoré v kresťanskom manželstve z dôvodu sviatosti nadobúdajú osobitnú pevnosť.“

⁷⁵9. *Prekročme teda prah tohto pokojného domu, v ktorom sedí rodina okolo slávnostného stola. Uprostred nachádzame manželský pár – otca a matku – s celým ich príbehom lásky. Na nich sa uskutočňuje ten prapôvodný plán, ktorý Kristus intenzívne pripomína: „Nečítali ste, že Stvoriteľ ich od počiatku ako muža a*

ženu stvoril?“ (Mt 19, 4). A pokračuje mandátom z Knihy Genezis: „Preto muž opustí svojho otca i svoju matku a prilipne k svojej manželke a budú jedným telom“ (Gn 2, 24).

⁷⁶CIC kán. 1085 §2.

⁷⁷CIC kán. 1060 - *Manželstvo má priazeň práva; preto v pochybnosti treba trvať na platnosti manželstva, kým sa nedokáže opak.*

⁷⁸CIC kán. 1672 - *V kauzách manželskej nulity, ktoré nie sú rezervované Apoštolskej Stolicy, sú kompetentní: tribunál miesta, kde bolo manželstvo uzavreté; tribunál miesta, kde má jedna alebo oboje stránky trvalé alebo prechodné bydlisko; tribunál miesta, kde treba zhromaždiť väčšinu dôkazov.*

Dĺžka súdneho procesu závisí od okolností samotného prípadu, niekedy ide o pomerne zdĺhavý proces. V súčasnosti je však možné, keď sú splnené podmienky, uskutočniť aj skrátený proces.

Manželstvo uzavreté podľa Kódexu kanonického práva má teda svoje špecifiká oproti civilne uzavretému manželstvu a jeho uzavretím manželia berú na seba práva, ale aj isté záväzky, vyplývajúce z vlastností a účelu sviatostne uzavretého manželstva.

Ako sme uviedli vyššie, manželstvo uzavreté podľa noriem CIC je v katolíckej Cirkvi sviatosťou a je zväzkom nerozlučiteľným. Je preto veľmi dôležité, aby bola dobre a dôsledne vykonávaná príprava snúbencov na sviatostné manželstvo. Pred uzavretím sviatostného zväzku je tiež dôležité skúmať zo strany Cirkvi chyby, ktoré by bránili uzavretiu sviatostného manželstva (tzv. ohlášky). Tieto chyby, ktoré spôsobujú neplatnosť manželstva sa dotýkajú troch oblastí: manželské prekážky, vady manželského súhlasu, chybná kánonická forma.

3 Prekážky manželského zväzku

Pre porovnanie uvádzame najprv okolnosti, ktoré bránia uzavretiu civilného manželstva, ako sú definované v Zákone o rodine:

- ak nebolo uzavreté slobodne, vážne, určito a zrozumiteľne,
- nemožno ho uzavrieť medzi vydatou ženou a ženatým mužom,
- medzi predkami a potomkami, ako aj súrodencami, to isté platí pri adopcii,
- prekážkou môže byť aj vek, ako je to definované v Zákone o rodine,
- prekážkou môže byť zároveň aj duševná porucha a nespôsobilosť na právne úkony.⁷⁹

Okolnosti, ktoré vylučujú uzatvorenie sviatostného manželstva podľa CIC sú širšie. Niektoré sú Cirkvou dišpenzovateľné⁸⁰ (buď miestnym ordinárom, alebo dišpenzovanie niektorých prekážok je vyhradené iba apoštolskej stolici) a niektoré nemôžu byť vôbec dišpenzované.

Najprv uvádzame tie, ktoré nemôžu byť dišpenzované. Môžeme sledovať, že, sú podobné ako v civilnom práve:

- uzavretý predchádzajúci zväzok,⁸¹
- vek snúbencov (u chlapca pred dovŕšením 16 rokov, u dievčaťa 14 rokov),⁸²

⁷⁹Zákon o rodine, par. 9-17

⁸⁰T.j. môže byť udelená výnimka v zmysle prepáčenia, sprostena od zákona

⁸¹CIC kán. 1085 §1.

⁸²CIC kán. 1083 §1.

- pokrvnosť a adopcia (nedišpenzovateľné v priamej línii a do druhého stupňa bočnej línii),
- impotencia (predchádzajúca a trvalá, absolútna, alebo relatívna).⁸³

Dišpenzovateľnými sú:

- rozdielne náboženstvo (v prípade udeleného dišpenzu a súhlasu nekatolíckej stránky, že deti budú vychovávané v katolíckej viere a nekatolícka stránka nebude brániť katolíckej stránke v praktizovaní svojej viery sa uzavrie platné manželstvo),⁸⁴
- posvätný rád (diakonát, presbyterát, episkopát),⁸⁵
- zasvätená osoba v reholnom spoločenstve – (treba dišpenzovať, ak ide o doživotný sľub),⁸⁶
- únos – ak jeden uzatvárajúcich manželstvo unesie alebo zadrží partnera so zámerom uzavrieť s ním manželstvo (dišpenz je možné udeliť, až keď sa osoba na slobodnom a bezpečnom mieste rozhodne slobodne pre manželstvo);⁸⁷
- zločin – vražda manželského partnera kvôli manželstvu s inou osobou;⁸⁸
- prekážka príbuzenstva, (dišpenzovateľné iba v bočnej línii tretieho a vyššieho stupňa: strýko-neter, teta-synovec, bratranec-sesternica);⁸⁹
- švagrovstvo – v priamej línii: otec-nevlastný syn/dcéra/vnuk/vnučka;⁹⁰
- prekážka verejnej mravopočestnosti – v prípade voľného zväzku rovnako ako v prípade švagrovstva.⁹¹

4 Vady manželského súhlasu a kánonická forma

Okrem vyššie uvedených prekážok, ktoré neumožňujú uzavrieť platné sviatostné manželstvo⁹² CIC definuje tzv. vady manželského súhlasu a omyly. Osoby, ktoré nie sú schopné dať platný manželský súhlas podľa CIC sú definované nasledovne:

⁸³CIC kán. 1084 §1-2.

⁸⁴CIC kán. 1086 §1-3.

⁸⁵CIC kán. 1087.

⁸⁶CIC kán. 1088.

⁸⁷CIC kán. 1089.

⁸⁸CIC kán. 1090.

⁸⁹CIC kán. 1091 §1-2.

⁹⁰CIC kán. 1092.

⁹¹CIC kán. 1090.

⁹²O zneplatňujúcich prekážkach bližšie pozri kánon CIC 1073-1094.

- nedostatočné používanie rozumu (napr. duševné choroby),
- nedostatok úsudku (nedostatočná zrelosť partnera na manželstvo),
- osoby, ktoré nie sú schopné vziať na seba podstatné povinnosti a práva vyplývajúce z manželského zväzku (vernosť, nerozlučiteľnosť, prijatie detí)⁹³,
- omyl v osobe (zneplatňuje manželstvo),
- omyl vo vlastnostiach osoby (nezneplatňuje manželstvo, pokiaľ táto vlastnosť nebola pred uzavretím manželstva priamo a zásadne chcená),
- manželstvo s podmienkou, vzťahujúcou sa na budúcnosť (nemožno platne uzavrieť),
- manželstvo s podmienkou vzťahujúcou sa na minulosť a prítomnosť (zneplatňuje alebo nezneplatňuje manželstvo podľa toho, či predmet podmienky jestvuje, alebo nejestvuje, avšak aby bolo manželstvo platne uzavreté, miestny ordinár musí s tou podmienkou písomne súhlasiť),
- podvod (zneplatňuje manželstvo),
- simulácia manželského súhlasu – ak sa vonkajšie znaky manželského súhlasu nezodpovedajú s vnútrom (zneplatňuje manželstvo),
- manželstvo pod nátlakom alebo zo strachu (zneplatňuje manželstvo).⁹⁴

Uvedené vady manželského súhlasu a omyly skúma príslušný cirkevný súd, až po ich preskúmaní je možné vyhlásiť za manželstvo za neplatné. Na platne uzavreté manželstvo musí byť dodržaná aj forma uzavierania manželstva podľa kánonov CIC.

5 Separácia pri trvaní zväzku

Samozrejme, ani pri sviatostne uzavretom manželstve nie sú manželia uchránení od problémov a konfliktov, niekedy aj veľmi vážnych. Katolícka cirkev v prípadoch, kedy niektorý z manželov vytvára veľké nebezpečenstvo pre dušu alebo pre telo druhej manželskej stránky alebo detí, alebo ináč veľmi sťažuje spoločný život, prípadne sa dopustí cudzoložstva môže na základe dekrétu miestneho ordinára stanoviť odlúčenie manželov za trvania zväzku (separácia).⁹⁵ Sviatostne uzavreté manželstvo však naďalej trvá. Pri separácii manželia nemôžu žiť s iným partnerom, pretože ináč by porušili vernosť, ako jeden z atribútov

⁹³CIC kánon 1095, 1096

⁹⁴CIC kánon 1097 - 1103

⁹⁵CIC kánon 1151 -1155

sviatostného manželstva a z hľadiska Cirkvi by sa dopustili hriechu cudzoložstva. Po skončení dôvodu na separáciu manželov je potrebné obnoviť manželské spolunažívanie.

Všetky vyššie uvedené okolnosti sviatostne uzavretého manželstva podľa noriem kánonov CIC by mal rodinný mediátor pri mediácii s takýmito sporovými stranami poznať a brať na zreteľ.

6 Možnosti mediátora pri spolupráci s Cirkvou

Kríza manželstiev, aj vďaka sekularizácie spoločnosti sa samozrejme dotýka aj sviatostne uzavretých manželských zväzkov Cirkvi si uvedomuje, že počet rozvedených a problémových manželstiev narastá.

Pápež František reagoval na súčasné problémy rodín v Posynodálnej apoštolskej exhortácii o láske v rodine *Amoris laetitia* (ďalej AL): „...Kríza páru destabilizuje rodinu a prostredníctvom rozlúk a rozvodov môže napokon viesť k vážnym dôsledkom na dospelých, deťoch i spoločnosti oslabí jednotlivca aj spoločenské putá. Manželské krízy sa často riešia „uponáhľaným spôsobom a bez odvahy zachovať trpezlivosť, bez skúmania, vzájomného odpustenia, zmierenia a obety. Zo zlyhaní tak vznikajú nové vzťahy, nové páry, nové zväzky a nové manželstvá, čím sa vytvárajú zložité rodinné situácie, problematické pre kresťanský život.“ V uvedenej Posynodálnej apoštolskej exhortácii dokonca vyzýva: „k pastoračii zmierenia a sprostredkovania, mediácie – aj pomocou špecializovaných poradenských centier, ktoré treba v diecéze zriadiť“.⁹⁶

Aké sú teda možnosti mediátora pri rodinnej mediácii manželov, ktorí majú sviatostne uzavreté manželstvo?

Mediátor má možnosť nakontaktovať sa na miestneho správcu farnosti a ponúknuť svoje služby. Keďže sa konflikty a problémy v rodinách nevyhýbajú manželom, ktorí majú sviatostne uzavreté manželstvo, je tu veľké pole pôsobnosti. Niektorí manželia uprednostnia riešenie svojho konfliktu a sporu prostredníctvom mediátora, ako nestrannej a nezávislej osoby, než psychológa. Zároveň aj veriaci, ktorí sú už civilne rozvedení potrebujú „slušne“ doriešiť starostlivosť o deti, výživné, či spoločný majetok. Je možné pripraviť krátku prednášku vo farnosti, či pastoračnom centre o podstate mediácie a prezentovať svoju činnosť. Ja napr. v súčasnosti pripravujem s p. farárom projekt súboru prednášok o konfliktoch a komunikácii predovšetkým v rodinách, v rámci ktorých predstavím aj mediáciu, ako jednu z možností riešenia, keď už manželia

⁹⁶Porov. AL, 2, AL, 242

sami nezvládajú riešiť svoj problém. Uvedené chceme zrealizovať v našom farskom pastoračnom centre.

Záver

Mediácia má široké možnosti uplatnenia aj v takom špecifickom prostredí, ako je prostredie Cirkvi. Myslíme si, že práve v tomto prostredí môže byť vysoká úspešnosť mediačných konaní, keďže zvlášť tu sa snažíme o dobré fungovanie rodín, vzájomnú lásku a pomoc.

Zoznam použitej literatúry

KATOLÍCKA CIRKEV NA SLOVENSKU: *Amorislaetitia (AL)*, [on-line]. [cit. 2018-07-1]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-amoris-laetitia>.

ZÁKONY PRE ĽUDÍ: *Zákon č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov* [on-line]. [cit. 2018-07-1]. Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36>

KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Kódex kanonického práva (CIC) 1983*. [on-line]. [cit. 2018-07-1]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/kodex-kanonickeho-prava>

Kontakt na autora

Mgr. et Mgr. Iveta Gallová, PhD.
Jilemnického 51/33, 036 01 Martin
e-mail: ivetagallova@gmail.com
www.mediatorgallova.sk

EAN 9788097298210

